

โครงการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า เมืองเก่าราชบุรี

สำนักจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม
สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
๒๐/๑ ซอยพิบูลวัฒนา ๗ ถนนพระรามที่ ๖
พญาไท กรุงเทพฯ ๑๐๕๐๐
www.onep.go.th

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ISBN: 978-616-316-350-9

สารบัญ

	หน้า
1. ความเป็นมา	1
2. กรอบแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า	3
2.1 การบริหารจัดการ	3
2.2 การส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม	4
2.3 การอนุรักษ์โบราณสถานและสถานที่ที่มีคุณค่าและความสำคัญ	4
2.4 การควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดิน	4
2.5 การควบคุมการก่อสร้างและดัดแปลงอาคาร	5
2.6 การควบคุมกิจกรรมบางประเภทที่ไม่เหมาะสม	5
2.7 มาตรการด้านอื่น ๆ ที่เอื้อต่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า	5
3. หลักการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า	6
3.1 การเก็บรวบรวมและศึกษาวิเคราะห์หลักฐานและข้อมูล	6
3.2 การวิเคราะห์และประเมินคุณค่าความสำคัญองค์ประกอบของเมือง	7
3.3 การระบุหรือกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า	7
3.4 การมีส่วนร่วมของท้องถิ่น	8
4. ขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าราชบุรี จังหวัดราชบุรี	8
4.1 ความสำคัญของพื้นที่เมืองเก่าราชบุรี	8
4.2 องค์ประกอบของเมืองเก่าราชบุรี	22
4.3 ขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าราชบุรี	34
4.4 เขตพื้นที่ (Zoning) ภายในขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าราชบุรี	38
4.5 พื้นที่ต่อเนื่องเมืองเก่าราชบุรี	38
5. แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าราชบุรี	42
5.1 แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาทั่วไป	42
5.2 แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาสำหรับเขตพื้นที่ (Zoning)	45
บรรณานุกรม	49

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
ภาคผนวก	
ผ.1 ข้อมูลที่สำคัญของพื้นที่เมืองราชบุรี	ผ-1
ผ.2 การรวบรวมข้อมูลโบราณสถาน อาคาร และสถานที่สำคัญในพื้นที่เมืองราชบุรี	ผ-24
ผ.3 บัญชีรายชื่ออาคาร สถานที่ และโบราณสถานที่มีคุณค่า (Inventory) ในพื้นที่เมืองเก่าราชบุรี และบริเวณโดยรอบ	ผ-73
ผ.4 การวิเคราะห์และประเมินคุณค่าองค์ประกอบที่สำคัญของเมืองราชบุรี	ผ-93
ผ.5 การจัดกิจกรรมเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินงานอนุรักษ์ และพัฒนาเมืองเก่า และการจัดกิจกรรมการรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ เรื่อง การกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าราชบุรี	ผ-102

1. ความเป็นมา

“เมืองเก่า” หมายถึง เมืองหรือบริเวณของเมืองที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะแห่งสืบต่อมาแต่กาลก่อน และมีเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่น หรือมีรูปแบบผสมผสานของสถาปัตยกรรมท้องถิ่น หรือมีลักษณะของรูปแบบวิวัฒนาการทางสังคมที่สืบต่อมาของยุคต่างๆ หรือเคยเป็นตัวเมืองดั้งเดิมในสมัยหนึ่ง หรือโดยหลักฐานทางประวัติศาสตร์หรือสถาปัตยกรรม ซึ่งมีคุณค่าในทางศิลปะ โบราณคดี และประวัติศาสตร์ ที่ยังคงหลักฐานทั้งกายภาพที่บ่งบอกถึงลักษณะอันเด่นชัดของโครงสร้างเมืองหรือโบราณสถานในอดีต และยังมีการใช้สอยในลักษณะเมืองที่ยังมีชีวิตอย่างต่อเนื่องจากอดีตถึงปัจจุบัน เช่น กรุงรัตนโกสินทร์ เมืองเก่าเชียงใหม่ เมืองเก่าลำพูน เมืองเก่าลพบุรี เป็นต้น

ปัจจุบันเมืองเก่าได้ถูกความเจริญและการขยายตัวของตัวเมืองโดยไม่มีขอบเขตและทิศทาง มีการใช้ประโยชน์ที่ดินที่หลากหลายกิจกรรม ทั้งภาครัฐราชการและเอกชน เกิดความหนาแน่นแออัดของอาคารสถานที่และการจราจร เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชน และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิทัศน์ ทำให้องค์ประกอบเมืองเก่า คุณค่าของเมืองและเอกลักษณ์ความเป็นเมืองเก่าค่อย ๆ ลดความสำคัญและถูกทำลาย ดังนั้น รัฐบาลจึงได้กำหนดนโยบายการดำเนินงานเป็นพิเศษ เฉพาะพื้นที่ เป็นระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ และเมืองเก่า พ.ศ. 2546 โดยมอบหมายให้คณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ และเมืองเก่า ซึ่งมีรองนายกรัฐมนตรี ที่นายกรัฐมนตรีมอบหมายให้กำกับการบริหารราชการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นประธานกรรมการ ทำหน้าที่วางนโยบาย กำหนดพื้นที่ และจัดทำแผนแม่บท แนวทาง การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า โดยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรี และให้สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำหน้าที่เป็นสำนักงานเลขานุการของคณะกรรมการ

การกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า เป็นขั้นตอนแรกของการวางแผนงานอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า โดยกำหนดตามสภาพข้อเท็จจริงบนพื้นฐานข้อมูลตามหลักฐานที่อ้างอิงและการค้นคว้าทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี เมื่อมีขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าที่ชัดเจนแล้ว จังหวัดและทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องสามารถกำหนดหรือพัฒนากลไกและกระบวนการบริหารจัดการเมืองเก่าแบบบูรณาการได้ต่อไป ซึ่งคณะกรรมการฯ โดยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรีได้ประกาศเขตพื้นที่เมืองเก่ากลุ่มที่ 1 แล้วรวม 9 เมือง (เมืองเก่าเชียงใหม่ เมืองเก่าลำพูน เมืองเก่าลำปาง เมืองเก่าน่าน เมืองเก่ากำแพงเพชร เมืองเก่าลพบุรี เมืองเก่าพิจิตร เมืองเก่านครศรีธรรมราช และเมืองเก่าสงขลา) สำหรับเมืองเก่ากลุ่มที่ 2 คณะกรรมการฯ ในการประชุมครั้งที่ 1/2556 เมื่อวันที่ 22 มกราคม พ.ศ. 2556 ลงมติเห็นชอบการจัดลำดับความสำคัญเมืองเก่ากลุ่มที่ 2 รวม 27 เมือง และเห็นชอบให้สำนักงานนโยบายและแผน

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมดำเนินการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าและกรอบแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า ดังนี้

ภาคเหนือ	ได้แก่	1) เมืองเก่าแพร่ 3) เมืองเก่าพะเยา 5) เมืองเก่าตาก	2) เมืองเก่าเชียงราย 4) เมืองเก่าพิจิตร 6) เมืองเก่าแม่ฮ่องสอน
ภาคกลาง	ได้แก่	1) เมืองเก่าเพชรบุรี 3) เมืองเก่ากาญจนบุรี 5) เมืองเก่าอุทอง	2) เมืองเก่าสุพรรณบุรี 4) เมืองเก่าราชบุรี 6) เมืองเก่าสุพรรณบุรี
ภาคตะวันออก	ได้แก่	1) เมืองเก่าจันทบุรี 3) เมืองเก่านครนายก	2) เมืองเก่าระยอง
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ได้แก่	1) เมืองเก่าร้อยเอ็ด 3) เมืองเก่านครราชสีมา 5) เมืองเก่าสกลนคร	2) เมืองเก่าบุรีรัมย์ 4) เมืองเก่าสุรินทร์
ภาคใต้	ได้แก่	1) เมืองเก่าภูเก็ต 3) เมืองเก่าตะกั่วป่า 5) เมืองเก่ายะลา 7) เมืองเก่าระนอง	2) เมืองเก่าปัตตานี 4) เมืองเก่าสตูล 6) เมืองเก่าราธิวาส

ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2555 - 2558 ได้ดำเนินการกำหนดขอบเขตพื้นที่และแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า รวม 15 เมือง ได้แก่ เมืองเก่าแพร่ เมืองเก่าเชียงราย เมืองเก่าพะเยา เมืองเก่าพิจิตร เมืองเก่าตาก เมืองเก่าเพชรบุรี เมืองเก่าสุพรรณบุรี เมืองเก่าจันทบุรี เมืองเก่าระยอง เมืองเก่าบุรีรัมย์ เมืองเก่านครราชสีมา เมืองเก่าสกลนคร เมืองเก่าปัตตานี เมืองเก่าตะกั่วป่า และเมืองเก่าสตูล ซึ่งคณะกรรมการพิจารณาให้ความเห็นชอบขอบเขตพื้นที่และแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าแล้ว 14 เมือง (เมืองเก่าแพร่ เมืองเก่าเชียงราย เมืองเก่าพะเยา เมืองเก่าตาก เมืองเก่าเพชรบุรี เมืองเก่าสุพรรณบุรี เมืองเก่าจันทบุรี เมืองเก่าระยอง เมืองเก่าบุรีรัมย์ เมืองเก่านครราชสีมา เมืองเก่าสกลนคร เมืองเก่าปัตตานี เมืองเก่าตะกั่วป่า และเมืองเก่าสตูล) ดังนั้น ปีงบประมาณ พ.ศ. 2559 จึงจำเป็นต้องดำเนินการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่ากลุ่มที่ 2 ในลำดับต่อไป ได้แก่ เมืองเก่าราชบุรี เมืองเก่าสุรินทร์ เมืองเก่าภูเก็ต และเมืองเก่าระนอง

2. กรอบแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า

การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า จะมุ่งเน้นความเป็นเมืองเก่าที่สะท้อนให้เห็นคุณค่าการพัฒนาที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคสมัย ผสมผสานวิวัฒนาการผ่านกาลเวลาของระบบเศรษฐกิจ สังคม การปกครอง จารีตประเพณี วิธีการดำเนินชีวิต การสร้างและการทำลายจากภัยคุกคามต่าง ๆ ที่เหลืออยู่ไม่ว่าขนาด รูปทรงสัญญาณของเมือง แนวคูเมือง กำแพงเมือง โบราณสถาน ศาสนสถาน แม่น้ำ เขตทางสัญจร รูปแบบสถาปัตยกรรมอาคารและสิ่งปลูกสร้างทางศิลปกรรมเชิงช่างที่บ่งบอกความเป็นกลุ่มเชื้อชาติ เป็นองค์ประกอบของเมืองที่ถ่ายทอดคุณค่าทางประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน รวมถึงสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ต่าง ๆ

สภาพแวดล้อมของเมือง จะอยู่ภายในโครงสร้างของเมือง (Urban Structure) ในส่วนของที่ตั้ง อาณาเขต แนวคูเมือง กำแพงเมือง ภูมิประเทศ พื้นที่ ซึ่งรายล้อมองค์ประกอบของเมือง ให้เกิดขนาดความสมดุลอย่างลงตัว (Urban Optimum Size) หมายถึง การมีพื้นที่ไม่ใหญ่หรือเล็กเกินไป เพียงพอต่อการรองรับประชาชนจำนวนหนึ่ง มีความหนาแน่นพอสมควร มีสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ถนน ทางสัญจรขนาดเล็ก ที่อยู่อาศัย สถานประกอบการ แยกอยู่เป็นบริเวณย่านเมือง ทำหน้าที่การบริหาร การปกครอง การผลิต การค้า และให้บริการแก่ชุมชนรอบนอก ตามศักยภาพที่เป็นอยู่ ซึ่งแตกต่างจากเมืองใหม่คือไม่ต้องการเพิ่มหรือขยายการพัฒนาใด ๆ ลงไปในเนื้อเมืองอย่างท่วมท้นให้เสียความสมดุล แต่ต้องการพัฒนาอย่างรู้คุณค่าในเชิงอนุรักษ์ ส่วนการพัฒนาเพื่อเพิ่มผลตอบแทนด้านเศรษฐกิจควรจะไปยังพื้นที่ใหม่ ปล่อยให้เมืองเก่ายังคงมีวิถีการคงอยู่เพียบพร้อมด้วยสภาพแวดล้อมที่ดี มีบรรยากาศอันเป็นเอกลักษณ์ ดำรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์โบราณคดี สถาปัตยกรรมศิลปกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี สืบทอดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมให้ชนรุ่นหลังได้ภาคภูมิใจ

ดังนั้น กรอบแนวคิดหลักจึงอยู่บนพื้นฐานของการพัฒนาในเชิงอนุรักษ์ โดยแยกพื้นที่พัฒนาเชิงเศรษฐกิจออกจากพื้นที่เมืองเก่า แต่ยังคงแสดงให้เห็นถึงการเชื่อมโยงของพื้นที่ทั้งสองลักษณะแล้วจึงค่อย ๆ ดำเนินมาตรการในการฟื้นฟูพื้นที่เมืองเก่าเพื่อให้องค์ประกอบของชุมชนเมืองเดิมปรากฏเอกลักษณ์ขึ้นอย่างเด่นชัด ทั้งบูรณภาพ ความเป็นของแท้ และระบบนิเวศของเมือง

กรอบแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า ประกอบด้วย

2.1 การบริหารจัดการ

อาศัยอำนาจตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ และเมืองเก่า พ.ศ. 2546 แต่งตั้งคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าแต่ละเมือง เพื่อกำหนดนโยบาย แผนงาน มาตรการและแนวทางเกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า และให้การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าดำเนินไปอย่างมีระบบและมีประสิทธิภาพ รวมทั้งการประชาสัมพันธ์

และส่งเสริมให้ภาคเอกชนและประชาชนได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า ให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดความเจริญรุ่งเรืองทางด้านศิลปวัฒนธรรมของชาติตลอดไป

2.2 การส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม

อาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 เพื่อกำหนดให้พื้นที่เมืองเก่าเป็นเขตอนุรักษ์และพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อม เพื่อรักษาสภาพแวดล้อมและสร้างความชัดเจนการพัฒนาที่เหมาะสมกับศักยภาพ บทบาท ความสำคัญในแต่ละพื้นที่ ซึ่งจะใช้เป็นแนวทางในการออกข้อบัญญัติหรือข้อบังคับควบคุมที่มีมาตรการปกป้องคุ้มครองพื้นที่เมืองเก่า

2.3 การอนุรักษ์โบราณสถานและสถานที่ที่มีคุณค่าและความสำคัญ

อาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ในการปกป้องและคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อประโยชน์ในการดูแลรักษาและการควบคุมโบราณสถาน โดยประกาศให้อาคารหรือสถานที่ที่มีคุณค่าและความสำคัญที่ยังไม่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานให้มีการขึ้นทะเบียนและประกาศเขตโบราณสถาน รวมถึงโบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนแล้ว ก็สามารถขยายเขตที่ดินโบราณสถานให้มากขึ้นตามความเหมาะสม เพื่อสร้างพื้นที่คุ้มครองโบราณสถานที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

2.4 การควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดิน

อาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ. 2518 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2525 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2535 และกฎกระทรวงที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างหรือพัฒนาเมืองหรือส่วนของเมืองขึ้นมาใหม่หรือแทนเมือง หรือส่วนของเมืองที่ได้รับความเสียหาย ให้มีสภาพแวดล้อมและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ มีการดำรงรักษาหรือบูรณะสถานที่และวัตถุที่มีคุณค่าทางด้านศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี หรือการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งภูมิประเทศที่งดงาม หรือมีคุณค่าทางธรรมชาติ ซึ่งในภาพรวมจะมีบทบาทสำคัญมากต่อการกำหนดทิศทางการพัฒนาเมือง เพื่อประโยชน์แก่ประชาชนส่วนรวมในด้านต่าง ๆ อย่างเป็นระเบียบแบบแผน โดยผังเมืองรวมจะกำหนดกรอบการพัฒนาเมืองทางด้านการใช้ประโยชน์ที่ดิน โครงข่ายการคมนาคมขนส่ง การสาธารณสุขไปรษณีย์โทรคมนาคมไว้อย่างกว้าง ๆ ส่วนผังเมืองเฉพาะจะเน้นรายละเอียดของแผนผังโครงการพัฒนาตลอดจนการกำหนดมาตรการอื่น ๆ เพื่อใช้ควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดินและกิจกรรมที่ละเอียดกว่าผังเมืองรวม

2.5 การควบคุมการก่อสร้างและตัดแปลงอาคาร

อาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2543 และกฎกระทรวงที่เกี่ยวข้อง เพื่อรักษาสภาพแวดล้อมและองค์ประกอบของเมืองในส่วนที่เกี่ยวข้องกับอาคารและการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อปลูกสร้างอาคาร ให้เมืองเกิดความเป็นระเบียบและมีความน่าอยู่ ซึ่งย่อมทำให้ประชาชนส่วนรวมมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น นอกจากนี้ยังให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยมีอำนาจออกประกาศกระทรวงมหาดไทยและกฎกระทรวงเพื่อควบคุมรายละเอียดการก่อสร้าง ตัดแปลง เคลื่อนย้าย รื้อถอน ใช้หรือเปลี่ยนการใช้ อาคาร รวมถึงการกำหนดลักษณะ แบบ รูปทรง สัดส่วน เนื้อที่ ที่ตั้งของอาคาร ระดับ เนื้อที่ว่างภายนอกอาคาร หรือแนวอาคารและระยะหรือระดับ ระหว่างอาคารกับอาคารหรือเขตที่ดินของผู้อื่น หรือระหว่างอาคารกับถนน ทางเท้า หรือที่สาธารณะ มาตรการควบคุมเรื่องป้าย และที่ว่างริมแหล่งน้ำสาธารณะ

2.6 การควบคุมกิจกรรมบางประเภทที่ไม่เหมาะสม

อาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการเข้าชื่อเสนอข้อบัญญัติท้องถิ่น พ.ศ. 2542 พระราชบัญญัติสภาพตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 และกฎหมายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อควบคุมกิจกรรมบางประเภทที่ไม่เหมาะสมกับพื้นที่เมืองเก่าในรูปประกาศและ/หรือข้อบัญญัติท้องถิ่นที่เอื้อต่อการนี้ได้

2.7 มาตรการด้านอื่น ๆ ที่เอื้อต่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า

2.7.1 การจูงใจทางด้านภาษี

- ลดภาษีบางประเภทแก่เจ้าของที่ดินและเจ้าของอาคารที่ถูกควบคุมด้วยมาตรการต่างๆ
- ลดภาษีบางประเภทแก่เจ้าของที่ดิน เจ้าของอาคาร ที่นำเงินไปใช้ในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ เช่น การตัดแปลงอาคารให้เหมาะสมกับแนวทางที่กำหนด
- ปรับระบบการจัดเก็บบางประเภท ให้สอดคล้องกับระดับการจัดให้มีระบบสาธารณูปโภคสาธารณูปการในพื้นที่ เช่น ผู้อยู่ในพื้นที่ที่มีสาธารณูปโภคสาธารณูปการบริการสมบูรณ์จะต้องเสียภาษีสูงกว่าพื้นที่ที่ยังขาดแคลนสาธารณูปโภคสาธารณูปการ
- ปรับปรุงระบบภาษีในกิจกรรมบางประเภทให้สอดคล้องกับความเป็นจริง เพื่อผู้ก่อให้เกิดมลพิษจะต้องจ่ายภาษีในการแก้ไขปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้น

2.7.2 การนำค่าธรรมเนียมมาใช้บำรุงรักษาโบราณสถาน ให้มีการยกเว้นภาษีหรือค่าธรรมเนียมจากผู้ประกอบการประเภทพิพิธภัณฑ์หรือกิจกรรมที่คล้ายคลึงกัน เพื่อนำเงินไปใช้ในการดูแลรักษาและบูรณะโบราณสถานและอาคารเก่าอันควรค่าต่อการอนุรักษ์

2.7.3 การให้โอนสิทธิการพัฒนา ในกรณีผู้ที่เป็นเจ้าของที่ดินหรือเจ้าของอาคารอยู่ในพื้นที่อนุรักษ์ ได้รับผลกระทบจากมาตรการการควบคุมด้านต่าง ๆ เช่น การควบคุมการใช้พื้นที่เพื่อก่อสร้างอาคาร มาตรการควบคุมความสูงอาคาร เป็นต้น ควรมีการพิจารณาให้สิทธิพิเศษแก่บุคคลกลุ่มนี้ เช่น สิทธิในการก่อสร้างอาคารสูงหรืออาคารขนาดใหญ่ในบางบริเวณหรือพื้นที่อื่น ให้ได้สิทธิทางภาษีและค่าธรรมเนียม ในการขายหรือโอนเพื่อเป็นการชดเชยการเสียสิทธิในพื้นที่อนุรักษ์ที่ตนเป็นเจ้าของ และ/หรือชดเชยผลกระทบจากการถูกควบคุมด้วยมาตรการทางกฎหมาย

2.7.4 การมอบรางวัลอนุรักษ์ดีเด่น จัดให้มีการประกวดอาคารอนุรักษ์ดีเด่น โดยมอบรางวัลเป็นเงินกองทุนหรือเกียรติบัตรเพื่อเป็นการเชิดชูเกียรติแก่เจ้าของอาคารนั้น ๆ

2.7.5 การจัดหาทุนสมทบการอนุรักษ์ โดยขอรับการสนับสนุนเงินจากกองทุนต่าง ๆ ทั้งภาครัฐราชการ เอกชน และประชาคม ได้แก่ กองทุนโบราณคดี กองทุนสิ่งแวดล้อม กองทุนจากองค์กรระหว่างประเทศ กองทุนส่งเสริมกิจการเทศบาล กองทุนส่งเสริมกิจการองค์การบริหารส่วนจังหวัด ฯลฯ

3. หลักการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า

การกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าเป็นการดำเนินงานขั้นตอนแรกในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า ก่อนที่จะมีการกำหนดนโยบาย มาตรการ แผนงาน โครงการ และแนวทางการดำเนินงานต่างๆ เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าอย่างเป็นรูปธรรม โดยจังหวัดและทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินงานกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า ดังนี้

3.1 การเก็บรวบรวมและศึกษาวิเคราะห์หลักฐานและข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่เมืองเก่า ทั้งข้อมูลปฐมภูมิ ข้อมูลทุติยภูมิ และข้อมูลที่ได้จากการสำรวจภาคสนาม โดยมีรายละเอียดของประเด็นการศึกษา ประกอบด้วย

- ประวัติความเป็นมา และพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่ศึกษา
- องค์ประกอบของเมืองเก่า ได้แก่ กำแพงเมือง คูเมือง ประตูเมือง บ่อม แบบแผนโครงข่ายคมนาคมในเมือง บริเวณ/ย่านเก่าที่สำคัญของเมือง ที่หมายตาในบริเวณเมืองเก่า และธรรมชาติในเมืองเก่า เป็นต้น

- สถาปัตยกรรม และศิลปกรรมของแหล่งโบราณสถาน อาคาร และสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ
ที่มีความสำคัญและมีคุณค่าในพื้นที่ศึกษา เป็นต้น

3.2 การวิเคราะห์และประเมินคุณค่าความสำคัญองค์ประกอบของเมือง

การวิเคราะห์และประเมินคุณค่าและความสำคัญขององค์ประกอบต่าง ๆ ของเมือง
พิจารณาจากเกณฑ์คุณค่าในด้านต่าง ๆ ที่มีหลักเกณฑ์กำหนดไว้ ประกอบด้วย คุณค่าด้าน
ประวัติศาสตร์และโบราณคดี คุณค่าด้านอายุและความเก่าแก่ คุณค่าด้านสภาพอาคาร สถานที่ และ
โบราณสถาน คุณค่าด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม คุณค่าด้านองค์ประกอบเมือง คุณค่าด้านการ
ออกแบบชุมชนเมือง หรือจินตภาพ/การรับรู้ของเมือง (Image of City) และคุณค่าความสำคัญต่อ
สังคมและชุมชน การวิเคราะห์จะเป็นการให้คะแนนตามเกณฑ์ข้างต้น ดำเนินการในรูปแบบกลุ่มผู้
ประเมินเพื่อกระจายน้ำหนักต่อความคิดเห็นเฉพาะบุคคล ร่วมกับการกำหนดระดับคะแนนน้ำหนัก
ต่อคุณค่าในแต่ละเกณฑ์ ซึ่งผลคะแนนรวมที่ได้จากการประเมินคุณค่าตามเกณฑ์ดังกล่าว สามารถ
นำไปใช้สำหรับการวางแผนที่แยกแยะระดับความสำคัญ และศักยภาพขององค์ประกอบของเมืองที่
สำคัญในพื้นที่เมืองเก่า เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาในด้านต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม

3.3 การระบุหรือกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า

การระบุหรือกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาดำเนินการบน
พื้นฐานการสนับสนุนของข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลให้เห็นคุณค่าความสำคัญทางประวัติศาสตร์
ศิลปกรรม สถาปัตยกรรมขององค์ประกอบเมืองข้างต้น ร่วมกับเหตุผลความจำเป็นที่จะต้องปกป้อง
คุ้มครองบริเวณแวดล้อมของพื้นที่เมืองเก่านั้น ๆ ได้แก่ สภาวะเสี่ยงจากภัยธรรมชาติ สภาวะคุกคาม
จากการพัฒนาสมัยใหม่ ระดับของการบูรณะหรือดูแลรักษา ความกลมกลืนกับบริบทของเมือง และ
ความสนใจของท้องถิ่นต่อการมีส่วนร่วม เป็นต้น การกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า เพื่อการอนุรักษ์
และพัฒนาเมืองเก่า ในที่นี้แบ่งการกำหนดขอบเขตพื้นที่ออกเป็น 2 ระดับ ดังนี้

3.3.1 ขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า หรือพื้นที่หลัก (Core Zone)

เป็นขอบเขตที่ครอบคลุมพื้นที่ที่มีองค์ประกอบของเมืองเก่าที่มีคุณค่า
ความสำคัญที่เกาะกลุ่มรวมกันเป็นบริเวณที่ชัดเจน และมีความเป็นของแท้ดั้งเดิมและบูรณภาพ
(Authenticity and Integrity) ร่วมกับเหตุผลความจำเป็นต่าง ๆ ข้างต้นที่ต้องได้รับการดูแลและ
ปกป้องคุ้มครองทั้งองค์ประกอบของเมืองและบริเวณแวดล้อมนั้นอย่างเข้มข้น โดยต้องเร่งวางแผน
บริหารจัดการเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่เมืองเก่าให้สามารถรักษาบรรยากาศและอัตลักษณ์ของ
ความเป็นเมืองเก่าไว้ได้มากที่สุด นอกจากนี้ ภายในพื้นที่เมืองเก่ายังมีการแบ่งเขตพื้นที่ (Zoning) ตาม

คุณค่าและความสำคัญขององค์ประกอบเมืองและบริเวณแวดล้อม ทั้งนี้ เพื่อให้การวางแผนและการกำหนดมาตรการการจัดการพื้นที่ในแต่ละเขต (Zones) ภายในพื้นที่เมืองเก่าเกิดความเหมาะสมในทางปฏิบัติ

3.3.2 พื้นที่ต่อเนื่อง (Buffer Zone)

เป็นบริเวณที่ต่อเนื่องกับเขตพื้นที่เมืองเก่าหรือพื้นที่หลัก โดยพื้นที่นั้นอาจมีหรือไม่มีองค์ประกอบที่สำคัญของเมืองที่มีคุณค่าก็ได้ แต่เป็นบริเวณที่มีความสำคัญต่อการส่งเสริมการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่เมืองเก่าหรือพื้นที่หลักให้มีความโดดเด่น และสอดคล้องกับบริบทความเป็นเมืองเก่านั้น ๆ ทั้งนี้ เพื่อเป็นข้อเสนอให้ท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้พิจารณาวางแผนการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับพื้นที่เมืองเก่า

3.4 การมีส่วนร่วมของท้องถิ่น

การกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าให้เกิดขึ้นได้จริงนั้น สิ่งที่สำคัญคือ การได้รับการยอมรับจากภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่เมืองเก่า ประกอบด้วย ภาครัฐราชการทั้งส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง ภาคเอกชน และประชาชนผู้อาศัยหรือมีความเกี่ยวข้องกับพื้นที่เมืองเก่านั้น ๆ ก่อนที่จะมีการประกาศขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าอย่างเป็นทางการตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ และเมืองเก่า พ.ศ. 2546 โดยจัดให้มีกิจกรรมเพื่อรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่อการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า ไม่น้อยกว่า 2 ครั้งต่อเมือง แล้วรวบรวมความคิดเห็นและข้อเสนอแนะที่ได้จากการประชุมดังกล่าวไปปรับแก้แนวเขตพื้นที่เมืองเก่า รวมทั้งแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่เมืองเก่า ทั้งนี้ การยอมรับจากภาคส่วนต่าง ๆ จะส่งผลต่อความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติหากเมืองเหล่านั้นได้รับการประกาศเขตพื้นที่เมืองเก่าแล้วจึงนำเสนอต่อคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ และเมืองเก่า และคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณาให้ความเห็นชอบในลำดับต่อไป

4. ขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าราชบุรี จังหวัดราชบุรี

4.1 ความสำคัญของพื้นที่เมืองเก่าราชบุรี

4.1.1 ความเป็นมา พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ และการตั้งถิ่นฐาน

บริเวณที่ราบลุ่มภาคกลางตอนล่างเมื่อราว 5,000 ปีมาแล้ว มีความอุดมสมบูรณ์เป็นอย่างยิ่ง ด้วยเป็นที่ราบซึ่งน้ำทะเลท่วมถึงธาตุอาหารพืชที่ไหลมากับสายน้ำจึงตกตะกอนเป็นเลนบริเวณนี้ ก่อให้เกิดเป็นผืนดินอันอุดมตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ถึงช่วงอารยธรรมทวารวดี

ร่องรอยการอยู่อาศัยเป็นชุมชนในพื้นที่ดังกล่าวจึงปรากฏเป็นแหล่งโบราณคดีให้เห็นในปัจจุบันหลายแห่งด้วยกัน อาทิ กลุ่มแหล่งโบราณคดีบริเวณเทือกเขาสูง แหล่งโบราณคดีบ้านโคกพริก แหล่งโบราณคดีบ้านน้ำพุ ฯลฯ แต่การตั้งถิ่นฐานเป็นบ้านเมืองในบริเวณนี้น่าจะเกิดขึ้นครั้งแรกในช่วงอารยธรรมทวารวดีบริเวณเมืองโบราณคูบัว ซึ่งปัจจุบันยังปรากฏร่องรอยคูเมืองกำแพงเมือง และโบราณสถานในเมืองอีกหลายแห่ง ซึ่งหลักฐานที่ปรากฏในปัจจุบันแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าเมืองคูบัวมีความเจริญอย่างมากในฐานะของการเป็นเมืองท่าค้าขายที่สามารถติดต่อกับประเทศเพื่อนทะเลในสมัยนั้นได้ ทั้งนี้ ศรีศักดิ์ วัลลิโถม (2538) ได้ยกย่องให้เมืองคูบัว เป็นเมืองโบราณขนาดใหญ่ที่สำคัญที่สุดในลุ่มน้ำแม่กลอง ดังรูปที่ 1

รูปที่ 1 ภาพถ่ายทางอากาศไม่ระบุมাত্রาส่วนแสดง เมืองโบราณคูบัว

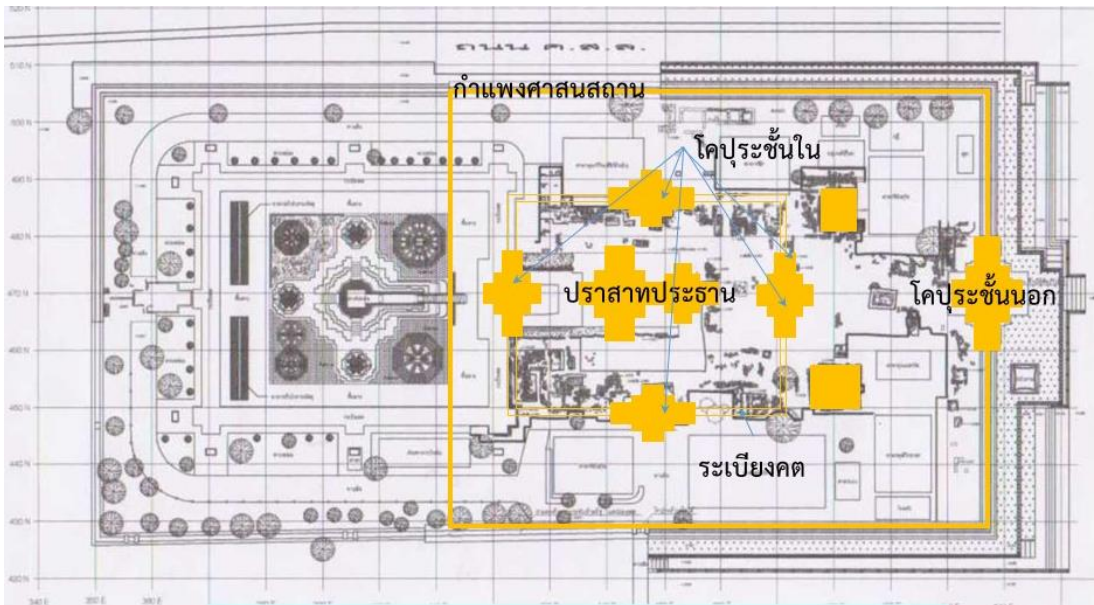
อย่างไรก็ตาม เมื่อเวลาผ่านไปทะเลค่อย ๆ ตื้นเขิน และการคมนาคมเริ่มไม่สะดวก จึงได้มีการย้ายเมืองมาตั้งที่ริมแม่น้ำแม่กลองเกิดเป็นเมืองเก่าราชบุรีในปัจจุบัน ซึ่งอาจารย์มานิต วัลลิโถม ได้ให้ความเห็นไว้ว่า

“อย่างไรก็ตามในระยะที่เมืองราชบุรีเจริญขึ้นแทนที่เมืองคูบัวในสมัยลพบุรีลงมานั้น เมืองคูบัวก็ได้ถูกทิ้งร้างไปอาจจะยังคงความสำคัญในการเป็นเมืองทางศาสนา และมีประชากรอาศัยอยู่ดั้งเดิม ปรากฏพร่องรอยถนนโบราณซึ่งปัจจุบันขาดเป็นตอนๆ ไป ตัดออกจากคูเมืองด้านเหนือของเมืองคูบัวมายังคูเมืองด้านใต้ของเมืองราชธานี ซึ่งห่างกันเพียง ๕ กม...” (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2538)

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าเมืองเก่าราชบุรี น่าจะเจริญขึ้นในช่วงสมัยลพบุรี (อารยธรรมขอม หรือเขมรโบราณ ราวพุทธศตวรรษที่ 16 - 18) ดังปรากฏรายละเอียดที่จะกล่าวถึงโดยลำดับตามช่วงเวลาดังนี้

(1) เมืองราชบุรีในสมัยลพบุรี

เมืองเก่าราชบุรีริมลำน้ำแม่กลองน่าจะเจริญขึ้นในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 15 พร้อมกับการแผ่ขยายวัฒนธรรมเขมรโบราณเข้ามาในที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ทั้งนี้หลักฐานที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดเป็นโบราณวัตถุสถานที่ตรงกับรัชสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (พ.ศ. 1724 - 1760) (พัชรินทร์ ศุขประมุข, 2534 อ้างถึงใน ยนต์ ชุ่มจิต, 2547) โดยเฉพาะบริเวณวัดมหาธาตุวรวิหารราชบุรี ที่จากการขุดค้นทางโบราณคดีในปี พ.ศ. 2554 พบว่า มีร่องรอยของปราสาทหินที่เป็นราชวิหาร ปรากฏมาก่อนที่จะถูกรื้อทำลายและพัฒนาขึ้นใหม่เป็นพระปรางค์ดังที่เห็นในปัจจุบัน (ศุภศรุต, 2550)

รูปที่ 2 ผังปราสาทหินที่คาดว่าเป็นราชวิหาร ภายใต้พื้นดินวัดมหาธาตุวรวิหาร ราชบุรี (ดัดแปลงจาก สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง (2556))

นอกจากนี้ จารึกปราสาทพระขรรค์ที่พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ทรงโปรดฯ ให้จารึกขึ้น ยังปรากฏชื่อเมือง 23 แห่งที่พระองค์พระราชทานพระชัยพุทธมหานาถไปประดิษฐานในศาสนสถานของเมือง ซึ่งปรากฏชื่อเมืองชยราชบุรี ที่ศาสตราจารย์ หม่อมเจ้า สุภัทรดิศ ดิศกุล ทรงสันนิษฐานว่า คือ เมืองราชบุรี ดังปรากฏพระนิพนธ์แปลจารึกปราสาทพระขรรค์ ประกอบกับพระวินิจฉัยที่ปรากฏในวงเล็บ ดังนี้

“...บทที่ ๑๑๖ ลโวทยะปุระ (คือเมืองละโว้หรือลพบุรี มีพระปรารค์สามยอดในศิลปะขอมแบบบายน สมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ฯลฯ) สวรรณปุระ (คือเมืองสุวรรณบุรี ได้ค้นพบพระพุทธรูปขนาดปรกแบบขอมในศิลปะบายน) คัมพูกัญญาณะ*ชยราชบุรี**ศรีชัยสิงหบุรี (คือเมืองสิงห์ในเขตจังหวัดกาญจนบุรี มีปราสาทขอม ๓ องค์ตั้งอยู่กลางเมือง และยังมีซากทวารบาลแบบบายนวางทิ้งอยู่หน้าปราสาทด้วย)...

**คือเมืองราชบุรี วัดพระศรีรัตนมหาธาตุที่นั่นมีกำแพงศิลาล้อม มีพระพุทธรูปปางสมาธิในเรือนแก้วสลักอยู่เป็นแนวนบนทับหลังกำแพง เหมือนกับปราสาทบันทายกเดยที่พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ทรงสร้าง ณ เมืองพระนคร ในประเทศกัมพูชาทุกประการ

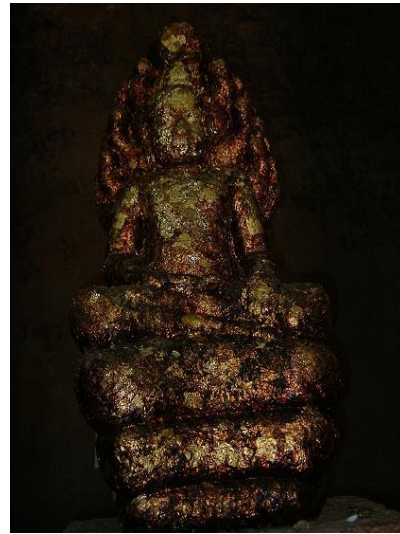
บทที่ ๑๒๐ วิหาโรตตรกะ ปุรพาพาส ในศาสนสถานทั้ง ๒๓ แห่งนี้

บทที่ ๑๒๑ พระราชาได้ทรงสร้างพระชัยพุทธมหานาถอันนำโชค รวมทั้งพลับพลา ๑๐ แห่งเพื่อการตั้งของสังเวริมฝั่งสระในเมืองโยศธร...” (สุภัทรดิศ ดิศกุล, หม่อมเจ้า, 2509)

ปัจจุบันนักโบราณคดีสันนิษฐานว่าพระพุทธรูปศิลาที่ชาวบ้านเรียกว่า หลวงพ่อพันปี ซึ่งประดิษฐานอยู่ในคูหาประธานของพระปรารค์วัดมหาธาตุวรวิหาร ราชบุรี น่าจะเป็นพระชัยพุทธมหานาถที่ได้รับการซ่อมแซมไปบ้าง แต่ยังคงปรากฏเค้าเดิมคล้ายกันกับพระชัยพุทธมหานาถที่พบในเมืองอื่น ๆ

จารึกปราสาทพระขรรค์

หลวงพ่อบ้านปี (พระชัยพุทธมหานาค)

รูปที่ 3 หลักฐานที่แสดงถึงอิทธิพลอารยธรรมเขมรโบราณในวัดมหาธาตุวรวิหาร เมืองราชบุรี

(2) เมืองราชบุรีในสมัยสุโขทัย

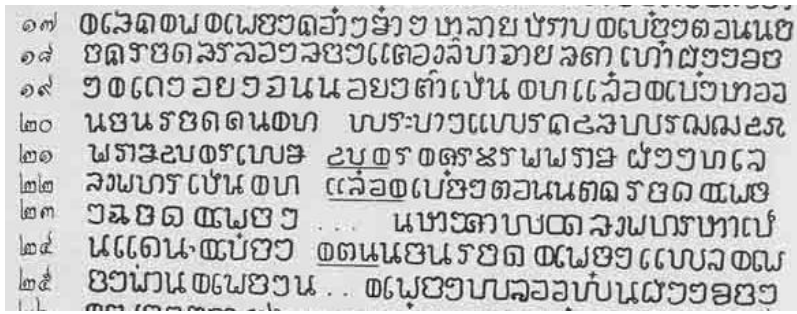
เมื่ออาณาจักรขอมเสื่อมอำนาจลง และอาณาจักรสุโขทัยเริ่มแผ่ขยายอิทธิพลมากขึ้น เมืองราชบุรีได้เข้าเป็นหัวเมืองในแคว้นแคว้นของกรุงสุโขทัย โดยปรากฏหลักฐานในศิลาจารึกหลักที่ 1 ด้านที่ 4 บรรทัดที่ 17 - 26 (รูปที่ 4) ความว่า

“...มีเมืองกว้างขวางหลาย ปราบเบื้องตะวันออก รอดสรลงสอง
แคว ลุมบาจาย สคา เท้าฝั่งของ เถิงเวียงจันทน์เวียงคำเป็นที่แล้ว เบ็งหัวนอน
รอดคนที่ พระบาง แพรก สุพรรณภูมิ ราชบุรี เพชรบุรี ศรีธรรมราช ฝั่งทะเล
สมุทรเป็นที่แล้ว...” (มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2546)

นอกจากนี้ในจารึกเขากบ ซึ่งจารึกขึ้นในสมัยสุโขทัยราวปลายพุทธศตวรรษที่ 20 ด้านที่ 2 บรรทัดที่ 20 ก็ปรากฏชื่อเมืองราชบุรี เช่นเดียวกัน จารึกนี้ได้กล่าวถึงเส้นทางเมื่อข้ามมาจากเทือกเขาตะนาวศรี ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ราชบุรีได้พัฒนาขึ้นเป็นบ้านเมืองอย่างมั่นคงแล้ว ดังจะได้ยกจารึกบรรทัดที่ 19 - 21 มาดังนี้

“... โสด ผสมลิบขาว* ขามมาลูตะนาวศรี เพื่อเลือกเอาคนฝูงดี.....บรรทัดที่ 19
...สิงหลที่ป รอดพระพุทธศรีอารยไมตรี เพชรบุรี ราชบุรี.....บรรทัดที่ 20
...ส อโยธยา ศรีรามเทพนคร ที่สอรพิรุณาส ตรงบาดาล พระ.....บรรทัดที่ 21

* โสด แปลว่า ที่เดียว หรือประหนึ่ง ผสมลิบขาว แปลว่า รวมกันเป็นลิปปี ทั้งหมด จึงแปลว่า ประหนึ่งรวมกันเป็นลิปปี” (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2549)

ก

ข

รูปที่ 4 จารึกในสมัยสุโขทัยที่ปรากฏชื่อเมืองราชบุรี

ก. ถอดอักษรศิลาจารึกหลักที่ 1 ด้านที่ 4

ที่มา : มหาวิทยาลัยรามคำแหง (2546)

ข. ศิลาจารึกวัดเขากบ พุทธศตวรรษที่ 20

ที่มา : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (2549)

จารึกต่าง ๆ ที่กล่าวถึงข้างต้น ล้วนเป็นหลักฐานที่สะท้อนภาพของเมืองราชบุรีที่เปลี่ยนสภาพจากเมืองที่รับอิทธิพลอารยธรรมเขมรโบราณ มาเป็นหัวเมืองสำคัญของแคว้นสุพรรณภูมิ และละโว้ ซึ่งเป็นแคว้นสำคัญของอาณาจักรสุโขทัย

(3) เมืองราชบุรีในสมัยอยุธยา

เมื่อศูนย์กลางอำนาจเปลี่ยนจากอาณาจักรสุโขทัยสู่กรุงศรีอยุธยา เมืองราชบุรีจึงกลายเป็นเมืองในราชธานีกรุงศรีอยุธยาโดยปริยาย ทั้งนี้ในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. 1991 - 2031) พระองค์ทรงปฏิรูปการปกครอง ส่งผลให้เมืองราชบุรีอยู่ในฐานะของเมืองจัตวา ที่มีผู้ปกครองเมืองเป็น ผู้รั้ง ซึ่งไม่มีอำนาจสั่งการเด็ดขาด การบริหารบ้านเมืองต้องขึ้นตรงต่อราชสำนัก โดยมีกรมการเมืองชั้นรองลงมาที่เรียกว่า จำเมือง เป็นผู้ช่วย จนถึงสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิผู้ปกครองเมืองราชบุรีจึงเป็นผู้ที่มีบรรดาศักดิ์เป็นพระยา เมืองราชบุรีกลายเป็นเมืองสำคัญในการระดมพลเพื่อการสงครามสำหรับพระนคร ดังเช่นสงครามยุทธหัตถีในปี พ.ศ. 2135 พระยาอมรินทรฤาไชย เจ้าเมืองราชบุรีคุมพล 500 เป็นกองโจรซุ่มตีตักกองเสบียงของกองทัพพม่า เป็นต้น

ภายหลังเมื่อบ้านเมืองสงบ เมืองราชบุรี กลายเป็นเมืองท่าค้าขายสำคัญ และจัดเป็นหัวเมืองชั้นในรอบราชธานี ดังจะเห็นได้จากการขึ้นกับกรมท่าภายใต้การกำกับดูแลของเจ้าพระยาโกษาธิบดี และเจ้าเมืองมีบรรดาศักดิ์เป็นยกกระบัตร ซึ่งเป็นขุนนางผู้มีตระกูลซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากพระมหากษัตริย์โดยตรง ทั้งนี้พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเองแต่เดิมก็เคยดำรงตำแหน่งเป็นหลวงยกกระบัตรเมืองราชบุรีด้วยเช่นเดียวกัน

ทั้งนี้ แหล่งศิลปกรรมที่เป็นหลักฐานแสดงถึงอิทธิพลของอยุธยาในเมืองราชบุรี ปรากฏอยู่หลายแห่งทั้งในเมือง และนอกเมือง อาทิ พระปรางค์วัดมหาธาตุ (องค์ปัจจุบัน) วิหารกลบวัดเขาเหลือ วัดอรัญญิกาวาส ใบเสมาหินทรายแดง วัดหลุมดินและวัดโคกหม้อ วัดบางลี่ เจริญธรรม วัดเจติยาราม (ยन्द์ ชุ่มจิต, 2547) ดังรูปที่ 5

ก

ข

ค

รูปที่ 5 ร่องรอยโบราณสถานที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยอยุธยา ทั้งในและนอกเมืองเก่าราชบุรี

- ก. พระปรางค์ วัดมหาธาตุวรวิหาร
- ข. วิหารกลบ วัดเขาเหลือ
- ค. วัดอรัญญิกาวาส

ปลายสมัยกรุงศรีอยุธยาเกิดสงคราม และบ้านเมืองไม่สงบ ทำให้การค้าขายที่เมืองราชบุรีซบเซาลงด้วย

(4) เมืองราชบุรีในสมัยกรุงธนบุรี

เมื่อเข้าสู่สมัยกรุงธนบุรี เมืองราชบุรียังคงเป็นเมืองสำคัญของราชธานีกรุงธนบุรี แต่ไม่ได้มีความสำคัญในฐานะเมืองท่าค้าขาย แต่มีความสำคัญในฐานะเป็นเมืองหน้าด่านที่รับศึกพม่า โดยเฉพาะศึกบางแก้ว พ.ศ. 2310 ที่เมืองราชบุรีกลายเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญ

อย่างไรก็ตาม ด้วยภาวะสงครามเมืองราชบุรีจึงมีผู้คนอาศัยอยู่ลดลง แต่ก็ได้มีการกวาดต้อนไพร่พลเข้ามาอาศัยเพื่อเป็นกำลังต้านศึกพม่า เมืองราชบุรีในสมัยกรุงธนบุรีจึงเกิดการอพยพเข้ามาของคนหลายกลุ่มชาติพันธุ์ อาทิ ชาวมอญที่อพยพเข้ามาในปี พ.ศ. 2311 ชาวเขมรที่อพยพเข้ามาในปี พ.ศ. 2314 ชาวลาวที่อพยพเข้ามาในปี พ.ศ. 2322 (ยन्द์ ชุ่มจิต, 2547)

(5) เมืองราชบุรีในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

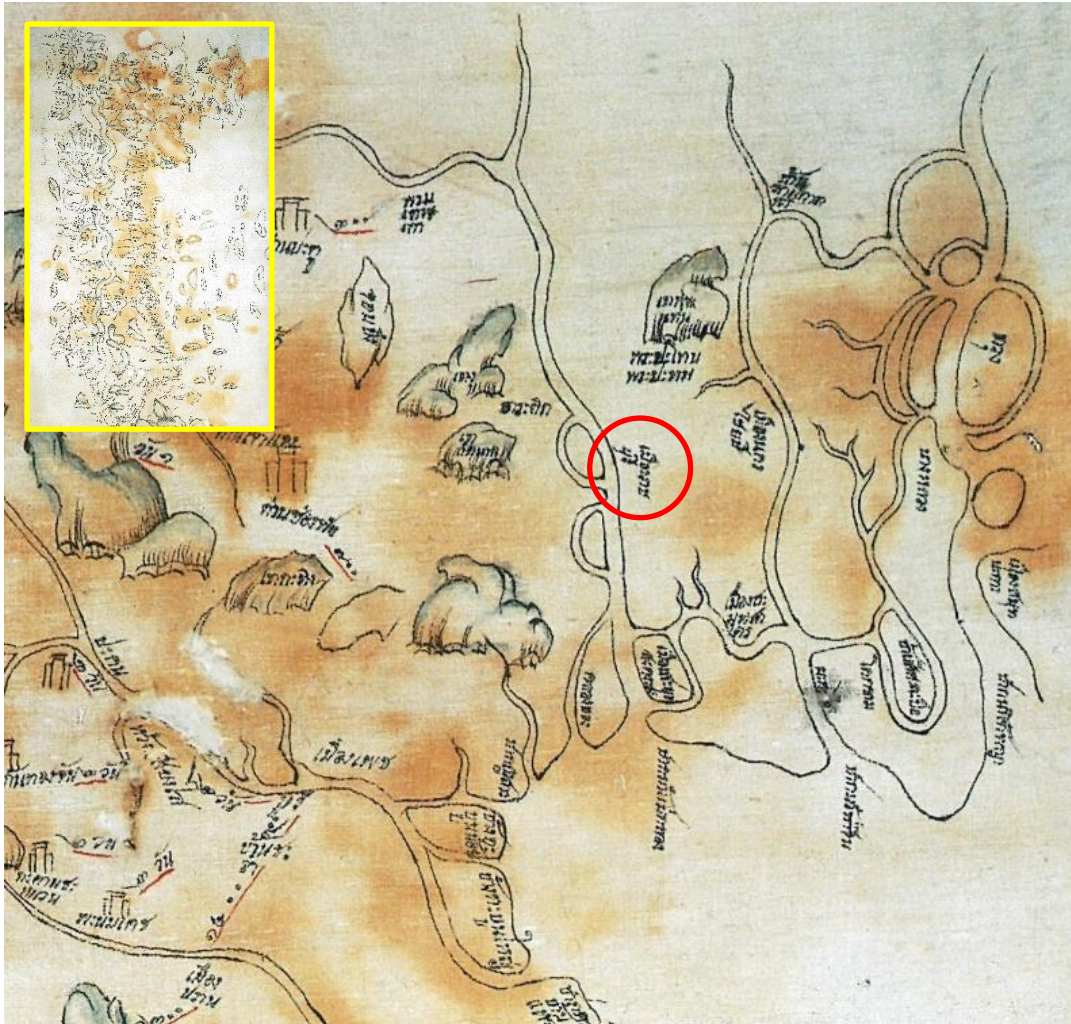
เมืองราชบุรีในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ อยู่ในฐานะหัวเมืองปักษ์ใต้ฝ่ายตะวันตกเช่นเดียวกับเมืองกาญจนบุรี มีพระยามหาเสนาฝ่ายกลาโหมเป็นผู้ปกครอง ต่อมาเมื่อเกิดสงครามเก้าทัพเมืองราชบุรีก็กลายเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญอีกครั้งหนึ่ง และเมื่อเสร็จสิ้นสงครามในปี พ.ศ. 2347 ได้มีการอพยพชาวโยนก-เชียงแสนเข้ามาอยู่อาศัยในเมืองราชบุรีด้วย

รูปที่ 6 ภาพถ่ายทางอากาศไม่ระบุมาตราส่วนแสดงคูเมืองกำแพงเมืองเก่าราชบุรี

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระองค์ได้โปรดเกล้าฯ ให้ย้ายตัวเมืองราชบุรีมาอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำแม่กลอง มีการวางศิลาฤกษ์และสมโภชในวันอังคารแรม 13 ค่ำ เดือนหก ปีฉลู จุลศักราช 1179 นวศก (พ.ศ. 2360) เมืองราชบุรีในยุคที่ 2 นี้มีป้อมและกำแพงเมืองก่ออิฐถือปูน ตัวเมืองมีขนาดกว้างประมาณ 200 เมตร ยาว 800 เมตร ดังปรากฏใน

แผนที่ระวางล่าสุดที่ค้นพบบนตำหนักพระองค์เจ้าอัปษานทรธิปชา ระบุว่าเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งคาดว่าทำขึ้นในราวช่วงรัชกาลที่ 3 ถึง 4 จะเห็นตำแหน่งของเมืองราชบุรีอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำแม่กลอง ดังรูปที่ 7

รูปที่ 7 แผนที่โบราณระวาง “เมืองนครศรีธรรมราช” (รูปเล็กแสดงแผนที่เต็มระวาง)
เมื่อขยายดูในส่วนบนจะเห็นเมืองราชบุรี (วงกลมสีแดง) อยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำแม่กลอง
ที่มา : Santanee Phasuk and Philip Stott (2004)

เมืองราชบุรีทั้ง 2 ฝั่งเจริญเรื่อยมา โดยเฉพาะในรัชสมัยล้านเกล้ารัชกาลที่ 4 พระองค์ได้โปรดฯ ให้ขุดคลองดำเนินสะดวกทำให้การคมนาคมสะดวกขึ้น ทั้งนี้สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ซึ่งเป็นแม่กองในการขุดคลองดำเนินสะดวก และเป็นสมุหพระกลาโหมที่ดูแลเขตหัวเมืองภาคใต้ ได้พำนักอยู่ในเมืองราชบุรี และใช้ชีวิตบั้นปลายกว่า 9 ปีที่นั่นด้วย ทำให้เมืองราชบุรีมีความเจริญมากขึ้นเป็นลำดับด้วย

รูปที่ 8 สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค)
ที่มา : ไพศาลย์ เปี่ยมเมตตาวัฒน์ (2558)

ในสมัยรัชกาลที่ 5 พระองค์เสด็จเมืองราชบุรีหลายครั้ง อาทิ พระราชพิธีเปิดสะพานรถไฟจุฬาลงกรณ์ ในช่วงที่ผ่านตัวเมืองราชบุรี เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีการเสด็จประพาสเมืองราชบุรี ซึ่งพระองค์ได้ทรงบรรยายไว้ในพระราชหัตถเลขาฉบับที่ ๒ เมื่อคราวเสด็จประพาสมณฑลราชบุรี ในวันที่ 2 กันยายน ร.ศ. 128 ปีระกา พ.ศ. 2452 ดังนี้

“...เมื่อวันที่ ๑ กันยายน เวลาเช้าได้ขึ้นรถแจ๊กไปดูแถวตลาดถนนริมน้ำตั้งแต่หน้าบ้านเทศาไปได้ถึงสถานีเขาหลวง บดแน่นเรียบร้อยดีตลอดจนถึงที่ว่าการมณฑล ถนนสายที่เกิดความในหนังสือพิมพ์บ่นเรื่อยอยู่บ่อยๆ นั้นคือถนนเทียมไปข้างทางรถไฟสำหรับไปสถานี ทำเรียบร้อยเสร็จแล้วไม่ต้องเกิดความ แต่ถนนนอกนั้นยังไม่เป็นแก่นสารอะไรเลย สายหลังปูด้วยอิฐเหมือนถนนเสาชิงช้า ครั้งรัชกาลที่ ๔ ที่ลุ่มต่ำกว่าถนนสายหย้าเป็นอันมาก เมืองราชบุรียังไม่เข้าเป็นภูมิภาคอะไรเลยอย่างไรเข้าได้ ถ้าจะตั้งมิวนิชิเปอลจะได้แต่ตลาดพระคลังข้างที่รายเดียวเป็นเนื้อ นอกนั้นก็แต่กระเส้นกระสาย ตึกตลาดพระคลังข้างที่นั้นติดแน่นหนาดีมาก ตัวตลาดของสดไม่พอ ซึ่งที่จะขยายยังติดเกาะต่างๆ ด้านหลังเป็นตึกเก่าที่จะต้องรื้อ ด้านหน้าก็เป็นโรงตำรวจภูธร ซึ่งจะย้ายไปไหนก็ยังไม่ได้ ที่พักมิชชันนารีเข้าไปแทรกอยู่ในระหว่างนั้น ยังจะต้องย้ายเปลี่ยนกันอีกหลายต่อจึงจะขยายตลาดออกไปได้ พิศวระห์ดุติกรมที่ทำๆ ไว้ ก็เป็นเรื่องน่าสังเวช แต่จะทนสู้เรือนฝากระดานก็ไม่ได้เพราะเหตุที่ทำตึกแต่ไม่รู้จักรวิธีทำตึก ปลุกลสร้างขึ้น

เหมือนยังเรือไม่ม็องแน่นกำมะลอไปทั้งนั้น ตึกสมเด็จพระเจ้าพระยาซึ่งเป็นที่ว่า การ
ทั้งใหญ่ทั้งโต ก็ต้องมุงจากทับกระเบื้องที่วังเก่าซึ่งอยู่ตรงอาลูน (สนามหญ้าใหญ่)
ใช้เป็นตารางไปพลาอยู่บัดนี้ก็ยังได้ด้วยค้ำจุน ตารางใหม่ทำข้างล่างลงมาหลัง
บ้านเทศายังไม่แล้ว ที่วังนี้ ในสมุดลิสสองเล่มของมหาดไทยกะว่าจะทำเป็นที่ว่า
การมณฑลแต่เห็นจะยังลึกลับ เลยขอไว้ว่าถ้าจะทำแล้วขอให้ทำเป็นตึกถาวรมั่นคง
ทีเดียว อย่ารื้อตึกลงมาปลูกเรือนฝากระดานครอบเลยเพราะราชบุรีมีพร้อมทั้งอิฐ
ทั้งปูนซึ่งได้ลืมหว่าในรายงานฉบับก่อนว่าได้เกิดโรงสีไฟขึ้นโรงหนึ่งข้างใต้ น้ำ ใช้
ผนังก่ออิฐถือปูนแต่ยังไม่ได้ลงมือทำเลย เมื่อตุลาคคตลอดแล้วไปวัดศรีสุริยวงค์ ยัง
ไม่สู้ชำรุดมากนัก กลับมานั่งที่พักบ้านเทศา และกินกลางวันพร้อมด้วยเจ้านาย...”
(ประยูร สิทธิพันธ์, 2552)

พระราชหัตถเลขาตั้งกล่าวแสดงให้เห็นถึงเมืองราชบุรีในช่วงของการ
เปลี่ยนแปลงเพื่อพัฒนาสู่เมืองราชบุรีในปัจจุบัน ซึ่งในการจัดระเบียบการปกครองหัวเมืองใหม่ในปี
พ.ศ. 2437 มณฑลราชบุรีประกอบด้วยเมืองราชบุรี กาญจนบุรี สมุทรสงคราม เพชรบุรี ปราณบุรี
และประจวบคีรีขันธ์ โดยมีศาลาว่าการมณฑลอยู่ที่เมืองราชบุรี แต่ในระยะแรกเจ้าพระยาสุรพันธ์
พิสุทธ์ (เทศ บุนนาค) (พระยาสุรินทรฤาไชย ในขณะนั้น) ข้าหลวงเทศาภิบาลท่านแรกได้ใช้ตึกของ
เจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงค์ (ปัจจุบันเป็นอาคารของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ราชบุรี เป็นศาลาว่าการ
การมณฑล ดังปรากฏในพระราชหัตถเลขา ต่อมาได้มีการย้ายศาลากลางจังหวัดมารวมกับศาลาว่าการ
มณฑลทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำแม่กลอง เมืองราชบุรีจึงกลับมาเจริญในฝั่งตะวันตกของแม่น้ำแม่
กลองอีกครั้งหนึ่ง (ยนต์ ชุ่มจิต, 2547)

รูปที่ 9 ขบวนรถไฟพระที่นั่งแล่นเกล้ารัชกาลที่ 5 ที่สถานีรถไฟราชบุรี ในคราวเสด็จพระราชดำเนิน
เพื่อทำพิธีเปิดสะพานรถไฟจุฬาลงกรณ์ เมื่อปี พ.ศ.2444 พระองค์เจ้าอรุณวงศ์สมโภชทรงยืนอยู่ทางขวา
ที่มา : ชลทิศ อุไรฤกษ์กุล (2555)

รูปที่ 10 เจ้าพระยาสุรพันธ์พิสุทธิ์ (เทศ บุนนาค)
ที่มา : มุลนิธิวิกิมีเดีย (2558)

เมืองราชบุรีได้รับการพัฒนาขึ้นเป็นลำดับจนกลายเป็นพื้นที่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ที่มีความเจริญอยู่ทั้งสองฝั่งของลำน้ำแม่กลอง มีร่องรอยคูเมืองกำแพงเมืองใน 2 ยุค มีวัดมหาธาตุวรวิหารเป็นจุดศูนย์กลางของเมือง รวมทั้งมีกลุ่มชนหลายชาติพันธุ์อาศัยอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขจวบจนปัจจุบัน

4.1.2 สถาปัตยกรรมและศิลปกรรม

ปัจจุบันในพื้นที่ชุมชนเมืองราชบุรีมีสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น (Vernacular Architecture) ประเภทบ้านเรือนที่อยู่อาศัยและร้านค้าเก่าแก่ที่สร้างด้วยไม้ทลงเหลืออยู่ไม่มากนัก แต่ที่พบเห็นได้จำนวนหนึ่ง คือ อาคารเรือนไม้เก่าย่านตลาดโรงช้าง ซึ่งมีลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ แต่ละบ้านหรือร้านค้าจะปลูกโดด ๆ อยู่ใกล้กันในรูปแบบเดียวกัน ส่วนประเภทอาคารตึกก่ออิฐฉาบปูนที่มีลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่โดดเด่นและมีอยู่ค่อนข้างมากในเมืองราชบุรี คือ ตึกแถวย่านตลาดทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ซึ่งตั้งอยู่บริเวณริมแม่น้ำแม่กลองฝั่งตะวันออก ระหว่างถนนวรเดชกับถนนอัมรินทร์ ตึกแถวเก่าเหล่านี้ได้รับอิทธิพลตะวันตก สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 7 อยู่ในความดูแลของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ รวมถึงยังมีอาคารที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมและสร้างในยุคสมัยเดียวกัน ที่สำคัญ ได้แก่ อาคารศาลาภิรมย์พิมานราชบุรี อาคารศาลแขวงราชบุรี อาคารสโมสรเสือป่า ราชบุรี และจวนเทศาภิบาลมณฑล (จวนผู้ว่าราชการจังหวัดราชบุรีในปัจจุบัน) เป็นต้น

นอกจากนี้ภายในเมืองราชบุรียังมีแหล่งศิลปกรรมที่สำคัญหลายแห่ง ส่วนใหญ่เป็นศาสนสถานประเภทวัดในพุทธศาสนา ได้แก่ อุโบสถของวัดศรีสุริยวงศารามวรวิหาร ซึ่งมีอุโบสถรูปทรงศิลปะตะวันตกแบบกอธิค แม้ว่าศาสนสถานหลายแห่งจะได้รับการบูรณะและสร้างขึ้นใหม่ แต่วัดหลายแห่งก็ยังคงให้ความสำคัญในการดูแลรักษาคุณค่าของสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมต่างๆ ภายในวัดไว้เป็นอย่างดี

4.1.3 แหล่งโบราณคดีและโบราณสถาน

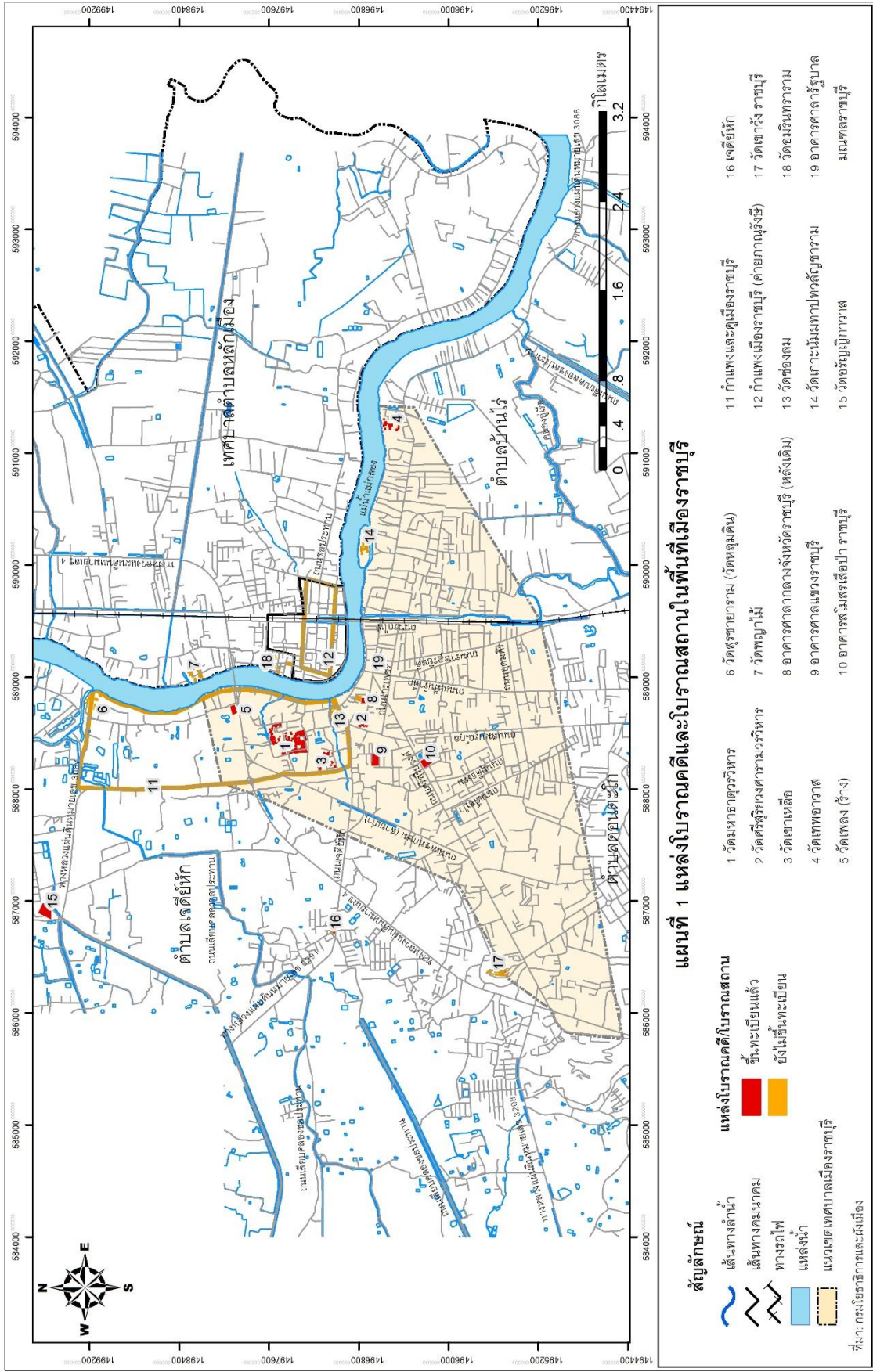
จากข้อมูลแหล่งโบราณคดีและโบราณสถานในพื้นที่เมืองราชบุรี พบว่า ภายในเขตพื้นที่ศึกษาเมืองราชบุรีมีโบราณสถานที่กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติแล้ว จำนวน 10 แห่ง โดยเป็นโบราณสถานที่มียุ่เก่าแก่ตั้งแต่สมัยทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ 13 – 16) จนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 5 - 6) และมีทั้งโบราณสถานประเภทศาสนสถานในศาสนาพุทธที่ยังมีการใช้ประโยชน์ วัดร้าง และอาคารราชการที่ปัจจุบันยังมีการใช้ประโยชน์ ได้แก่ (สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี, 2558)

- วัดมหาธาตุวรวิหาร	- วัดศรีสุริยวงศารามวรวิหาร
- วัดเทพอาวาส	- วัดเพลง (ร้าง)
- วัดอรุณญิกาวาส	- วัดเขาเหลือ
- อาคารสมโภชสรเสื่อป่า	- เจดีย์หัก
- อาคารศาลากลางจังหวัดราชบุรี (หลังเดิม)	
- อาคารศาลแขวงราชบุรี (ศาลมณฑลราชบุรี)	

ส่วนแหล่งโบราณคดีและโบราณสถานที่ทางกรมศิลปากรได้มีการสำรวจและจัดเก็บข้อมูลไว้เรียบร้อยแล้ว แต่ยังไม่ได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติ มีจำนวน 9 แห่ง โดยเป็นโบราณสถานที่มียุ่เก่าแก่ตั้งแต่สมัยทวารวดีจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 5 – 6) ซึ่งมีทั้งโบราณสถานประเภทที่เป็นเมืองโบราณ ศาสนสถานในศาสนาพุทธที่ยังมีการใช้ประโยชน์ และอาคารราชการที่ปัจจุบันยังมีการใช้ประโยชน์ ได้แก่ (สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี, 2558)

- กำแพงเมืองราชบุรี (ค่ายภานุรังษี)	- กำแพงเมืองและคูเมืองราชบุรี
- วัดเขาวัง ราชบุรี	- วัดสุทธायาราม (วัดหลุมดิน)
- วัดพญาไม้	- วัดช่องลม
- วัดเกาะนัมมทาบทวลัญชาาราม	- วัดอมรินทราราม
- อาคารศาลารัฐบาลมณฑลราชบุรี (บ้านสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์)	

ทั้งนี้ ที่ตั้งของแหล่งโบราณคดีและโบราณสถานในพื้นที่เมืองราชบุรี แสดงดังแผนที่ 1

4.2 องค์ประกอบของเมืองเก่าราชบุรี

เมืองราชบุรีเป็นเมืองเก่าแก่เมืองหนึ่งในประเทศไทยที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำแม่กลอง เป็นเมืองที่มีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน โดยมีหลักฐานการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มาตั้งแต่สมัยทวารวดี ดังปรากฏหลักฐานโบราณคดีต่าง ๆ และแม้ว่าเมืองราชบุรีจะร้างลงในช่วงเวลา แต่พัฒนาการของเมืองยังคงมีปรากฏต่อเนื่องชัดเจนมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีจนมาถึงปัจจุบัน ทั้งนี้ องค์ประกอบของเมืองเก่าที่แสดงถึงความเป็นเมืองเก่าราชบุรีที่ยังคงปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน มีรายละเอียดที่สำคัญปรากฏอยู่ในแผนที่ 2 และรายละเอียดเพิ่มเติมในภาคผนวก ผ.2

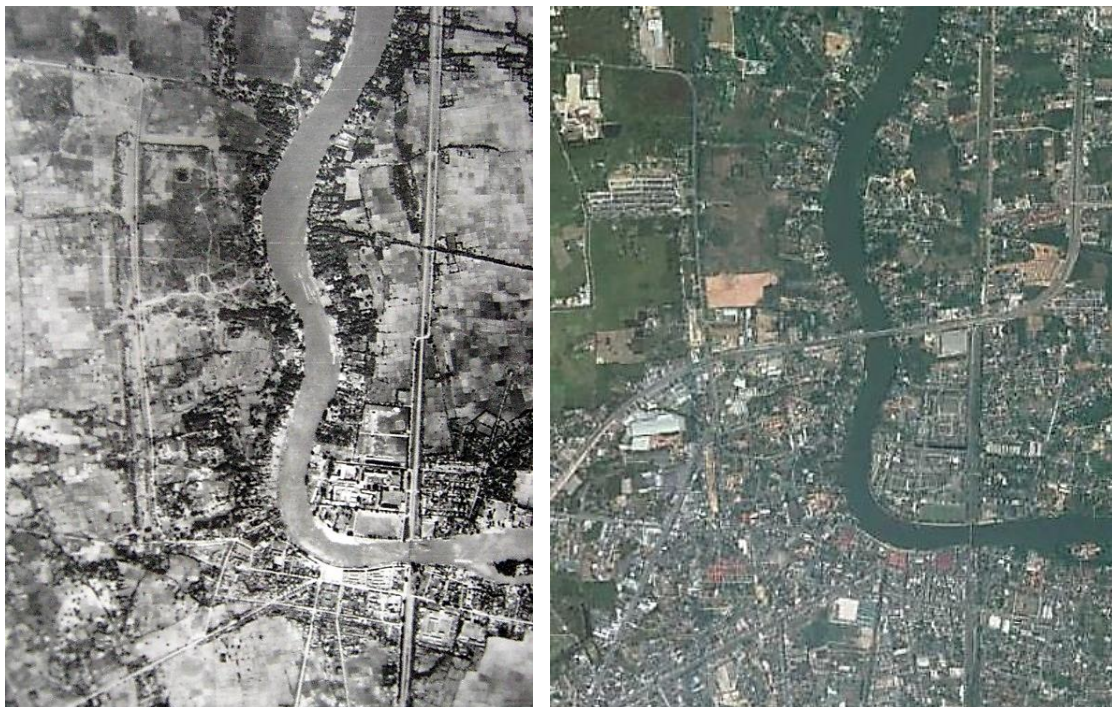
4.2.1 กำแพงเมือง คูเมือง และประตูเมือง

บริเวณตัวเมืองราชบุรีในปัจจุบันมีกำแพงเมืองและคูเมืองด้วยกัน 2 บริเวณ โดยสร้างกันคนละยุคสมัยและอยู่กันคนละฝั่งของแม่น้ำแม่กลอง แสดงถึงความสำคัญของพื้นที่เมืองราชบุรีที่เคยมีผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนมายาวนานและต่อเนื่องเรื่อยมา ปัจจุบันยังคงปรากฏร่องรอยกำแพงเมืองและคูเมืองให้เห็นอยู่บ้าง ซึ่งกำแพงเมืองและคูเมืองทั้ง 2 บริเวณมีรายละเอียดที่สำคัญ ดังนี้

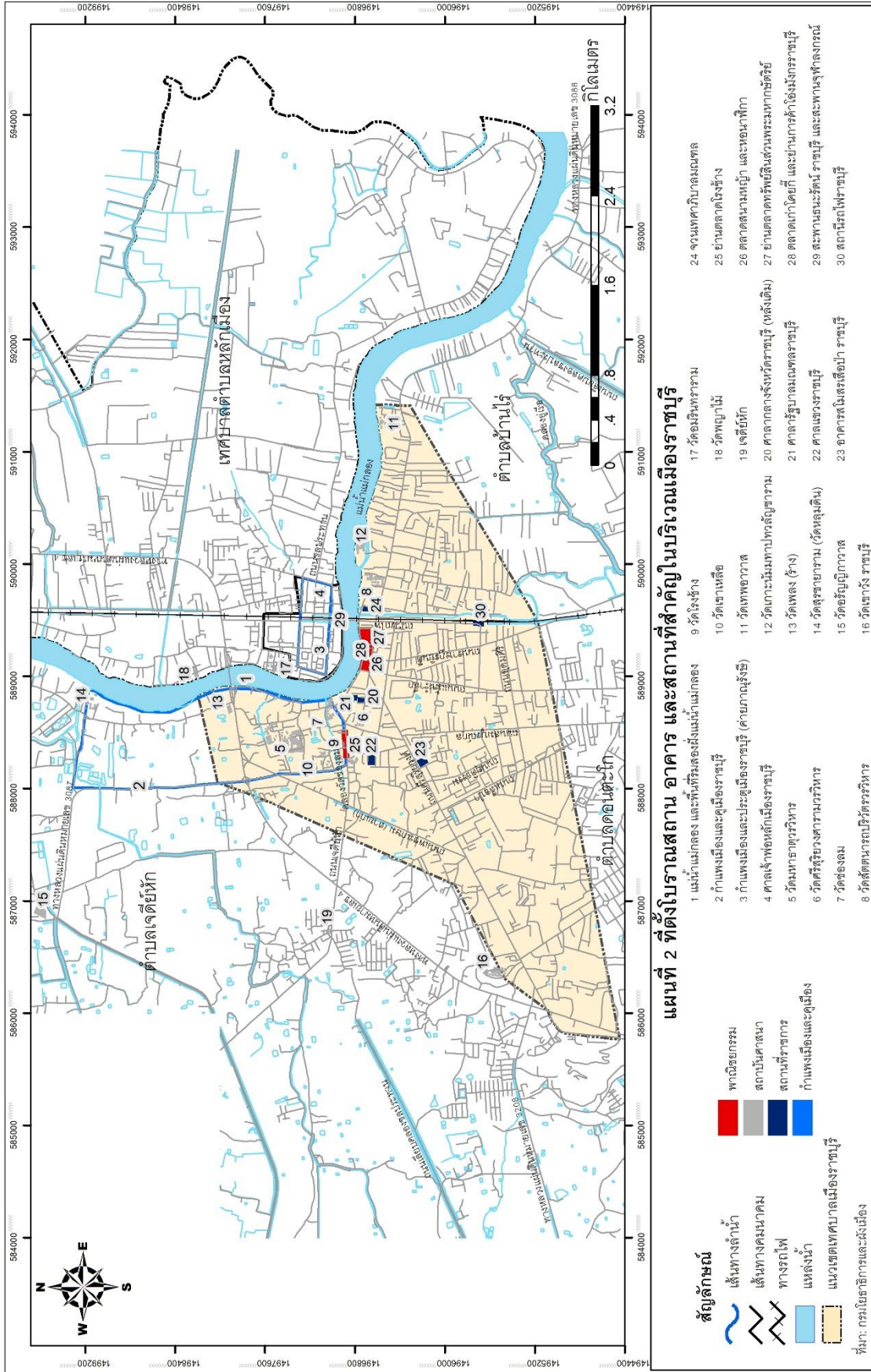
- กำแพงเมืองและคูเมืองเมืองโบราณราชบุรี ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันตกติดริมฝั่งแม่น้ำแม่กลอง ในเขตตำบลหน้าเมือง อำเภอเมืองราชบุรี พากเดียวกับเมืองโบราณคูบัวและเทือกเขาอยู่ห่างจากเมืองโบราณคูบัวไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือประมาณ 5 กิโลเมตร มีร่องรอยคูน้ำและคันดินเป็นกำแพงของเมืองโบราณ ลักษณะตัวเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า กว้างประมาณ 750 เมตร ยาว 2,250 เมตร ตัวเมืองล้อมรอบด้วยคูเมืองและกำแพงเมือง มีกำแพงเมือง 3 ด้าน คือ ด้านทิศเหนือ ทิศใต้ และทิศตะวันตก ส่วนด้านทิศตะวันออกใช้แม่น้ำแม่กลองเป็นคูเมืองตามธรรมชาติ สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ 15 – 16) สภาพปัจจุบันของกำแพงเมืองและคูเมืองราชบุรี พบว่ากำแพงเมืองทางด้านทิศตะวันตกเป็นแนวเส้นตรง ปัจจุบันคือสันถนนเขาสูง กำแพงเมืองด้านทิศใต้มีบ้านเรือนสร้างทับทั้งหมด ด้านทิศเหนือแนวคันกำแพงยาวไปจดแม่น้ำแม่กลอง ส่วนคูเมืองจะอยู่ด้านนอกของกำแพงเมือง คูเมืองทางด้านทิศใต้บรรจบกับแม่น้ำแม่กลองบริเวณหลังวัดช่องลมในปัจจุบัน คูเมืองด้านนี้ยังคงสภาพให้เห็นเป็นคูเมืองอยู่บ้าง แต่มีบ้านเรือนปลูกรุกล้ำเป็นจำนวนมาก คูเมืองด้านทิศใต้นี้บรรจบกับแนวคูเมืองทางด้านทิศตะวันตกบริเวณถนนเขาสูง ปัจจุบันมีบ้านเรือนรูกล้ำอยู่เป็นจำนวนมาก แนวคูเมืองทางด้านทิศตะวันตกหายไปบริเวณที่ถูกถนนเพชรเกษม (สายเก่า) ตัดผ่าน ส่วนที่พื้นแนวถนนเพชรเกษมยังพอเห็นร่องรอยคูเมืองอยู่บ้าง ถัดจากกำแพงเมืองด้านทิศเหนือขึ้นไปประมาณ 320 เมตร จะมีคันดินยาวขนานไปกับตัวกำแพง ปัจจุบันเป็นถนนที่แยกจากถนนเขาสูงไปทางทิศตะวันออกไปสุดที่หลังวัดหลุมดิน ส่วนทางด้านทิศตะวันตกซึ่งคันกำแพงได้กลายเป็นถนนเขาสูงไป

แล้วนั้น ก็มีแนวคันดินขนานกับแนวกำแพงเมืองด้านทิศตะวันตกนี้เช่นกัน โดยมีระยะห่างกันประมาณ 400 เมตร อาจกล่าวได้ว่าแนวคันดินที่พบทางด้านทิศเหนือและทิศตะวันตกนี้เป็นแนวกำแพงเมืองชั้นนอกของเมืองโบราณราชบุรี

นอกจากแนวกำแพงเมืองและคูเมืองแล้วภายในบริเวณเมืองโบราณราชบุรีแห่งนี้ยังมีโบราณวัตถุสถานที่สำคัญอยู่หลายแห่ง ที่สำคัญ คือ วัดมหาธาตุวรวิหาร ตั้งอยู่เกือบใจกลางเมือง สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยทวารวดี ต่อมาได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมเขมร จากการก่อสร้างตัดแปลงศาสนสถานกลางเมือง ที่เรียกว่า ปราสาทหรือปรางค์ เพื่อให้เป็นศูนย์กลางของเมืองตามความเชื่อเรื่องจักรวาลของเขมร และในสมัยกรุงศรีอยุธยาได้มีการก่อสร้างพระปรางค์แบบอยุธยาซ้อนทับพระปรางค์องค์เดิม กล่าวได้ว่า เมืองราชบุรีแห่งนี้เป็นเมืองที่มีมาก่อนตั้งแต่สมัยขอมและสืบเนื่องมาจนสมัยกรุงศรีอยุธยา หลักฐานที่สำคัญ คือ พระปรางค์วัดมหาธาตุ ซึ่งนอกจากวัดมหาธาตุแล้วยังมีร่องรอยหลักฐานความเจริญรุ่งเรืองปรากฏอยู่อีกหลายแห่ง เช่น เจดีย์วัดเพลง เจดีย์หัก วัดเขาเหลือ และวัดหลุมดิน เป็นต้น ปัจจุบันกำแพงเมืองและคูเมืองราชบุรี จัดเป็นแหล่งโบราณคดีประเภทเมืองโบราณอิทธิพลเขมรโบราณ - กรุงศรีอยุธยา กรมศิลปากรยังไม่ได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติ (สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี, 2559.)

รูปที่ 11 กำแพงเมือง-คูเมืองเมืองราชบุรี (อดีต - ปัจจุบัน)
ที่มา : สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี (2559)

- **กำแพงเมือง และประตูเมืองราชบุรี** ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำแม่กลอง ในเขตเทศบาลตำบลหลักเมือง เมืองราชบุรีเก่าแห่งนี้สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 โปรดเกล้าให้สร้างขึ้น ซึ่งตามประวัติกล่าวว่าตัวเมืองล้อมรอบด้วยกำแพงก่ออิฐถือปูน ตัวกำแพงมีใบเสมา มีป้อม 6 ป้อม และประตูเมือง 6 ประตู เมืองในบริเวณนี้ใช้เป็นศูนย์กลางการปกครองมาจนสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ที่ได้มีการจัดระเบียบหัวเมืองขึ้นใหม่ จึงได้ย้ายเมืองราชบุรีกลับไปอยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำแม่กลอง ทำให้ศูนย์กลางของเมืองราชบุรีย้ายกลับมาทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำแม่กลองตามที่เคยเป็นมาแต่เดิม

ลักษณะกำแพงเมืองราชบุรีเก่า มีผังเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าวางตัวยาวในแนวตะวันออก- ตะวันตก กว้างประมาณ 230 เมตร ยาว 760 เมตร ความสูง 3.5 เมตร ตัวกำแพงสร้างด้วยอิฐถือปูน มีใบเสมาแบบปลายแหลมตั้งอยู่บนกำแพงตลอดแนว ตัวเมืองราชบุรีเก่านี้ถูกแบ่งออกเป็น 2 ส่วน เมื่อครั้งสร้างทางรถไฟสายใต้ตัดผ่านในสมัยรัชกาลที่ 5 สภาพปัจจุบันของกำแพงยังคงเหลือร่องรอยให้เห็นตลอดแนว แต่อยู่ในสภาพที่ชำรุดทรุดโทรมลงอย่างมาก ส่วนประตูเมืองปัจจุบันเหลือสภาพให้เห็นเป็นซุ้มประตู 4 ประตู จากทั้งหมด 6 ประตู แต่มีสภาพที่ชำรุด คือ กำแพงเมืองด้านทิศตะวันออกและทิศตะวันตกมีประตูด้านละ 1 ประตู โดยอยู่กึ่งกลางแนวกำแพง ส่วนกำแพงด้านทิศเหนือและทิศใต้มีด้านละ 2 ประตู โดยอยู่ระหว่างป้อม ลักษณะของซุ้มประตูก่อซุ้มด้วยอิฐฉาบปูน เป็นรูปสี่เหลี่ยม กว้าง 4.65 เมตร คานและบานประตูเป็นไม้ บานประตูเป็นแบบ 2 บาน เปิดเข้าด้านใน เดิมทาสีน้ำตาลหรือสีอิฐ มีการตรึงหมุดเหล็กบนบานประตูเต็มทั้งสองบาน ลักษณะของซุ้มประตูทุกซุ้มได้รับอิทธิพลจากศิลปะตะวันตก

แนวกำแพงเมืองราชบุรีเก่า และศาลหลักเมืองราชบุรี ที่ตั้งอยู่ในบริเวณค่ายภาณุรังษี

รูปที่ 12 กำแพงเมือง และประตูเมืองราชบุรี ที่ตั้งอยู่ในบริเวณค่ายภานุรังษี

ที่มา : <http://2g.pantip.com/cafe/gallery/topic/G10181122/G10181122.html> (2559)

ปัจจุบันเมืองราชบุรีเก่าแห่งนี้ตั้งอยู่ในพื้นที่เขตทหารค่ายภานุรังษี เป็นที่ตั้งของจังหวัดทหารบกราชบุรี และกรมการทหารช่าง กำแพงเมืองราชบุรีนี้จัดเป็นแหล่งโบราณคดีประเภทเมืองโบราณสมัยรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 2 ถึงรัชกาลที่ 6) ปัจจุบันกรมศิลปากรยังไม่ได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติ

4.2.2 ป้อม

ในเมืองราชบุรีมีป้อมตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำแม่กลอง ในเขตเทศบาลตำบลหลักเมือง จากหลักฐานทางด้านเอกสารที่กล่าวไว้ว่า เมืองราชบุรีมีป้อม 6 ป้อม และประตู 6 ประตู ปัจจุบันพบว่ามียังเหลืออยู่เพียง 2 ป้อม คือ ป้อมทางด้านมุมกำแพงทิศตะวันตกเฉียงใต้ และป้อมกลางกำแพงทางด้านทิศใต้ ลักษณะของตัวป้อมเป็นรูปหกเหลี่ยม เส้นผ่าศูนย์กลางยาว 10.80 เมตร มีใบเสมาเป็นแบบเหลี่ยมขนาดใหญ่ ส่วนป้อมอื่น ๆ หมดสภาพ สันนิษฐานว่าน่าจะมีป้อมอยู่ทุกมุมกำแพง (ทุกมุมเมือง) และกลางกำแพงด้านทิศเหนือและทิศใต้ เมื่อเปรียบเทียบกับเมืองรุ่นเดียวกัน คือ เมืองกาญจนบุรีที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ 3 จากพระราชหัตถเลขา ฉบับที่ 2 ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อคราวเสด็จประพาสมณฑลราชบุรี ในปี พ.ศ. 2452 ที่ทรงกล่าวถึงเมืองกาญจนบุรีว่า “...หลักฐานเมืองนั้นรีโดยกว้าง 5 เส้น ยาว 10 เส้น 18 วา มีป้อมมุม 4 ป้อม ป้อมย่านกลางด้านยาวตรงหน้าเมืองทิศตะวันตกเฉียงใต้มีป้อมใหญ่อยู่ตรงเนิน ด้านหลังมีป้อมเล็กตรงกันกับป้อมใหญ่ข้าม 1 ป้อม ...มีประตูใหญ่ด้านสกัดข้างละประตู ประตูด้านยาวข้างละ 2 ประตู เป็น 6 ประตู ประตูหลักช่องกุฎใต้ป้อมศูนย์กลางลงไปด้านหน้าประตูหนึ่งด้านหลังประตูหนึ่งรวมเป็น 8 ประตู...” เห็นได้ว่า เมืองกาญจนบุรีกับเมืองราชบุรีมีลักษณะคล้ายกัน ทั้งยังสร้างในระยะเวลาใกล้เคียงกัน ตำแหน่งของป้อมจึงน่าจะเหมือนกัน

4.2.3 ที่หมายตาในบริเวณเมืองเก่า

ที่หมายตาที่สำคัญของเมืองราชบุรีที่มีความโดดเด่นเป็นสง่า และสามารถรับรู้ได้ในมุมมองของชาวราชบุรี มีด้วยกัน 2 แห่ง คือ วัดมหาธาตุวรวิหาร ราชบุรี วัดแห่งนี้เป็นปูชนียสถานที่สำคัญของเมืองราชบุรี ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำแม่กลอง บริเวณถนนเขาสูง ในเขตเทศบาลเมืองราชบุรี เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี จากหลักฐานทางด้านโบราณคดี พบว่า ตั้งอยู่เกือบใจกลางเมืองโบราณราชบุรี สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยทวารวดี (ราวพุทธศตวรรษที่ 13) และในราวพุทธศตวรรษที่ 18 วัฒนธรรมเขมรได้แพร่เข้ามาในเมืองราชบุรี จึงมีการก่อสร้างและดัดแปลงศาสนสถานกลางเมืองขึ้นเป็นพระปรางค์ และสร้างกำแพงศิลาแลงล้อมรอบ เพื่อให้เป็นศูนย์กลางของเมือง ตามคติความเชื่อเรื่องจักรวาลของเขมร ต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น (พุทธศตวรรษที่ 20 - 21) ได้มีการสร้างพระปรางค์แบบอยุธยาขึ้นซ้อนทับพระปรางค์องค์เดิม และมีการสร้างพระปรางค์บริวารขึ้นด้านข้างด้านละ 1 องค์ ด้านหลัง 1 องค์ ในสมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2 ได้มีการย้ายเมืองราชบุรีใหม่ โดยย้ายไปตั้งทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำแม่กลอง (ค่ายภาณุรังษีในปัจจุบัน) จึงเป็นสาเหตุให้วัดมหาธาตุและวัดใกล้เคียงกลายเป็นวัดร้าง ไม่มีพระสงฆ์อยู่จำพรรษา จนกระทั่งในสมัยรัชกาลที่ 3 ประมาณปี พ.ศ. 2388 ได้มีการหักล้างถางพงและซ่อมแซมเสนาสนะต่าง ๆ ที่เหลืออยู่ให้มีสภาพมั่นคงและสร้างเสนาสนะอื่น ๆ เพิ่มเติม วัดมหาธาตุจึงกลับมาเป็นวัดที่มีพระสงฆ์อีกครั้ง และเป็นศูนย์กลางทางพุทธศาสนาที่มีความสำคัญของจังหวัดราชบุรีมาจวบจนปัจจุบัน

รูปที่ 13 วัดมหาธาตุวรวิหาร ราชบุรี ที่หมายตาที่สำคัญของเมืองราชบุรี

ที่มา : <http://hpc5.anamai.moph.go.th/director/> (2559)

ที่หมายตาที่สำคัญอีกแห่ง คือ ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองจังหวัดราชบุรี เป็นหลักเมืองที่ตั้งขึ้นใหม่ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ภายหลังจากพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายเมืองเดิมที่เคยตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำแม่กลอง ไปตั้งที่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำแม่กลอง เพื่อให้ปลอดภัยจากการรุกราน และเป็นการป้องกันข้าศึกศัตรูให้เข้าถึงเมืองได้ยากขึ้น การย้ายเมืองครั้งนี้ได้กำหนดฤกษ์ทำพิธีฝังหลักเมืองมีการสมโภช 3 วัน 3 คืน ตั้งแต่

วันอังคาร แรม 13 ค่ำ เดือน 6 ปีฉลู จุลศักราช 1179 (พ.ศ. 2360) จนถึงวันพฤหัสบดี แรม 15 ค่ำ เวลา 7 นาฬิกา เมื่อผังหลักเมืองตามกำหนดฤกษ์แล้วจึงได้มีการก่อสร้างกำแพงเมือง ป้อม ประตู และก่อสร้างสิ่งอื่น ๆ อีกด้วย ปัจจุบันศาลเจ้าพ่อหลักเมืองยังคงอยู่ในบริเวณกำแพงเมืองเก่า ซึ่งอยู่ในบริเวณค่ายภาณุรังษี ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองของจังหวัดราชบุรีนี้เป็นที่นับถือกันว่าศักดิ์สิทธิ์ มีประชาชนไปกราบไหว้บูชาอยู่เสมอ ทางฝ่ายทหารและทางจังหวัดราชบุรีได้ร่วมกันจัดให้มีงานสักการะบูชาศาลเจ้าพ่อหลักเมืองขึ้นเป็นประจำทุกปีในช่วงเทศกาลสงกรานต์

รูปที่ 14 ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองจังหวัดราชบุรีที่หมายตาที่สำคัญของเมืองราชบุรี

4.2.4 แบบแผนโครงข่ายคมนาคมในเมืองเก่า

แบบแผนโครงข่ายคมนาคมในตัวเมืองราชบุรีฝั่งตะวันตกที่ปรากฏในปัจจุบัน มีรูปแบบโครงข่ายถนนขนานไปตามแนวแม่น้ำแม่กลอง (Linear System) โดยมีถนนสายหลักและถนนสายรองของเมืองสร้างขนานไปตามแนวแม่น้ำแม่กลอง ได้แก่ ถนนวรเดช ถนนอัมรินทร์ ถนนไกรเพชร และถนนมนตรีสุริยวงศ์ ในอดีตพื้นที่บริเวณริมแม่น้ำแม่กลองฝั่งตะวันตกจะมีท่าเรือขนส่งสินค้า โดยเฉพาะอู่รังกร ตั้งอยู่ตลอดแนวริมฝั่งแม่น้ำแม่กลอง ส่วนในแนวเหนือ-ใต้มีถนนหลายสายที่ตัดขึ้นเพื่อเชื่อมโยงพื้นที่ภายในตัวเมืองราชบุรี ที่สำคัญ ได้แก่ ถนนราชฎารยินดี ถนนคชาธร ถนนสมบูรณกุล และถนนศรีสุริยวงศ์ ส่วนถนนที่เชื่อมต่อระหว่างพื้นที่เมืองราชบุรีฝั่งตะวันตกและฝั่งตะวันออกของแม่น้ำแม่กลอง ได้แก่ ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4 (ถนนเพชรเกษม) ถนนรถไฟ และทางรถไฟสายใต้

4.2.5 ย่าน / บริเวณที่สำคัญและมีคุณค่าของเมือง

ปัจจุบันในพื้นที่เมืองราชบุรีมีย่านที่สำคัญและมีคุณค่า 2 บริเวณ คือ ย่านการค้าเก่าริมแม่น้ำแม่กลองฝั่งตะวันตก และย่านการค้าเก่าตลาดโรงช้าง ซึ่งแต่ละย่านมีคุณค่าและความสำคัญ ดังนี้

1) ย่านการค้าเก่าริมฝั่งแม่น้ำแม่กลองฝั่งตะวันตก ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองราชบุรี ในอดีตเป็นย่านการค้าแห่งแรก ๆ ของจังหวัดราชบุรี ย่านการค้าแห่งนี้ในอดีตมีพื้นที่ค่อนข้างยาวโดยตั้งเลียบริมแม่น้ำแม่กลอง เริ่มตั้งแต่บริเวณหน้าศาลากลางจังหวัดราชบุรี (ปัจจุบันคือพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ราชบุรี) ไปจนถึงเกือบถึงสะพานธนบุรี ราชบุรี รวมถึงพื้นที่ที่เป็นท่าเรือขนถ่ายและค้าขายสินค้า และพื้นที่จอดเรือในแม่น้ำแม่กลองด้วย ปัจจุบันพื้นที่ดังกล่าวได้รับการพัฒนาและมีสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปมาก แต่ยังมีหลักฐานที่เป็นสิ่งปลูกสร้างและเรื่องราวเกี่ยวกับย่านการค้าบริเวณนี้ปรากฏหลงเหลืออยู่ ปัจจุบันย่านการค้าเก่าบริเวณริมฝั่งแม่น้ำแม่กลองประกอบด้วย ตลาดสนามหญ้า ตลาดทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ตลาดเก่าโคยก็ และย่านการค้าโอ่งมังกรริมแม่น้ำแม่กลอง พื้นที่บริเวณดังกล่าวเชื่อมต่อถึงกัน ซึ่งมีรายละเอียดที่สำคัญดังนี้

- **ตลาดสนามหญ้า หรือตลาดราชพัสดุ** ตั้งอยู่บริเวณริมแม่น้ำแม่กลองระหว่างถนนวรเดชกับถนนอัมรินทร์ เมื่อ 60 กว่าปีที่แล้วถือว่าเป็นสวนสาธารณะแห่งแรกที่ตั้งอยู่ใจกลางเมืองราชบุรี และมีหอนาฬิกาเป็นสิ่งปลูกสร้างที่เป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของเมืองราชบุรี ในอดีตบริเวณนี้มีหญ้าปลูกขึ้นไปทั่วทั้งสนาม และมีน้ำพุตั้งอยู่ตรงกลางสนาม คนทั่วไปจึงเรียก สนามหญ้า จนมาถึงปัจจุบัน บริเวณสนามหญ้าเป็นสถานที่พักผ่อนออกกำลังกายและสนามเด็กเล่นของผู้คนในตลาดและที่อยู่ใกล้เคียง ในเวลาเย็นจะมีหาบเร่แผงลอยมาตั้งขายอาหารของกินตั้งแต่เวลา 6 โมงเย็นจนถึงรุ่งเช้า จนกลายเป็นตลาดโต้รุ่ง ต่อมาในปี พ.ศ. 2527 ทางกรมธนารักษ์มีโครงการปรับปรุงตลาดโต้รุ่งสนามหญ้าให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย จึงได้สร้างหลังคาคลุมกันแดดกันฝนขึ้นอย่างถาวร มีการจัดแบ่งพื้นที่ขายของ และได้ตั้งชื่อตลาดโต้รุ่งที่ปรับปรุงใหม่นี้ว่า ตลาดราชพัสดุ สถานที่แห่งนี้จึงกลายเป็นตลาดขายอาหารของกินตลอดทั้งวันมาจนถึงปัจจุบัน

- **ย่านตลาดทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์** ตั้งอยู่บริเวณริมแม่น้ำแม่กลองระหว่างถนนวรเดชกับถนนอัมรินทร์ ถัดจากตลาดสนามหญ้าลงมา ตลาดแห่งนี้เป็นย่านการค้าของชาวไทยเชื้อสายจีนที่มีตึกแถวเก่าจำนวนมากสร้างขึ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 – 7 ตึกแถวเหล่านี้เป็นอาคาร 2 - 3 ชั้น ได้รับอิทธิพลตะวันตกแบบโคโลเนียล อยู่ในความดูแลของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ปัจจุบันย่านดังกล่าวเป็นย่านการค้าเก่าแก่ที่สำคัญของเมืองราชบุรี เป็นที่ตั้งของธนาคาร สำนักงานร้านอาหาร และร้านค้าหลากหลายประเภท

- **ตลาดเก่าโคยก็** ตั้งอยู่ที่ถนนเลียบริมแม่น้ำแม่กลอง ใช้พื้นที่บนถนนวรเดช และพื้นที่บริเวณเขื่อนรัฐประชาพัฒนาเป็นสถานที่ตั้งของตลาด มีความยาวประมาณ 1 กิโลเมตร ในอดีตพื้นที่บริเวณนี้เป็นย่านเศรษฐกิจที่สำคัญของเมืองราชบุรีมีการค้าขายที่คึกคักมาก ด้วยมีบทบาทเป็นเมืองท่าขนถ่ายและค้าขายสินค้ากับเมืองต่าง ๆ โดยใช้ลำน้ำแม่กลองเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญ มีท่าเทียบเรือเทศบาลเมืองราชบุรีที่สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2496 และมีทางเดินเลียบริมแม่น้ำแม่กลองที่มี

บรรยากาศสวยงาม พื้นที่บริเวณดังกล่าวมีกิจกรรมการค้าขายที่เชื่อมโยงพื้นที่เข้าด้วยกัน การรื้อฟื้นตลาดเก่าโคยก็ขึ้นมาใหม่ก็เพื่อเป็นการส่งเสริมและพัฒนาเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวของเมืองราชบุรี รูปแบบของตลาดจัดทำในลักษณะตลาดถนนคนเดิน เพื่อย้อนรำลึกถึงอดีตอันทรงคุณค่าของพื้นที่ประวัติศาสตร์แห่งนี้ ภายใต้อชื่อ ตลาดเก่าโคยก็ เปิดดำเนินการเป็นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2553 ในช่วงเวลา 17.00 - 22.00 น. ของทุกวันเสาร์-อาทิตย์ และวันนักขัตฤกษ์ โดยมีการจำหน่ายอาหาร เครื่องดื่ม ผลิตภัณฑ์ สินค้าพื้นเมือง และการแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน เป็นต้น

- ย่านการค้าและขึ้นไ่องม้งกรราชบุรี ในอดีตบริเวณแม่น้ำแม่กลองและพื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำแม่กลองฝั่งตะวันตกเป็นแหล่งค้าขายและขึ้นไ่องที่สำคัญของจังหวัดราชบุรี ไ่องม้งกรของจังหวัดราชบุรีนี้ทำโดยช่างชาวจีน ในอดีตจะมีเรือกระแซงพาหนะในการค้าขายของชาวไทยรามัญมารับซื้อไ่องม้งกร และขนถ่ายไ่องกันบริเวณท่าหน้า ซึ่งเป็นท่าเทียบเรือไ่อง ขนส่งไ่องม้งกร อ่าง ไท และภาชนะดินเผาต่าง ๆ ที่ผลิตจากราชบุรีนี้ บริเวณท่าเทียบเรือขนส่งไ่องนี้เริ่มตั้งแต่บริเวณหน้าศาลากลางจังหวัดราชบุรี (ปัจจุบัน คือ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ราชบุรี) ไปจนถึงตลาดสนามหญ้า โดยบรรทุกใส่เรือเพื่อนำไปขายยังจังหวัดที่ต่าง ๆ ตามลำน้ำ ถือว่าเป็นการขนส่งสินค้าหลักของประเทศในขณะนั้น ปัจจุบันเมื่อการคมนาคมทางน้ำลดบทบาทความสำคัญลดลง การติดต่อค้าขายใช้เส้นทางคมนาคมทางบกแทน ความคึกคักของตลาดริมแม่น้ำแม่กลองและบริเวณท่าหน้าขึ้นไ่องจึงค่อย ๆ เลือนหายไป

ย่านธุรกิจการค้าดั้งเดิมของเมืองราชบุรี บริเวณริมแม่น้ำแม่กลองฝั่งตะวันตก

ย่านตลาดทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์

ตลาดสนามหญ้า หรือตลาดราชพัสดุ ในปัจจุบัน

ตลาดเก่าโคยก็ (ตลาดถนนคนเดินริมแม่น้ำแม่กลอง)

บรรยากาศริมน้ำแม่กลอง บริเวณที่เคยเป็นย่านการค้าและขึ้นไ่องมังกรราชบุรี

รูปที่ 15 ย่านการค้าเก่าริมแม่น้ำแม่กลองฝั่งตะวันตก ย่านที่สำคัญและมีคุณค่าของเมืองราชบุรี

2) ย่านการค้าเก่าตลาดโรงช้าง ตั้งอยู่บริเวณถนนเขางู ติดกับวัดโรงช้าง ในเขตเทศบาลเมืองราชบุรี เป็นย่านตลาดเก่าแก่แห่งหนึ่งของเมืองราชบุรี ปัจจุบันเป็นตลาดเย็นที่คนในเมืองราชบุรีรู้จักกันดี พ่อค้าแม่ค้าจะนำสินค้าและอาหารหลากหลายชนิดมาตั้งวางขายบริเวณพื้นที่ว่างของวัดซึ่งอยู่ฝั่งตรงข้ามวัดโรงช้าง บนทางเท้า และตั้งวางขายบริเวณหน้าบ้านที่อยู่ริมถนนเขางู นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งจำหน่ายโอ่ง กระจ่างต้นไม้ และภาชนะเครื่องปั้นดินเผาชนิดต่าง ๆ ลักษณะที่โดดเด่นของย่านตลาดโรงช้าง คือ มีอาคารบ้านไม้เก่าแก่จำนวนหนึ่งตั้งอยู่บริเวณริมสองฝั่งของถนนเขางู ซึ่งมีลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ แต่ละบ้านหรือร้านค้าจะปลูกโดด ๆ และอยู่ใกล้กันในรูปแบบเดียวกัน แต่แยกหลังคาเป็นสัดส่วน สังกัดได้จากรูปทรงหลังคาที่คลุมลงมา ปัจจุบันแม้บ้านบางหลังจะเปลี่ยนหลังคาใหม่แต่ยังคงรักษารูปทรงเดิมของอาคารไว้ ส่วนหน้าบ้านใช้เป็นร้านค้า ตัวบ้านต่อยาวออกไปด้านหลังอีกเป็นเท่าตัวเพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัย ในอดีตย่านนี้ค้าขายไม้เป็นหลัก โดยมีเรือบรรทุกเข้ามาตามคลองที่มาจากทางเขางู ปัจจุบันไม่มีร้านขายไม้ให้เห็นอย่างในอดีต

รูปที่ 16 อาคารไม้เก่าแก่บริเวณถนนเขางู ย่านตลาดโรงช้าง

4.2.6 ธรรมชาติในเมืองเก่า

ในพื้นที่เมืองเก่าราชบุรีมีพื้นที่แหล่งธรรมชาติของเมืองไม่มากนัก ที่สำคัญได้แก่ แม่น้ำแม่กลอง และพื้นที่ริมสองฝั่งแม่น้ำแม่กลอง ซึ่งเป็นองค์ประกอบของเมืองที่สำคัญ และเป็นปัจจัยสำคัญในการตั้งถิ่นฐานขึ้นเป็นชุมชนเมืองราชบุรีมาจนถึงปัจจุบัน แม่น้ำแม่กลองในช่วงที่ไหลผ่านพื้นที่ชุมชนเมืองราชบุรีมีระยะทางประมาณ 5 กิโลเมตร ส่งผลให้พื้นที่ราบริมสองฝั่งแม่น้ำแม่กลองมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะสมในการตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนอยู่อาศัย เมืองท่า และเป็นย่านการค้าที่สำคัญของเมืองราชบุรี โดยเฉพาะพื้นที่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำแม่กลอง ในอดีตแม่น้ำแม่กลองมีบทบาทสำคัญกับเมืองราชบุรีเป็นอย่างมาก ทั้งด้านการอุปโภคบริโภค การเพาะปลูก แหล่งอาหาร และเป็นเส้นทางการคมนาคมติดต่อค้าขายทางน้ำที่สำคัญระหว่างเมืองต่าง ๆ ดังข้อความในจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ที่จารึกขึ้นระหว่าง พ.ศ. 1826 - 1835 ได้กล่าวถึงเมืองราชบุรีในช่วงสมัยสุโขทัยในรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ว่ามีการติดต่อสัมพันธ์ใกล้ชิดกับแคว้นสุโขทัย จึงทำให้เมืองราชบุรีมีรายชื่อเป็นหัวเมืองในพระราชอาณาเขตของแคว้นสุโขทัยที่มีจารึกไว้ในศิลาจารึก และ

จากหลักฐานบันทึกของชาวต่างชาติที่เดินทางเข้ามากรุงศรีอยุธยาในรัชสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถถึง รัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. 2148 - 2153) และบันทึกของนายฟรังซัวส์ อังรี ตรีแปง ชาวฝรั่งเศสที่เข้ามาหลังจากกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าแล้ว ได้สะท้อนให้เห็นว่าได้มีการใช้เส้นทาง แม่น้ำแม่กลองผ่านเมืองราชบุรีเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญของภาคตะวันตกที่ออกไปสู่กรุงศรีอยุธยา (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ราชบุรี และจังหวัดราชบุรี, 2544: หน้า 27 - 28) นอกจากนี้ยังพบหลักฐาน ประเภทเครื่องถ้วยจีนสมัยต่าง ๆ และเครื่องถ้วยสังคโลกเป็นจำนวนมากในแม่น้ำแม่กลองช่วงที่ไหล ผ่านตัวเมืองราชบุรี เมืองราชบุรีในอดีตจึงน่าจะเป็นเมืองท่าที่สำคัญในการขนถ่ายสินค้าทั้งจาก ชาวต่างชาติเข้าสู่กรุงศรีอยุธยา และจากภายในพระราชอาณาจักรและประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียง ออกไปสู่ตลาดภายนอก เห็นได้ว่าแม่น้ำแม่กลองมีความสำคัญที่สามารถบอกเล่าเรื่องราวและความเป็น มาทางประวัติศาสตร์และการตั้งถิ่นฐานของพื้นที่เมืองเก่าราชบุรีได้เป็นอย่างดี

ปัจจุบันแม่น้ำแม่กลองและพื้นที่ริมสองฝั่งแม่น้ำแม่กลอง โดยเฉพาะพื้นที่ทางฝั่ง ตะวันตกของแม่น้ำแม่กลอง ทางจังหวัดราชบุรีและเทศบาลเมืองราชบุรีได้ร่วมกันดำเนินการพัฒนา และปรับปรุงภูมิทัศน์พื้นที่บริเวณริมน้ำให้เป็นพื้นที่สาธารณะริมน้ำแม่น้ำแม่กลองมีชื่อว่า เชื้อนรัฐประชา พัฒนา เพื่อใช้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจและเป็นพื้นที่ทางสังคมที่ให้ผู้คนในเมืองราชบุรีได้ใช้ ประโยชน์ในการทำกิจกรรมและงานประเพณีต่าง ๆ ที่สำคัญ ได้แก่ งานตรุษจีนราชบุรีไชน่าทาวน์ งาน แข่งเรือยาวจังหวัดราชบุรี งานประเพณีลอยกระทงจังหวัดราชบุรี และใช้เป็นสถานที่จัดแสดงงาน ประติมากรรมต่าง ๆ เป็นต้น รวมถึงเป็นที่ตั้งของตลาดเก่าโคยก็ เป็นตลาดถนนคนเดินริมน้ำแม่กลอง นอกจากนี้แม่น้ำแม่กลองและพื้นที่ริมสองฝั่งแม่น้ำแม่กลองยังมีบทบาทความสำคัญต่อเมืองราชบุรี โดยเป็นพื้นที่ธรรมชาติของเมืองที่ช่วยส่งเสริมภูมิทัศน์วัฒนธรรมและบรรยากาศของความเป็นเมือง เก่าราชบุรีได้เป็นอย่างดี

รูปที่ 17 แม่น้ำแม่กลอง และพื้นที่ริมสองฝั่งแม่น้ำแม่กลอง แหล่งธรรมชาติที่สำคัญของเมืองราชบุรี

4.3 ขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าราชบุรี จังหวัดราชบุรี

การวิเคราะห์ขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าราชบุรี ทางที่ปรึกษากำหนดเกณฑ์และทำการประเมินคุณค่าความสำคัญในด้านต่าง ๆ ของโบราณสถาน อาคาร และสถานที่สำคัญ ซึ่งเป็นองค์ประกอบของเมืองเก่าที่อยู่ในพื้นที่เมืองราชบุรี รวมทั้งได้จัดลำดับความสำคัญตามระดับศักยภาพขององค์ประกอบของเมืองเหล่านั้น จากผลการวิเคราะห์ดังกล่าวถือเป็นข้อมูลสำคัญในการพิจารณาเพื่อกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าราชบุรี และเมื่อพิจารณาองค์ประกอบของเมืองราชบุรีในเชิงที่ตั้งพบว่า องค์ประกอบของเมืองที่มีคุณค่าและความสำคัญมาก หรือมีระดับศักยภาพสูงถึงปานกลาง ส่วนใหญ่ตั้งเกาะกลุ่มอยู่รวมกันในบริเวณพื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำแม่กลองฝั่งตะวันตก ในเขตเทศบาลเมืองราชบุรี และมีบางส่วนตั้งอยู่ในเขตทหารค่ายกาญจบุรี ส่วนองค์ประกอบของเมืองส่วนที่เหลือจะตั้งกระจายอยู่ในพื้นที่ส่วนต่าง ๆ ของเมืองราชบุรีทั้งสองฝั่งของแม่น้ำแม่กลอง และหากพิจารณาขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าจากความกลมกลืนขององค์ประกอบของเมืองกับบริบทของเมือง ขอบเขตการบริหารการปกครอง ขอบเขตทางธรรมชาติ ภูมิทัศน์วัฒนธรรม และความเป็นย่านที่ชัดเจนขององค์ประกอบเมือง ดังนั้นการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าราชบุรีจึงควรให้ครอบคลุมบริเวณที่มียุคองค์ประกอบที่สำคัญของเมืองเก่าราชบุรีให้มากที่สุด และครอบคลุมซึ่งส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในพื้นที่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำแม่กลอง การกำหนดขอบเขตดังกล่าวก็เพื่อความสมบูรณ์ในแง่ขององค์ประกอบของเมืองเก่า และการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าราชบุรีในอนาคต

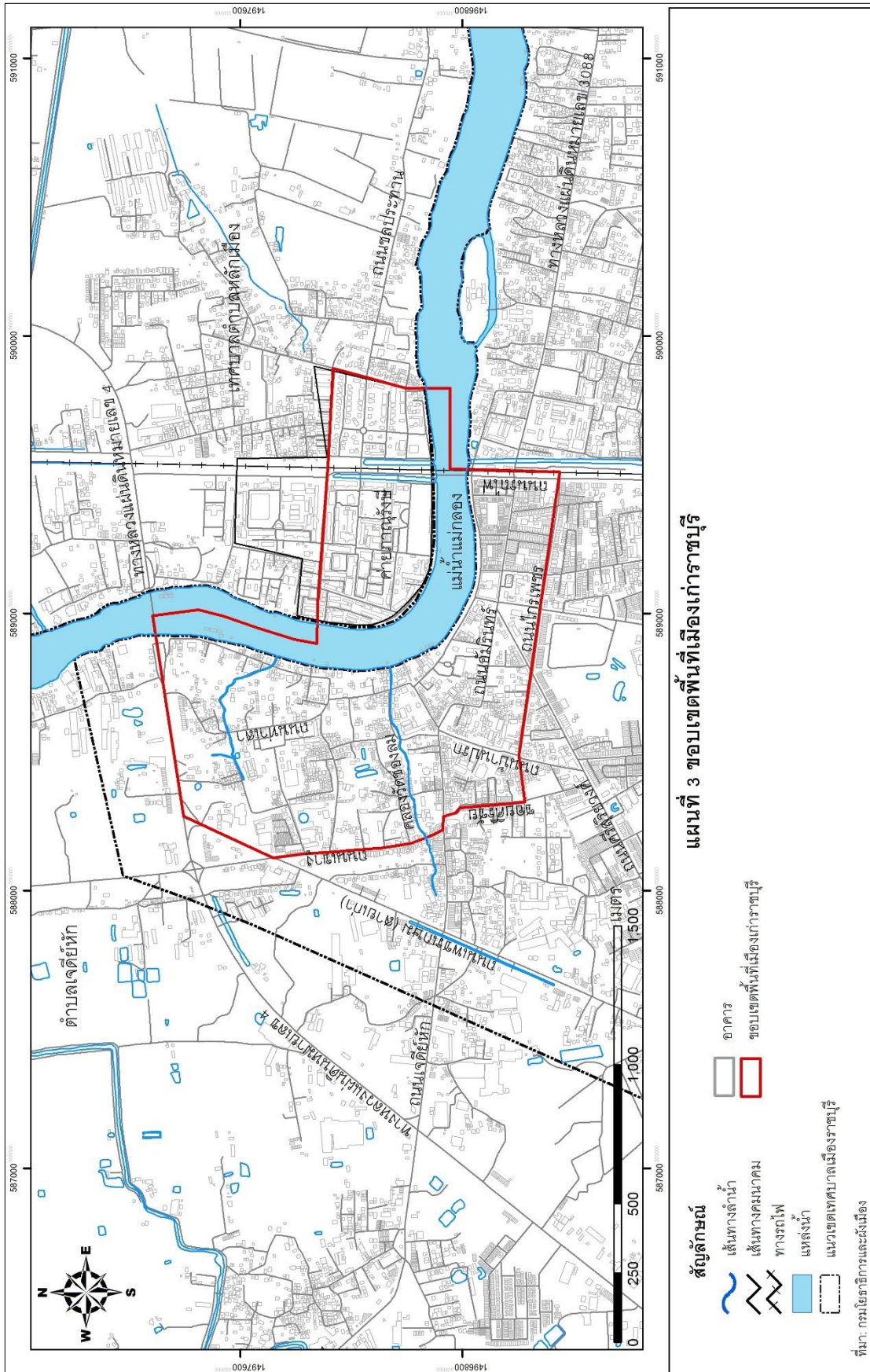
การกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าราชบุรี มีเนื้อที่ประมาณ 1.57 ตารางกิโลเมตร หรือ 981.29 ไร่ โดยมีอาณาเขตดังนี้ (แผนที่ 3 หรือ แผนที่ 4)

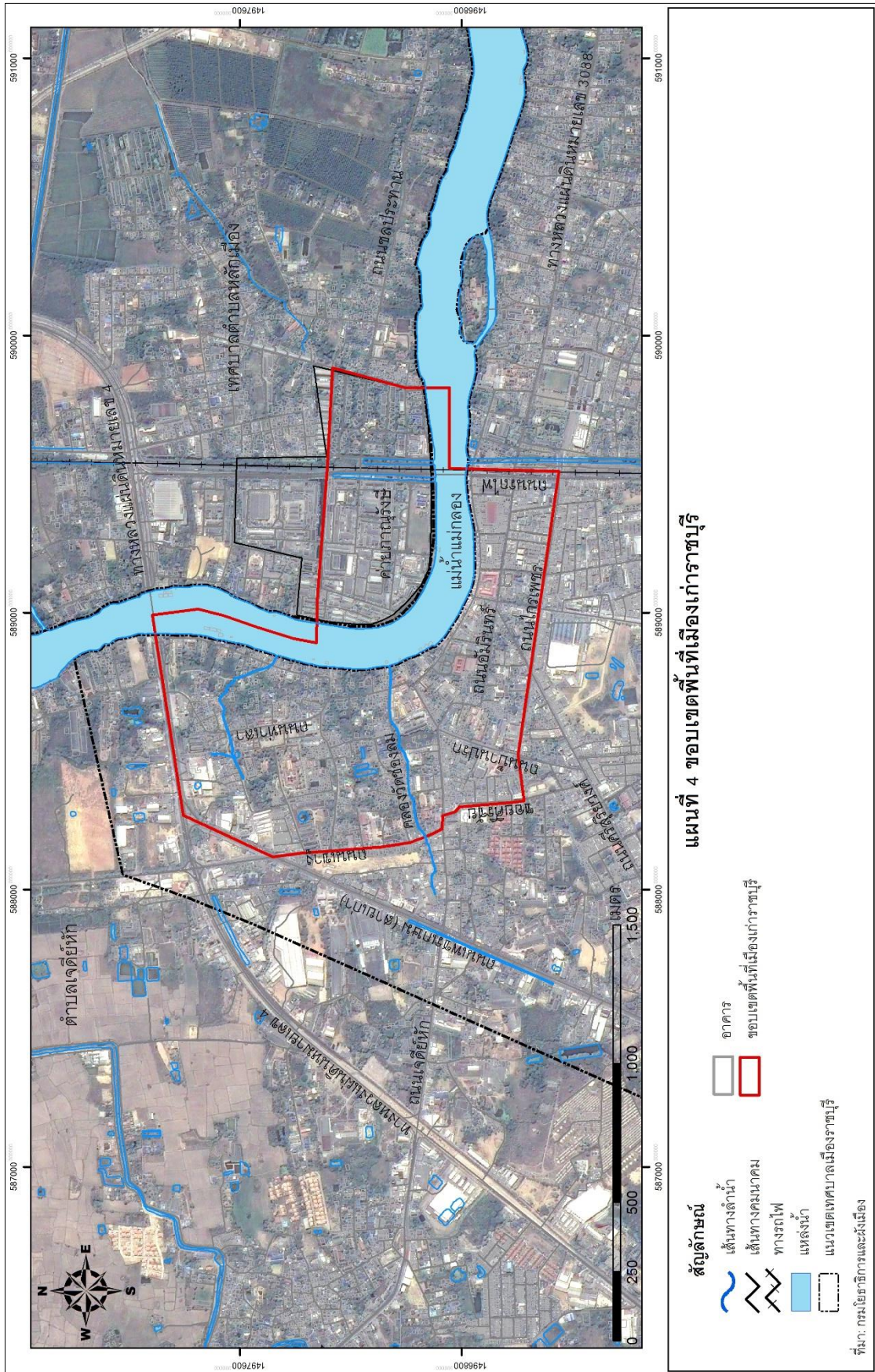
ทิศเหนือ	จุดแนวกึ่งกลางทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4 (ถนนเพชรเกษม) บริเวณทางแยกตัดถนนเพชรเกษม (สายเก่า) พิกัด $X = 588265$ และ $Y = 1497805$ ต่อเนื่องไปทางทิศตะวันออกตามแนวกึ่งกลางทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4 ข้ามแม่น้ำแม่กลองที่สะพานสิริลักษณ์ จนกระทั่งถึงแนวกึ่งกลางแม่น้ำแม่กลอง บริเวณพิกัด $X = 588990$ และ $Y = 1497912$
ทิศตะวันออก	จุดแนวกึ่งกลางแม่น้ำแม่กลองที่สะพานสิริลักษณ์ บริเวณพิกัด $X = 588990$ และ $Y = 1497912$ ต่อเนื่องลงมาทางทิศใต้ตามแนวกึ่งกลางแม่น้ำแม่กลอง กระทั่งถึงบริเวณพิกัด $X = 588892$ และ $Y = 1497320$ และต่อเนื่องไปทางทิศตะวันออกเป็นเส้นตรง ผ่านพื้นที่บริเวณค่ายกาญจบุรีไปตามถนนภายในค่ายกาญจบุรี จนกระทั่งจดทางรถไฟบริเวณพิกัด $X = 589525$ และ $Y = 1497283$ และต่อเนื่อง

ต่อไปทางทิศตะวันออกไปตามถนนภายในค่ายภาณุรังษี จนกระทั่งสุดแนวเขตของค่ายภาณุรังษี บริเวณพิกัด $X = 589880$ และ $Y = 1497263$ และต่อเนื่องลงมาทางทิศใต้ตามแนวเขตค่ายภาณุรังษี กระทั่งจุดแนวตลิ่งริมฝั่งแม่น้ำแม่กลอง บริเวณพิกัด $X = 589800$ และ $Y = 1496945$ และต่อเนื่องลงมาทางทิศใต้ข้ามแม่น้ำแม่กลอง จนกระทั่งถึงแนวกึ่งกลางแม่น้ำแม่กลอง บริเวณพิกัด $X = 589800$ และ $Y = 1496840$ และต่อเนื่องไปทางทิศตะวันตกตามแนวกึ่งกลางแม่น้ำแม่กลอง กระทั่งจุดแนวสะพานรถไฟข้ามแม่น้ำแม่กลอง (สะพานจุฬาลงกรณ์) บริเวณพิกัด $X = 589520$ และ $Y = 1496840$ และต่อเนื่องลงมาทางทิศใต้ตามแนวเส้นทางรถไฟ กระทั่งจุดทางแยกตัดถนนไกรเพชร บริเวณพิกัด $X = 589508$ และ $Y = 1496450$

ทิศใต้ จุดแนวกึ่งกลางถนนไกรเพชรบริเวณทางแยกตัดทางรถไฟ บริเวณพิกัด $X = 589508$ และ $Y = 1496450$ ต่อเนื่องไปทางทิศตะวันตกตามแนวกึ่งกลางถนนไกรเพชร และตัดผ่านถนนบ้านปรกเป็นแนวเส้นตรง กระทั่งจุดซอยศิริชัย บริเวณพิกัด $X = 588322$ และ $Y = 1496575$

ทิศตะวันตก จุดแนวกึ่งกลางซอยศิริชัย บริเวณพิกัด $X = 588322$ และ $Y = 1496575$ ต่อเนื่องขึ้นไปทางทิศเหนือตามแนวกึ่งกลางซอยศิริชัย กระทั่งจุดทางแยกตัดถนนเจดีย์หัก บริเวณพิกัด $X = 588218$ และ $Y = 1498670$ และต่อเนื่องไปทางทิศตะวันตกตามแนวกึ่งกลางถนนเจดีย์หัก กระทั่งจุดทางแยกตัดถนนเขางู และต่อเนื่องขึ้นไปทางทิศเหนือตามแนวกึ่งกลางถนนเขางู กระทั่งจุดทางแยกตัดถนนเพชรเกษม (สายเก่า) บริเวณพิกัด $X = 588117$ และ $Y = 1497476$ และต่อเนื่องไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือตามแนวกึ่งกลางถนนเพชรเกษม (สายเก่า) จนกระทั่งจุดทางแยกตัดทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4 (ถนนเพชรเกษม) บริเวณพิกัด $X = 588265$ และ $Y = 1497805$

4.4 เขตพื้นที่ (Zoning) ในขอบเขตเมืองเก่าราชบุรี

ภายในขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าราชบุรีซึ่งเป็นพื้นที่หลัก มีเนื้อที่ประมาณ 1.57 ตารางกิโลเมตร หรือ 981.29 ไร่ ไม่มีการแบ่งเขตพื้นที่ (Zoning) ภายในพื้นที่เมืองเก่าราชบุรี เนื่องจากพื้นที่ภายในเมืองเก่าราชบุรีมีองค์ประกอบที่สำคัญของเมืองตั้งกระจายตัวอยู่ทั่วไปในเมือง โดยบริเวณใจกลางเมืองมีวัดมหาธาตุวรวิหารเป็นศูนย์กลางหลักที่สำคัญของเมืองเก่าราชบุรี และมีวัดต่าง ๆ เป็นศูนย์กลางย่อยตั้งกระจายอยู่ภายในพื้นที่ส่วนต่าง ๆ ของเมืองเก่าราชบุรี ได้แก่ วัดศรีสุริยวงศาราม วรวิหาร วัดเทพอวาส วัดช่องลม วัดโรงช้าง และวัดเขาหลือ เป็นต้น

4.5 พื้นที่ต่อเนื่องเมืองเก่าราชบุรี

พื้นที่ต่อเนื่องของเมืองเก่าราชบุรี (Buffer Zone) ได้แก่ พื้นที่บริเวณที่อยู่โดยรอบพื้นที่เมืองเก่าราชบุรี ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ชุมชนต่าง ๆ โดยรอบ กำหนดให้มีระยะห่างจากแนวเขตพื้นที่หลักทางทิศเหนือ ทิศตะวันออก ทิศใต้ และทิศตะวันตก เป็นระยะห่าง 100 เมตร มีเนื้อที่ประมาณ 0.62 ตารางกิโลเมตร หรือ 387.52 ไร่ (แผนที่ 5 หรือ แผนที่ 6)

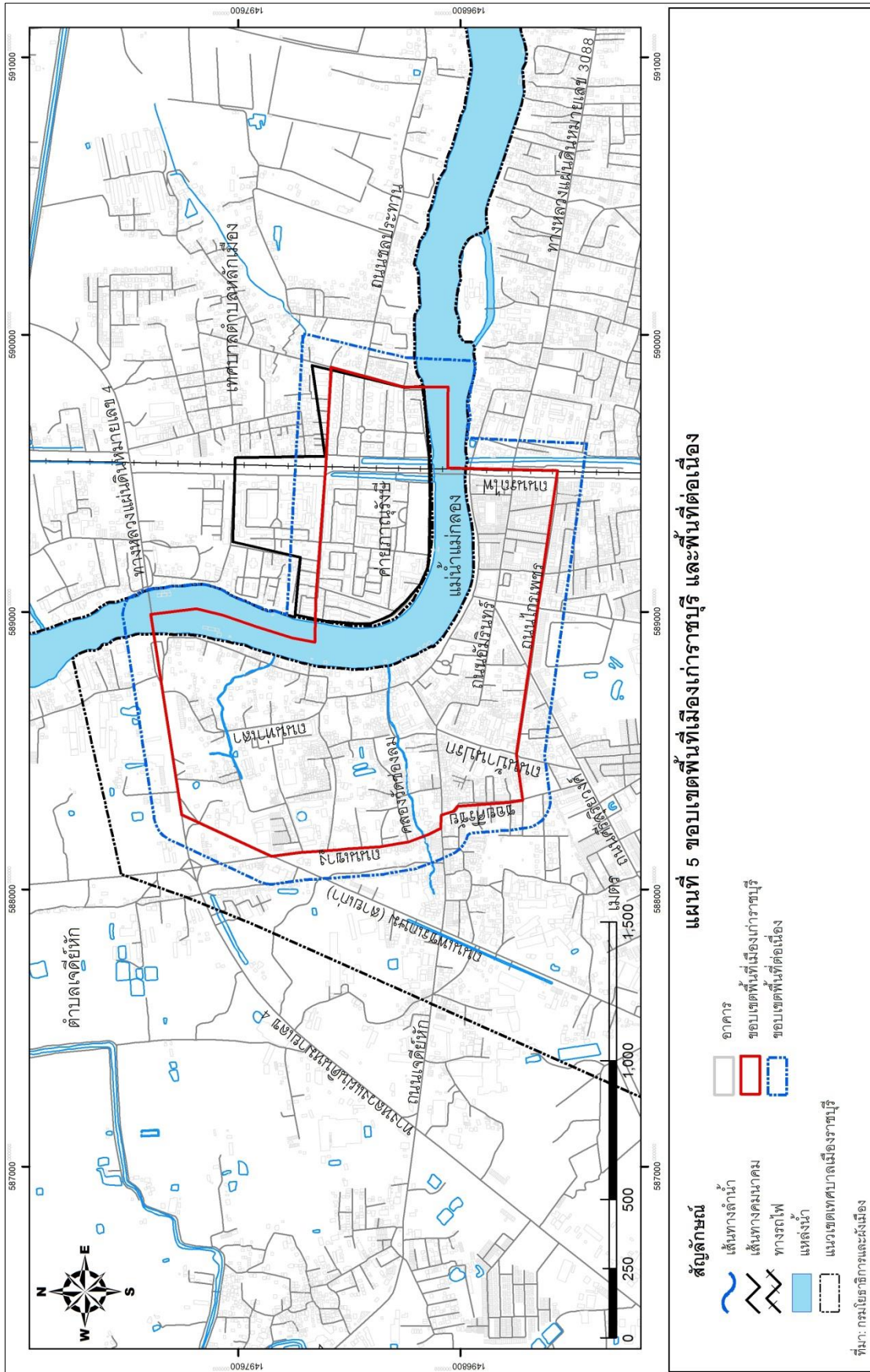
ทิศเหนือ จดแนวตัดเส้นขนานระยะ 100 เมตร จากแนวกึ่งกลางทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4 (ถนนเพชรเกษม) ตัดกับแนวกึ่งกลางถนนเพชรเกษม (สายเก่า) บริเวณพิกัด $X = 588196$ และ $Y = 1497876$ ต่อเนื่องไปทางทิศตะวันออกตามแนวเส้นขนานระยะ 100 เมตร จากแนวกึ่งกลางทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4 ข้ามแม่น้ำแม่กลองไปจดแนวตลิ่งริมฝั่งแม่น้ำแม่กลอง บริเวณพิกัด $X = 589050$ และ $Y = 1498002$

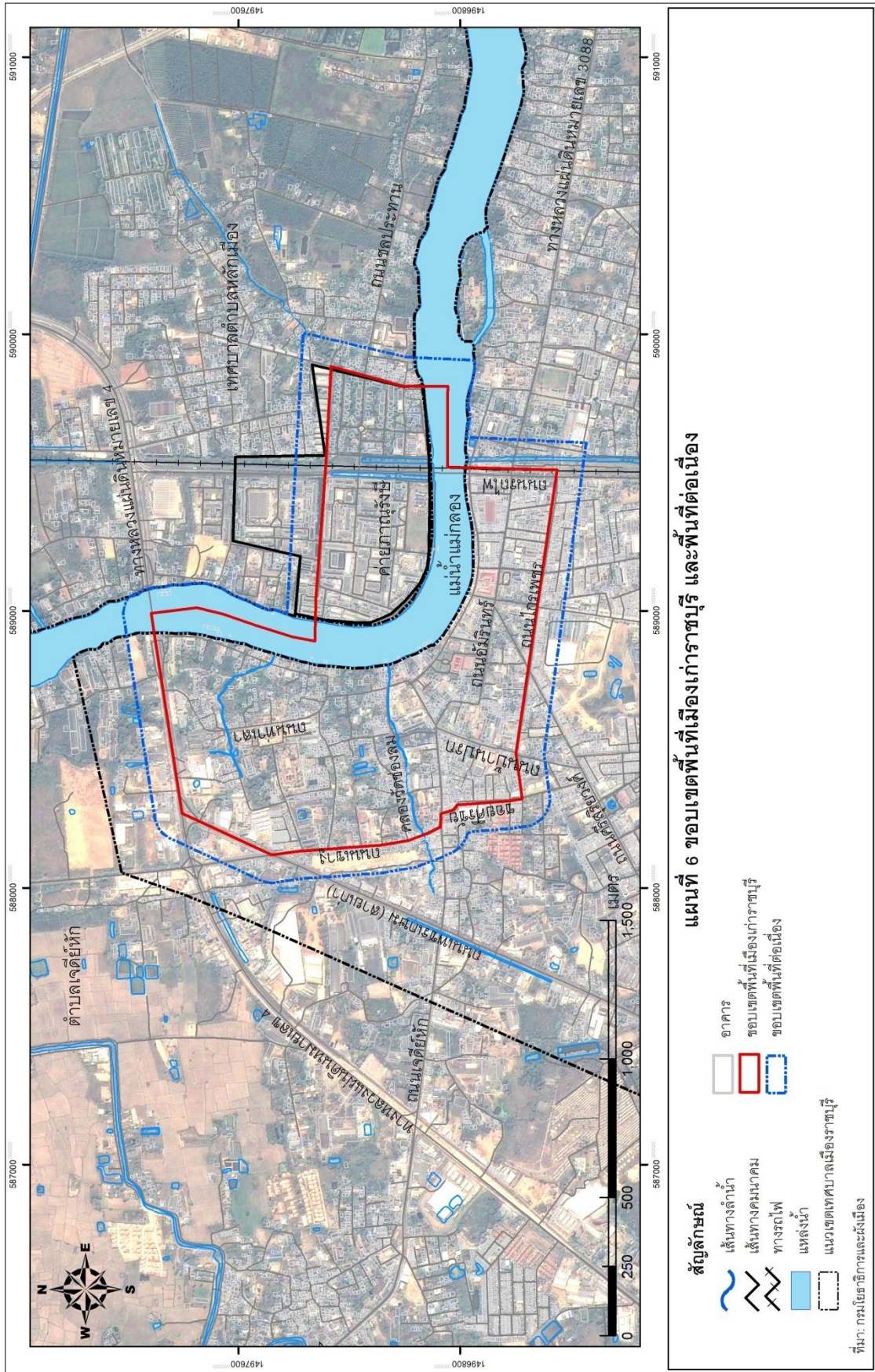
ทิศตะวันออก จดแนวตลิ่งริมฝั่งแม่น้ำแม่กลอง บริเวณพิกัด $X = 589050$ และ $Y = 1498002$ ต่อเนื่องลงมาทางทิศใต้ตามแนวตลิ่งริมฝั่งแม่น้ำแม่กลองกระทั่งถึงบริเวณพิกัด $X = 588991$ และ $Y = 1497425$ ซึ่งเป็นแนวตัดเส้นขนานระยะ 100 เมตร จากเส้นแนวเขตพื้นที่เมืองเก่าราชบุรีภายในค่ายภาณุรังษี และต่อเนื่องไปทางทิศตะวันออก ผ่านทางรถไฟและต่อเนื่องต่อไปทางทิศตะวันออก จนกระทั่งจดแนวตัดเส้นขนานระยะ 100 เมตร จากแนวเขตของค่ายภาณุรังษี บริเวณพิกัด $X = 590000$ และ $Y = 1497366$ และต่อเนื่องลงมาทางทิศใต้ตามแนวเส้นขนานระยะ 100 เมตร จากแนวเขตของค่ายภาณุรังษี ข้ามแม่น้ำแม่กลอง

จนกระทั่งจุดแนวตลิ่งริมฝั่งแม่น้ำแม่กลอง บริเวณพิกัด $X = 589910$ และ $Y = 1496754$ และต่อเนื่องเรื่อยไปทางทิศตะวันตกตามแนวตลิ่งริมฝั่งแม่น้ำแม่กลอง จนกระทั่งจุดแนวตัดเส้นขนานระยะ 100 เมตร จากแนวเส้นทางรถไฟ บริเวณพิกัด $X = 589626$ และ $Y = 1496777$ และต่อเนื่องลงมาทางทิศใต้ตามแนวเส้นขนานระยะ 100 เมตร จากแนวเส้นทางรถไฟ กระทั่งจุดแนวตัดเส้นขนานระยะ 100 เมตร จากถนนไกรเพชรตัดกับแนวเส้นทางรถไฟ บริเวณพิกัด $X = 589607$ และ $Y = 1496343$

ทิศใต้ จุดแนวตัดเส้นขนานระยะ 100 เมตร จากแนวกิ่งกลางถนนไกรเพชรตัดกับแนวเส้นทางรถไฟ บริเวณพิกัด $X = 589607$ และ $Y = 1496343$ ต่อเนื่องไปทางทิศตะวันตกตามแนวเส้นขนานระยะ 100 เมตร จากแนวกิ่งกลางถนนไกรเพชรต่อเนื่องเรื่อยไป กระทั่งจุดแนวตัดเส้นขนานระยะ 100 เมตร จากแนวกิ่งกลางซอยศิริชัยตัดกับแนวกิ่งกลางถนนไกรเพชร บริเวณพิกัด $X = 588270$ และ $Y = 1496490$

ทิศตะวันตก จุดแนวตัดเส้นขนานระยะ 100 เมตร จากแนวกิ่งกลางซอยศิริชัยตัดกับแนวกิ่งกลางถนนไกรเพชร บริเวณพิกัด $X = 588270$ และ $Y = 1496490$ ต่อเนื่องขึ้นไปทางทิศเหนือตามแนวเส้นขนานระยะ 100 เมตร จากแนวกิ่งกลางซอยศิริชัย และต่อเนื่องกับแนวเส้นขนานระยะ 100 เมตร จากแนวกิ่งกลางถนนเขางู จนกระทั่งจุดแนวตัดเส้นขนานระยะ 100 เมตร จากแนวกิ่งกลางตัดถนนเพชรเกษม (สายเก่า) ตัดกับแนวกิ่งกลางถนนเขางู บริเวณพิกัด $X = 588017$ และ $Y = 1497505$ และต่อเนื่องไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือตามแนวเส้นขนานระยะ 100 เมตร จากแนวกิ่งกลางถนนเพชรเกษม (สายเก่า) จนกระทั่งจุดแนวตัดเส้นขนานระยะ 100 เมตร จากแนวกิ่งกลางทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4 (ถนนเพชรเกษม) บริเวณพิกัด $X = 588196$ และ $Y = 1497876$

5. แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าราชบุรี

5.1 แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาทั่วไป

พิจารณาจากแนวทางทั่วไป 7 ประการ ซึ่งสามารถเลือกนำไปใช้ปฏิบัติตามความเหมาะสมสำหรับพื้นที่เฉพาะแต่ละบริเวณที่มีความแตกต่างกันออกไป ดังนี้

แนวทาง	การดำเนินงาน
<p>1. การมีส่วนร่วมและการประชาสัมพันธ์</p>	<p>1.1 ให้ประชาสังคมเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มดำเนินการศึกษาเพื่อให้อุปกรณ์พื้นฐานแสดงความต้องการและความเป็นเจ้าของ โดยใช้กระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นในรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่ กลุ่มสนใจ การประชุมสัมมนา ฯลฯ</p> <p>1.2 ให้ประชาสังคมเห็นชอบในหลักการดำเนินการบริหารการใช้ประโยชน์ที่ดิน โครงข่ายคมนาคมขนส่ง การจัดระเบียบอาคารและสภาพแวดล้อม เพื่อลดกระแสต่อต้านและการไม่ให้ความร่วมมือ ตลอดระยะเวลาดำเนินการ</p> <p>1.3 การประชาสัมพันธ์โดยวิธีต่าง ๆ เช่น การพบปะพูดคุย การประชาสัมพันธ์โดยผ่านประชาสังคม ผานสื่อต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนได้รับทราบผลกระทบที่ตนเองจะได้รับจากแผนการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า และรับฟังข้อคิดเห็นเพื่อการปรับปรุงให้สมบูรณ์ขึ้น</p> <p>1.4 คณะอนุกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าระดับเมืองและกลุ่มประชาสังคมร่วมกันดำเนินการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ รวมถึงให้ประชาชนเข้ามามีส่วนรวมในการให้ข้อคิดเห็น และจัดกิจกรรมเมืองเก่าอย่างต่อเนื่อง เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนได้เห็นคุณค่าของเมืองเก่า ทั้งคุณค่าด้านวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการศึกษา และอื่น ๆ เพื่อสร้างความภาคภูมิใจและจิตสำนึกรักถิ่นฐาน</p>
<p>2. การสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างยั่งยืน</p>	<p>2.1 จัดตั้งคณะกรรมการเพื่อกำหนดกรอบการสร้างจิตสำนึกทางสังคม โดยการให้ความรู้ สร้างการรับรู้ตั้งแต่ในครอบครัว กลุ่มทางสังคมต่าง ๆ ชุมชนและเพนแบบแผนของเมืองเก่า</p>

แนวทาง	การดำเนินงาน
	<p>2.2 ทุกภาคส่วนร่วมกันสร้างกลไกการเรียนรู้ต่าง ๆ ผ่านการประชุมในชุมชน จัดกิจกรรมสำหรับเด็กและเยาวชน กิจกรรมวันครอบครัว ผ่านสื่อโทรทัศน์ วิทยุ ผ่านทาง พระสงฆ์ โรงเรียน และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนช่องทางอินเทอร์เน็ตที่จะกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ ความรัก ความหวงแหน มรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ ที่บรรพบุรุษได้สร้างไว้</p> <p>2.3 ให้ประชาชนในชุมชน เยาวชน ร่วมแสดงความคิดเห็นต่อแนวทางและระเบียบปฏิบัติต่าง ๆ ที่จะใช้รณรงค์จนเกิดการรับรู้ และเปลี่ยนวิถีชีวิตที่ต้องปฏิบัติร่วมกัน</p> <p>2.4 มีกิจกรรมประเมินผลเพื่อการปรับปรุงแก้ไขวิธีการสร้างการเรียนรู้ที่สามารถสร้างการซึมซับแนวทางการพัฒนาเชิงอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมให้เกิดขึ้นอย่างยั่งยืน</p>
<p>3. การส่งเสริมกิจกรรมและวิถีชีวิตท้องถิ่น</p>	<p>กิจกรรมและวิถีชีวิตเป็นมรดกที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Heritage) ได้แก่ ประเพณี อาหาร การแต่งกาย ภาษา เทศกาล คติความเชื่อ และภูมิปัญญาท้องถิ่น จะต้องมีการอนุรักษ์และฟื้นฟูอย่างเป็นระบบ โดยอาศัยองค์ความรู้จากประชาชนและนักวิชาการในท้องถิ่น มีการค้นคว้าเผยแพร่ และสืบทอดอย่างต่อเนื่อง เช่น จัดพิมพ์เอกสารเผยแพร่ ฟื้นฟูงานเทศกาลต่าง ๆ เพื่อได้ประโยชน์ทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม</p>
<p>4. การส่งเสริมคุณภาพชีวิต</p>	<p>จัดให้มีบริการสาธารณสุขปลอดภัย การบริการที่ครบสมบูรณ์ สำหรับผู้อยู่อาศัยในย่านเมืองเก่า และนักท่องเที่ยวทุกเพศวัย ที่สะดวกต่อการเข้าถึงและไม่จำเป็นต้องเดินทางไกลออกนอกบริเวณเมืองเก่า การจัดการรวมทั้งระบบการรักษาความปลอดภัยและป้องกัน อัคคีภัยมีความจำเป็น เพราะภายในบริเวณเมืองเก่ามีสภาพการอยู่อาศัยที่มกหนาแน่นและมีเส้นทางสัญจรที่ค่อนข้างคับแคบ</p>

แนวทาง	การดำเนินงาน
<p>5. การป้องกันภัยคุกคามจากมนุษย์และธรรมชาติ</p>	<p>5.1 คณะอนุกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเกระดับเมืองสามารถใช้อำนาจตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องในการจัดระเบียบหรือระงับยับยั้งกิจกรรมการพัฒนาโครงสร้างที่จะเป็นผลกระทบต่อโบราณสถานและแหล่งมรดกศิลปวัฒนธรรมเพื่อป้องกันกรณีการพัฒนาสิ่งก่อสร้างที่ขัดแย้งโบราณสถาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาบนที่ดินของทางราชการหรือวัด ซึ่งมีเอกสิทธิ์ไม่ต้องผ่านการตรวจสอบของหน่วยงานควบคุมการก่อสร้างท้องถิ่น</p> <p>5.2 จัดตั้งกลุ่มเฝ้าระวัง โดยอาศัยการประสานงานกับเครือข่ายนักเรียน นักศึกษา และนักวิชาการท้องถิ่น เพื่อช่วยติดตามตรวจสอบการพัฒนาที่กำลังเกิดขึ้นในพื้นที่ใกล้เคียงกับโบราณสถานและแหล่งมรดกศิลปวัฒนธรรม</p> <p>5.3 จัดให้มีการศึกษาปัญหาความเสี่ยงต่อภัยธรรมชาติ วางแนวทางแก้ปัญหาเพื่อป้องกันรักษาแหล่งศิลปวัฒนธรรม จัดวางระบบเตือนภัยล่วงหน้าที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ</p>
<p>6. การประหยัดพลังงานดานการสัญจรและสภาพแวดล้อม</p>	<p>6.1 การขาดแคลนเส้นทางสัญจรที่เหมาะสมสำหรับคนเดินและจักรยาน ทำให้ผู้คนต้องอาศัยรถยนต์และจักรยานยนต์มากขึ้นเป็นวงจรถอเนื่อง ควรส่งเสริมพัฒนาทางเดินเท้า การใช้จักรยานและพาหนะทางเลือกในย่านเมืองเก่าเพื่อลดการใช้ยานพาหนะที่ใช้เชื้อเพลิงและสร้างมลภาวะ</p> <p>6.2 นำระบบกระบวนการธรรมชาติและสภาพภูมิประเทศมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาด้านกายภาพของชุมชนเมืองเก่า การเปิดช่องมองภูมิทัศน์และปลูกต้นไม้สร้างร่มเงาจะช่วยให้อากาศเกิดการไหลเวียน ลดอุณหภูมิและความชื้น เพิ่มสภาวะความสบายในบริเวณเมืองเก่า</p>
<p>7. การดูแลและบำรุงรักษาอาคารและสาธารณูปการ</p>	<p>7.1 ปัจจุบันสิ่งก่อสร้างในย่านเมืองเก่ามีข้อจำกัดต่อความต้องการใช้ประโยชน์สำหรับชีวิตประจำวัน การต่อเติมโดยขาดการพิจารณาความเหมาะสมอาจเป็นการทำลายคุณค่าการปล่อยให้เกิดความเสื่อมโทรมของสภาพอาคารและ</p>

แนวทาง	การดำเนินงาน
	<p>สิ่งก่อสร้าง เป็นผลกระทบต่อคุณค่ามรดกศิลปวัฒนธรรม ทั้งของตัวอาคารหรือสิ่งก่อสร้างนั้นและบริเวณแวดล้อม</p> <p>7.2 ขยายบทบาทองค์กรปกครองท้องถิ่นในคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าระดับเมือง ในการดูแลมิให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่กระทบต่อลักษณะทางกายภาพที่สำคัญของสิ่งก่อสร้างในย่านเมืองเก่า และส่งเสริมให้มีการบำรุงรักษาสภาพภายนอกของอาคารอย่างต่อเนื่อง โดยเลือกใช้วัสดุก่อสร้างที่มีลักษณะคล้ายหรือสอดคล้องกับของเดิมมากที่สุด หรือส่งเสริมให้มีการนำวัสดุก่อสร้างของเดิมกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่มากที่สุด</p>

5.2 แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาสำหรับเขตพื้นที่ (Zoning)

พิจารณาจากเขตพื้นที่ (Zoning) มี 2 ประเภท ซึ่งสามารถเลือกนำไปใช้ปฏิบัติตามความเหมาะสมสำหรับแต่ละพื้นที่ ประกอบด้วย

พื้นที่หลัก มีแนวทางการดำเนินงาน ทั้งหมด 5 ด้าน ดังนี้

แนวทาง	การดำเนินงาน
1. ดานการใช้ประโยชน์ที่ดิน	<p>1.1 ลดการใช้ประโยชน์ที่ดินในส่วนที่ไม่จำเป็นในเขตพื้นที่ศาสนสถาน</p> <p>1.2 ที่ดินของรัฐและเอกชนให้เป็นที่ดินประเภทอนุรักษ์เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมไทยเป็นหลักให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อหัตถกรรม การท่องเที่ยว พาณิชยกรรม การอยู่อาศัย ศาสนสถาน สถานศึกษา หน่วยงานราชการ สาธารณูปโภค สาธารณูปการ นันทนาการ การรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมหรือสาธารณประโยชน์เท่านั้น</p> <p>1.3 ที่ดินบนแนวกำแพงเมืองและคูเมือง จะต้องฟื้นฟูพื้นที่ขอบให้เห็นชัดเจน โดยลดบทบาทการใช้ประโยชน์ที่ดิน หรือหากมีการใช้ประโยชน์ที่ดินต่อเนื่อง ควรกำหนดลักษณะที่แสดงความเป็นพื้นที่ขอบให้เด่นชัด</p>

แนวทาง	การดำเนินงาน
2. ดานอาคารและสภาพแวดล้อม	<p>รักษาสภาพแวดล้อมโดยกำหนดความสูง สัดส่วนพื้นที่ว่าง (Open Space Ratio) ขนาด ลักษณะ แบบ รูปทรง ฯลฯ ของอาคารให้สอดคล้องและกลมกลืนหรือไม่ทำลายโบราณสถานในพื้นที่ พิจารณาการใช้วัสดุและสีของอาคารเพื่อสร้างบรรยากาศการเข้ามาถึงบริเวณสำคัญของเขตพื้นที่เมืองเก่า</p>
3. ด้านระบบการจราจรและคมนาคมขนส่ง	<p>3.1 ส่งเสริมให้มีทางเดินเท้า และการสัญจรด้วยยานพาหนะขนาดเบาเพื่อลดมลภาวะ เช่น รถจักรยาน รถลากจูง เป็นต้น</p> <p>3.2 ลดปริมาณการจราจร ห้ามรถบรรทุกหนักและรถขนาดใหญ่เข้าสู่พื้นที่</p> <p>3.3 จำกัดการก่อสร้างลานจอดรถขนาดใหญ่ ซึ่งเป็นมลภาวะทางสายตาที่ขัดแย้งกับสภาพแวดล้อมเมืองเก่า</p>
4. ดานการพัฒนาภูมิทัศน์	<p>4.1 สร้างเส้นทางต่อเนื่องระหว่างตำแหน่งองค์ประกอบเมืองโบราณสถาน และพื้นที่เปิดโล่งในเมือง โดยจัดให้มีทางคนเดินทางจักรยาน หรือพาหนะขนาดเบา</p> <p>4.2 จัดทางคนเดินที่ปลอดภัย พร้อมอุปกรณ์สาธารณูปโภคอำนวยความสะดวก เช่น โคมไฟ ถังขยะ ป้ายบอกทาง ฯลฯ</p>
5. ดานการบริหารและการจัดการ	<p>5.1 ให้จังหวัดจัดตั้งสำนักงานเลขานุการคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า เพื่อทำหน้าที่เป็นสำนักงานเลขานุการของคณะกรรมการฯ</p> <p>5.2 ให้จังหวัดออกประกาศ เรื่อง มาตรการในการควบคุมการก่อสร้างอาคารภาครัฐ รัฐวิสาหกิจ และหน่วยงานของรัฐอย่างอื่นที่อาจพืงมีในบริเวณเมืองเก่า ที่จะดำเนินการก่อสร้างภายในบริเวณเมืองเก่า ส่งเรื่องและแบบแปลนให้คณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า โดยผ่านสำนักงานเลขานุการคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า เพื่อพิจารณาให้ความเห็นถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมก่อน</p>

แนวทาง	การดำเนินงาน
	<p>5.3 จัดทำแผนแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ และเมืองเก่า และคณะรัฐมนตรี เพื่อเป็นกรอบแนวทางในการดำเนินงาน</p> <p>5.4 วางแผนนโยบายการใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณเมืองเก่า</p> <p>5.5 ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ออกมาตรการในการควบคุมการก่อสร้างอาคารของภาคเอกชน</p>

พื้นที่ต่อเนื่อง มีแนวทางการดำเนินงาน ทั้งหมด 4 ด้าน ดังนี้

แนวทาง	การดำเนินงาน
1. ดานการใช้ประโยชน์ที่ดิน	<p>1.1 ลดการใช้ประโยชน์ที่ดินในส่วนไม่จำเป็นในเขตพื้นที่ศาสนสถาน</p> <p>1.2 ที่ดินของรัฐและเอกชนให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อวัตถุประสงค์ การท่องเที่ยว การอยู่อาศัย พาณิชยกรรม สถาบันราชการ สถานศึกษา ศาสนสถาน สาธารณูปโภค สาธารณูปการ นันทนาการ การรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม หรือสาธารณประโยชน์เท่านั้น และต้องส่งเสริมพื้นที่หลัก</p>
2. ดานอาคารและสภาพแวดล้อม	<p>2.1 พิจารณาวางข้อกำหนดความสูงและแนวถอยร่นอาคาร รวมทั้งขนาดมวลอาคาร เพื่อรักษาสัดส่วนที่เหมาะสมของขนาดอาคารที่ไม่ทำลายแหล่งศิลปกรรมในพื้นที่และพื้นที่เมืองเก่า</p> <p>2.2 พิจารณาการใช้วัสดุและสีของอาคารเพื่อส่งเสริมบรรยากาศในเขตพื้นที่เมืองเก่า</p> <p>2.3 พิจารณาการใช้ประโยชน์อาคารเก่าที่ยังคงสภาพหรือสามารถฟื้นฟูได้ในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้และการท่องเที่ยว</p>

แนวทาง	การดำเนินงาน
<p>3. ดานระบบการจราจรและคมนาคมขนส่ง</p>	<p>3.1 สร้างที่จอดรถในตำแหน่งที่เหมาะสม เป็นจุดเปลี่ยนระบบการสัญจรเข้าถึงพื้นที่หลักและสวนอื่น ๆ ของเมือง เพื่อลดจำนวนรถยนต์ที่จะเข้าไปสร้างความคับคั่งของการจราจร รวมทั้งผลกระทบต่อด้านมุมมองและการเกิดมลภาวะในพื้นที่เมืองเก่า</p> <p>3.2 ส่งเสริมให้มีทางเดินเท้าและการสัญจรด้วยยานพาหนะขนาดเล็กเบา เช่น รถจักรยาน และรถลากจูง เป็นต้น</p>
<p>4. ดานการพัฒนาภูมิทัศน์</p>	<p>4.1 เส้นทางการหลักเข้าสู่เมืองเก่า ควรสร้างเอกลักษณ์และจุดหมายตาที่ระบุการมาถึงย่านเมืองเก่า รวมถึงการเปิดมุมมอง (Vista) ตามแนวเส้นทางสัญจรเข้าสู่บริเวณเมืองเก่า</p> <p>4.2 ปลุกต้นไม้ขนาดใหญ่ตามแนวเส้นทางเข้าสู่เมือง การพัฒนาภูมิทัศน์ สร้างร่มเงาตามแนวถนน ทางเท้า และสร้างจุดหมายตา โดยเลือกพันธุ์ไม้ที่มีความเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ของเมืองเก่า หรือที่เป็นต้นไม้ประจำจังหวัด เช่น ต้นโมกมัน (<i>Wrightia tomentosa</i>) ซึ่งเป็นต้นไม้ประจำจังหวัดราชบุรี เป็นต้น</p> <p>4.3 ป้ายโฆษณาและป้ายกิจกรรมเชิงพาณิชย์ที่ไม่เหมาะสม เป็นปัญหาต่อทัศนียภาพ ควรจำกัดขนาดและรูปลักษณะของป้ายประเภทต่าง ๆ ส่งเสริมการออกแบบป้ายที่ดีมีเอกลักษณ์ด้วยการประกาศเกียรติคุณ</p> <p>4.4 เปลี่ยนวัสดุพื้นผิวจราจรให้มีสีและสัมผัสที่แตกต่างจากถนนทั่วไป เพื่อให้อารมณ์ถึงการมาถึงเมืองเก่า</p> <p>4.5 จัดให้มีอุปกรณ์สาธารณูปโภคเพื่ออำนวยความสะดวกและที่มีเอกลักษณ์สอดคล้องกับความเป็นเมืองเก่า</p>

บรรณานุกรม

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. *วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญา จังหวัดราชบุรี*. เอกสารจัดพิมพ์เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542. 373 หน้า.

ยนต์ ชุ่มจิต 2547. *ประวัติศาสตร์เมืองราชบุรี*. สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์ กรุงเทพมหานคร. 295 หน้า.

สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี. 2559. *ข้อมูลและภาพกำแพงเมือง-คูเมืองเมืองราชบุรี*. มปท.

สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี. 2559. *ข้อมูลและภาพเจดีย์หัก จังหวัดราชบุรี*. มปท.

สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี. 2559. *ข้อมูลและภาพวัดเกาะนมมหาปาลัญญาราม จังหวัดราชบุรี*. มปท.

สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี. 2559. *ข้อมูลและภาพวัดเขาวัง จังหวัดราชบุรี*. มปท.

สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี. 2559. *ข้อมูลและภาพวัดเทพอวาส จังหวัดราชบุรี*. มปท.

สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี. 2559. *ข้อมูลและภาพวัดพญาไม้ จังหวัดราชบุรี*. มปท.

สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี. 2559. *ข้อมูลและภาพวัดเพลง (ร้าง) จังหวัดราชบุรี*. มปท.

สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี. 2559. *ข้อมูลและภาพวัดสุทธायาราม จังหวัดราชบุรี*. มปท.

สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี. 2559. *ข้อมูลและภาพวัดอมรินทราราม จังหวัดราชบุรี*. มปท.

สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี. 2559. *ข้อมูลและภาพวัดอรัญญิกาวาส จังหวัดราชบุรี*. มปท.

สุภัทรดิศ ดิศกุล, หม่อมเจ้า. 2509. *ศิลาจารึกปราสาทพระขรรค์ของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7*. วารสารศิลปากร. ปีที่ 10 เล่มที่ 2.

Lynch, K. 2000. *The Image of The City*. The MIT Press, MA. 194 p.

เว็บไซต์ (Web site):

กรมโยธาธิการและผังเมือง. 2011. *แผนผังกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตผังเมืองรวมเมืองราชบุรี พ.ศ.2555 (ปรับปรุงครั้งที่ 2)*. สืบค้นจาก <http://www.dpt.go.th> เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2559.

กิจกรรมทหารช่าง. 2554. *ภาพงานสักการะศาลเจ้าพ่อหลักเมืองจังหวัดราชบุรี*. สืบค้นจาก http://www.engrdept.com/tahanchangling/Kitjakam_lakmuang54.htm เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2559.

ฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทย ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). 2549. *จารึกวัดเขากบ*. สืบค้นจาก http://www.sac.or.th/databases/inscriptions/inscribe_image_detail.php?id=217. เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2559.

เที่ยวราชบุรี.com 2015. *ภาพอาคารศาลากลางจังหวัดราชบุรี (หลังเดิม) จังหวัดราชบุรี*. สืบค้นจาก www.เที่ยวราชบุรี.com/สถานที่เที่ยวราชบุรี/พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติราชบุรี เมื่อวันที่ 30 มีนาคม 2559.

แนวหน้า. 2016. *ภาพอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผา เมืองราชบุรี*. สืบค้นจาก <http://www.naewna.com/lady/141913> เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2559.

รถไฟไทยดอทคอม. 2016. *ภาพสถานีรถไฟราชบุรี*. สืบค้นจาก <http://portal.rotfaithai.com/index.php> เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2559.

รถไฟไทยดอทคอม. 2016. *ภาพสะพานจุฬาลงกรณ์ และสะพานธนบุรี ราชบุรี*. สืบค้นจาก <http://portal.rotfaithai.com/index.php> เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2559.

ราชบุรี ไร่ดี. 2558. *ภาพงานเทศกาลถือศีลกินเจเมืองราชบุรี*. สืบค้นจาก <http://picpost.rbvariety.com/content-travel/5807.html> เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2559.

ราชบุรี ไร่ดี. 2558. *ภาพตลาดทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ตลาดสนามหญ้า และตลาดเก่า โดยกี*. สืบค้นจาก <http://picpost.rbvariety.com> เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2559.

เรื่องเล่าภาพเก่าในอดีตราชบุรี 2015. *ภาพตลาดสนามหญ้า จังหวัดราชบุรี*. สืบค้นจาก <https://www.facebook.com/Ratchabui/> เมื่อวันที่ 30 มีนาคม 2559.

เรื่องเล่าภาพเก่าในอดีตราชบุรี 2015. *ภาพเก่าพื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำแม่กลอง แหล่งค้าขายและขึ้นโองเมืองราชบุรี*. สืบค้นจาก <https://www.facebook.com/Ratchabui/> เมื่อวันที่ 30 มีนาคม 2559.

เรื่องเล่าภาพเก่าในอดีตราชบุรี 2015. *ภาพเก่าสะพานจุฬาลงกรณ์ จังหวัดราชบุรี*. สืบค้นจาก <https://www.facebook.com/Ratchabui/> เมื่อวันที่ 30 มีนาคม 2559.

วรรณัย พงศาชลากร. 2554. “เทพทวารบาล” ที่ราชวิหารแห่ง “ชัยบุรี” ...วิศิษณ์ครบายน...ที่เมืองราชบุรี. สืบค้นจาก <http://www.oknation.net/blog/voranai/2012/05/30/entry-1>. เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2559.

วิกิพีเดีย: สารานุกรมเสรี. 2557. *เจ้าพระยาสุรพันธ์พิสุทธิ์ (เทศ บุนนาค)*. สืบค้นจาก <https://th.wikipedia.org>. เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2559.

-
- วิกิพีเดีย: สารานุกรมเสรี. 2558. *ประวัติเทศบาลเมืองราชบุรี*. สืบค้นจาก <http://th.wikipedia.org/wiki/เทศบาลเมืองราชบุรี> เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2559.
- ศูนย์อนามัยที่ 5 ราชบุรี. 2012. *ประวัติและภาพเก่าจวนเทศาภิบาลมณฑล จังหวัดราชบุรี*. สืบค้นจาก <http://hpc5.anamai.moph.go.th/director/sueapa/index.php> เมื่อวันที่ 30 มีนาคม 2559.
- ศูนย์อนามัยที่ 5 ราชบุรี. 2012. *ประวัติและภาพเก่าวัดมหาธาตุวรวิหาร จังหวัดราชบุรี*. สืบค้นจาก <http://hpc5.anamai.moph.go.th/director/> เมื่อวันที่ 30 มีนาคม 2559.
- ศูนย์อนามัยที่ 5 ราชบุรี. 2012. *ประวัติและภาพเก่าอาคารศาลมณฑลราชบุรี (ศาลแขวงจังหวัดราชบุรี) จังหวัดราชบุรี*. สืบค้นจาก <http://hpc5.anamai.moph.go.th/director/> เมื่อวันที่ 30 มีนาคม 2559.
- ศูนย์อนามัยที่ 5 ราชบุรี. 2012. *ประวัติและภาพเก่าอาคารศาลารัฐบาลมณฑลราชบุรี จังหวัดราชบุรี*. สืบค้นจาก <http://hpc5.anamai.moph.go.th/director/> เมื่อวันที่ 30 มีนาคม 2559.
- ศูนย์อนามัยที่ 5 ราชบุรี. 2012. *ประวัติและภาพเก่าอาคารสโมสรเสือป่า ราชบุรี*. สืบค้นจาก <http://hpc5.anamai.moph.go.th/director/sueapa/index.php> เมื่อวันที่ 30 มีนาคม 2559.
- สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง. 2556. *ศาสนสถานประจำเมืองราชบุรี ข้อมูลใหม่จากการดำเนินการทางโบราณคดีในวัดมหาธาตุวรวิหาร ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี*. สืบค้นจาก http://culture.mcr.u.ac.th/ebooks/km/km05_3.pdf. เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2559.
- อภิสิทธิ์ ธีระจรรูวรรณ. 2556. *ราชมรรคา... ของพะเจ้าชัยวรมันที่ 7*. สืบค้นจาก <http://haab.catholic.or.th/article/articleart/art02.html>. เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2559.
- BLOGGANG: Weblog for you and your gang. 2015. *วัดมหาธาตุวรวิหาร เมืองราชบุรี*. สืบค้นจาก <http://www.bloggang.com>. เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2559.
- Geolocation. 2015. *ภาพงานประเพณีแข่งเรือยาวจังหวัดราชบุรี*. สืบค้นจาก <https://geolocation.ws/v/P/44314510/the-long-boat-competition-/en> เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2559.
- Geolocation. 2015. *ภาพงานประเพณีลอยกระทงเมืองราชบุรี*. สืบค้นจาก <https://geolocation.ws/v/P/44195758/loy-katong-festival-at-ratchaburi-/en> เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2559.
-

- Geolocation. 2015. ภาพวัดเขาเหลื่อ จังหวัดราชบุรี. สืบค้นจาก <https://geolocation.ws/v/P/53389235/wat-kao-lier-/en> เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2559.
- GoogleEarth. 2016. ภาพดาวเทียมแสดงลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเมืองราชบุรีในปัจจุบัน. สืบค้นจาก GoogleEarth.com เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2559.
- GoogleEarth. 2016. ภาพดาวเทียมแสดงลักษณะภูมิประเทศและสภาพแวดล้อมบริเวณชุมชนเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี. สืบค้นจาก GoogleEarth.com เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2559.
- Pantip.com 2554. ภาพกำแพงเมืองและประตูเมืองราชบุรี ที่ตั้งอยู่ในบริเวณค่ายภาณุรังษี. สืบค้นจาก <http://2g.pantip.com/cafe/gallery/topic/G10181122/G10181122.html> เมื่อวันที่ 30 มีนาคม 2559.
- Postjung. 2016. ภาพการใช้พื้นที่สาธารณะริมฝั่งแม่น้ำแม่กลอง จังหวัดราชบุรี. สืบค้นจาก <http://picpost.postjung.com/97961.html> เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2559.
- Thailandexhibition.com 2012. ภาพงานท่องเที่ยวจังหวัดราชบุรี ของดีเมืองโอ่ง. สืบค้นจาก <http://www.thailandexhibition.com/Event-77/12175> เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2559.
- Truelife. 2014. ภาพงานเทศกาลตรุษจีน ราชบุรีไชน่าทาวน์. สืบค้นจาก <http://travel.truelife.com/detail/689017> เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2559.
- wikimapia.org 2016. ภาพที่ตั้งของตลาดสนามหญ้า และตลาดทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์. สืบค้นจาก <http://wikimapia.org> เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2559.

ภาคผนวก

ผ.1 ข้อมูลที่สำคัญของพื้นที่เมืองราชบุรี

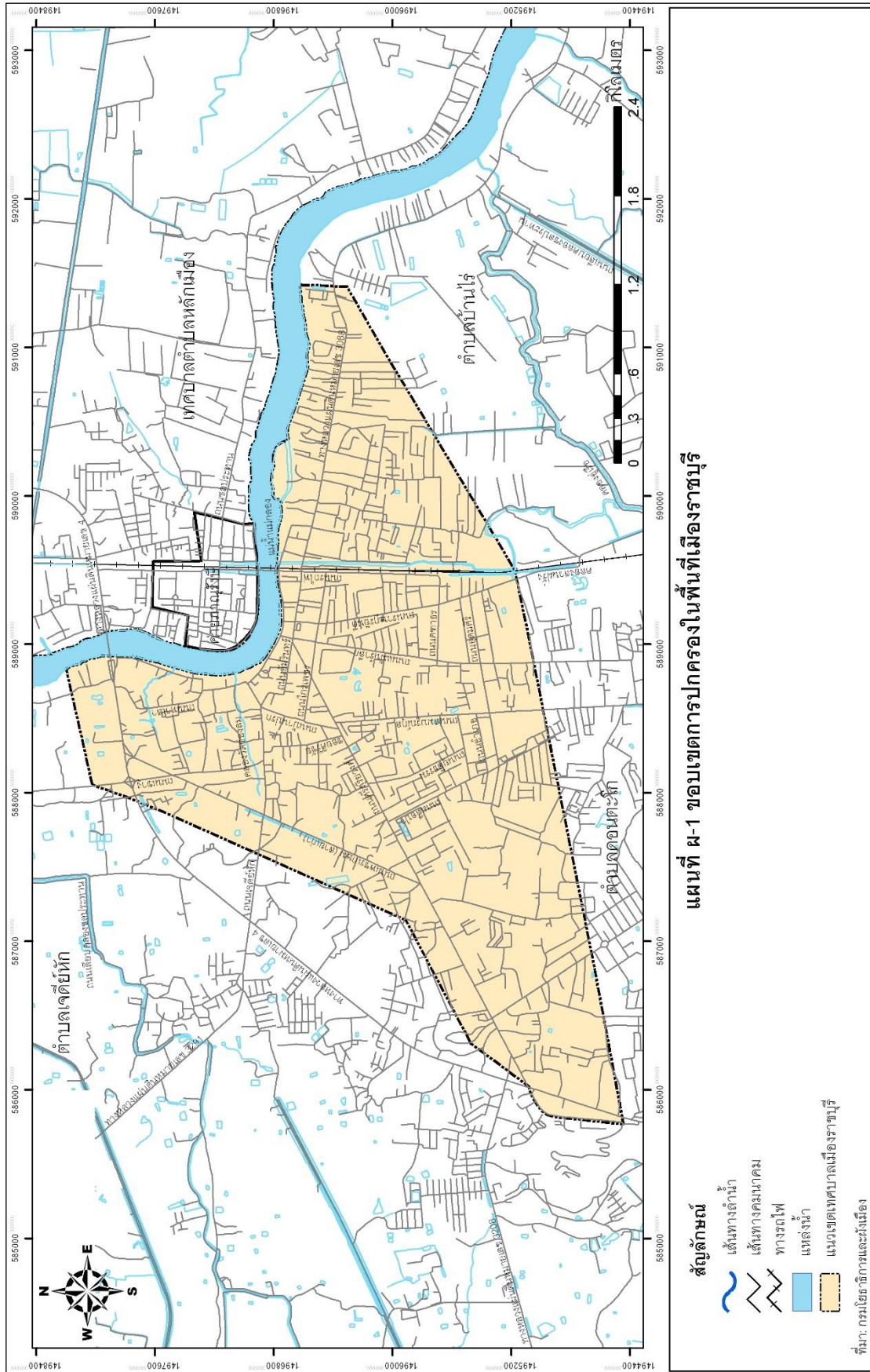
การศึกษาสภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษาเมืองราชบุรี เพื่อชี้ให้เห็นสถานการณ์โดยรวมของเมืองราชบุรีในด้านต่าง ๆ ทั้งทางด้านอาณาเขตที่ตั้ง การบริหารการปกครอง สภาพแวดล้อมทางกายภาพ การใช้ประโยชน์ที่ดิน สภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม รวมถึงกฎระเบียบและข้อบังคับต่าง ๆ ที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่ปัจจุบันยังคงใช้บังคับ ซึ่งข้อมูลสนับสนุนทั้งหมดนี้จะเป็นประโยชน์ในการนำไปใช้พิจารณากำหนดแนวเขตพื้นที่เมืองเก่าราชบุรีในลำดับต่อไป

1.1 สภาพทั่วไปของเมืองราชบุรี

พื้นที่เมืองเก่าราชบุรี ตั้งอยู่ในพื้นที่อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี อยู่ในเขตภาคตะวันตกของประเทศไทย ห่างจากกรุงเทพมหานครตามทางรถยนต์ประมาณ 100 กิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่เขตการบริหารการปกครองที่เกี่ยวข้อง คือ เทศบาลเมืองราชบุรี และบางส่วนของเทศบาลตำบลหลักเมือง (แผนที่ ผ-1)

เทศบาลเมืองราชบุรี ตั้งอยู่บริเวณริมฝั่งตะวันตกของแม่น้ำแม่กลอง เดิมมีฐานะเป็นสุขาภิบาลมีชื่อว่า สุขาภิบาลเมืองราชบุรี ซึ่งได้จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติจัดตั้งสุขาภิบาลหัวเมือง รศ. 127 เมื่อวันที่ 6 กันยายน พ.ศ. 2458 ต่อมาในสมัยที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศไทย ในปีพุทธศักราช 2475 มาเป็นระบอบประชาธิปไตย ได้มีการตราพระราชบัญญัติจัดระเบียบเทศบาล พุทธศักราช 2476 เพื่อยกฐานะของท้องถิ่นต่าง ๆ ที่เป็นสุขาภิบาลอยู่แล้วขึ้นเป็นเทศบาล และมีพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งเทศบาลเมืองราชบุรี เมื่อพุทธศักราช 2478 โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2478 สุขาภิบาลเมืองราชบุรีจึงมีฐานะเป็นเทศบาลเมืองราชบุรีตั้งแต่นั้นมา เทศบาลเมืองราชบุรีมีพื้นที่ 8.70 ตารางกิโลเมตร หรือ 5,437.50 ไร่ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลหน้าเมือง ทั้งตำบล มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่โดยรอบ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับแม่น้ำแม่กลอง และตำบลหลูมดิน อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับตำบลบ้านไร่ อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี
ทิศใต้	ติดต่อกับตำบลดอนตะโก อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับตำบลเจดีย์หัก อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี

เทศบาลเมืองราชบุรี ปัจจุบันแบ่งการบริหารการปกครองออกเป็น 35 ชุมชน ประกอบด้วย

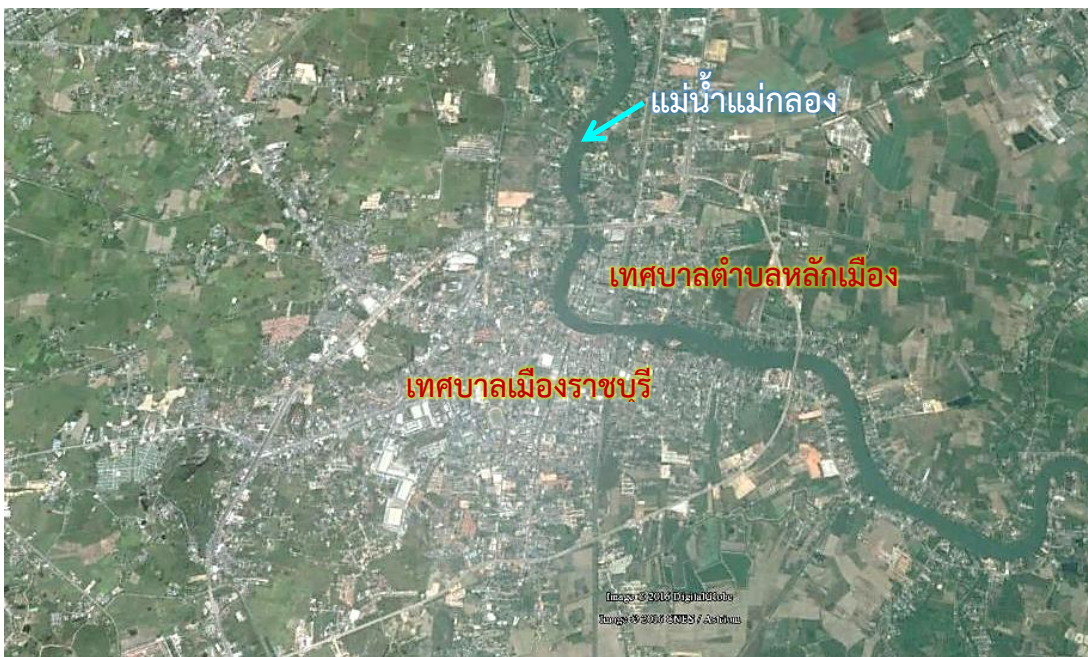
ชุมชนสันคู	ชุมชนพร้อมพัฒนา	ชุมชนดอนกระต่าย
ชุมชนศรีสุริยวงศ์ ซอย 1	ชุมชนร่วมใจ	ชุมชนทิพย์นิเวศน์
ชุมชนไทย-รามัญพัฒนา	ชุมชนสายฝนร่วมใจ	ชุมชนร่มรื่นพัฒนา
ชุมชนมนตรีพัฒนา	ชุมชนท่าแจ่ง	ชุมชนเขาวังวิลล่า
ชุมชนมหาธาตุสมานา	ชุมชนเทศบาล 3	ชุมชนวัดเขาเหล็ก
ชุมชนมหาธาตุสุมนันตา	ชุมชนราษฎร์ยินดี	ชุมชนวัดศรีสุริยวงศาธรรม
ชุมชนสมบุญรณกุล	ชุมชนเกาะปึกเป่า	ชุมชนมหาธาตุสมังคี (ท่าเสา)
ชุมชนเจริญสุข	ชุมชนคชาธร	ชุมชนคนตลาด
ชุมชนเทศบาล 5	ชุมชนศรีเมือง	ชุมชนชาวดิน
ชุมชนศิริชัย	ชุมชนประปาร่วมสุข	ชุมชนเพชรเกษม
ชุมชนยุคธรรม	ชุมชนท้าวอุทอง	ชุมชนถนนรถไฟ
ชุมชนแม่ไร่ลี้ก	ชุมชนสะพานแดง	

เทศบาลตำบลหลักเมือง ตั้งอยู่บริเวณริมฝั่งตะวันออกของแม่น้ำแม่กลอง ตั้งอยู่ฝั่งตรงข้ามกับเทศบาลเมืองราชบุรี เดิมมีฐานะเป็นสุขาภิบาลหลักเมือง ต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงฐานะสุขาภิบาลเป็นเทศบาล เมื่อปี พ.ศ. 2542 ซึ่งประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2542 มีผลให้สุขาภิบาลหลักเมืองเปลี่ยนแปลงฐานะเป็นเทศบาลตำบลหลักเมืองตั้งแต่นั้นมา เทศบาลตำบลหลักเมืองมีพื้นที่ 22.50 ตารางกิโลเมตร หรือ 14,062 ไร่ ครอบคลุมพื้นที่ 2 ตำบล คือ ตำบลโคกหม้อ และตำบลพงสวาย โดยมีพื้นที่บางส่วนอยู่ในความรับผิดชอบของกรมการทหารช่าง และจังหวัดทหารบกราชบุรี มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่โดยรอบ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับตำบลท่าราบ อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับตำบลพิบูลทอง ตำบลบางป่า และตำบลสามเรือน อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี
ทิศใต้	ติดต่อกับแม่น้ำแม่กลอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับแม่น้ำแม่กลอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี

สภาพภูมิประเทศโดยทั่วไปของพื้นที่ศึกษาเมืองราชบุรี เป็นพื้นที่ราบริมฝั่งแม่น้ำแม่กลองที่มีความลาดชันค่อนข้างต่ำ มีแม่น้ำแม่กลองสายเดียวไหลผ่านพื้นที่ชุมชนเป็นระยะทางประมาณ 5 กิโลเมตร โดยพื้นที่เทศบาลเมืองราชบุรีตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำแม่กลอง ส่วนพื้นที่

ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำแม่กลองเป็นที่ตั้งของเทศบาลตำบลหลักเมือง พื้นที่ทั้งสองเทศบาลเชื่อมต่อกันโดยใช้สะพานข้ามแม่น้ำแม่กลอง 3 แห่ง คือ สะพานสิริลักษณ์ สะพานธนระริชต์ และสะพานราชานุเคราะห์ แม่น้ำแม่กลองจึงเป็นแหล่งน้ำสำคัญของเมืองราชบุรีที่หล่อเลี้ยงผู้คนและชุมชนเมืองทั้งสองฝั่งเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน จากลักษณะที่ตั้งที่มีแม่น้ำแม่กลองไหลผ่านมีผลให้สภาพดินมีความอุดมสมบูรณ์สูง สภาพพื้นที่โดยทั่วไปจึงเอื้ออำนวยต่อการประกอบอาชีพเกษตรกรรม และการตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนที่มีความเจริญรุ่งเรืองและมีพัฒนาการทางด้านประวัติศาสตร์มายาวนานตั้งแต่สมัยลพบุรี ประมาณศตวรรษที่ 15 จวบจนมาถึงปัจจุบัน

รูปที่ ผ-1 ลักษณะภูมิประเทศและสภาพแวดล้อมบริเวณชุมชนเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี
ที่มา: GoogleEarth.com (2559)

สะพานสิริลักษณ์

สะพานธนระริชต์

รูปที่ ผ-2 สภาพแม่น้ำแม่กลองบริเวณที่ไหลผ่านชุมชนเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี

1.2 สภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

1) สภาพทางเศรษฐกิจ

จากลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเมืองราชบุรีที่ตั้งกระจุกตัวอยู่หนาแน่นบนที่ราบริมฝั่งแม่น้ำแม่กลอง โดยเฉพาะพื้นที่ราบบริเวณคുന്ന้ำทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำแม่กลองในเขตเทศบาลเมืองราชบุรี จากความสำคัญของแม่น้ำแม่กลองที่เป็นแหล่งน้ำอุปโภคบริโภค แหล่งน้ำทำการเกษตร และแหล่งอาหารให้กับชาวเมืองราชบุรีแล้ว ยังเป็นเมืองท่าที่สำคัญแห่งหนึ่งในแม่น้ำแม่กลองมาตั้งแต่อดีต โดยเป็นแหล่งการค้าและขนถ่ายสินค้าทางน้ำเพื่อส่งไปขายยังพื้นที่ต่าง ๆ โดยเฉพาะการซื้อขายและขนถ่ายโองมั่งกรซึ่งเป็นสินค้าขึ้นชื่อของเมืองราชบุรี นอกจากนี้ในบริเวณใกล้เคียงยังเป็นที่ตั้งของตลาดสนามหญ้า (ตลาดราชพัสดุ) ตลาดทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ตลาดสดเทศบาล และตึกแถวร้านค้าของชาวไทยเชื้อสายจีนที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ 5 – 7 จำนวนมาก บริเวณดังกล่าวเป็นย่านการค้าเก่าแก่ที่สำคัญของเมืองราชบุรี ในอดีตคับคั่งด้วยผู้คนที่มาจับจ่ายซื้อของและขนถ่ายสินค้าทางน้ำ ปัจจุบันการคมนาคมทางบกเข้ามามีบทบาทแทนที่ มีผลให้การขนถ่ายสินค้าทางน้ำจึงค่อย ๆ หายไป

ปัจจุบันนอกจากเทศบาลเมืองราชบุรีจะมีบทบาทเป็นศูนย์กลางด้านการบริหาร การปกครอง และการศึกษาในระดับจังหวัดแล้ว ยังเป็นศูนย์กลางด้านการบริการและพาณิชยกรรมที่สำคัญของจังหวัด เนื่องด้วยสภาพพื้นที่โดยรอบชุมชนเมืองราชบุรีเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองทำเกษตรกรรมเป็นหลัก ได้แก่ การเพาะปลูกข้าว ไม้ผล และพืชไร่ ดังนั้น บทบาทที่สำคัญทางด้านเศรษฐกิจของพื้นที่ชุมชนเมืองราชบุรี จึงเป็นศูนย์กลางการค้าส่งพืชผักผลไม้ภายในจังหวัดราชบุรีและพื้นที่ภาคตะวันตก ศูนย์กลางอุตสาหกรรมแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร และเป็นศูนย์กลางการคมนาคมและการขนส่ง โดยเฉพาะขนส่งสินค้าทางการเกษตรที่เชื่อมต่อกับจังหวัดใกล้เคียง โดยการขนส่งทางรถยนต์

นอกจากนี้ ชุมชนเมืองราชบุรียังมีบทบาทเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวในระดับท้องถิ่นที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และประเพณี สามารถบริการนักท่องเที่ยวจากกรุงเทพมหานครและจังหวัดอื่น ๆ รวมถึงมีโรงแรมและที่พักจำนวนเพียงพอสำหรับนักท่องเที่ยว แต่นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่นิยมแวะมาไหว้พระและเที่ยวชมเมืองราชบุรีเท่านั้น และเดินทางต่อไปยังแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่แถบอำเภอสวนผึ้ง ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับของนักท่องเที่ยวอย่างมากในปัจจุบัน

2) สภาพทางสังคม และวัฒนธรรม

จากข้อมูลสำนักทะเบียนท้องถิ่น เทศบาลเมืองราชบุรี และเทศบาลตำบลหลักเมือง ณ เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2558 พบว่า เทศบาลเมืองราชบุรีมีจำนวนประชากร 36,467 คน มีความหนาแน่นของประชากรเฉลี่ย 4,192 คนต่อตารางกิโลเมตร มีจำนวนบ้าน 15,699 หลังคาเรือน ส่วนเทศบาลตำบลหลักเมือง มีประชากรมีจำนวนประชากร 17,995 คน มีความหนาแน่นของประชากรเฉลี่ย 799 คนต่อตารางกิโลเมตร มีจำนวนบ้าน 6,464 หลังคาเรือน ทั้งนี้ พบว่าประชากรในเขตเทศบาลทั้งสองแห่งมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นไม่มากนัก เนื่องมาจากสภาพเศรษฐกิจและการขยายตัวของชุมชนเมืองราชบุรีเติบโตค่อนข้างช้า เมื่อเทียบกับชุมชนในพื้นที่ใกล้เคียงแถบอำเภอโพธาราม และอำเภอบ้านโป่ง ซึ่งเป็นพื้นที่เขตอุตสาหกรรมที่สำคัญของจังหวัดราชบุรีในปัจจุบัน

การนับถือศาสนาของประชากรในเขตเทศบาลเมืองราชบุรีและเทศบาลตำบลหลักเมือง ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ และบางส่วนนับถือศาสนาคริสต์และอิสลาม โดยในเขตเทศบาลเมืองราชบุรี มีศาสนสถานประเภทวัด 10 แห่ง ได้แก่ วัดมหาธาตุวรวิหาร วัดช่องลม วัดสัตตนารถปริวัตร วัดศรีสุริยวงศาราม วัดเกาะนัมมทาบพลัญจาราม วัดเทพอวาส วัดโรงช้าง วัดเขาเหลือ วัดเขาวังราชบุรี และวัดศรีชมภูราชศรีทธารธรรม มีโบสถ์คริสต์ 2 แห่ง คือ โบสถ์คริสต์จักรราชบุรี และโบสถ์นักบุญยอนบอสโกราชบุรี และมีมัสยิด 1 แห่ง ตั้งอยู่ที่ตำบลดอนตะโกติดกับพื้นที่เขตเทศบาลเมืองราชบุรี คือ มัสยิดบาหลีค้อยรีอต ส่วนในเขตเทศบาลตำบลหลักเมือง มีศาสนสถานประเภทวัด 8 แห่ง ได้แก่ วัดพญาไม้ วัดอมรินทราราม วัดศิริเจริญเนินหม้อ วัดบางลี่เจริญธรรม วัดท้ายเมือง วัดโพธิ์ราชบุรุษบูรณะ วัดธรรมวิโรจน์ และวัดตรีญาติ

ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรม จากความเป็นมาของชุมชนเมืองราชบุรีที่มีประวัติศาสตร์ของการตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนมายาวนานตั้งแต่สมัยขอม และมีความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจมาเมื่อครั้งอดีต เป็นเมืองท่าที่สำคัญในการค้าขายและขนถ่ายสินค้าทางน้ำกับผู้คนที่หลากหลายโดยเฉพาะกับชาวจีน ประกอบกับสภาพภูมิประเทศที่เสริมให้เมืองราชบุรีเป็นศูนย์รวมทางวัฒนธรรม เป็นเมืองที่ผู้คนทั้งจากดินแดนโพ้นทะเลและชาวพื้นเมืองอีกหลายกลุ่มที่อาศัยอยู่บริเวณชายแดนระหว่างไทยและสาธารณรัฐแห่งสหภาพพม่าเข้ามาตั้งถิ่นฐาน พื้นที่ในเมืองราชบุรีจึงประกอบด้วยชนหลายเชื้อชาติ เป็นเหตุให้มีสภาพทางสังคม วัฒนธรรม และขนบประเพณีต่าง ๆ ที่ปรากฏสืบทอดกันมามีลักษณะที่แตกต่างกัน และบางส่วนก็ผสมผสานกลมกลืนหรือประยุกต์ขึ้นใหม่สำหรับประเพณีที่สำคัญ ๆ ที่มักจัดขึ้นโดยใช้พื้นที่ชุมชนเมืองราชบุรีเป็นพื้นที่จัดงานและกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่

● **งานสักการะศาลเจ้าพ่อหลักเมืองราชบุรี** ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองราชบุรี ถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคูเมืองของจังหวัดราชบุรี ชาวจังหวัดราชบุรีนิยมไปกราบไหว้อยู่เสมอ ทางฝ่ายทหารและทางจังหวัดราชบุรีจึงได้ร่วมกันจัดงานสักการะขึ้นในเดือนเมษายนของทุกปี เป็นเวลา 5 วัน มีจุดประสงค์เพื่อให้เป็นงานสมโภชเจ้าพ่อหลักเมือง และเพื่อเปิดโอกาสให้บุคคลทั่วไปได้มาสงฆ์และปิดทองศาลเจ้าพ่อหลักเมือง เนื่องในโอกาสวันขึ้นปีใหม่ของไทย การเปิดงานเริ่มด้วยการยิงปืน ต่อจากนั้นชาวจังหวัดราชบุรีจะร่วมกันตักบาตร และปิดทองหลักเมือง ในบริเวณที่จัดงานแยกเป็น 2 ส่วน คือ บริเวณศาลเจ้าพ่อหลักเมือง จัดให้มีร้านจำหน่ายดอกไม้ธูปเทียน เพื่อให้ประชาชนได้ซื้อหาไปสักการะบูชาเจ้าพ่อหลักเมือง ส่วนบริเวณสนามกองทัพบก มีการออกร้านจำหน่ายสินค้าต่าง ๆ และมหรสพ เช่น ภาพยนตร์ ลิเก รวมทั้งเครื่องเล่นทุกชนิดภายในสนามกองทัพบก

รูปที่ ผ-3 งานสักการะศาลเจ้าพ่อหลักเมืองราชบุรี

ที่มา: <http://www.engrdept.com> (2559)

● **งานเทศกาลตรุษจีน ราชบุรีไชน่าทาวน์** จัดขึ้นในช่วงเทศกาลตรุษจีนเป็นระยะเวลา 5 วัน บริเวณริมฝั่งแม่น้ำแม่กลองในเขตเทศบาลเมืองราชบุรี หน้าที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติราชบุรี ถนนริมเขื่อนรัฐประชาพัฒนา ถนนอัมรินทร์ และถนนวรเดชตลอดสาย การจัดงานเทศกาลตรุษจีนราชบุรีไชน่าทาวน์เกิดขึ้นจาก ชาวจีนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในจังหวัดราชบุรีในระยะแรก ๆ ในช่วงรัชกาลที่ 4 ซึ่งเป็นชาวจีนที่อพยพเข้ามาใช้แรงงานรับจ้างขุดคลองดำเนินสะดวก และได้มาตั้งถิ่นฐานเป็นจำนวนมากอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำแม่กลองในเขตอำเภอเมืองราชบุรี ชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดราชบุรีนี้ได้สร้างวัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นอัตลักษณ์อันทรงคุณค่าให้แก่จังหวัดราชบุรีไว้อย่างมาก ไม่ว่าจะเป็น การบั้งโองม้งกร และการค้าขายบริเวณริมน้ำแม่กลอง ถึงแม้ว่าจังหวัดราชบุรีจะมีความหลากหลายทางกลุ่มชาติพันธุ์ แต่วัฒนธรรมชาวจีนก็เป็นเอกลักษณ์ที่มีความเข้มข้น ทั้งการแสดงถึงความกตัญญูทวดที่ต่อผู้มีพระคุณและบรรพบุรุษ ความรักความสามัคคี และความขยันขันแข็งในการทำมาหากิน ซึ่งสังเกตได้จากการสื่อความหมายของสัญลักษณ์ต่าง ๆ เช่น พลุ ม่านน้ำ และจะพบเห็นความสวยงามของสีแดงในรูปแบบต่าง ๆ เช่น โคม อักษรจีน มังกร สิงโต ฯลฯ ปัจจุบัน

วัฒนธรรมชนเผ่าไทยเชื้อสายจีนของจังหวัดราชบุรีค่อย ๆ เลือนหายไป ชาวจังหวัดราชบุรีจึงได้ร่วมกันสืบสานวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนขึ้นมา ซึ่งวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนสิ่งหนึ่งที่ทั่วโลกรู้จัก คือ การจัดงานเทศกาลตรุษจีน ทางเทศบาลเมืองราชบุรีจึงได้ร่วมมือกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และจังหวัดราชบุรี จัดงาน “ราชบุรีไชน่าทาวน์” ขึ้นเป็นประจำทุกปีในช่วงเทศกาลตรุษจีน เพื่อส่งเสริมและสืบสานวัฒนธรรมประเพณีของชาวไทยเชื้อสายจีนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดราชบุรี และสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างองค์กรของชาวไทยเชื้อสายจีนให้เกิดความเข้มแข็ง ตลอดจนเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจด้านการท่องเที่ยวของเมืองราชบุรีอีกด้วย

ภายในงานมีกิจกรรมต่างๆ ที่น่าสนใจมากมาย ได้แก่ การแสดงนิทรรศการประวัติศาสตร์ชาวจีนที่อพยพมาที่จังหวัดราชบุรี ชมขบวนแห่ราชบุรีไชน่าทาวน์ เช่น ขบวนวงโยทวาทิต ขบวนมิตรภาพไทย-จีน ขบวนตระกูลต่าง ๆ ขบวนสิงโต-มังกร ขบวนรถเจ้าแม่กวนอิม และขบวนแฟนซี เป็นต้น การตกแต่งประติมากรรมโคมไฟและซุ้มประติมากรรมพระเกี้ยว การแสดงม่านน้ำ พลุดอกไม้ไฟ และกิจกรรมบนเวที อาทิ การแสดงศิลปวัฒนธรรมจากสาธารณรัฐประชาชนจีน การแข่งขันเชิดสิงโตนานาชาติบนเสาดอกเหมยกลางลำน้ำแม่กลอง การประกวดมิสเตอร์/มิสไชน่าทาวน์ การประกวดตี๋น้อย-หมวยน้อย การแสดงดนตรีจีน การเชิดสิงโต การแสดงมายากลและกายกรรม เป็นต้น

รูปที่ ฅ-4 งานเทศกาลตรุษจีน ราชบุรีไชน่าทาวน์
ที่มา: <http://travel.truelife.com/detail/689017> (2559)

● งานเทศกาลถือศีลกินเจเมืองราชบุรี จัดขึ้นในช่วงเดือนตุลาคมของทุกปี ณ โรงเจเล่าชินเฮงตั้ว และโรงเจชินเฮงตั้ว ในเขตเทศบาลเมืองราชบุรี เพื่อให้ชาวไทยเชื้อสายจีนที่ได้สืบทอดประเพณีกินเจละเว้นเนื้อสัตว์ แต่งชุดสีขาวไปร่วมกิจกรรมที่โรงเจ และเพื่อเป็นการสักการะบูชาแก่พระพุทธรูปเจ้าและมหาโพธิสัตว์กวนอิม ภายในงานมีกิจกรรมที่น่าสนใจ ได้แก่ การแห่องค์เทพเจ้าที่ตีแป๋บ้อ หมั่งกร แห่ลอยกระทงเจ แห่องค์ฮุดโจ้ว แห่เจ้าขึ้นสวรรค์ และการออกร้านขายอาหารเจ เป็นต้น

รูปที่ ผ-5 งานเทศกาลถือศีลกินเจเมืองราชบุรี

ที่มา: <http://picpost.rbvariety.com> (2559)

● งานประเพณีลอยกระทงจังหวัดราชบุรี หรืองานมหัศจรรย์ลอยกระทงราชบุรี ประเพณี 8 ชาติพันธุ์ จัดขึ้น ณ แม่น้ำแม่กลอง บริเวณริมเขื่อนรัฐประชาพัฒนา และถนนวรเดช ตลอดสาย โดยมีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนร่วมมือกันจัดขึ้น กิจกรรมภายในงานที่น่าสนใจ ได้แก่ การแห่เรือขับเสภาเล่าเรื่องสายน้ำเมืองราชบุรีกลางลำน้ำแม่แม่กลอง ขบวนแห่ 8 ชาติพันธุ์ การประกวดกระทงยักษ์กระทงดอกไม้สด การประกวดนางนพมาศและหนูน้อยนพมาศ การแสดงดนตรีไทยของเยาวชน การแสดงจุดพลุดอกไม้สายธารา-เมืองพระราชาราชบุรี ชมวัฒนธรรมการประกอบอาหารและขนบธรรมเนียมประเพณี 8 ชาติพันธุ์ เป็นต้น เพื่อเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น และเสริมสร้างความสามัคคีของข้าราชการ พ่อค้า ประชาชนในพื้นที่และใกล้เคียง และประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวและขนบธรรมเนียมประเพณี 8 ชาติพันธุ์ของจังหวัดราชบุรี ให้เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไปอย่างกว้างขวาง

รูปที่ ๘-6 งานประเพณีลอยกระทงเมืองราชบุรี

ที่มา : <https://geolocation.ws/v/P/44195758/loy-katong-festival-at-ratchaburi/-en> (2559)

● งานประเพณีแข่งเรือยาวจังหวัดราชบุรี จัดขึ้น ณ แม่น้ำแม่กลอง และบริเวณริมเขื่อนรัฐประชาพัฒนา ในเขตเทศบาลเมืองราชบุรี เป็นงานประเพณีแข่งขันเรือยาวจังหวัดราชบุรี เพื่อชิงถ้วยพระราชทานสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และเพื่อการอนุรักษ์ส่งเสริม สืบสานการแข่งขันเรือยาวพื้นบ้านที่เป็นประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น และส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดราชบุรี ซึ่งมีประชาชนเข้าร่วมชมการแข่งขันเต็มตลอดสองแควฝั่งแม่น้ำแม่กลอง การแข่งขัน แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ประเภทเรือยาวทั่วไป และประเภทเรือยาวพื้นบ้านภายในจังหวัดราชบุรี นอกจากนี้ยังมีขบวนแห่อัญเชิญถ้วยพระราชทานการแข่งขันเรือยาวเมืองคนสวยฯ การประกวดกองเชียร์เพื่อสร้างความสนุกสนานกับผู้เข้าชม และงานมหรหรรเทศกาลอาหารอร่อย เป็นต้น

รูปที่ ผ-7 งานประเพณีแข่งเรือยาวจังหวัดราชบุรี

ที่มา: <https://geolocation.ws/v/P/44314510/the-long-boat-competition/en> (2559)

● งานท่องเที่ยวราชบุรี ของดีเมืองโอ่ง จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี ณ บริเวณถนนโดยรอบศาลากลางจังหวัดราชบุรี เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวและเผยแพร่ชื่อเสียงของจังหวัดที่มีผลผลิตทางการเกษตร อุตสาหกรรม อาหารที่ขึ้นชื่อ หัตถกรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่น และอื่น ๆ อีกมากมาย ซึ่งทางจังหวัดนำมารวบรวมไว้ในงาน กิจกรรมที่น่าสนใจภายในงาน ได้แก่ การจัดประกวดผัก ผลไม้ การแสดงและจำหน่ายสินค้าอุตสาหกรรม ผลิตภัณฑ์เครื่องเคลือบดินเผา สินค้าผลิตภัณฑ์ชุมชนและท้องถิ่น OTOP ของราชบุรี การจำหน่ายสินค้าอุปโภค-บริโภคราคาถูก การจำหน่ายอาหารขึ้นชื่อของจังหวัด นอกจากนี้ยังมีการประกวดประเภทต่าง ๆ เช่น ธิดาโอ่ง การแต่งกายชาติพันธุ์ การประกวดลีลาศ และการแสดงศิลปวัฒนธรรมและดนตรี เป็นต้น

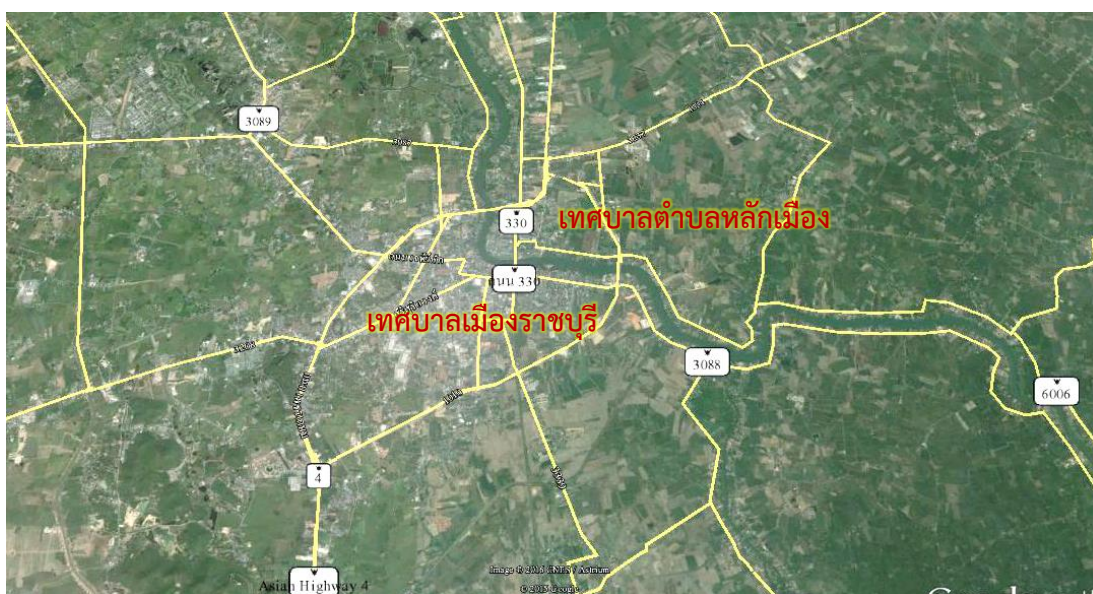
รูปที่ ผ-8 งานท่องเที่ยวราชบุรี ของดีเมืองโอ่ง

ที่มา: [http://thananews.com/ข่าวราชบุรี/77-\(จังหวัดราชบุรี\)/944-ราชบุรี-จัดงาน](http://thananews.com/ข่าวราชบุรี/77-(จังหวัดราชบุรี)/944-ราชบุรี-จัดงาน) (2559)

1.3 การตั้งถิ่นฐาน และการใช้ประโยชน์ที่ดินในปัจจุบัน

จากลักษณะภูมิประเทศของพื้นที่ชุมชนเมืองราชบุรีที่เป็นที่ราบริมฝั่งแม่น้ำแม่กลองสภาพพื้นที่โดยทั่วไปจึงเอื้ออำนวยต่อการตั้งถิ่นฐานของชุมชน มีผลให้การตั้งถิ่นฐานของประชากรมีลักษณะตั้งกระจุกตัวอยู่อย่างหนาแน่นในบริเวณพื้นที่ราบทั้งสองฝั่งของแม่น้ำแม่กลอง โดยเฉพาะ

พื้นที่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำแม่กลองในเขตเทศบาลเมืองราชบุรี และการขยายตัวของชุมชนนี้จะกระจายตัวขนานไปตามแนวพื้นที่สองฝั่งของแม่น้ำแม่กลอง และตามแนวถนนที่เลียบบแม่น้ำแม่กลองทั้งสองฝั่ง รวมถึงมีการขยายตัวของชุมชนออกไปตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4 (ถนนเพชรเกษม) ซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคมสายสำคัญที่เชื่อมโยงไปสู่พื้นที่ชุมชนใกล้เคียงและจังหวัดอื่น ๆ ส่วนพื้นที่ในเขตเทศบาลตำบลหลักเมือง พื้นที่ส่วนหนึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของกรมการทหารช่าง และจังหวัดทหารบกราชบุรี และพื้นที่ส่วนใหญ่ยังเป็นพื้นที่เกษตรกรรมทำนาอยู่เป็นจำนวนมาก

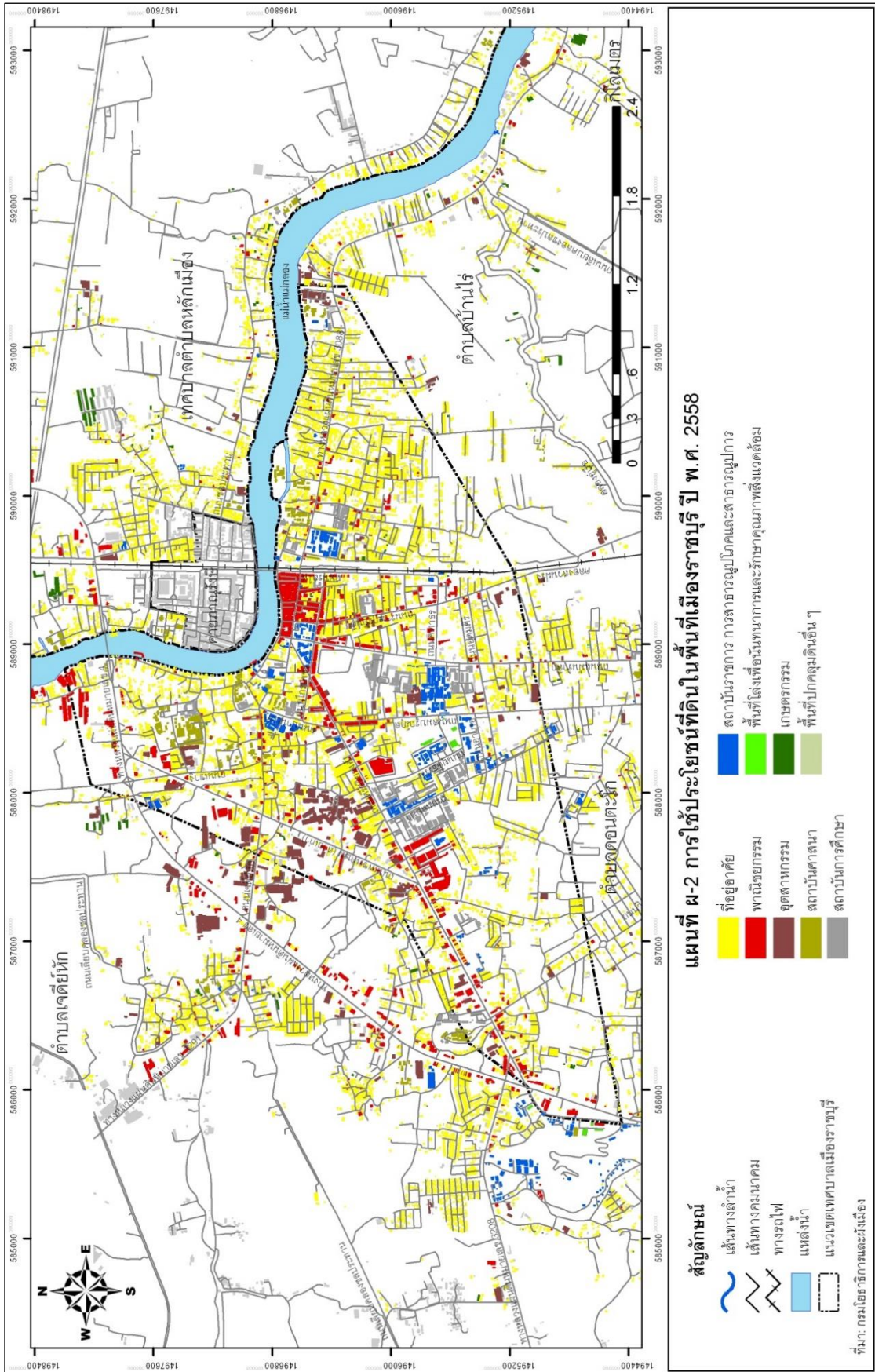

รูปที่ ๘-9 ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเมืองราชบุรีในปัจจุบัน
ที่มา: GoogleEarth.com (2016)

ลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินในปัจจุบันของพื้นที่เทศบาลเมืองราชบุรี จำแนกตามประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดิน รายละเอียดสามารถสรุปได้ ดังนี้ (แผนที่ ๘-2)

1) การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัย

การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยในพื้นที่ชุมชนเมืองราชบุรี พบว่ามักใช้ผสมกับการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทพาณิชยกรรมและอุตสาหกรรม โดยบริเวณที่มีการเกาะกลุ่มของย่านที่อยู่อาศัยอย่างชัดเจน ได้แก่ พื้นที่บริเวณริมแม่น้ำแม่กลองฝั่งตะวันตกในเขตเทศบาลเมืองราชบุรี และบริเวณถนนมนตรีสุริยวงศ์ ซึ่งขนานไปกับแม่น้ำแม่กลอง รวมถึงถนนซอยที่แยกออกจากถนนมนตรีสุริยวงศ์ ก็ล้วนเป็นย่านบ้านพักอาศัย ได้แก่ ถนนราษฎร์ยินดี ถนนศรีสุริยวงศ์ ถนนคชาธร ถนนสมบุญกุล และถนนบ้านปรก เป็นต้น นอกจากนี้การใช้ที่ดินประเภทนี้ยังกระจายตัวเกาะกลุ่มตามถนนสายหลัก ได้แก่ ถนนเพชรเกษม และถนนเจดีย์หัก

ส่วนพื้นที่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำแม่กลองในเขตเทศบาลตำบลหลักเมือง พื้นที่บริเวณริมแม่น้ำแม่กลองส่วนหนึ่งเป็นเขตทหารค่ายภาณุรังษี การใช้ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยนี้จึงตั้งกระจายตัวอยู่บริเวณโดยรอบค่ายภาณุรังษี และอีกส่วนหนึ่งตั้งกระจายตัวเกาะกลุ่มขนานไปตามพื้นที่ริมแม่น้ำแม่กลอง และตามแนวถนนชลประทานซึ่งขนานไปกับแม่น้ำแม่กลอง

2) การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทอุตสาหกรรม

การใช้ที่ดินประเภทอุตสาหกรรมในพื้นที่ชุมชนเมืองราชบุรี ส่วนใหญ่ตั้งเกาะกลุ่มอยู่บริเวณถนนเพชรเกษม และถนนเจดีย์หัก โดยเป็นอุตสาหกรรมประเภทเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งเป็นอุตสาหกรรมหลักของพื้นที่ และอุตสาหกรรมการทอผ้า นอกจากนี้ยังมีโรงงานอุตสาหกรรมบางส่วนที่ตั้งกระจายตัวอยู่บริเวณถนนสมบูรณกุล และถนนแมนรัลิก ได้แก่ อุตสาหกรรมโรงกลึง อู่ซ่อมรถซ่อมเครื่องยนต์ โรงงานทำเส้นก๋วยเตี๋ยว ขนมจีน และเต้าหู้ เป็นต้น

อุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผา ตั้งอยู่ริมถนนเพชรเกษม

รูปที่ ๘-10 การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทอุตสาหกรรมที่สำคัญในเขตชุมชนเมืองราชบุรี

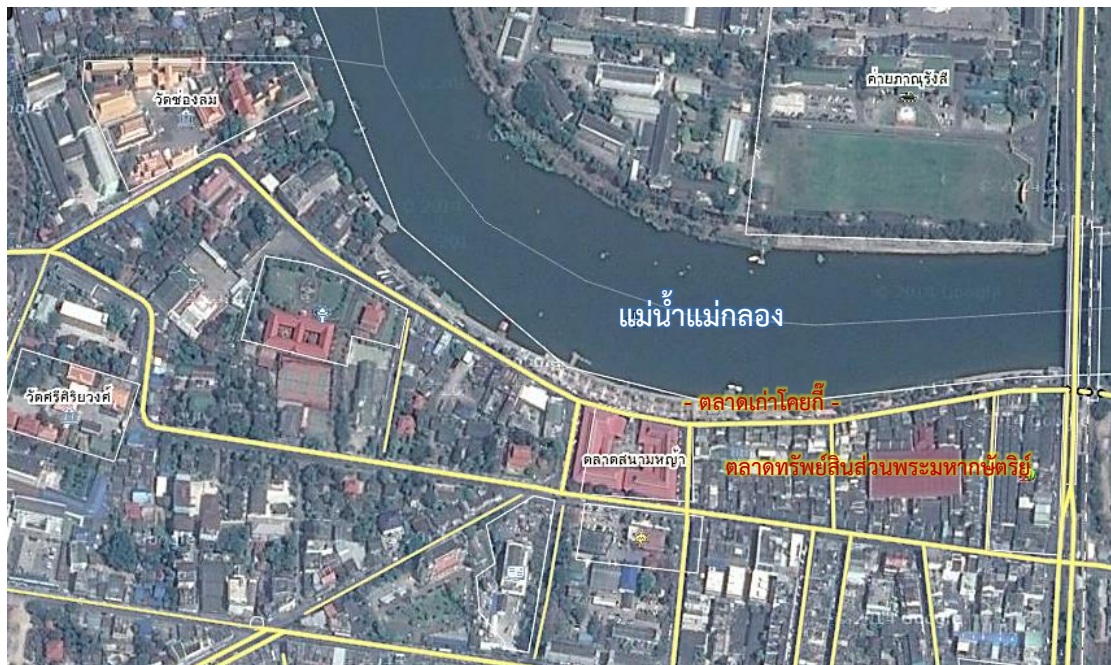
ที่มา : <http://www.naewna.com/lady/141913> (2559)

3) การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทพาณิชยกรรม

การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทนี้ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองราชบุรี โดยตั้งกระจุกตัวอยู่หนาแน่นบริเวณริมแม่น้ำแม่กลอง ซึ่งเป็นย่านพาณิชยกรรมดั้งเดิมและสำคัญของเมืองราชบุรี เป็นที่ตั้งของตลาดสนามหญ้า (ตลาดราชพัสดุ) และตลาดทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ซึ่ง

เป็นของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างถนนวรเดช ถนนอัมรินทร์ และถนนไกรเพชร รวมถึงมีตลาดเก่าโคยเกี๊ยะ ซึ่งเป็นชื่อเรียกตลาดถนนคนเดินริมแม่น้ำแม่กลอง ตั้งอยู่บริเวณถนนวรเดชตั้งแต่หน้าตลาดสนามหญ้าไปจนถึงตลาดทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ มีความยาวเกือบ 1 กิโลเมตร ตลาดเก่าโคยเกี๊ยะนี้ตั้งอยู่ในย่านการค้าของชาวไทยเชื้อสายจีน มีตึกแถวเก่าที่สร้างขึ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 – 7 เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะที่ตลาดทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ และยังมีท่าเทียบเรือเทศบาลเมืองราชบุรีที่สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2496 ตลาดนี้จัดขึ้นเป็นประจำทุกวันเสาร์-วันอาทิตย์ และวันนักขัตฤกษ์ ในช่วงเวลา 17.00 – 22.00 น. จำหน่ายอาหารพื้นเมือง อาหารต่าง ๆ เครื่องดื่ม สินค้าพื้นเมือง ผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน และยังมีกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวได้ร่วมทำกิจกรรม ได้แก่ การล่องเรือไหว้พระ การแสดงภาพถ่ายตลาด-เมืองเก่า และการแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน

นอกจากนี้ยังมีอาคารพาณิชย์ค้าขายสินค้าปลีก ค้าส่ง และบริการต่าง ๆ จำนวนมาก ได้แก่ ร้านอาหาร ร้านขายทอง ร้านขายเครื่องอุปโภค-บริโภค ธนาคาร และบริษัทต่าง ๆ เป็นต้น ตั้งอยู่บริเวณถนนราษฎร์ยินดี ถนนคณาธร ถนนศรีสุริยวงศ์ ถนนมนตรีสุริยวงศ์ และถนนรถไฟ เป็นต้น ส่วนย่านพาณิชย์กรรมใหม่ของเมืองราชบุรีซึ่งขยายตัวออกมาตามถนนเพชรเกษม ซึ่งตั้งอยู่ไม่ไกลจากศูนย์กลางชุมชนเมืองราชบุรีมากนัก ส่วนใหญ่เป็นที่ตั้งของห้างสรรพสินค้า ร้านค้าส่ง-ปลีกขนาดใหญ่ ร้านขายวัสดุก่อสร้าง ตลาดค้าส่งผักและผลไม้ศรีเมือง และสถานี่ขนส่งผู้โดยสารจังหวัดราชบุรี เป็นต้น

รูปที่ ผ-11 ที่ตั้งของตลาดสนามหญ้า และตลาดทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ในเขตเทศบาลเมืองราชบุรี

ที่มา : <http://wikimapia.org> (2559)

ตลาดทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ และตลาดสนามหญ้า ตั้งอยู่บริเวณถนนวรเดช ริมน้ำแม่กลอง

ตลาดเก่าโคยก็ ตลาดถนนคนเดินริมน้ำแม่กลอง มีความยาวเกือบ 1 กิโลเมตร

รูปที่ ผ-12 การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทพาณิชยกรรมที่สำคัญในเขตเทศบาลเมืองราชบุรี

ที่มา : <http://picpost.rbvariety.com> (2559)

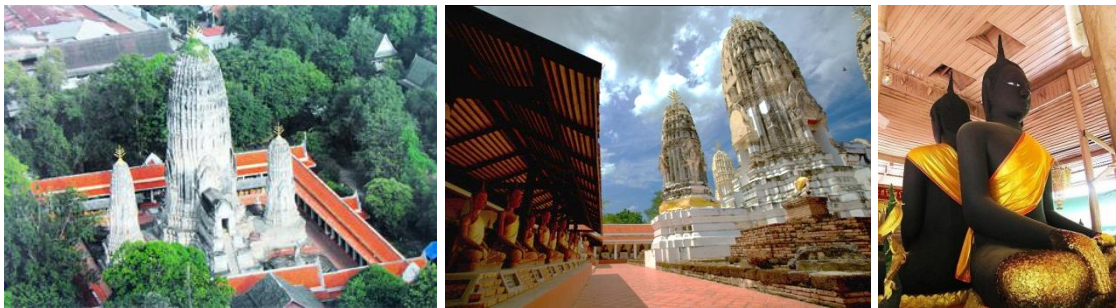
4) การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทสถาบันการศึกษา

พื้นที่ชุมชนเมืองราชบุรีมีสถาบันการศึกษาที่ให้บริการด้านการศึกษาในทุกๆระดับ ทั้งระดับอนุบาล ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และระดับอุดมศึกษา ส่วนใหญ่ตั้งเกาะกลุ่มอยู่ในพื้นที่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำแม่กลองในเขตเทศบาลเมืองราชบุรี เนื่องจากเป็นเขตที่มีประชากรหนาแน่นมากกว่า เช่น บริเวณถนนสมบูรณกุล ถนนศรีสุริยวงศ์ และถนนเสือป่า สถาบันการศึกษาที่สำคัญ ได้แก่ โรงเรียนอนุบาลราชบุรี โรงเรียนราชบุรีพิทยา โรงเรียนเทศบาล 5 โรงเรียนราชโบริกาญเคราะห์ วิทยาลัยเทคนิคราชบุรี วิทยาลัยพยาบาล นอกจากนี้ยังมีสถาบันการศึกษาตั้งกระจายตัวทั่วไปตามแหล่งชุมชนต่าง ๆ ในชุมชนเมืองราชบุรี ที่สำคัญ ได้แก่ โรงเรียนเขาวัง โรงเรียนเทศบาล 1 โรงเรียนเทศบาล 2 โรงเรียนเบญจมราชูทิศ โรงเรียนวัดอัมรินทร์าราม โรงเรียนตรุณาโปลีเทคนิค เป็นต้น

5) การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทสถาบันศาสนา

ในเขตชุมชนเมืองราชบุรีมีศาสนสถานในพุทธศาสนาอยู่หลายแห่งตั้งกระจายอยู่ทั่วไปในชุมชนทั้งสองฝั่งของแม่น้ำแม่กลอง มีบทบาทเป็นศูนย์กลางของย่านชุมชน และเป็นสถานที่ยึด

เหนี่ยวนำทางจิตใจของประชาชนในพื้นที่ ศาสนสถานบางแห่งมีประวัติความเป็นมายาวนาน และก่อสร้างพร้อม ๆ กับเมืองราชบุรี โดยเฉพาะวัดมหาธาตุวรวิหาร เป็นศาสนสถานสำคัญที่ตั้งอยู่เกือบใจกลางเมืองโบราณราชบุรี ในพื้นที่ชุมชนเมืองราชบุรีมีวัดที่สำคัญ ได้แก่ วัดช่องลม วัดสัตตนารถปริวัตรวรวิหาร วัดศรีสุริยวงศาราม วัดเกาะนัมมทาบพวลัญชาาราม วัดอมรินทราราม วัดเขาเหลือ วัดเขาวังราชบุรี วัดพญาไม้ และวัดท้ายเมือง เป็นต้น วัดส่วนใหญ่เป็นวัดเก่าแก่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ มีรูปทรงการก่อสร้างและรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ รวมถึงมีโบสถ์คริสต์ 2 แห่ง คือ โบสถ์คริสต์จักรราชบุรี และโบสถ์นักบุญยอนบอสโกราชบุรี

วัดมหาธาตุวรวิหาร

วัดศรีสุริยวงศาราม พระอารามหลวง

วัดเขาวัง ราชบุรี

รูปที่ ผ-13 การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทสถาบันศาสนาที่สำคัญในเขตชุมชนเมืองราชบุรี

6) การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทสถาบันราชการ สาธารณูปโภค และสาธารณูปการ

สถาบันราชการ สาธารณูปโภค และสาธารณูปการ ถือเป็นหน่วยงานที่มีความสำคัญในการให้บริการประชาชนในพื้นที่ชุมชนเมืองราชบุรีและประชาชนทั่วไป ในเขตชุมชนเมืองราชบุรีมีกลุ่มสถาบันราชการที่ตั้งเกาะกลุ่มรวมตัวกัน 3 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มแรกตั้งอยู่บริเวณสองฟากของถนนอำเภอ ได้แก่ ศาลากลางจังหวัดราชบุรี ศาลจังหวัดราชบุรี ที่ว่าการอำเภอเมืองราชบุรี องค์การบริหารส่วนจังหวัดราชบุรี สำนักงานที่ดินจังหวัดราชบุรี และสรรพากรจังหวัดราชบุรี เป็นต้น กลุ่มที่สองตั้งอยู่บริเวณริมแม่น้ำแม่กลองริมถนนมนตรีศรีสุริยวงศ์และถนนบ้านปรก ได้แก่ พิพิธภัณฑ

สถานแห่งชาติ ราชบุรี ที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข สถานีตำรวจภูธรอำเภอเมืองราชบุรี สำนักงานการศึกษา จังหวัดราชบุรี และการประปาส่วนภูมิภาค เป็นต้น กลุ่มที่สามตั้งอยู่บริเวณริมทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 3208 ได้แก่ แขวงทางจังหวัดราชบุรี และศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงานภาคตะวันตก เป็นต้น

7) การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทที่โล่งเพื่อนันทนาการ และการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม

การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทที่โล่งในพื้นที่เมืองราชบุรี มีหลายแห่งตั้งกระจายอยู่ตามพื้นที่ส่วนต่างๆ ของเมือง ที่สำคัญ ได้แก่ แม่น้ำแม่กลอง และพื้นที่ริมสองฝั่งแม่น้ำแม่กลอง บริเวณดังกล่าวมีความสำคัญต่อชาวราชบุรีเป็นอย่างมาก เป็นพื้นที่ธรรมชาติที่คนในเมืองราชบุรีนิยมมาใช้กันมาก เป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ และเป็นพื้นที่นันทนาการสำหรับทำกิจกรรมต่าง ๆ โดยใช้เป็นสถานที่จัดกิจกรรมและงานประเพณีที่สำคัญของจังหวัดราชบุรี ได้แก่ งานตรุษจีนราชบุรีไชน่าทาวน์ งานแข่งเรือยาวราชบุรี และงานประเพณีลอยกระทงจังหวัดราชบุรี เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีศูนย์สุขภาพและสนามกีฬาจังหวัดราชบุรี ตั้งอยู่บริเวณถนนหลังศาลากลางและถนนสมบุญมกุล สวนเฉลิมพระเกียรติ 60 พรรษา สนามกีฬาจังหวัดราชบุรี เขาวัง สวนสาธารณะจักรีอนุสรณ์สถาน และบริเวณเขาแก่นจันทร์ เป็นต้น

แม่น้ำแม่กลอง และพื้นที่สาธารณะริมฝั่งแม่น้ำแม่กลอง

รูปที่ ผ-14 การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทที่โล่งเพื่อนันทนาการและการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ในเขตเมืองราชบุรี

8) การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทชนบทและเกษตรกรรม

การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทนี้ในพื้นที่ชุมชนเมืองราชบุรี ส่วนมากอยู่บริเวณพื้นที่รอบนอกของชุมชน โดยเฉพาะพื้นที่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำกลองในเขตเทศบาลตำบลหลักเมือง ซึ่งยังมีการใช้ประโยชน์ที่ดินเกษตรกรรม และพื้นที่รกร้างอยู่เป็นจำนวนมาก

1.4 กฎ และระเบียบข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่เมืองราชบุรี

กฎและระเบียบข้อบังคับที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่ศึกษาเมืองราชบุรี มีเพียงฉบับเดียว คือ กฎกระทรวงผังเมืองรวมเมืองราชบุรี พ.ศ. 2555 (ปรับปรุงครั้งที่ 2) ซึ่งมีรายละเอียดที่สำคัญดังนี้

กฎกระทรวงผังเมืองรวมเมืองราชบุรี พ.ศ.2555 (ปรับปรุงครั้งที่ 2) ฉบับนี้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 129 ตอนที่ 47 ก เมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม พ.ศ.2555 มีพื้นที่ 38 ตารางกิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ในเขตอำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี ได้แก่ ตำบลหลุมดิน ตำบลโคกหม้อ ตำบลเจดีย์หัก ตำบลพงสวาย ตำบลหน้าเมือง และตำบลดอนตะโก (แผนที่ ผ-3) ผังเมืองรวมฉบับดังกล่าวยังมีผลใช้บังคับอยู่ในปัจจุบัน ผังเมืองรวมตามกฎหมายฉบับนี้ มีนโยบายและมาตรการเพื่อจัดระบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน โครงข่ายคมนาคม และบริการสาธารณะให้มีประสิทธิภาพสามารถรองรับและสอดคล้องกับการขยายตัวของชุมชนในอนาคต รวมทั้งส่งเสริมและพัฒนาเศรษฐกิจ โดยมีสาระสำคัญดังนี้

- (1) ส่งเสริมและพัฒนาชุมชนเมืองให้เป็นศูนย์กลางการบริการ การปกครอง การศึกษา และการคมนาคมและการขนส่งของจังหวัดราชบุรีและภาคตะวันตก
- (2) ส่งเสริมและพัฒนาด้านเกษตรกรรม ให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางการค้าส่งพืชผักผลไม้ของภาคตะวันตก
- (3) ส่งเสริมให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางการบริการด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดราชบุรีและภาคตะวันตก
- (4) ส่งเสริมและพัฒนาด้านที่อยู่อาศัย พาณิชยกรรม และอุตสาหกรรมให้สอดคล้องกับการขยายตัวของชุมชนและระบบเศรษฐกิจของภาคตะวันตก
- (5) ส่งเสริมและพัฒนาการบริการทางสังคม การสาธารณสุขปึกและสาธารณสุขการ ให้เพียงพอและได้มาตรฐาน

- (6) ส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและโบราณสถานที่มีคุณค่าทางศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ และโบราณคดี ให้เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดราชบุรี
- (7) อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

จากวัตถุประสงค์ของผังเมืองรวมเมืองราชบุรีข้างต้น ซึ่งให้เห็นถึงท้องถิ่นได้ให้ความสำคัญกับประเด็นด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและโบราณสถาน ที่มีคุณค่าทางศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ และโบราณคดี รวมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมโดยรอบชุมชน แต่ได้กำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินในประเภทที่เกี่ยวข้องไว้ในเขตผังเมืองรวมเมืองราชบุรีไว้เพียงประเภทเดียว คือ ที่ดินประเภทที่โล่งเพื่อนันทนาการและการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม (สีเขียวอ่อน) ซึ่งมีรายละเอียดที่สำคัญดังนี้

ที่ดินประเภทที่โล่งเพื่อนันทนาการและการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมเฉพาะที่ดินซึ่งเป็นของรัฐ ในพื้นที่ชุมชนเมืองราชบุรีมีด้วยกันหลายบริเวณกระจายอยู่ตามพื้นที่ส่วนต่าง ๆ ของเมืองราชบุรี ซึ่งได้กำหนดไว้ในผังฯ ได้แก่ ที่ดินริมแม่น้ำแม่กลอง ที่ดินริมคลองโคกหม้อ ที่ดินริมคลองขุดลัดราชบุรี และที่ดินริมคลองสวนฝรั่ง ซึ่งเป็นเส้นขนานระยะ 6 เมตร กับพื้นที่ริมฝั่งตามสภาพธรรมชาติของสองฝั่งแม่น้ำแม่กลองและคลองดังกล่าวข้างต้น นอกจากนี้ยังมีสนามกีฬา 7 จังหวัดราชบุรี เขามอ และสวนสาธารณะจักรีอนุสรณ์สถาน เป็นต้น พื้นที่บริเวณดังกล่าวกำหนดให้ใช้ประโยชน์เพื่อนันทนาการ หรือที่เกี่ยวข้องกับนันทนาการ การรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม และสาธารณประโยชน์เท่านั้น

ส่วนที่ดินประเภทนี้ซึ่งเอกชนเป็นเจ้าของหรือผู้ครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมาย ให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อนันทนาการหรือเกี่ยวข้องกับนันทนาการ การรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม การอยู่อาศัย เกษตรกรรมหรือที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรม การสาธารณสุขโรคและสาธารณสุขการ หรือสาธารณประโยชน์เท่านั้น และที่ดินประเภทนี้ก็ห้ามใช้ประโยชน์เพื่อกิจการตามที่กำหนด ดังต่อไปนี้

- (1) โรงงานบำบัดน้ำเสียรวม
- (2) เลี้ยงสัตว์ทุกชนิดเพื่อการค้า
- (3) จัดสรรที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย
- (4) การอยู่อาศัยประเภทที่ดินขนาดใหญ่
- (5) การอยู่อาศัยประเภทห้องแถว ตึกแถว หรือบ้านแถว
- (6) การอยู่อาศัยประเภทห้องชุด อาคารชุด หรือหอพัก
- (7) กำจัดขยะมูลฝอย

แต่ที่น่าสังเกต คือ พื้นที่ในเขตผังเมืองรวมเมืองราชบุรีฉบับนี้ ยังไม่มีการกำหนดเขตที่ดินประเภทอนุรักษ์เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมไทย (สีน้ำตาลอ่อน) ไว้ในผังฯ ทั้งที่พื้นที่ในเขตชุมชนเมืองราชบุรีแห่งนี้มีลักษณะเป็นเมืองโบราณ มีแนวกำแพงเมือง-คูเมืองโบราณหลงเหลือพอให้เห็นอยู่บ้างในปัจจุบัน รวมถึงมีแหล่งโบราณคดีและโบราณสถานอยู่เป็นจำนวนมาก

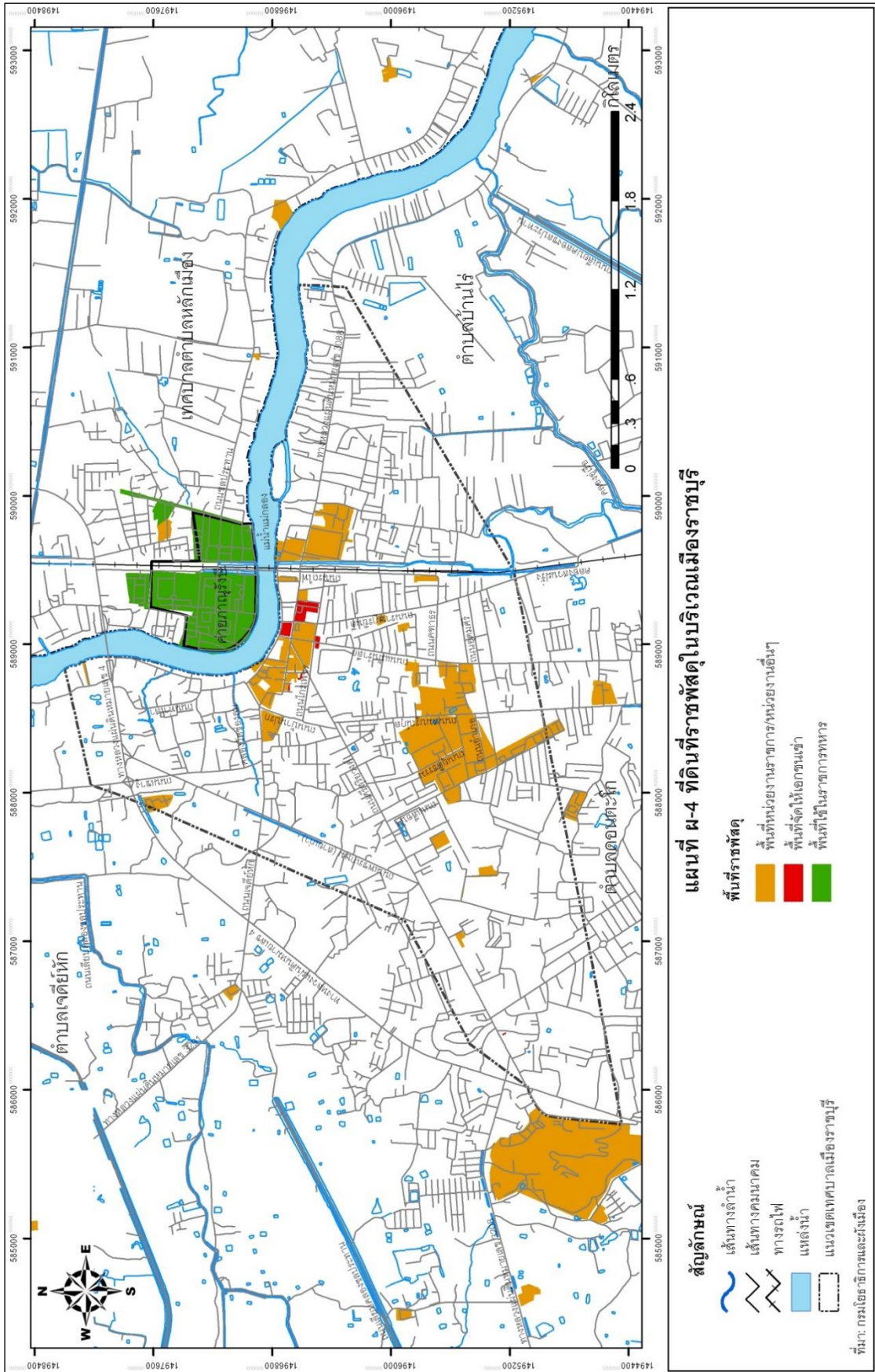
1.5 ที่ดินราชพัสดุในพื้นที่ศึกษาเมืองราชบุรี

จากข้อมูลสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ของ สำนักงานธนารักษ์พื้นที่ราชบุรี (2558) ที่แสดงถึงพื้นที่ของทางราชการ (ที่ราชพัสดุ) ในบริเวณพื้นที่ศึกษาเมืองราชบุรี ซึ่งอยู่ในความดูแลรับผิดชอบของสำนักงานธนารักษ์พื้นที่ราชบุรี พบว่า พื้นที่ในชุมชนเมืองราชบุรีมีที่ดินที่เป็นของทางราชการอยู่เป็นจำนวนมากตั้งกระจุกกระจายอยู่ตามพื้นที่ส่วนต่าง ๆ ของชุมชนเมืองราชบุรีทั้งสองฝั่งของแม่น้ำแม่กลอง แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ (แผนที่ ผ-4)

- ที่ดินราชพัสดุประเภทที่ตั้งของหน่วยงานราชการ การสาธารณสุข โภคและสาธารณสุขการ ประกอบด้วย ที่ดินซึ่งเป็นที่ตั้งของสถานที่ราชการต่าง ๆ ได้แก่ ศาลากลางจังหวัดราชบุรี ศาลแขวงจังหวัดราชบุรี สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดราชบุรี สำนักงานศิลปากรที่ 1 ราชบุรี สำนักงานเกษตรจังหวัดราชบุรี สำนักงานประมงจังหวัดราชบุรี สำนักงานปฏิรูปที่ดินจังหวัดราชบุรี สรรพากรพื้นที่ราชบุรี สำนักงานควบคุมโรคติดต่อเขต 4 ราชบุรี สถานีขนส่งราชบุรี สนามกีฬาจังหวัดราชบุรี สถานีตำรวจภูธรเมืองราชบุรี สำนักงานเหล่ากาชาดจังหวัดราชบุรี โรงเรียนเบญจมราชูทิศ โรงเรียนราชโบริกานุเคราะห์ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีราชบุรี โรงพยาบาลจังหวัดราชบุรี โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลพงสวาย และบ้านพักข้าราชการ เป็นต้น

นอกจากนี้ยังรวมถึงพื้นที่ที่ใช้ในราชการทหาร กระทรวงกลาโหม ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากในพื้นที่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำแม่กลองในเขตเทศบาลตำบลหลักเมือง โดยเฉพาะบริเวณเขตทหาร ค่ายภาณุรังษี ซึ่งเป็นที่ตั้งของกรมการทหารช่าง และจังหวัดทหารบกราชบุรี

- ที่ดินราชพัสดุประเภทจัดสรรให้เอกชนเช่า ทั้งเพื่อการอยู่อาศัย และเพื่อประกอบกิจกรรมการค้าและบริการ ที่ดินราชพัสดุลักษณะดังกล่าวส่วนใหญ่อยู่ในเขตเทศบาลเมืองราชบุรี ที่สำคัญ ได้แก่ พื้นที่บริเวณตลาดสนามหญ้า หรือตลาดราชพัสดุ

ผ.2 การรวบรวมข้อมูลโบราณสถาน อาคาร และสถานที่สำคัญในพื้นที่เมืองราชบุรี

เมืองราชบุรีเป็นเมืองเก่าเมืองหนึ่งที่มีความเป็นมาและพัฒนาการทางด้านประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม และการตั้งถิ่นฐานมายาวนาน ส่งผลให้ในพื้นที่เมืองเก่าราชบุรีมีแหล่งมรดกทาง ธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญหลายแห่ง ส่วนใหญ่ตั้งเกาะกลุ่มอยู่ในพื้นที่เทศบาลเมือง ราชบุรี ทั้งที่เป็นโบราณสถาน อาคาร และสถานที่ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น รวมถึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของเมืองเก่าราชบุรี ซึ่งคุณค่าและความสำคัญของแหล่งมรดกทาง ธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรมในแต่ละแห่งมีรายละเอียดพอสังเขปดังนี้ (แผนที่ ผ-5)

2.1 แม่น้ำแม่กลอง และพื้นที่ริมสองฝั่งแม่น้ำแม่กลอง

แม่น้ำแม่กลองเป็นแม่น้ำสำคัญสายหนึ่งในภาคตะวันตก เกิดจากแม่น้ำแควใหญ่และ แควน้อยไหลมาบรรจบกันที่ตำบลปากแพรก อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี กลายเป็นแม่น้ำสายใหญ่ ไหลผ่านจังหวัดราชบุรี สมุทรสงคราม และไหลลงสู่ปากอ่าวไทยที่อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม มีความยาวประมาณ 132 กิโลเมตร ช่วงที่ไหลผ่านจังหวัดราชบุรีมีความยาวประมาณ 67 กิโลเมตร ไหล ผ่าน 4 อำเภอ คือ อำเภอบ้านโป่ง อำเภอโพธาราม อำเภอเมืองราชบุรี และอำเภอดำเนินสะดวก ประชาชนในจังหวัดราชบุรีใช้ประโยชน์หลายทางจากแม่น้ำแม่กลอง ทั้งการบริโภคใช้สอย การกสิกรรม การคมนาคม และการประมงน้ำจืด

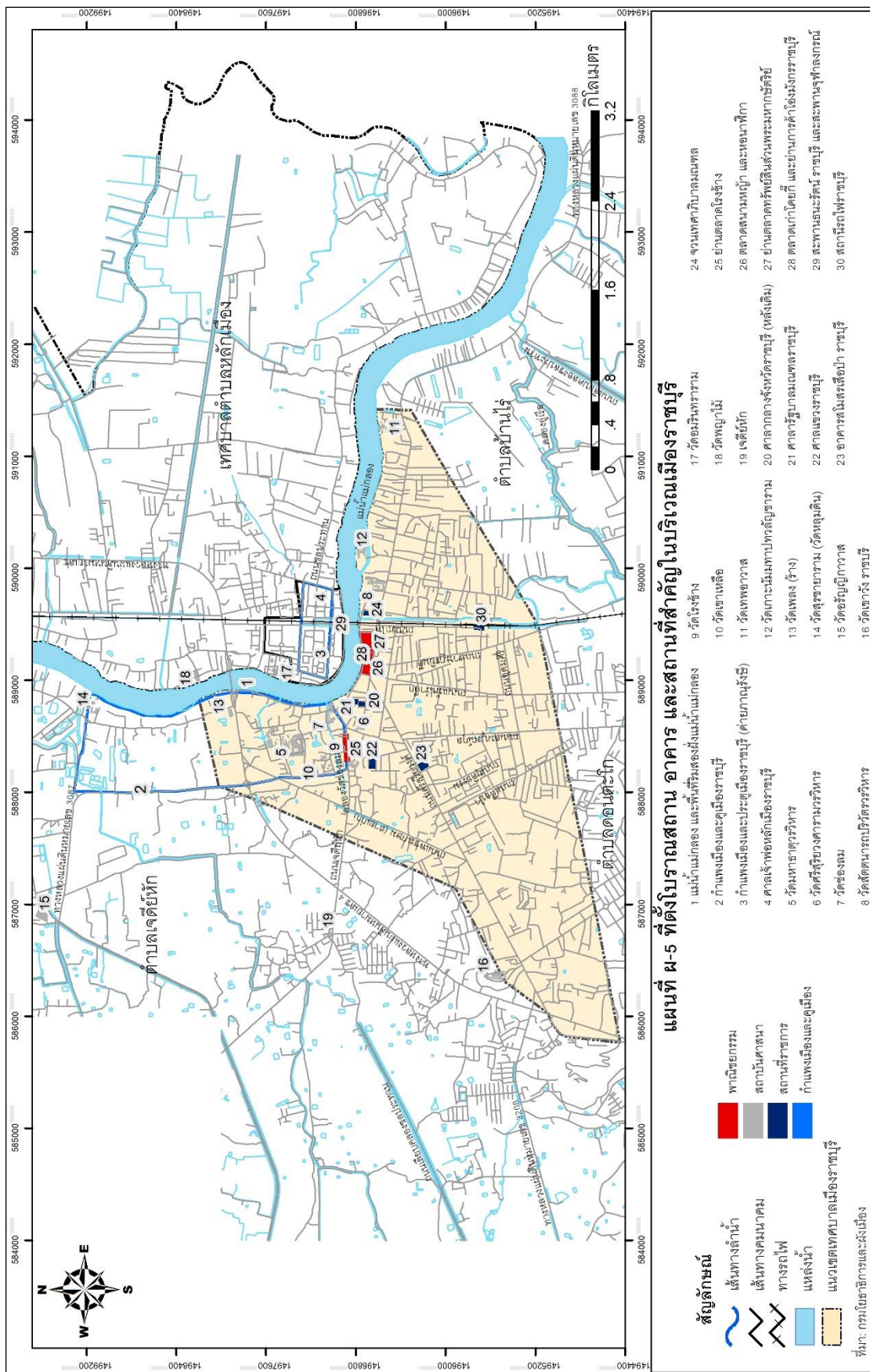
แม่น้ำแม่กลองในช่วงที่ไหลผ่านพื้นที่ชุมชนเมืองราชบุรีมีระยะทางประมาณ 5 กิโลเมตร ลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มต่ำริมฝั่งแม่น้ำแม่กลอง ส่งผลให้พื้นที่ราบริมสองฝั่งแม่น้ำแม่กลองมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะสมในการตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนอยู่อาศัย เมืองท่า และเป็นย่านการค้าที่สำคัญ ของเมืองราชบุรี โดยเฉพาะพื้นที่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำแม่กลอง ในอดีตแม่น้ำแม่กลองมีบทบาท สำคัญกับเมืองราชบุรีเป็นอย่างมาก ทั้งด้านการอุปโภคบริโภค การเพาะปลูก แหล่งอาหาร และเป็น เส้นทางคมนาคมการติดต่อค้าขายทางน้ำที่สำคัญระหว่างเมืองต่าง ๆ ดังข้อความในจารึกพ่อขุน รามคำแหงมหาราช ที่จารึกขึ้นระหว่าง พ.ศ. 1826 - 1835 ได้กล่าวถึงเมืองราชบุรีในช่วงสมัยสุโขทัย ในรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ว่ามีการติดต่อสัมพันธ์ใกล้ชิดกับแคว้นสุโขทัย จึงทำให้เมือง ราชบุรีมีรายชื่อเป็นหัวเมืองในพระราชอาณาเขตของแคว้นสุโขทัยที่มีจารึกไว้ในศิลาจารึก และจาก สภาพเมืองราชบุรีในช่วงระยะเวลานั้นคงมีลักษณะเป็นเมืองท่าบนเส้นทางทางการค้าและคมนาคม ระหว่างหัวเมืองในเขตที่ราบลุ่มเจ้าพระยาไปยังเมืองตะนาวศรี ที่เป็นเมืองชายฝั่งทะเลอันดามันใน บริเวณอ่าวมะตะบันในสมัยสุโขทัย ซึ่งปรากฏข้อความอยู่ในศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ 11 (จารึกเขากบ) และจากหลักฐานบันทึกของชาวต่างชาติที่เดินทางเข้ามากรุงศรีอยุธยาในรัชสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ ถึงรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. 2148 - 2153) และบันทึกของนายฟรังซัวส์ อังรี ทรูแปง

ชาวฝรั่งเศสที่เข้ามาหลังจากกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าแล้ว ได้สะท้อนให้เห็นว่าได้มีการใช้เส้นทางแม่น้ำแม่กลองผ่านเมืองราชบุรีเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญของภาคตะวันตกที่ออกไปสู่กรุงศรีอยุธยา (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ราชบุรี และจังหวัดราชบุรี, 2544: หน้า 27-28) นอกจากนี้ยังพบหลักฐานประเภทเครื่องถ้วยจีนสมัยต่าง ๆ และเครื่องถ้วยสังคโลกเป็นจำนวนมากในแม่น้ำแม่กลองช่วงที่ไหลผ่านตัวเมืองราชบุรี เห็นได้ว่าเมืองราชบุรีในอดีตน่าจะเป็นเมืองท่าที่สำคัญในการขนถ่ายสินค้าทั้งจากชาวต่างชาติเข้าสู่กรุงศรีอยุธยา และจากภายในพระราชอาณาจักรและประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียงออกไปสู่ตลาดภายนอก และแม่น้ำแม่กลองก็มีความสำคัญกับเมืองราชบุรีมาตั้งแต่ครั้งสมัยสุโขทัย และเห็นได้ว่าแม่น้ำแม่กลองมีความสำคัญที่สามารถบอกเล่าเรื่องราวและความเป็นมาทางประวัติศาสตร์และการตั้งถิ่นฐานของพื้นที่เมืองเก่าราชบุรีได้เป็นอย่างดี

ปัจจุบันแม่น้ำแม่กลองและพื้นที่ริมสองฝั่งแม่น้ำแม่กลอง โดยเฉพาะพื้นที่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำแม่กลอง ทางจังหวัดราชบุรีและเทศบาลเมืองราชบุรีได้ร่วมกันดำเนินการพัฒนาและปรับปรุงภูมิทัศน์พื้นที่บริเวณริมน้ำให้เป็นพื้นที่สาธารณะริมน้ำแม่กลองมีชื่อว่า เชื้อนรัฐประชาพัฒนา เพื่อใช้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจและเป็นพื้นที่นันทนาการสำหรับทำกิจกรรมต่าง ๆ โดยใช้เป็นสถานที่จัดกิจกรรมและงานเทศกาลประเพณีที่สำคัญของจังหวัดราชบุรี ได้แก่ งานตรุษจีนราชบุรี ไซน่าทาวน์ งานแข่งเรือยาวจังหวัดราชบุรี งานประเพณีลอยกระทงจังหวัดราชบุรี และใช้เป็นที่จัดแสดงงานประติมากรรมต่าง ๆ เป็นต้น รวมถึงเป็นที่ตั้งของตลาดเก่าโคยก็ ซึ่งเป็นตลาดถนนคนเดินริมน้ำแม่กลอง นอกจากนี้แม่น้ำแม่กลองและพื้นที่ริมสองฝั่งแม่น้ำแม่กลองยังมีบทบาทความสำคัญต่อเมืองราชบุรี โดยเป็นพื้นที่ธรรมชาติของเมืองที่ส่งเสริมภูมิทัศน์วัฒนธรรมและบรรยากาศของความ เป็นเมืองเก่าราชบุรีไว้ได้เป็นอย่างดี

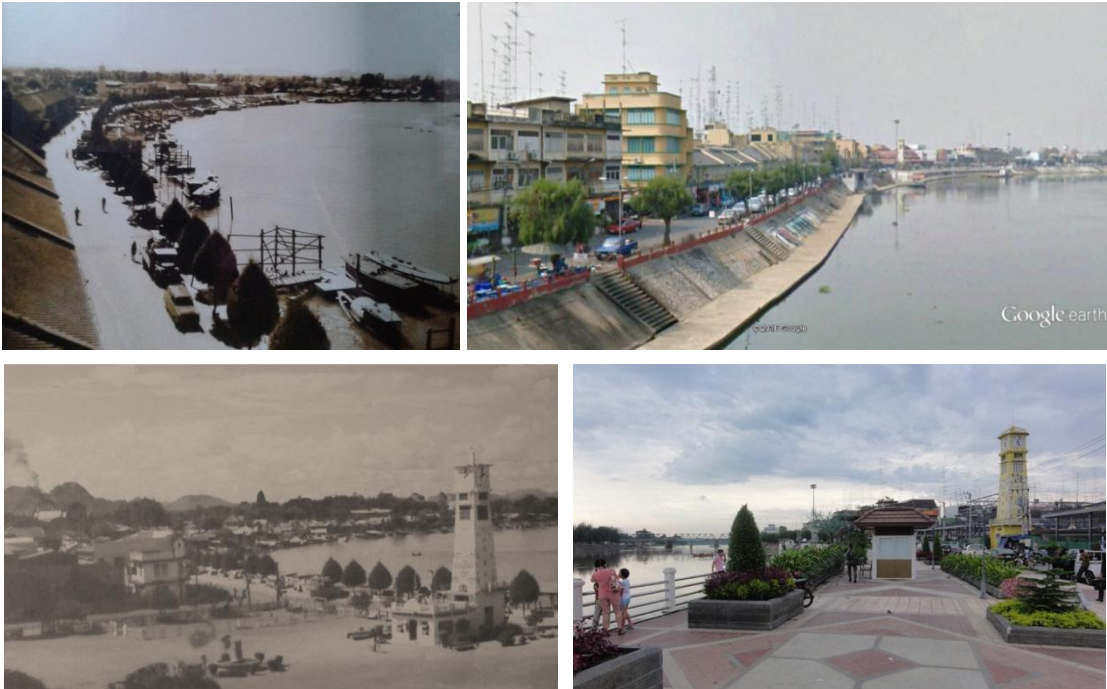

รูปที่ ผ-15 แม่น้ำแม่กลองช่วงที่ไหลผ่านชุมชนเมืองราชบุรี

แผนที่ ผ-5 ที่ตั้งโบราณสถาน อาคาร และสถานที่สำคัญในบริเวณเมืองราชบุรี

1 แม่น้ำแม่กลอง และพื้นที่ริมสองฝั่งแม่น้ำแม่กลอง	9 วัดแจ้งช้าง	17 วัดอมรินทร์วราวม	24 จวนเทศาภิบาลมณฑล
2 กำแพงเมืองและคูเมืองราชบุรี	10 วัดเขาเหลือ	18 วัดบุญไผ่	25 ย่านตลาดโรงช้าง
3 กำแพงเมืองและประตูเมืองราชบุรี (ค่ายกาหลง)	11 วัดเทพอวาท	19 เจดีย์หัก	26 ตลาดสนามหญ้า และหนองพิกา
4 ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองราชบุรี	12 วัดเกาะนัมมทาบวรวิหาร (วัดงิ้ว)	20 ศาลากลางจังหวัดราชบุรี (หลังเดิม)	27 ย่านตลาดทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์
5 วัดมหาธาตุวรวิหาร	13 วัดเพลง (ช้าง)	21 ศาลรัฐบาลมณฑลราชบุรี	28 ตลาดเก่าโคยเกี๋ และย่านการค้าเมืองมั่งคั่งราชบุรี
6 วัดศรีวิบูลยสงครามวรวิหาร	14 วัดสุทธราชาม (วัดพลูเดิน)	22 ศาลแดงราชบุรี	29 สะพานพระรัตน ราชบุรี และสะพานจุฬาลงกรณ์
7 วัดช่องลม	15 วัดอรัญญิกวาส	23 อาคารสโมสรเสือป่า ราชบุรี	30 สถานีรถไฟราชบุรี
8 วัดสี่ตมารามปริวรรตวรวิหาร	16 วัดเขาวัง ราชบุรี		

พื้นที่ริมแม่น้ำแม่กลองฝั่งตะวันตก บริเวณเขื่อนรัฐประชาพัฒนา (อดีต - ปัจจุบัน)

ที่ตั้งตลาดเก่าโคยก็

การจัดแสดงงานประติมากรรมบริเวณเขื่อนรัฐประชาพัฒนา

รูปที่ ผ-16 แม่น้ำแม่กลอง และการใช้พื้นที่สาธารณะริมฝั่งแม่น้ำแม่กลอง จังหวัดราชบุรี

ที่มา : <http://picpost.postjung.com/97961.html> (2559)

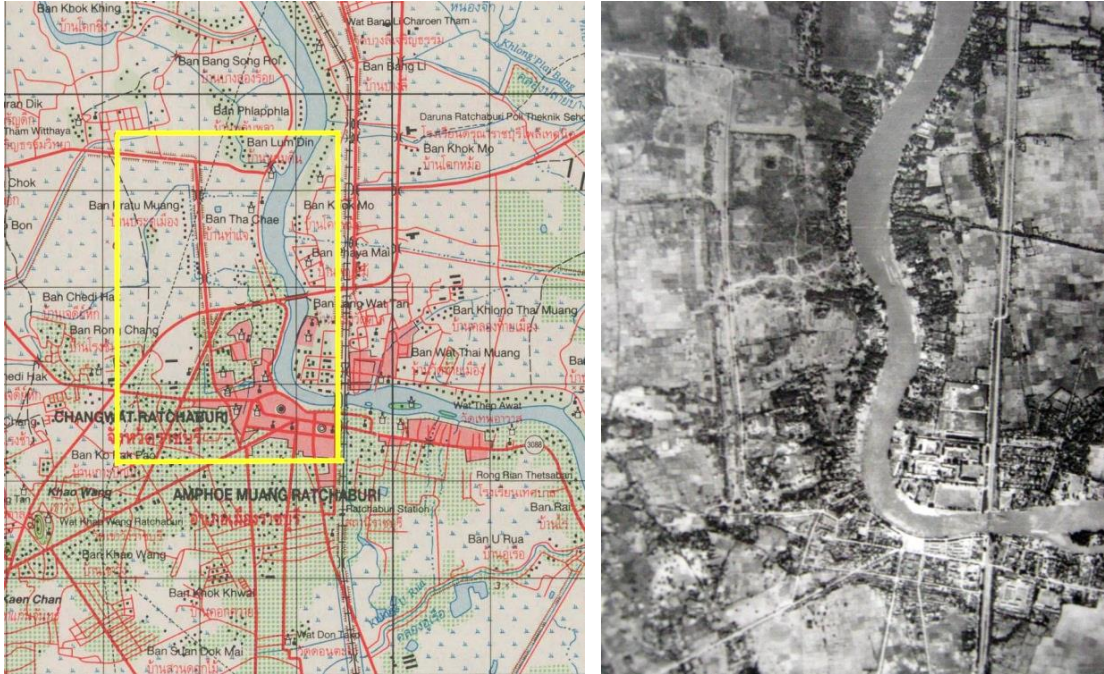
2.2 กำแพงเมือง และคูเมืองราชบุรี

กำแพงเมืองและคูเมืองราชบุรี ตั้งอยู่ในเขตตำบลหน้าเมือง อำเภอเมืองราชบุรี ทางฝั่งตะวันตกติดริมฝั่งแม่น้ำแม่กลอง ฟากเดียวกับเมืองโบราณคูบัวและเทือกเขาสูง อยู่ห่างจากเมืองโบราณคูบัวไปทางด้านตะวันตกเฉียงเหนือประมาณ 5 กิโลเมตร มีร่องรอยคูน้ำและคันดินเป็นกำแพงเมืองและคูเมืองของเมืองโบราณ ลักษณะตัวเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า กว้างประมาณ 750 เมตร ยาว 2,250 เมตร ตัวเมืองล้อมรอบด้วยคูเมืองและกำแพงเมือง โดยมีกำแพงเมือง 3 ด้าน คือ ด้านทิศเหนือ ทิศใต้ และทิศตะวันตก ส่วนด้านทิศตะวันออกใช้แม่น้ำแม่กลองเป็นคูเมืองตามธรรมชาติ

สภาพปัจจุบันของกำแพงเมืองและคูเมืองเมืองราชบุรี พบว่า กำแพงเมืองทางด้านทิศตะวันตกเป็นแนวเส้นตรง ปัจจุบันคือถนนนางงาม กำแพงเมืองด้านทิศใต้มีบ้านเรือนสร้างทับทั้งหมด ด้านทิศเหนือแนวคันกำแพงยาวไปจดแม่น้ำแม่กลอง คูเมืองทางด้านทิศใต้บรรจบกับแม่น้ำแม่กลองบริเวณหลังวัดช่องลมในปัจจุบัน คูเมืองด้านนี้ยังคงสภาพให้เห็นเป็นคูเมืองอยู่บ้าง แต่มีบ้านเรือนปลูกกรุก้าเป็นจำนวนมาก คูเมืองด้านทิศใต้นี้บรรจบกับแนวคูเมืองทางด้านทิศตะวันตกบริเวณถนนนางงามในปัจจุบันที่เดิมคือกำแพงเมืองทางด้านตะวันตก โดยคูเมืองจะอยู่ด้านนอก ปัจจุบันมีบ้านเรือนรูก้าอยู่เป็นจำนวนมาก แนวคูเมืองทางด้านทิศตะวันตกหายไปบริเวณที่ถูกถนนเพชรเกษมสายเดิมตัดผ่าน ส่วนที่พื้นแนวถนนเพชรเกษมยังพอเห็นร่องรอยอยู่บ้าง ถัดกำแพงด้านทิศเหนือขึ้นไปประมาณ 320 เมตร จะมีคันดินยาวขนานไปกับตัวกำแพง ปัจจุบันเป็นถนนแยกจากถนนนางงามไปทางทิศตะวันออกไปสุดที่หลังวัดหลุมดิน ส่วนทางด้านทิศตะวันตกซึ่งคันกำแพงได้กลายเป็นถนนนางงามไปแล้วนั้น ก็มีแนวคันดินขนานกับแนวกำแพงเมืองด้านทิศตะวันตกนี้เช่นกัน โดยมีระยะห่างกันประมาณ 400 เมตร กล่าวได้ว่าแนวคันดินที่พบทางด้านทิศเหนือและทิศตะวันตกนี้เป็นแนวกำแพงเมืองชั้นนอกของเมืองราชบุรี

นอกจากแนวกำแพงเมืองและคูเมืองแล้ว ภายในบริเวณเมืองโบราณแห่งนี้ยังมีโบราณวัตถุสถานที่สำคัญอยู่หลายแห่ง ที่สำคัญ คือ วัดมหาธาตุ ตั้งอยู่เกือบใจกลางเมือง สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยทวารวดี ราวพุทธศตวรรษที่ 15 - 16 ต่อมาเมื่อได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมเขมร จึงได้มีการก่อสร้างตัดแปลงศาสนสถานกลางเมือง ที่เรียกว่าปราสาทหรือปรางค์ เพื่อให้เป็นศูนย์กลางของเมืองตามความเชื่อเรื่องจักรวาลของเขมร ต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยาได้มีการก่อสร้างพระปรางค์แบบอยุธยาซ้อนทับพระปรางค์องค์เดิม ภายในองค์พระปรางค์มีภาพจิตรกรรมฝาผนังสมัยอยุธยาตอนต้น นอกจากนี้ยังมีวิหารที่ตั้งอยู่ด้านหน้าพระปรางค์ ฐานก่อสร้างด้วยศิลาแลง น่าจะเป็นอาคารในช่วงที่ได้รับวัฒนธรรมเขมร และที่สำคัญคือ กำแพงศิลาแลงที่ล้อมรอบองค์พระปรางค์ ทับหลังกำแพงสลักจากหินทรายเป็นรูปพระพุทธรูปประทับนั่งอยู่ในซุ้มเรือนแก้ว ปางสมาธิ อิทธิพลศิลปะเขมรแบบบายน จากตัวอย่างโบราณวัตถุสถานที่ดังกล่าวทำให้เชื่อได้ว่าเมืองโบราณแห่งนี้มีมาตั้งแต่สมัยขอม และสันนิษฐานว่าคือ เมืองชยราชบุรี ที่ปรากฏอยู่ในปราสาทพระขรรค์ ที่พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 แห่งราชอาณาจักรเขมร โปรดเกล้าให้จารึกขึ้นว่าได้พระราชทานพระชัยพุทธมหานาถไปประดิษฐานยังศาสนสถานตามเมืองต่าง ๆ จำนวน 23 แห่ง และเมืองนี้ได้ก็อยู่ต่อเนื่องมาจนถึงสมัยอยุธยา ซึ่งในช่วงเวลาร่วมสมัยกับเมืองสุโขทัย จึงปรากฏชื่อเมืองราชบุรีอยู่ในศิลาจารึกหลักที่ 1 ด้วย ด้วยหลักฐานต่าง ๆ ช่างต้นทำให้ประมวลได้ว่า ร่องรอยของเมืองโบราณแห่งนี้ คือ เมืองราชบุรีเดิมที่กล่าวถึงในศิลาจารึกหลักที่ 1 ในสมัยสุโขทัย และเป็นเมืองที่มีมาก่อนตั้งแต่สมัยขอมที่สืบเนื่องมาจนสมัยกรุงศรีอยุธยา หลักฐานก็คือ พระปรางค์วัดมหาธาตุ ซึ่งนอกจากวัดมหาธาตุแล้วยังมีร่องรอยหลักฐานความเจริญรุ่งเรืองปรากฏอยู่อีกหลายแห่ง เช่น เจดีย์วัดเพลง เจดีย์หัก วัดเขาเหลือ และวัดหลุมดิน เป็นต้น (สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี, 2559)

ปัจจุบัน กำแพงเมืองและคูเมืองราชบุรี จัดเป็นแหล่งโบราณคดีประเภทเมืองโบราณ อิทธิพลเขมรโบราณ - กรุงศรีอยุธยา กรมศิลปากรยังไม่ได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติ

รูปที่ ๘-17 กำแพงเมืองและคูเมืองเมืองราชบุรี
ที่มา : สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี (2559)

2.3 กำแพงเมือง และประตูเมืองราชบุรี (ค่ายภานุรังษี)

กำแพงเมือง และประตูเมืองราชบุรี ปัจจุบันตั้งอยู่ในพื้นที่เขตทหารค่ายภานุรังษี ซึ่งตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำแม่กลองในเขตเทศบาลตำบลหลักเมือง อำเภอเมืองราชบุรี กำแพงเมืองราชบุรีนี้จัดเป็นแหล่งโบราณคดีประเภทเมืองโบราณสมัยรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 2 ถึงรัชกาลที่ 6) โดยเป็นสถานที่ราชการที่ยังมีการใช้ประโยชน์ ปัจจุบันกรมศิลปากรยังไม่ได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติ

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ไม่ทราบประวัติเรื่องการย้ายเมืองที่แน่ชัด แต่สันนิษฐานว่าคงสร้างในสมัยรัชกาลที่ 2 โดยในสมุตราชบุรี พ.ศ. 2468 กล่าวไว้ว่า “... ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายเมืองเดิม ซึ่งตั้งอยู่ทางฟากตะวันตกฝั่งขวาแม่น้ำแม่กลอง ไปตั้งทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำ คือทิศตะวันออก เยื้องกันข้ามกับเมืองเดิม เริ่มแต่วันอังคาร แรม 13 ค่ำ เดือนหก ปีฉลู จุลศักราช 1179 พุทธศักราช 2360 (ร.ศ. 36) มีการฉลอง 3 วัน ครั้นถึงวันพฤหัสบดี แรม 15 ค่ำ เวลา 7 ก.ท. ถึงกำหนดฤกษ์ ฝั่งหลักเมืองแล้วก่อสร้างกำแพงเมืองแลสิ่งอื่น ๆ ต่อไป กำแพงเมืองนี้ก่อสร้างด้วย

อิฐถือปูน รูปกำแพงเป็นใบเสมาดังเช่นกำแพงเมืองอื่น ๆ มีป้อม 6 ป้อม ประตู 6 ประตู มีอาณาเขตกว้างประมาณ 5 เส้น ยาวประมาณ 20 เส้น การที่โปรดเกล้า ๆ ให้ย้ายที่ตั้งเมืองจากฝั่งขวาเดิมไปอยู่ฝั่งซ้ายนี้ ปรากฏว่าที่ตั้งเมืองเดิมไม่เหมาะแก่ทางยุทธศาสตร์ ด้วยว่าเมื่อทำการศึกกับพม่าซึ่งมีสนามรบตรงทุ่งเขางูและเหนือขึ้นไปนั้น ขณะทำการรบหากจะต้องถอยทัพ ก็เป็นการติดขัดเพราะแม่น้ำขวางอยู่ทางหลัง เป็นการเสียเปรียบข้าศึกอยู่ เห็นว่าทางฝั่งซ้ายเป็นทำเลเหมาะกว่า ด้วยแม้ในเวลารบ จะเสียที่ข้าศึก แต่ข้าศึกจะเข้าถึงตัวเมืองได้ยาก โดยมีแม่น้ำขวางหน้าอยู่ การคงเป็นดังนี้ จึงได้โปรดเกล้า ๆ ให้ย้ายและสร้างกำแพงและป้อมขึ้นอย่างแน่นหนามั่นคง...” (สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี, มปท.: มปป.)

เมืองราชบุรีที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 โปรดเกล้าให้สร้างขึ้นนั้น ปัจจุบันคือ บริเวณค่ายกาญจนบุรี เป็นที่ตั้งของจังหวัดทหารบกราชบุรี และกรมการทหารช่าง ซึ่งตามประวัติกล่าวว่าตัวเมืองล้อมรอบด้วยกำแพงก่ออิฐถือปูน ตัวกำแพงมีใบเสมา มีป้อม 6 ป้อม และประตูเมือง 6 ประตู เมืองในบริเวณนี้คงใช้เป็นศูนย์กลางการปกครองมาจนสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ที่ได้มีการจัดระเบียบหัวเมืองขึ้นใหม่ โดยแบ่งการปกครองออกเป็นมณฑล มีการก่อตั้งมณฑลราชบุรี และย้ายศาลากลางเมืองราชบุรีกลับไปอยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำแม่กลอง ไปรวมอยู่ที่ศาลาว่าการมณฑล คือ อาคารของสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (จวนของท่านช่วง บุณนาค) ทำให้ศูนย์กลางของเมืองราชบุรีย้ายกลับมาทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำแม่กลองตามที่เคยเป็นมาแต่เดิม

กำแพงเมือง เมืองราชบุรีเก่าในเขตค่ายกาญจนบุรีมีหลักฐานสำคัญที่ยังคงสภาพอยู่ให้เห็นอย่างชัดเจนคือ กำแพงเมือง มีผังเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าวางตัวยาวในแนวตะวันออก-ตะวันตก กว้างประมาณ 230 เมตร ยาว 760 เมตร ความสูงประมาณ 3.5 เมตร ตัวกำแพงสร้างด้วยอิฐถือปูน มีใบเสมาแบบปลายแหลมตั้งอยู่บนกำแพงตลอดแนว ตัวเมืองราชบุรีเก่านี้ได้ถูกแบ่งออกเป็น 2 ส่วน เมื่อครั้งสร้างทางรถไฟสายใต้ตัดผ่านในสมัยรัชกาลที่ 5 สภาพปัจจุบันของกำแพงยังคงเหลือร่องรอยให้เห็นตลอดแนว แต่อยู่ในสภาพที่ชำรุดทรุดโทรมลงอย่างมาก

ป้อม จากหลักฐานทางด้านเอกสารที่กล่าวว่า เมืองราชบุรีนี้มีป้อม 6 ป้อม และประตู 6 ประตู ในสภาพปัจจุบันพบว่ามีร่องรอยของป้อมเหลือเพียง 2 ป้อม คือ ป้อมทางด้านมุมกำแพงทิศตะวันตกเฉียงใต้ และป้อมกลางกำแพงทางด้านทิศใต้ ลักษณะของตัวป้อมเป็นรูปหกเหลี่ยมเส้นผ่าศูนย์กลางยาว 10.80 เมตร มีใบเสมาเป็นแบบเหลี่ยมขนาดใหญ่ ส่วนป้อมอื่น ๆ หมดสภาพสันนิษฐานว่าน่าจะมีป้อมอยู่ทุกมุมกำแพง (ทุกมุมเมือง) และกลางกำแพงด้านทิศเหนือและทิศใต้ ซึ่งตำแหน่งที่น่าจะเป็นป้อมที่กำแพงทางด้านทิศเหนือตำแหน่งตรงข้ามกับป้อมที่กำแพงด้านทิศใต้มีร่องรอยการก่อกำแพงปิดทับ เปรียบเทียบกับเมืองรุ่นเดียวกัน คือ เมืองกาญจนบุรีที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ 3 จากพระราชหัตถเลขา ฉบับที่ 2 ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อคราว

เสด็จประพาสมณฑลราชบุรี ใน พ.ศ. 2452 ที่ทรงกล่าวถึงเมืองกาญจนบุรี ว่า “...*หลักฐานเมืองนั้นรี โดยกว้าง 5 เส้น ยาว 10 เส้น 18 วา มีป้อมมุม 4 ป้อม ป้อมย่านกลางด้านยาวตรงหน้าเมืองทิศ ตะวันตกเฉียงใต้มีป้อมใหญ่อยู่ตรงเนิน ด้านหลังมีป้อมเล็กตรงกันกับป้อมใหญ่ข้าม 1 ป้อม ...มีประตู ใหญ่ด้านสกัดข้างละประตู ประตูด้านยาวข้างละ 2 ประตู เป็น 6 ประตู ประตูลักข์ของกุฎใต้ป้อมสุญ กลางลงไปด้านหน้าประตูหนึ่งด้านหลังประตูหนึ่งรวมเป็น 8 ประตู...*” เห็นได้ว่าเมืองกาญจนบุรีกับเมือง ราชบุรีมีลักษณะคล้ายกัน ทั้งยังสร้างในระยะเวลาใกล้เคียงกัน ตำแหน่งของป้อมจึงน่าที่จะเหมือนกัน

ประตูเมือง ปัจจุบันเหลือสภาพให้เห็นเป็นซุ้มประตู 4 ประตู จากทั้งหมด 6 ประตู แต่มีสภาพที่ชำรุด คือ กำแพงเมืองด้านทิศตะวันออกและทิศตะวันตกจะมีประตูด้านละ 1 ประตู โดย อยู่กึ่งกลางแนวกำแพง ส่วนกำแพงด้านทิศเหนือและทิศใต้จะมีด้านละ 2 ประตู โดยอยู่ระหว่างป้อม ลักษณะของซุ้มประตูจะก่อซุ้มด้วยอิฐฉาบปูน เป็นรูปสี่เหลี่ยม กว้าง 4.65 เมตร เหนือประตูตกแต่ง โดยการเจาะช่องเป็นรูปโค้งซุ้มประตู ด้านข้างตกแต่งโดยการเจาะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า คานและบาน ประตูเป็นไม้ บานประตูเป็นแบบ 2 บาน เปิดเข้าด้านใน เดิมทาสีน้ำตาลหรือสีอิฐ มีการตรึงหมุดเหล็ก บนบานประตูเต็มทั้งสองบาน บานประตูกว้าง (รวมวงกบ) 3.45 เมตร สูง 2.90 เมตร ลักษณะของซุ้ม ประตูทุกซุ้มได้รับอิทธิพลจากศิลปะตะวันตก

เมื่อเปรียบเทียบกับเมืองราชบุรีเก่านี้กับเมืองที่มีอายุรุ่นเดียวกันในพื้นที่ใกล้เคียง คือ เมืองกาญจนบุรี โดยเมืองกาญจนบุรีจะสร้างหลังเมืองราชบุรี คือ สร้างในสมัยรัชกาลที่ 3 ขนาดของ เมืองกาญจนบุรีเล็กกว่าเมืองราชบุรี มีป้อม 6 ป้อม ประตู 6 ประตู และประตูช่องกุฎอีก 2 ประตู กำแพงสูงประมาณ 4 เมตร

นอกจากนี้ ภายในบริเวณเขตเมืองราชบุรีเก่ายังพบโบราณสถานที่สำคัญ ได้แก่

- **ศาลหลักเมือง** ตั้งอยู่ทางฟากตะวันออก เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน ทรงมณฑป จตุรมุขยอดปราสาท ภายในประดิษฐานเสาหลักเมืองทำจากไม้ เป็นทรงแปดเหลี่ยม ส่วนยอดทำเป็นหัว เม็ด ด้านข้างมีแผ่นไม้หยักปลายเป็นพุ่มยอดแหลมคล้ายเจี๊ยบอยู่อีก 1 ชั้น

- **อาคารที่ทำการ** ตั้งอยู่ใกล้ประตูเมืองทางด้านทิศใต้ (ฝั่งตะวันตก) โดยตั้งคร่อม กำแพงอยู่ ด้านหน้าอาคารอยู่นอกเมือง ส่วนด้านหลังอยู่ด้านในเมือง ที่ด้านหน้าอาคารมีตรา สัญลักษณ์ ไต้ตรานี้มี ตัวอักษร “พ.ศ. ๒๔๖๐” ลักษณะเป็นอาคาร 2 ชั้น ด้านข้างทางทิศตะวันออก มีอาคารเชื่อมกันแต่เป็นชั้นเดียว หน้าต่างโค้ง บานเป็นแบบบานเกล็ด หลังคามุงกระเบื้องว่าวซีเมนต์

- **อาคารคลังยุทธภัณฑ์** จำนวน 2 หลัง ตั้งเรียงกันอยู่ ขนานกับกำแพงและอยู่ไม่ไกล จากประตูเมืองทางทิศใต้ฝั่งตะวันตก ที่เหนือประตูของอาคารทั้งสองมีตัวอักษรเขียนว่า “คลัง ยุทธภัณฑ์ พ.ศ. 2446” ทำให้ทราบว่าสร้างในสมัยรัชกาลที่ 5 ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของอาคาร

ทั้ง 2 หลังเป็นแบบเดียวกัน คือ เป็นอาคารชั้นเดียวก่ออิฐถือปูน ผนังอาคารฉาบปูนและตกแต่งด้วยเสาปลอม หลังคาทรงจั่วมุงกระเบื้องว่าวซีเมนต์ ระหว่างอาคารทั้งสองมีหลังคาคลุมทางเดินเชื่อม มุงด้วยสังกะสี ชายคาตกแต่งด้วยไม้ฉลุแบบเรือนขนมปังขิง

แผนผังแสดงแนวกำแพงเมือง และประตูเมืองราชบุรี

กำแพงเมืองราชบุรีในปัจจุบัน

ประตูเมืองก่อนการบูรณะ

ประตูเมืองหลังการบูรณะ (ด้านหน้า - ด้านหลัง)

รูปที่ ผ-18 กำแพงเมือง และประตูเมืองราชบุรี ที่ตั้งอยู่ในบริเวณค่ายภาณุรังษี

ที่มา : <http://2g.pantip.com> (2559)

2.4 ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองราชบุรี

ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองราชบุรี เป็นหลักเมืองที่ตั้งขึ้นใหม่ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ภายหลังจากพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายเมืองเดิมที่เคยตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำแม่กลอง ไปตั้งที่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำแม่กลอง เพื่อให้ปลอดภัยจากการรุกราน เป็นการป้องกันข้าศึกศัตรูให้เข้าถึงเมืองได้ยากขึ้น และมีทางถอยเมื่อเสียเปรียบ การย้ายเมืองครั้งนี้ได้กำหนดฤกษ์ทำพิธีฝังหลักเมืองมีการสมโภช 3 วัน 3 คืน ตั้งแต่วันอังคาร แรม 13 ค่ำ เดือน 6 ปีฉลู จุลศักราช 1179 (พ.ศ. 2360) จนถึงวันพฤหัสบดี แรม 15 ค่ำ เวลา 7 นาฬิกา เมื่อฝังหลักเมืองตามกำหนดฤกษ์แล้วจึงได้มีการก่อสร้างกำแพงเมืองก่อด้วยอิฐถือปูน มีใบเสมา มีป้อม 6 ป้อม มีประตู 6 ประตู และยังก่อสร้างสิ่งอื่น ๆ อีกด้วย ปัจจุบันศาลเจ้าพ่อหลักเมืองยังคงอยู่ในบริเวณกำแพงเมืองเก่า ซึ่งเป็นบริเวณของค่ายทหาร “ค่ายภาณุรังษี” เป็นที่ตั้งของจังหวัดทหารบกราชบุรี และกรมการทหารช่าง โดยให้กรมการทหารช่างเป็นผู้ดูแลและบำรุงรักษาบริเวณศาลเจ้าพ่อหลักเมืองให้คงสภาพถาวรและสวยงาม ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองของจังหวัดราชบุรีนี้เป็นที่นับถือกันว่าศักดิ์สิทธิ์ มีประชาชนไปกราบไว้บูชาอยู่เสมอ ทางฝ่ายทหารและทางจังหวัดจึงได้ร่วมกันจัดให้มีงานสักการะบูชาศาลเจ้าพ่อหลักเมืองขึ้นเป็นประจำทุกปีในช่วงเทศกาลสงกรานต์

รูปที่ ผ-19 ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองราชบุรี

2.5 วัดมหาธาตุวรวิหาร

วัดมหาธาตุวรวิหาร เป็นปูชนียสถานที่สำคัญของเมืองราชบุรี ตั้งอยู่เกือบในกลางเมืองราชบุรีทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำแม่กลอง ถนนเขาสูง ในเขตเทศบาลเมืองราชบุรี เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 125 ไร่ จากหลักฐานทางด้านโบราณคดี สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยทวารวดี (ราวพุทธศตวรรษที่ 13) ซึ่งศูนย์กลางของเมืองในสมัยนั้น ได้แก่ เมืองคูบัว และในราวพุทธศตวรรษที่ 18 วัฒนธรรมเขมรได้แพร่เข้ามาในเมืองราชบุรี มีการก่อสร้างและดัดแปลงศาสนสถาน

กลางเมืองขึ้นเป็นพระปราสาท และมีการสร้างกำแพงศิลาแลงล้อมรอบ เพื่อให้เป็นศูนย์กลางของเมือง ตามคติความเชื่อเรื่องจักรวาลของเขมร ต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น (พุทธศตวรรษที่ 20 - 21) ได้มีการสร้างพระปราสาทแบบอยุธยาขึ้นซ้อนทับพระปราสาทองค์เดิม และมีการสร้างพระปราสาทบริวาร ขึ้นด้านข้างด้านละ 1 องค์ ด้านหลัง 1 องค์ ในสมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2 ได้มีการย้ายเมืองราชบุรี ใหม่ โดยย้ายไปตั้งทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำแม่กลอง (ค่ายภาณุรังษีในปัจจุบัน) เมื่อมีการย้าย ศูนย์กลางเมืองจากวัดมหาธาตุ ประชาชนก็ย้ายตามความเจริญของเมืองไปด้วย จึงเป็นสาเหตุให้วัด มหาธาตุและวัดใกล้เคียงกลายเป็นวัดร้าง ไม่มีพระสงฆ์อยู่จำพรรษา

จนกระทั่งในสมัยรัชกาลที่ 3 ประมาณปี พ.ศ. 2388 ได้มีพระภิกษุรูปหนึ่ง ชื่อ บุญมา ได้เดินทางกลับจากกรุงเทพฯ ไปทางภาคเหนือ มาพักปักกลดในบริเวณวัดมหาธาตุพิจารณา เห็นว่าเป็นสถานที่ร่มรื่นเหมาะสมที่จะบำเพ็ญสมณะธรรม จึงได้ร่วมกันกับชาวบ้านทำการหักล้างถาง พงและซ่อมแซมเสนาสนะต่าง ๆ ที่เหลืออยู่ให้มีสภาพมั่นคง และสร้างเสนาสนะอื่น ๆ เพิ่มเติม เพื่อที่จะเป็นที่พักอยู่อาศัยของพระภิกษุสงฆ์ได้ วัดมหาธาตุจึงกลับกลายเป็นวัดที่มีพระสงฆ์อีกครั้ง และเป็นศูนย์กลางทางพุทธศาสนาที่มีความสำคัญของจังหวัดราชบุรีมาจวบจนปัจจุบัน

หลักฐานทางด้านโบราณคดีที่พบภายในบริเวณวัดมหาธาตุวรวิหาร ซึ่งแสดงให้เห็น ถึงรูปแบบศิลปกรรมของแต่ละยุคสมัย ที่สำคัญ ได้แก่

- **กำแพงแก้ว หรือกำแพงศิลาแลงล้อมรอบพระปราสาท** ตัวกำแพงมีทับหลังกำแพง สกัดจากหินทรายสีชมพูเป็นรูปพระพุทธรูปประทับนั่งปางสมาธิอยู่ในซุ้มเรือนแก้วใบระกา เป็น ลักษณะที่นิยมสร้างกันในศิลปะเขมรแบบบายน (ประมาณพุทธศักราช 1720 - 1760)

- **วิหารหลวง** อาคารก่ออิฐถือปูนรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ก่อสร้างขึ้นซ้อนทับฐานอาคาร ศิลาแลง ตั้งอยู่บริเวณด้านหน้าพระปราสาทภายนอกกระเบื้องคด เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปขนาดใหญ่จำนวน 2 องค์ ปางมารวิชัยประทับนั่งหันพระปฤษฎางค์ชนกัน ศิลปะแบบอยุธยาตอนต้น

- **พระมณฑป** อาคารก่ออิฐถือปูนย่อมุมไม้ยี่สิบ ผนังด้านในมีจิตรกรรมฝาผนังเป็น ภาพพุทธประวัติ ตอนเสด็จโปรดพุทธมารดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และตอนมารผจญ และประดิษฐาน รอยพระพุทธรูปสลักจากหินทรายแดง สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

- **พระพุทธรูปสมัยต่างๆ** เช่น พระพุทธรูปสมัยทวารวดี สมัยลพบุรี สมัยอยุธยา ซึ่ง ประดิษฐานอยู่ภายในระเบียงคตรอบองค์พระปราสาท ในพระปราสาท และภายในพระอุโบสถ

ปัจจุบันวัดมหาธาตุวรวิหารจัดเป็นแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ 13 - 16) ถึงกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ประเภทศาสนสถานในพุทธศาสนาที่ยังมีการใช้ประโยชน์ กรมศิลปากรประกาศ ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 52 ตอนที่ 75 วันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2478

รัชกาลที่ 5 เสด็จวัดมหาธาตุเมื่อปี พ.ศ. 2431 ก่อนย้ายเมืองราชบุรีมาอยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำแม่กลอง

องค์พระปรางค์

จิตรกรรมฝาผนังบางส่วนในองค์ปรางค์ประธาน

วิหารหลวงก่อนบูรณะ

วิหารหลวงหลังบูรณะ

กำแพงแก้วล้อมพระปรางค์

รูปที่ ผ-20 วัดมหาธาตุวรวิหาร จังหวัดราชบุรี

ที่มา : <http://hpc5.anamai.moph.go.th/director/> (2559)

2.6 วัดศรีสุริยวงศารามวรวิหาร

วัดศรีสุริยวงศารามวรวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ตั้งอยู่ที่ถนนอัมรินทร์ ในเขตเทศบาลเมืองราชบุรี ที่ตั้งเดิมเป็นที่ดินรกร้างใกล้ชุมชนตลาด เป็นที่ดินของสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน และสมุหพระกลาโหมในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ท่านมีดำริว่าจะสร้างวัดนี้ให้เป็นวัดประจำตระกูลบุนนาค สร้างด้วยทุนทรัพย์ส่วนตัวของท่านเอง ก่อสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2415 แล้วเสร็จเมื่อปี พ.ศ. 2421 หลังจากนั้นได้กราบบังคมทูลถวายวัดนี้ให้เป็นพระอารามหลวง พร้อมกับขอพระราชทานนามวัดและวิสุงคามสีมา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดพระราชทานนามวัดว่า “วัดศรีสุริยวงศาवास” (ตามลายพระราชหัตถเลขา ร.ท จ.ศ. 1241) และมีพระบรมราชโองการพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อปี พ.ศ. 2422 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระครูอุดมบัณฑิต (อ่อน) จากวัดพิชยญาติการามมาเป็นเจ้าอาวาสรูปแรก และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงร่วมพระราชทานเงินสมทบในการปฏิสังขรณ์วัดศรีสุริยวงศ์ด้วย ในวันพุธ เดือนยี่ ขึ้น 5 ค่ำ ปีเถาะ เอกศกจุลศักราช 124 (พ.ศ. 2422) ซึ่งตรงกับวันคล้ายวันสมภพของสมเด็จพระเจ้าพระยาฯ และได้พระราชทานเงินแก่สมเด็จพระเจ้าพระยาฯ เป็นจำนวน 50 ชั่ง เพื่อนำไปใช้ในการปฏิสังขรณ์ หรือสร้างสิ่งใดในพระอารามแห่งนี้ตามสมควร

หลักฐานทางด้านโบราณคดีที่สำคัญที่พบภายในบริเวณวัดศรีสุริยวงศาราม ได้แก่ (สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี, 2559)

- **พระประธาน** เป็นพระพุทธรูปสัมริดลงรักปิดทอง พุทธลักษณะศิลปะรัตนโกสินทร์ ปางมารวิชัย หน้าตักกว้าง 1.15 เมตร สูงจากฐานถึงเศียร 1.75 เมตร

- **พระอุโบสถ** สร้างขึ้นราวปี พ.ศ.2420 - 2422 ลักษณะสถาปัตยกรรมเป็นศิลปะตะวันตกแบบกอธิคตามความนิยมกันในสมัยนั้น พระอุโบสถเป็นตึกแบบฝรั่งก่ออิฐถือปูน มีลักษณะทรงเตี้ย ผนังก่ออิฐฉาบปูนเขียนลายเลียนแบบหินอ่อน มีเสาศาโลกลมแบบเสาโรมัน เดิมพื้นเป็นกระเบื้องโมเสก ปัจจุบันใช้เป็นหินอ่อน หลังคาเป็นกระเบื้องดินเผา ไม่มีช่อฟ้าใบระกา ในพระอุโบสถมีพระบรมสาทิสลักษณ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และรูปวาดของสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ เพื่อเป็นเครื่องระลึกถึงผู้มีอุปการคุณต่อวัด

- **กุฏิสงฆ์** ลักษณะเป็นตึกแบบฝรั่งก่ออิฐถือปูนสูง 2 ชั้น หลังคาเครื่องไม้มุงกระเบื้องทรงปั้นหยา มีระเบียงโปร่งโดยรอบ ชั้นล่างก่ออิฐถือปูน เสากลมส่วนบนเป็นอาร์คโค้งแบ่งเป็น 3 ช่อง ด้านข้างที่บ้เจาะเป็นช่องวงกลม ตรงกลางโถงมีทางเข้าเป็นรูปวงโค้ง กุฏิสงฆ์ลักษณะนี้มี 2 หลัง อีกหลังหนึ่งเป็นอาคารก่ออิฐถือปูน 2 ชั้น หลังคาทรงปั้นหยาเครื่องไม้มุงกระเบื้อง ชั้นล่างมีช่องลมเป็นช่องสี่เหลี่ยมเล็ก ๆ มีบันไดทางขึ้นด้านหน้า

- **ใบเสมา** เป็นใบเสมาปูนปั้นรูปดอกบัว ยอดส่วนบนแหลมเท่ากันหมดทั้ง 4 ด้าน มีการตกแต่งเป็นเส้นนูนบริเวณตรงกลางและขอบของแต่ละด้าน ใบเสมาลักษณะนี้เป็นที่นิยมมากในสมัยรัชกาลที่ 4

- **เจดีย์ทรงระฆัง** ตั้งอยู่ด้านหลังพระอุโบสถ ลักษณะเป็นเจดีย์ก่ออิฐถือปูนสูง 5 เมตร ฐานเจดีย์ยกสูงเป็นรูปแปดเหลี่ยม ด้านนอกมีเสาแบบคอรินเธียนประกอบกับช่องอาร์คโค้งประดับ สูง 2.50 เมตร องค์เจดีย์ทรงระฆังสูง 2.50 เมตร ตั้งอยู่บนฐานแปดเหลี่ยมอีกชั้นหนึ่ง

- **ซุ้มประตูและกำแพงวัด** ลักษณะของซุ้มประตูเป็นทรงโค้ง ด้านบนมีลวดลายปูนปั้นรูปเด็กฝรั่ง ด้านหน้าตกแต่งด้วยลวดลายปูนปั้นและเสากลมด้านละ 3 เสา ตรงกลางมีซุ้มวัดศรีสุริยวงศ์ และลวดลายสามเหลี่ยมหน้าจั่ว ที่ขอบของวงโค้งมีลวดลายปูนปั้นรูปดวงอาทิตย์

ปัจจุบันวัดศรีสุริยวงศาaramวรวิหารจัดเป็นแหล่งโบราณคดีสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 5 พุทธศักราช 2415) ประเภทศาสนสถานในพุทธศาสนาที่มีการใช้ประโยชน์ กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน และกำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 118 ตอนพิเศษ 87 ง วันที่ 10 กันยายน พ.ศ. 2544 มีพื้นที่โบราณสถาน 1 ไร่ 1 งาน 20 ตารางวา

พระอุโบสถ

เจดีย์ทรงระฆัง

ซุ้มประตูวัด

รูปที่ ผ-21 วัดศรีสุริยวงศาaramวรวิหาร จังหวัดราชบุรี

2.7 วัดช่องลม

วัดช่องลม เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ตั้งอยู่ที่ถนนวรเดช ในเขตเทศบาลเมืองราชบุรี เป็นวัดเก่าแก่แต่ไม่มีประวัติว่าสร้างขึ้นในสมัยใด เดิมชื่อ วัดช้างล้ม ตั้งอยู่ใจกลางเมืองราชบุรี ในวิหารของวัดเป็นที่ประดิษฐานหลวงพ่อกันจันท์ องค์พระพุทธรูปสร้างด้วยไม้แก่นจันท์ ปางอุ้มบาตร ศิลปะรัตนโกสินทร์ตอนต้น สูงประมาณ 2.26 เมตร ตามประวัติกล่าวว่ามีปรากฏหลักฐานว่าสร้างขึ้นเมื่อใดและใครเป็นผู้สร้าง มีเรื่องเล่าต่อ ๆ กันมาว่าผู้สร้างได้เดินทางไปปากาญจนบุรีไปเจอเสือจิ้งหนีเสือขึ้นต้นจัน และบนบานกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ว่าหากรอดชีวิตจากเสือได้ จะสร้างพระพุทธรูปด้วยไม้

แก่นจันทร์เป็นพุทธรูป เมื่อรอดพ้นอันตรายจากเสือแล้วจึงได้สร้างพระพุทธรูป คือ หลวงพ่อแก่นจันทร์ แล้วนำไปประดิษฐานไว้ที่บ้านแก่งหลวง จังหวัดกาญจนบุรี ตามที่บนบานไว้ ต่อมาเกิดอุทกภัยที่บ้านแก่งหลวง น้ำได้พัดพาพระพุทธรูปแก่นจันทร์ลอยมาตามลำน้ำแม่กลองจนถึงหน้าวัดช่องลมหน้าเมืองราชบุรี จึงมีผู้อัญเชิญขึ้นประดิษฐานไว้ที่วัดช่องลมจนถึงปัจจุบัน หลวงพ่อแก่นจันทร์นี้เป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวเมืองราชบุรีเคารพนับถือมาก ถือเป็นพระคู่บ้านคู่เมืองราชบุรี ในสมัยรัชกาลที่ 5 สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ได้เป็นประธานในการจัดงานประจำปีของวัดช่องลม ซึ่งจัดในวันเพ็ญกลางเดือน 12 ของทุกปี โดยมีพิธีแห่พระพุทธรูปแก่นจันทร์ทางน้ำจากวัดช่องลมล่องลงไปตามแม่น้ำแม่กลองจนถึงวัดคู้กระถิ่น แล้วกลับขึ้นมาทางเหนือน้ำถึงบ้านโคกหม้อ เมื่อหมดสมัยสมเด็จพระบรมมหาศรีสุริยวงศ์ พิธีดังกล่าวก็ซบเซาลงไป (สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี, 2559)

ต่อมาในราวปี พ.ศ.2500 นายวิชัย มณีรัตน์ อดีตนายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองราชบุรีได้จัดงานทำบุญกลางเมืองขึ้นในวันสงกรานต์เป็นงานประจำปี จึงมีการฟื้นฟูงานแห่พระพุทธรูปแก่นจันทร์ที่เคยทำมาในอดีต โดยเป็นการแห่ทางบกแทน แห่จากวัดช่องลมไปยังกรมการทหารช่างราชบุรี เพื่อให้ประชาชนได้สรงน้ำปิดทอง ซึ่งตรงกับงานนมัสการศาลเจ้าพ่อหลักเมืองประจำปีด้วย หลักฐานของสถาปัตยกรรมสิ่งก่อสร้างส่วนใหญ่ภายในวัดได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์ใหม่เกือบทั้งหมด

หลวงพ่อกันจันทร์

วิหารของวัดช่องลม

รูปที่ ๘-22 วัดช่องลม จังหวัดราชบุรี

2.8 วัดสัตตนารถปริวัตรวรวิหาร

วัดสัตตนารถปริวัตรวรวิหาร เป็นอารามหลวงชั้นโท ตั้งอยู่ที่ถนนมนตรีสุริยวงศ์ ในเขตเทศบาลเมืองราชบุรี เดิมชื่อ วัดเขาสัตตนารถ สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2414 ในสมัยเจ้าพระยาราชบุรี (กลิ่น วงศาโรจน์) เป็นเจ้าเมืองราชบุรี ประมาณช่วงรัชกาลที่ 3 - 4 เดิมวัดนี้ตั้งอยู่เชิงเขาสัตตนารถ (ปัจจุบันคือ บริเวณวัดเขาวัง) ครั้งในสมัยรัชกาลที่ 5 ทางกรมจะดำเนินการสร้างพระราชวังขึ้นที่เขา

สัตตนารถ จึงมีการไถ่ถอนที่วัดเพื่อให้พ้นจากธรณีสงฆ์ โดยสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ทำ
 ชาติกรรมและดำเนินการสร้างวัดทดแทนในสถานที่ใหม่ที่วัดโพธิ์งามหรือวัดกลางบ้าน (ที่ตั้งวัดใน
 ปัจจุบัน) ซึ่งเป็นวัดร้างอยู่ริมฝั่งแม่น้ำแม่กลอง ในการตั้งวัดครั้งแรกได้สร้างถาวรวัตถุ คือ อุโบสถ
 วิหารพระพุทธไสยาสน์ ศาลา กุฏิ เจดีย์ และกำแพงแก้ว เมื่อสร้างวัดขึ้นเรียบร้อยแล้วก็ให้ชื่อว่า วัด
 สัตตนารถปริวัตร มีความหมายว่า วัดที่เปลี่ยนไปหรือย้ายไปจากเขาสัตตนารถนั่นเอง วัดสัตตนารถ
 ปริวัตร ได้รับวิสุงคามสีมาเมื่อปี พ.ศ. 2418

หลวงพ่อโต

พระอุโบสถ

เจดีย์

ศาลา

กุฏิสงฆ์

รูปที่ ผ-23 วัดสัตตนารถปริวัตรวรวิหาร จังหวัดราชบุรี

2.9 วัดโรงช้าง

วัดโรงช้าง ตั้งอยู่ที่ถนนเขางู ในเขตเทศบาลเมืองราชบุรี เป็นวัดสังกัดคณะสงฆ์
 มหานิกาย เป็นวัดที่สร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา ประมาณปี พ.ศ. 2404 ได้รับพระราชทาน
 วิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2516 มีตำนานเล่าว่า ในอดีตบริเวณวัดโรงช้างตั้งอยู่ใกล้กับ
 แม่น้ำแม่กลองและมีสภาพพื้นที่เป็นที่โล่ง ทางการจึงนำช้างที่จะใช้เพื่อการศึกษาเลี้ยงไว้ที่บริเวณนี้
 เป็นจำนวนมาก ประกอบกับมีวัดตั้งอยู่ ชาวบ้านจึงเรียกชื่อวัดแห่งนี้ว่า วัดโรงช้าง ภายในวัดมีอาคาร
 เสนาสนะที่สำคัญ ได้แก่ พระอุโบสถ กุฏิสงฆ์ และหอระฆังเก่า แต่หลักฐานของสถาปัตยกรรม
 สิ่งก่อสร้างส่วนใหญ่ได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์ใหม่เกือบทั้งหมด

พระประธานประจำพระอุโบสถ

พระวิหาร

พระอุโบสถวัดโรงช้าง

รูปที่ ผ-24 วัดโรงช้าง จังหวัดราชบุรี

2.10 วัดเขาเหลือ

วัดเขาเหลือ ตั้งอยู่ที่ถนนเขาสูง ในเขตเทศบาลเมืองราชบุรี จากหลักฐานทางโบราณคดีและศิลปกรรมน่าจะสร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา โดยบริเวณนี้เดิมเป็นที่ตั้งของเมืองเก่าราชบุรีในสมัยนั้น โดยมีวัดมหาธาตุเป็นศูนย์กลางของชุมชน วัดเขาเหลือจึงเป็นวัดที่ตั้งอยู่ในเขตกำแพงเมือง โดยตั้งอยู่บริเวณหน้าประตูเมืองราชบุรีด้านทิศใต้ ในปี พ.ศ. 2459 ยังคงปรากฏเสาประตูอยู่ ปัจจุบันเสาประตูนี้เจ้าอาวาสวัดเขาเหลือได้นำไปเก็บรักษาไว้

หลักฐานทางด้านโบราณคดีที่สำคัญที่พบภายในบริเวณวัดเขาเหลือ ได้แก่

- **วิหารแกลบ** ลักษณะเป็นอาคารเครื่องก่อขนาด 3 ห้อง โครงสร้างเป็นอาคารก่ออิฐถือปูนทั้งหมด ลักษณะหลังคาเป็นจั่วลาดลงเล็กน้อย ด้านหน้าและด้านหลังมีมุขยื่น ส่วนของหลังคาทั้งหมดฉาบปูนเรียบ เครื่องถ่ายองเป็นปูนปั้นเรียบ ยอดจั่วและหางหงส์ปั้นเป็นรูปดอกบัวตูม หน้าบันก่ออิฐถือปูนเรียบ ผนังด้านหน้ามีประตูตรงกลาง ด้านหลังทึบ ด้านข้างมีซุ้มหน้าต่างด้านละ 3 ซุ้ม แต่มีหน้าต่างจริงเพียงช่องเดียว ฐานอาคารเป็นฐานบัวลูกฟักแฉกโค้งคล้ายท้องเรือสำเภา เป็นลักษณะเฉพาะของสถาปัตยกรรมสมัยอยุธยาตอนปลาย ฝาผนังด้านในมีภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ค่อนข้างลบเลือนแต่ยังพอมองเห็นว่าเป็นภาพเรื่องพระพุทธประวัติเทพชุมนุม และภาพยักษ์

- **เจดีย์** ตั้งอยู่บริเวณด้านหลังวิหารแกลบ ลักษณะเป็นเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง ก่ออิฐถือปูนขนาดค่อนข้างใหญ่ ฐานเจดีย์เป็นฐานบัวลูกฟักซ้อนกัน องค์กรขังย่อมุม มีบัลลังก์รองรับปล้องไฉนและส่วนยอดกรม

ปัจจุบันวัดเขาเหลือจัดเป็นแหล่งโบราณคดีสมัยกรุงศรีอยุธยาถึงกรุงรัตนโกสินทร์ ประเภทศาสนสถานในพุทธศาสนาที่อาคารโบราณสถานไม่ได้ใช้ประโยชน์ กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน และกำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 113 ตอนพิเศษ 50 ง วันที่ 18 ธันวาคม พ.ศ. 2539 มีพื้นที่โบราณสถาน 1 ไร่ 83 ตารางวา

วิหารกลบวัดเขาเหลื่อ

พระพุทธรูปประดิษฐานในวิหารกลบ

จิตรกรรมฝาผนังในวิหารกลบ

เจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง

รูปที่ ผ-25 วัดเขาเหลื่อ จังหวัดราชบุรี

ที่มา : <https://geolocation.ws/v/P/53389235/wat-kae-lier/en> (2559)

2.11 วัดเทพอวาส

วัดเทพอวาส ตั้งอยู่ที่ถนนมนตรีสุริยวงศ์ ในเขตเทศบาลเมืองราชบุรี วัดนี้มีชื่อเรียกหลายชื่อด้วยกัน เช่น วัดดงขี้เหล็ก วัดบ้านไร่ วัดนทีใต้ เป็นวัดเก่าแก่แต่ไม่มีประวัติว่าใครเป็นคนสร้าง มีเพียงหลักฐานตามทะเบียนวัดที่แจ้งว่า ขออนุญาตตั้งวัดในปี พ.ศ.2420 ซึ่งตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 วัดเทพอวาสมีหลักฐานทางด้านโบราณคดีสำคัญที่พบภายในวัด ได้แก่ (สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี, 2559)

- พระอุโบสถ ลักษณะเป็นอาคารทรงไทยก่ออิฐถือปูนขนาดใหญ่ รูปทรงค่อนข้างเพรียว หลังคาเครื่องไม้มุงกระเบื้องมีมุขลด 2 ชั้น ผนังพระอุโบสถก่ออิฐถือปูนมีประตูทั้งด้านหน้าและหลัง ผนังพระอุโบสถภายในปูกระเบื้องมีลวดลายพันธุ์พฤกษาแบบที่นิยมกันในสมัยรัชกาลที่ 5 - 6 ในพระอุโบสถประดิษฐานพระประธานปูนปั้นปางมารวิชัย ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของพระอุโบสถวัดเทพอวาสนี้เป็นรูปแบบที่นิยมสร้างกันในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

- **เจดีย์ราย** ตั้งอยู่ด้านหน้าและด้านข้างพระอุโบสถจำนวนหลายองค์ ลักษณะเป็นเจดีย์ย่อมุมฐานสี่เหลี่ยมก่ออิฐถือปูน แบบศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

- **ศาลา** ลักษณะเป็นเรือนไม้ทรงไทยขนาดใหญ่ หลังคาเครื่องไม้มุงกระเบื้อง 1 หลัง และศาลาไม้ขนาดเล็กหลังคาเครื่องไม้มุงด้วยกระเบื้องซีเมนต์อีก 1 หลัง ศาลาทั้งสองหลังนี้อยู่ในสภาพที่ชำรุดเป็นอย่างมาก

ปัจจุบันวัดเทพอวาสจัดเป็นแหล่งโบราณคดีสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ประเภทศาสนสถานในพุทธศาสนา กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน และกำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 118 ตอนพิเศษ 87 ง วันที่ 10 กันยายน พ.ศ. 2544 มีพื้นที่โบราณสถาน 2 ไร่ 2 งาน 93 ตารางวา

พระอุโบสถรูปแบบนิยมในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

หน้าบ้านและหน้าบ้านมุขลดพระอุโบสถ

ศาลาไม้ขนาดใหญ่หลังคามุงกระเบื้อง

ศาลาขนาดเล็กหลังคามุงกระเบื้องซีเมนต์

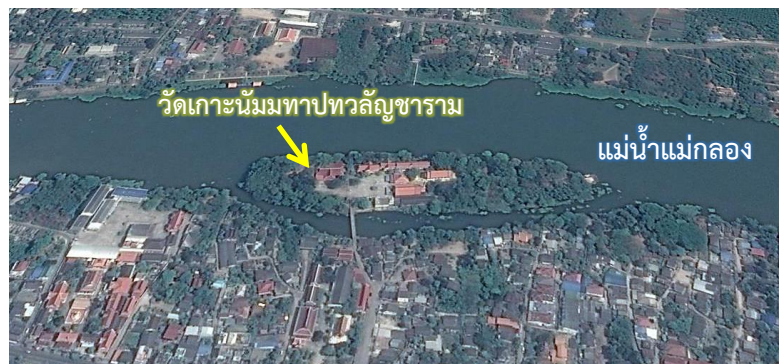
รูปที่ ผ-26 วัดเทพอวาส จังหวัดราชบุรี
ที่มา : สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี (2559)

2.12 วัดเกาะนัมมทาปทวลัญชาราม

วัดเกาะนัมมทาปทวลัญชาราม ตั้งอยู่ที่ถนนมนตรีสุริยวงศ์ ในเขตเทศบาลเมืองราชบุรี วัดนี้ตั้งอยู่บนเกาะซึ่งเกิดจากการทับถมของตะกอนมาเป็นเวลานาน จนกลายเป็นเกาะกลางน้ำในแม่น้ำแม่กลอง ตามประวัติเล่ากันว่า วัดนี้เป็นวัดที่คนมอญที่อพยพมาจากพม่ามาอาศัยอยู่ที่โพธาราม และได้สร้างเจดีย์เล็ก ๆ ไว้เป็นที่เคารพ ต่อมาพระแสนทอ้งฟ้า (ป่อง ยมคุปต์) เป็นนายอำเภอในสมัยนั้นได้มายึดครองเป็นที่ทำสวนเพาะปลูกไม้ผล พระอาจารย์กลับซึ่งเคยรับราชการในวัง เมื่อท่านเกษียณแล้วจึงกลับมาอยู่บ้านเดิมคือที่บ้านไร่ท้ายเกาะ และได้อุปสมบทเป็นพระที่วัดท้ายเมือง ท่านได้ขอซื้อเกาะจากพระแสนทอ้งฟ้า แต่พระแสนทอ้งฟ้าถวายให้ท่านเพื่อนำมาสร้างวัด และได้ตั้งชื่อว่า วัดเกาะนัมมทาปทวลัญชาราม พระอาจารย์กลับได้ดำเนินการสร้างวัดเรื่อยมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2425 สร้างกุฏิ ศาลา เจดีย์ อุโบสถ และซ่อมแซมเจดีย์เก่าและมณฑปให้มีสภาพดีขึ้น

ภายในวัดเกาะนัมมทาปทวลัญชารามมีพิพิธภัณฑ์ที่เก็บรวบรวมศิลปวัตถุและโบราณวัตถุ ซึ่งพระมหาผ่อง ผลิตตธมโม เจ้าอาวาสวัดองค์ปัจจุบันได้ทำการเก็บรวบรวมไว้ ส่วนใหญ่เป็นโบราณวัตถุที่เป็นสินค้าจมน้ำตามท้องน้ำในแม่น้ำแม่กลองแล้วถูกกระแสน้ำพัดพามาติดอยู่รอบ ๆ เกาะ แล้วมีชาวบ้านงมขึ้นมาขาย เช่น เครื่องปั้นดินเผาเนื้อหยาบ เครื่องปั้นดินเผาเนื้อแกร่ง เครื่องปั้นดินเผาจากประเทศจีน เครื่องโลหะ ตุ๊กตาดินเผา พระพุทธรูปสำริด กำหนดอายุสมัยตั้งแต่สมัยทวารวดีจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ทั้งนี้ โบราณวัตถุที่พบมีปริมาณมากมีสภาพค่อนข้างสมบูรณ์ มีหลากหลายประเภทและหลายยุคสมัยที่จมน้ำในแม่น้ำแม่กลองนี้ แสดงให้เห็นว่าแหล่งโบราณคดีนี้จะเป็นสถานที่ติดต่อขนถ่ายสินค้าให้กับเมืองท่าใกล้เคียงและทางทะเล และแม่น้ำสายนี้ก็มีความสำคัญในฐานะเป็นเส้นทางคมนาคมและเส้นทางการค้าที่มีความต่อเนื่องกันมาทุกยุคทุกสมัยตั้งแต่ทวารวดีในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12 มาจนถึงปัจจุบัน

ปัจจุบันวัดเกาะนัมมทาปทวลัญชารามจัดเป็นแหล่งโบราณคดีแหล่งเรือจมที่มีโบราณวัตถุอายุสมัยตั้งแต่สมัยทวารวดีจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ กรมศิลปากรยังไม่ได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติ

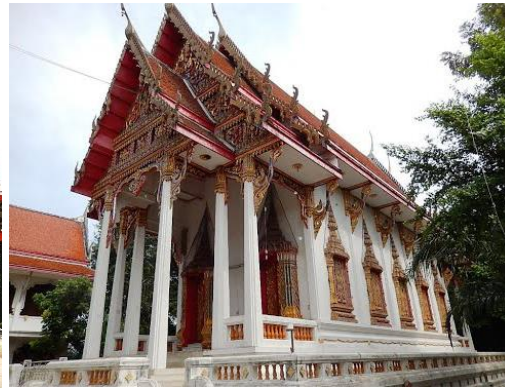

เจดีย์

ศาลาการเปรียญ

อุโบสถ

หม้อทะนง สมัยกรุงศรีอยุธยา เครื่องถ้วยเวียดนาม ศตวรรษที่ 21-22 สังข์สำริด สมัยลพบุรี พุทธศตวรรษที่ 18

โบราณวัตถุต่าง ๆ ที่จัดแสดงภายในพิพิธภัณฑวัดเกาะนัมมทาทวลัญชาราม

รูปที่ ผ-27 วัดเกาะนัมมทาทวลัญชาราม จังหวัดราชบุรี

ที่มา : สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี (2559)

2.13 วัดเพลง (ร้าง)

วัดเพลง (ร้าง) เป็นโบราณสถานตั้งอยู่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำแม่กลอง ที่บ้านท่าแจ ในเขตเทศบาลเมืองราชบุรี เป็นวัดร้างมีเนื้อที่ประมาณ 10 ไร่ เดิมเรียกว่า วัดเพรง มีหมายความว่า เก่าแก่ ต่อมามีการเรียกเพี้ยนไปเป็น เพลง โดยมีคำบอกเล่าว่า ในวันดีคืนดีจะได้ยินเสียงเพลงดังแว่ ออกมาจากบริเวณวัด จึงเรียกกันว่า วัดเพลง ในปี พ.ศ. 2497 กองโบราณคดี กรมศิลปากร ได้ดำเนินการขุดค้นบริเวณวัดเพลง (ร้าง) พบหลักฐานทางด้านโบราณคดีหลายอย่างที่สำคัญ ได้แก่ ซากโบราณสถานเป็นเจดีย์รูปสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง ฐานกว้างด้านละ 11 เมตร สูงประมาณ 22 เมตร มี

สภาพชำรุด ยอดหักเหลืออยู่เพียงชั้นบัลลังก์ พบหินทรายแดงรูปสามเหลี่ยมมน สลักเป็นพระปางสมาธิมีเรือนแก้วทั้งสองด้าน ลักษณะคล้ายกับพระพุทธรูปที่สลักบนทับหลังกำแพงที่รอบล้อมปราสาทประธานวัดมหาธาตุ จังหวัดราชบุรี และพบหลุมมีผอบทองคำ หรือสุวรรณกัณฑ์ทรงกลม ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 3 เซนติเมตร ภายในผอบทองคำมีพระบรมสารีริกธาตุขนาดเมล็ดพันธุ์ฝักกาด 3 องค์ (ปัจจุบันประดิษฐานที่วัดมหาธาตุ) นอกจากนี้ยังพบโบราณวัตถุอีกหลายอย่าง เช่น ชิ้นส่วนพระพุทธรูปหินทรายแดง และเศษชิ้นส่วนภาชนะดินเผา เป็นต้น (สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี, 2559)

ปัจจุบันวัดเพลง (ร้าง) จัดเป็นแหล่งโบราณคดีสมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นวัดร้างที่พื้นที่บางส่วนกรมศาสนาให้เอกชนเช่าที่ดินดำเนินกิจการ กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถาน และกำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 112 ตอนพิเศษ 39 ง วันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2538 มีพื้นที่โบราณสถาน 3 ไร่ 1 งาน 67.88 ตารางวา

เจดีย์ ลักษณะเป็นซากโบราณสถานมีต้นไม้ขนาดใหญ่และเล็กขึ้นปกคลุม

รูปที่ ผ-28 วัดเพลง (ร้าง) จังหวัดราชบุรี
ที่มา : สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี (2559)

2.14 วัดสุทธायาราม (วัดหลุมดิน)

วัดสุทธायาราม ตั้งอยู่ติดริมฝั่งแม่น้ำแม่กลองฝั่งตะวันตก ที่บ้านหลุมดิน ตำบลหลุมดิน อำเภอเมืองราชบุรี เดิมมีชื่อว่า วัดหลุมดิน เนื่องจากพื้นที่ที่ตั้งวัดมีดินดีเหมาะแก่การขุดเอาไปทำเครื่องปั้นดินเผา สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาซึ่งอยู่ในสภาพที่ชำรุดทรุดโทรม จนกระทั่งในสมัยรัชกาลที่ 5 ท่านผู้หญิงอิม บุนนาค ภริยาของเจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์พิพัฒนศักดิ์ (วร บุนนาค) สมุหพระกลาโหมในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้มาพบวัดหลุมดินอยู่ในสภาพวัดร้างเหลือแต่ฐานอิฐอาคารต่าง ๆ อยู่ในสภาพที่ไม่สามารถซ่อมให้กลับมาอยู่ในสภาพเดิมได้ ท่านผู้หญิงอิม จึงได้สร้างพระอุโบสถขึ้นในที่ใหม่ ห่างจากพระอุโบสถหลังเดิมประมาณ 30 วา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานวิสุงคามสีมาให้เมื่อวันที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ. 2427 และพระราชทานนามใหม่ว่า วัดสุทธायาราม และโปรดเกล้าฯ ให้อยู่ในฐานะเป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2427 นับเป็นวัดที่มีความเก่าแก่และความสำคัญมาตั้งแต่ในอดีต

หลักฐานทางด้านโบราณคดีที่สำคัญที่พบภายในบริเวณวัดสุทธायาราม ได้แก่ (สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี, 2559)

- **พระอุโบสถ** ลักษณะเป็นอาคารก่ออิฐถือปูน หลังคาเครื่องไม้มุงกระเบื้อง มีชายคาปีกนกคลุมทั้ง 4 ด้าน ไม่มีช่อฟ้าใบระกาทางหงส์ สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2509 ในบริเวณพัทธสีมาเดิมภายในพระอุโบสถประดิษฐานพระประธานประทับนั่งขัดสมาธิเพชร ปางสมาธิ มีพระอัครสาวกยืนพนมมืออยู่ข้างซ้ายและขวาด้านละ 1 องค์ พระพุทธรูปสำริดประทับยืนปางห้ามสมุทร 1 องค์ และปางห้ามพระแก่นจันทร์ 1 องค์ พุทธศิลป์แบบพระราชนิยมสมัยรัชกาลที่ 3 ผนังของพระอุโบสถด้านในแต่เดิมเรียบ ปัจจุบันมีการวาดภาพจิตรกรรมตกแต่ง ด้านนอกพระอุโบสถมีกำแพงแก้วโดยรอบ

- **พระเจดีย์** เป็นเจดีย์ก่ออิฐถือปูนทรงระฆังกลม ตั้งอยู่ด้านหน้าพระอุโบสถในเขตกำแพงแก้ว เป็นเจดีย์มุม 2 องค์ ทำนุผู้หญิงอิม บุนนาค สร้างขึ้นไว้ ส่วนด้านทิศใต้ของพระอุโบสถนอกเขตกำแพงแก้ว มีเจดีย์ก่ออิฐถือปูนทรงระฆังกลม พระเจดีย์องค์นี้เจ้าคุณพระประยูรวงศ์ (เจ้าจอมมารดาแพ บุนนาค) ผู้รับอุปการะวัดสุทธायารามสืบต่อจากท่านผู้หญิงอิมหลังจากถึงอนิจกรรมแล้วได้สร้างไว้ และอัญเชิญพระศรีรังคารของพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมขุนสุพรรณภาควดี พระราชธิดาในรัชกาลที่ 5 และเจ้าคุณประยูรวงศ์ (เจ้าจอมมารดาแพ บุนนาค) มาบรรจุไว้ในพระเจดีย์องค์นี้

- **พระปราสาท** ตั้งอยู่ด้านหลังพระอุโบสถคู่กับพระเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง ลักษณะรูปแบบเป็นพระปราสาทสมัยรัตนโกสินทร์ ก่ออิฐถือปูน รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสมีซุ้มเรือนแก้วทั้ง 4 ด้าน แต่ชำรุดทรุดโทรมทางวัดจึงได้ทำการบูรณะปฏิสังขรณ์ใหม่ทั้งองค์

- **ศาลาการเปรียญ** เป็นอาคารทรงไทยยกพื้นสูงสร้างด้วยไม้ทั้งหลัง สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2471 ภายในศาลาบริเวณไม้คอสองมีภาพจิตรกรรมฝีมือช่างสมัยรัตนโกสินทร์เป็นภาพพุทธประวัติ

นอกจากนี้ยังมี สังกะสีทำจากไม้ตกแต่งด้วยลายลงรักปิดทอง ขาเป็นขาสิงห์ ตู้พระธรรมไม้ทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า ด้านข้างมีอักษรย่อ “สม” อยู่ภายใต้ชฎาหน้านาง เป็นพระนามาภิไธยย่อของสมเด็จพระปิตุจฉาเจ้าสุทมาลมารศรี พระอัครราชเทวีในรัชกาลที่ 5 รัชกาลสำหรับตีบอกสัญญาให้พระภิกษุลงพระอุโบสถ กุญแจโบราณ เป็นกุญแจทองเหลืองแบบจันรูปทรงคล้ายกระจิง ใบเสมาหินทรายแดง ศิลปะสมัยสุพรรณภูมิ-อโยธยา ประมาณศตวรรษที่ 18 - 19 และชิ้นส่วนพระพุทธรูปหินทรายสีแดง ประทับยืนปางประทานอภัย สันนิษฐานว่าเป็นพระพุทธรูปในสมัยอโยธยา เป็นต้น

ปัจจุบันวัดสุทธायารามจัดเป็นแหล่งโบราณคดีสมัยกรุงศรีอยุธยาถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นศาสนสถานในพุทธศาสนาที่ยังมีการใช้ประโยชน์ กรมศิลปากรยังไม่ได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติ

พระอุโบสถวัดสุทธायาราม

พระพุทธรูปประธานประดิษฐานในพระอุโบสถ

เจดีย์ทรงระฆังกลมหน้าพระอุโบสถ 2 องค์

เจดีย์ย่อมุมไม้สิบสองขนาดใหญ่

หอรระฆังสถาปัตยกรรม สมัย ร.5

รูปที่ ผ-29 วัดสุทธायาราม จังหวัดราชบุรี

ที่มา : สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี (2559)

2.15 วัดอรัญญิกาวาส

วัดอรัญญิกาวาส ตั้งอยู่ที่บ้านอรัญญิก ตำบลเจดีย์หัก อำเภอเมืองราชบุรี เป็นวัดเก่าแก่สร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา ตั้งอยู่นอกกำแพงเมืองราชบุรีไปทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ในบริเวณที่ราบของท้องทุ่งเขา ซึ่งเป็นสมรภูมิการสู้รบระหว่างกองทัพของกรุงศรีอยุธยากับกองทัพพม่าหลายครั้ง ในสมัยรัชกาลที่ 5 พระยารธรรมจรรยา (เจริญ) ได้มาบูรณะปฏิสังขรณ์ แล้วเปลี่ยนชื่อใหม่ว่า วัดจำเริญธรรมวิหาร ภายในบริเวณวัดอรัญญิกาวาสมีหลักฐานทางด้านโบราณคดีที่สำคัญ ได้แก่ (สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี, 2559)

- พระพุทธไสยาสน์ เป็นพระพุทธรูปก่ออิฐถือปูนขนาดใหญ่ ตั้งอยู่ด้านหลังพระปรารักษ์นอกระเบียงคต แกนเป็นหินทรายแดงปัจจุบันถูกโอบกปูนทับ ลักษณะของพระพุทธไสยาสน์ประทับบนฐานสี่เหลี่ยมในลักษณะตะแคงด้านขวา ยกพระหัตถ์ขวาขึ้นรองรับพระเศียร และมีหมอนทรงสามเหลี่ยมรองรับพระกรอีกทีหนึ่ง เป็นศิลปะสมัยกรุงศรีอยุธยา

- พระปรางค์ สร้างขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ. 2030 – 2035 ลักษณะเป็นพระปรางค์ก่ออิฐถือปูนศิลปะแบบอยุธยา มีปรางค์ประธานขนาดใหญ่ตั้งอยู่ตรงกลาง ที่มุมมีปรางค์มุมขนาดเล็กทั้ง 4 ด้าน ปัจจุบันเหลืออยู่เฉพาะปรางค์มุมด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้เพียงองค์เดียว ปรางค์ทั้งหมดล้อมรอบด้วยระเบียงคดที่ประดิษฐานพระพุทธรูปหินทราย พุทธศิลปะแบบอยุธยา

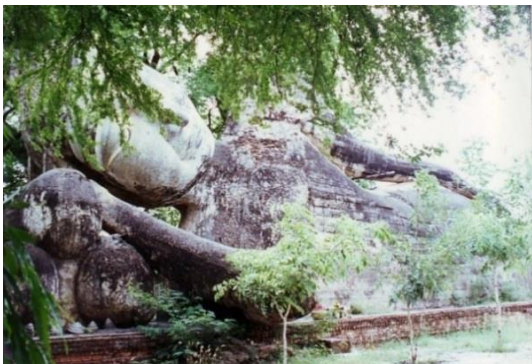
- เจดีย์ เป็นเจดีย์ก่ออิฐถือปูนทรงระฆังกลม 2 องค์ ตั้งอยู่ทางด้านหน้าของวัด เป็นเจดีย์ศิลปะแบบลังกา ซึ่งเป็นที่นิยมสร้างในศิลปะสุโขทัยและอยุธยา

พระปรางค์มุมด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ ศิลปะสมัยอยุธยา

ลวดลายปูนปั้นตกแต่งบนส่วนยอดของพระปรางค์

พระพุทธรูปไสยาสน์ ประดิษฐานอยู่ด้านหลังพระปรางค์ (ก่อนบูรณะ)

ระเบียงคดล้อมรอบพระปรางค์

สภาพปัจจุบันภายในบริเวณวัดอรัญญิกาวาส

รูปที่ ผ-30 วัดอรัญญิกาวาส จังหวัดราชบุรี
ที่มา : สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี (2559)

ปัจจุบันวัดอรัญญิกาวาสจัดเป็นแหล่งโบราณคดีสมัยกรุงศรีอยุธยา (พุทธศตวรรษที่ 20 – 21) เป็นศาสนสถานในพุทธศาสนาที่ยังมีการใช้ประโยชน์ กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน และกำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 115 ตอนพิเศษ 38 ง วันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2541 มีพื้นที่โบราณสถาน 4 ไร่ 2 งาน

2.16 วัดเขาวัง ราชบุรี

วัดเขาวัง ราชบุรี ตั้งอยู่บนเขาวังห่างจากตัวเมืองราชบุรีประมาณ 3 กิโลเมตร อยู่ในเขตเทศบาลเมืองราชบุรี มีการบันทึกไว้ว่าเป็นวัดที่สร้างขึ้นโดยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี เมื่อปี พ.ศ. 2330 และทรงโปรดฯ ให้ยกกระบัตรเมืองราชบุรีเป็นผู้อำนวยการสร้าง เพื่อเป็นอนุสรณ์ที่พระองค์ พร้อมด้วยสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก ได้ทรงยกกองทัพตีกองทัพพม่า และพระราชทานนามวัดนี้ว่า วัดเขาสัตตনারถ ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 พระองค์ทรงโปรดฯ ให้สร้างพระราชวังขนาดเล็กขึ้นบนเขานี้ ในปี พ.ศ. 2417 ในการสร้างวังพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) กับเจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี ในฐานะที่เคยผู้อำนวยการสร้างพระนครคีรี จังหวัดเพชรบุรี มาเป็นแม่กองสร้างพระราชวังที่เมืองราชบุรีอีกแห่งหนึ่ง เดิมบนภูเขาสัตตনারถนี้เป็นวัด มีพระเจดีย์หนึ่งองค์กับวิหารพระพุทธไสยาสน์ตั้งอยู่ พระองค์จึงได้ทรงสละพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ผาติกรรมที่ธรณีสงฆ์ของวัดเขาสัตตনারถ แล้วย้ายวัดสัตตনারถไปสร้างใหม่ที่วัดร้างริมฝั่งแม่น้ำแม่กลอง บริเวณหน้าเมือง และพระราชทานนามว่า วัดสัตตনারถปริวัตร แล้วจึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระราชวังบนภูเขาสัตตনারถขึ้น แต่ไม่ปรากฏว่าได้รับพระราชทานนามอย่างใดไว้ ชาวเมืองราชบุรีเรียกกันแต่เพียงว่า “เขาวัง” มาจนถึงทุกวันนี้

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จมาประทับที่พระราชวังบนเขาสัตตনারถหนึ่งครั้ง และได้ทรงรับรองราชทูตโปรตุเกสที่พระราชวังแห่งนี้ในวันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2420 หลังจากนั้นก็ได้เสด็จไปประทับอีกตลอดรัชกาล พระราชวังนี้จึงถูกทิ้งให้รกร้างเป็นวังร้าง จนกระทั่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 พระองค์โปรดเกล้าฯ อุทิศพระราชวังนี้ให้เป็นธรณีสงฆ์ มีผู้ที่ศรัทธาได้ร่วมกันซ่อมแซมและตัดแปลงพระตำหนักต่าง ๆ สร้างเป็นพระอุโบสถและกุฏิสงฆ์ให้เป็นวัด โดยได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ 22 เมษายน พ.ศ. 2473 และดำเนินการก่อสร้างแล้วเสร็จเมื่อปี พ.ศ. 2475 ตั้งชื่อวัดนี้ว่า วัดเขาวัง

เนื่องจากอาคารส่วนใหญ่ภายในบริเวณวัดเขาวังได้ถูกทำลาย จึงเหลืออาคารที่เป็นหลักฐานทางด้านโบราณคดีที่ได้รับการซ่อมแซมเพียงไม่กี่หลัง ที่สำคัญ ได้แก่ (สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี, 2559)

- **ตึกห้องพระโรง** เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หลังคาเครื่องไม้มุงกระเบื้อง บริเวณคอสองยกสูงเจาะเป็นช่องแสงทรงโค้ง มีชายคาปีกนกคลุมโดยรอบ มีหน้าต่าง 7 ช่อง ภายในอาคารตรงกลางเป็นห้องโถงขนาดใหญ่ มีช่องอาร์คโค้งประกอบด้วยหัวเสาแบบกรีกประดับโดยรอบ ช่องแสงด้านบนตกแต่งด้วยปูนปั้นเป็นกรอบและกระจกลี ปัจจุบันเป็นวิหารของวัดเขาวัง

- **พระอุโบสถ** เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน หลังคาเครื่องไม้มุงกระเบื้องสีลดชั้น 2 ชั้น ซ้อนกันชั้นละ 3 ตับ ซ่อฟ้า ใบระกา และหางหงส์ไม้ประดับกระจกลี หน้าบันปูนปั้นด้านหน้าเป็นรูปพระพุทธรูปเจ้าแสดงธรรมเทศนาแก่เทวดา มีประตูทางเข้า 2 ประตู บานประตูไม้เขียนลายรดน้ำ ชุ่มประตูหน้าต่างเป็นชุ่มหน้านาง ตกแต่งด้วยปูนปั้นประดับกระจกลี ที่ผนังพระอุโบสถมีใบเสมาหินแกรนิตตั้งอยู่ติดกับผนัง ใบเสมาลักษณะนี้เป็นแบบที่นิยมทำกันในสมัยรัชกาลที่ 4

- **พระเจดีย์** เป็นเจดีย์ก่ออิฐถือปูนย่อมุมไม่มีสีปลี ตั้งอยู่ด้านหลังพระอุโบสถ ฐานเจดีย์ชั้นแรกเป็นฐานแปดเหลี่ยมทึบสูง มีบันไดขึ้นไปสู่ลานประทักษิณชั้นบนซึ่งมีระเบียงแก้วล้อมรอบ

- **กระโจมทหารรักษาการณ์** เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน รูปหกเหลี่ยมหลังคามุงกระเบื้อง ด้านข้างของกระโจมเป็นรูปช่องอาร์คโค้ง และประดับหัวเสาแบบกรีก

- **โรงทหารมหาดเล็กและทิมดาบตำรวจ** เป็นอาคารยาวก่ออิฐถือปูน สร้างขนานไปกับทางเดินขึ้นห้องพระโรง หลังคามุงกระเบื้องมีระเบียงด้านหน้าเป็นช่องโค้ง ด้านในแบ่งเป็นห้อง ๆ

- **ศาลาประดิษฐานพระพุทธรูป** เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน หลังคาเทพนเรียบลักษณะคล้ายตาดฟ้ามีระเบียงโดยรอบ สร้างเมื่อ พ.ศ. 2474 ตรงกับสมัยรัชกาลที่ 7 ด้านหน้าเปิดโล่ง ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปจำนวน 13 องค์ ซึ่งพระพุทธรูปเหล่านี้พบเป็นชิ้นส่วนที่แตกหักอยู่ที่เชิงเขา และได้นำไปซ่อมแซมใหม่ในปี พ.ศ.2533 ลักษณะเป็นพระพุทธรูปซึ่งมีแกนเป็นหินทรายแดงพอกทับด้วยปูนลงรักปิดทอง ศิลปะอยุธยาทั้งสิ้น

ปัจจุบันวัดเขาวังจัดเป็นแหล่งโบราณคดีสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (สมัยรัชกาลที่ 5) เป็นพระราชวังเก่าสมัยรัชกาลที่ 5 กรมศิลปากรยังไม่ได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติ

พระราชวังบนเขาสัตตนารถ (อดีต)

วัดเขาวังบนเขาสัตตนารถ (ปัจจุบัน)

เจดีย์ย่อมุมไม้ยี่สิบ

พระอุโบสถ

ตึกห้องพระโรง ปัจจุบันเป็นวิหาร

กระโจมทหารรักษาการณ์

โรงทหารมหาดเล็กและทิมดาบตำรวจ

รูปที่ ผ-31 วัดเขาวัง จังหวัดราชบุรี

ที่มา : สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี (2559)

2.17 เจดีย์หัก

เจดีย์หัก ตั้งอยู่ที่บ้านเจดีย์หัก ตำบลเจดีย์หัก อำเภอเมืองราชบุรี ที่ตั้งของเจดีย์หัก อยู่บริเวณนอกกำแพงเมืองราชบุรีทางด้านทิศตะวันตก ซึ่งบริเวณดังกล่าวเป็นที่ตั้งของวัดโบราณใน สมัยกรุงศรีอยุธยา และเชื่อกันว่าเป็นที่อยู่ของคณะสงฆ์ฝ่ายอรัญวาสีหรือวิปัสณาธุระ ยอดเจดีย์องค์นี้ หักทลายลงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2481 องค์พระเจดีย์ก่อด้วยอิฐสอดด้วยดินผสมยางไม้ ลักษณะของอิฐในฐาน ชั้นแรกมีขนาดค่อนข้างใหญ่ ในเนื้ออิฐมีเกล็ดขาวปะปนอยู่เป็นจำนวนมาก คล้ายกับอิฐที่พบ โดยทั่วไปตามโบราณสถานสมัยทวารวดี ฐานเจดีย์เป็นรูปแปดเหลี่ยมรองรับองค์ระฆังทรงกลมรูปสูง เปรียบคล้ายกับกลุ่มเจดีย์แบบเมืองสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท และในอำเภอเมืองสุพรรณบุรี ซึ่งสร้างขึ้น ก่อนการตั้งกรุงศรีอยุธยาในปี พ.ศ. 1893 จากการขุดแต่งและบูรณะได้พบร่องรอยของวิหารที่หันหน้า ไปทางทิศตะวันตก และพบชิ้นส่วนพระพุทธรูปหินทรายจำนวนมาก เป็นพุทธศิลปะแบบที่นิยมสร้าง ในสมัยก่อนกรุงศรีอยุธยา ปัจจุบันกรมศิลปากรได้ทำการขุดแต่งและบูรณะแล้วเมื่อปี พ.ศ. 2532

ปัจจุบันเจดีย์หักจัดเป็นแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดีถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา (พุทธ ศตวรรษที่ 20 - 21) เป็นเจดีย์ของวัดร้าง กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน และ กำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 115 ตอนพิเศษ 38 ง วันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2541 มีพื้นที่โบราณสถาน 1 ไร่ 2 งาน 92 ตารางวา

เจดีย์หัก (อดีต - ปัจจุบัน)

ชิ้นส่วนพระพุทธรูปหินทรายแดงที่พบบริเวณฐานเจดีย์

รูปที่ ผ-32 เจดีย์หัก จังหวัดราชบุรี
ที่มา : สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี (2559)

2.18 วัดอมรินทราราม (วัดตาล)

วัดอมรินทราราม หรือวัดตาล ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำแม่กลอง ข้างกรมการทหารช่าง ในเขตเทศบาลตำบลหลักเมือง ไม่มีหลักฐานการสร้างวัดที่แน่นอน แต่จากการเล่าสืบกันมาว่า วัดนี้สร้างก่อนที่เมืองราชบุรีจะย้ายจากฝั่งวัดมหาธาตุวรวิหารมาอยู่ฝั่งตรงข้ามของแม่น้ำแม่กลอง ประมาณว่าเริ่มสร้างวัดนี้ราวปีกุน สัปตศก จุลศักราช 1177 พุทธศักราช 2358 ก่อนสร้างเมืองราชบุรีใหม่เล็กน้อย สร้างโดยเจ้าพระยาวงศาสุรศักดิ์ (แสง วงศาโรจน์) ต้นตระกูลวงศาโรจน์ สมุหพระกลาโหมในสมัยนั้น และเป็นผู้ว่าราชการเมืองราชบุรี คนที่ 2 ด้วย เมื่อสร้างแล้วให้ชื่อว่า วัดตาล เพราะที่วัดนี้เป็นที่ค้าขายน้ำตาล ต่อมาในปี พ.ศ. 2360 รัชกาลที่ 2 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้ย้ายเมืองราชบุรีมาตั้งอยู่บริเวณกรมการทหารช่างในปัจจุบัน วัดนี้จึงอยู่ติดกับตัวเมืองราชบุรีใหม่ทางด้านเหนือ และในสมัยเจ้าเมืองราชบุรี คนที่ 5 พระยาอมรินทร์ภักษ์ (กุง วงศาโรจน์) ได้ซ่อมแซมปฏิสังขรณ์ และนิมนต์ท่านเจ้าคุณพระสมุห์มณี (หน่าย) จากวัดโสมนัสวิหารมาอยู่ปกครองวัดนี้ วัดอมรินทรารามได้รับวิสุงคามสีมา เมื่อปี พ.ศ. 2538

ภายในวัดมีหลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญ ได้แก่ (สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี, 2559)

- **พระอุโบสถ** อาคารก่ออิฐถือปูนทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า หลังคามุงกระเบื้อง (ซ่อมใหม่) เป็นหลังคาชั้นเดียว เครื่องถ่ายองเป็นปูนปั้น ซ่อฟ้าเป็นรูปหน้าคน 4 หน้า ทางหงส์เป็นรูปคล้ายเทพพนม หน้าบันปูนปั้นลายพันธุ์พฤกษาประดับเครื่องถ้วยชามกระเบื้อง ด้านหน้าและด้านหลังพระอุโบสถมีประตูทางเข้าด้านละ 1 ประตู หน้าต่างด้านละ 3 บาน ภายในพระอุโบสถประดิษฐานพระประธานปูนปั้น รอบพระอุโบสถมีเสมาตั้งอยู่บนฐาน ฐานด้านล่างเป็นชุกฐานสิงห์ ถัดขึ้นไปเป็นบัวรองรับตัวเสมา มีกำแพงแก้วล้อมรอบ ที่มีกำแพงประดับด้วยหัวเม็ด มีซุ้มประตูทางเข้าพระอุโบสถด้านหน้าลักษณะเป็นซุ้มทรงโค้ง มีลายตรงกลางเป็นลายแจกันขนานด้วยรูปเชิงเทียน

- **พระวิหาร (วิหารหลวงพ่อมรินทรามะศรี)** ตั้งอยู่ด้านข้างของพระอุโบสถ ภายในเขตกำแพงแก้วเดียวกัน เป็นวิหารที่สร้างขึ้นใหม่แทนพระวิหารหลังเก่าที่ชำรุดทรุดโทรม ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปปั้นขนาดใหญ่ 2 องค์หันหลังชนกัน

- **เจดีย์ราย** ตั้งอยู่ด้านหลังพระอุโบสถและพระวิหาร มี 3 องค์ ลักษณะเป็นเจดีย์ทรงระฆังฐานด้านล่างสุดเป็นฐานบัวสี่เหลี่ยม มีบันไดทางขึ้นด้านหน้า ด้านบนเป็นลานประทักษิณ ล้อมรอบด้วยระเบียงลูกกรง ถัดขึ้นมาเป็นฐานบัวกลมและมาลัยเถารองรับองค์ระฆังทรงกลมเหนือองค์ระฆังขึ้นไปเป็นบัลลังก์และปล้องไฉน ส่วนยอดชำรุดหักหาย

- **เจดีย์บรรจุอัฐิ** ตั้งอยู่ด้านหน้าพระอุโบสถ ลักษณะเป็นเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง ฐานด้านล่างเป็นฐานบัวสี่เหลี่ยม ตกแต่งที่ฐานด้วยเสาหลอกสลักกับลายแจกันดอกไม้ ถัดขึ้นไปเป็นชุกฐานสิงห์ 3 ฐาน ถัดขึ้นไปเป็นบัวรองรับองค์ระฆังทรงจอมแหเหนือองค์ระฆังเป็นบัวกลุ่มเถา ส่วนยอดแตกหักเสียหาย

- **กุฏิสงฆ์** สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2473 มีจำนวน 2 หลัง ลักษณะเป็นอาคาร 2 ชั้น ด้านล่างก่ออิฐถือปูน ด้านบนสร้างด้วยไม้ ทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า หลังคามุงด้วยกระเบื้องดินเผา มีชายคาปีกนกยื่นออกมาทางด้านหน้า ด้านบนเป็นอาคารโปร่งล้อมรอบด้วยระเบียงลูกกรง ด้านหน้ามีมุขยื่นออกมา 1 ห้อง หน้าจั่วและคอสองของมุขตกแต่งด้วยไม้ฉลุลาย และอีก 1 หลัง สร้างเมื่อ พ.ศ. 2497 ลักษณะเป็นอาคาร 2 ชั้น ด้านล่างก่ออิฐถือปูน ด้านบนสร้างด้วยไม้ หลังคาทรงปั้นหยา มุงด้วยกระเบื้องหางแหลม ด้านหน้ามีมุขยื่นออกมา 1 ห้อง

ปัจจุบันวัดอมรินทรารามจัดเป็นแหล่งโบราณคดีสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นศาสนสถานในพุทธศาสนาที่ยังมีการใช้ประโยชน์ กรมศิลปากรยังไม่ได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติ

บริเวณด้านหน้าพระอุโบสถและพระวิหาร

ลวดลายหน้าบันพระอุโบสถ

เจดีย์บรรจจุฎิ์ด้านหน้าพระอุโบสถ

กุฎิสงฆ์

รูปที่ ผ-33 วัดอมรินทราราม จังหวัดราชบุรี
ที่มา : สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี (2559)

2.19 วัดพญาไม้

วัดพญาไม้ ตั้งอยู่ทางด้านตะวันออกของแม่น้ำแม่กลอง ที่บ้านวัดพญาไม้ ตำบลโคกหม้อ ในเขตเทศบาลตำบลหลักเมือง เป็นวัดเก่าแก่อันไม่มีหลักฐานการสร้างวัดที่แน่นอน มีแต่เรื่องเล่ากันว่า วัดพญาไม้ เดิมชื่อว่า วัดพระยาใหม่ เนื่องจากประมาณปี พ.ศ. 2423 มีชายหนุ่มคนหนึ่งมีถิ่นเดิมอยู่แห่งนี้ได้ถวายตัวเข้ารับราชการเป็นมหาดเล็ก และได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ให้เป็นถึงพระยา และด้วยความกตัญญูต่อถิ่นเกิด พระยาท่านนั้นก็เลยสร้างวัดนี้ขึ้น แต่ไม่รู้ว่าพระยาท่านนี้ชื่ออะไร และไม่ได้ระบุชื่อวัดไว้ ชาวบ้านตั้งชื่อว่า วัดพระยาใหม่ และด้วยเหตุที่บริเวณวัดมีต้นไม้ใหญ่หลากหลายพันธุ์ ทำให้ชาวบ้านเรียกชื่อวัดเพี้ยนมาเป็น วัดพญาไม้ จนถึงทุกวันนี้ และในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เสด็จประพาสต้นไปตามลำน้ำแม่กลอง ขณะผ่านหน้าวัดพญาไม้ได้รับสั่งให้เรือพระที่นั่งเข้าเทียบจอดที่ศาลาท่าน้ำหน้าวัด แล้วเสด็จประทับพักผ่อนตามพระราชอัธยาศัยบนศาลาวัด เมื่อชาวบ้านได้ทราบข่าวก็พากันมาเข้าเฝ้าเป็นจำนวนมาก ต่อมาเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2461 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ได้เสด็จฯ มาซ่อมมรพบใหญ่ที่จังหวัดราชบุรี ก็ใช้บริเวณวัดพญาไม้เป็นที่ตั้งค่ายพักแรมของกองเสือป่า ปัจจุบันจังหวัด

ทหารบกราชบุรีได้ใช้บริเวณของวัดเป็นที่ฝึกซ้อมทหารและฝึกภาคสนามแก่นักศึกษาวิชาทหารตลอดมาจนถึงทุกวันนี้ วัดพญาไม้ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นวัดในกรมการศาสนา เมื่อปี พ.ศ. 2423

ภายในวัดพญาไม้มีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์แห่งเมืองราชบุรี คือ พระพุทธชัยมงคล หรือ หลวงพ่อตามใจ เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางสะดุ้งมาร ศิลปะสมัยอยุธยาตอนต้น สูง 2 เมตร หน้าตักกว้าง 1.70 เมตร มีพุทธลักษณะงดงามโดยเฉพาะพระพักตร์ที่อัมเอบ ประดิษฐานอยู่ในพระอุโบสถของวัด นอกจากนี้ภายในบริเวณวัดยังมีหลักฐานทางด้านโบราณคดีที่สำคัญ ได้แก่ กำแพงแก้วและซุ้มประตูซึ่งตกแต่งด้วยเสาหัวเม็ดเป็นระยะ ๆ บริเวณมุมกำแพงมีเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสองตั้งอยู่ทั้ง 4 ด้าน และพระอุโบสถ ลักษณะเป็นอาคารก่ออิฐถือปูนหลังคาเครื่องไม้มุง สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2497

ปัจจุบันวัดพญาไม้จัดเป็นแหล่งโบราณคดีสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นศาสนสถานในพุทธศาสนาที่ยังมีการใช้ประโยชน์ กรมศิลปากรยังไม่ได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติ

พระอุโบสถ (ถ่ายเมื่อปี พ.ศ. 2539)

พระอุโบสถ (ปัจจุบัน)

หลวงพ่อกตามใจ

ซุ้มประตูพระอุโบสถ

ซุ้มประตูกำแพงแก้ว

รูปที่ ผ-34 วัดพญาไม้ จังหวัดราชบุรี
ที่มา : สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี (2559)

2.20 อาคารศาลากลางจังหวัดราชบุรี (หลังเดิม)

อาคารศาลากลางจังหวัดราชบุรี (หลังเดิม) ตั้งอยู่ที่ถนนวรเดช ริมฝั่งตะวันตกของแม่น้ำแม่กลอง ในเขตเทศบาลเมืองราชบุรี อาคารหลังนี้สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2465 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 เพื่อใช้เป็นศาลารัฐบาลมณฑลราชบุรี โดยรวมที่ว่าการเมืองและที่ว่าการมณฑลไว้ในอาคารหลังเดียวกัน ต่อมาในปี พ.ศ. 2476 ได้เปลี่ยนชื่อเป็นศาลากลางจังหวัดราชบุรี เนื่องจากในปี พ.ศ. 2476 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ได้มีการยกเลิกการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล และมีการจัดระเบียบบริหารราชการส่วนภูมิภาคเป็นจังหวัดและอำเภอขึ้นแทน จึงได้ปรับเปลี่ยนใช้เป็นศาลากลางจังหวัดราชบุรีตลอดมา จนกระทั่งได้มีการสร้างศาลากลางจังหวัดราชบุรีหลังปัจจุบัน ในปี พ.ศ. 2524 อาคารศาลากลางหลังเก่าจึงถูกยกเลิกการใช้งานนับแต่นั้นมา ต่อมากรมศิลปากรขอใช้อาคารหลังนี้ สำหรับจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติประจำจังหวัดราชบุรี โดยดำเนินการบูรณะในปี พ.ศ. 2528 และในปี พ.ศ. 2529 จึงได้ประกาศกำหนดสถานที่ให้อาคารศาลากลางจังหวัดราชบุรี (เดิม) เป็นพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติราชบุรี ตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 พร้อมทั้งเปิดให้ประชาชนเข้าชมอย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2534 โดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินมาเป็นองค์ประธานในพิธีเปิด

อาคารศาลากลางจังหวัดราชบุรีหลังเก่านี้ ตั้งอยู่บนพื้นที่ประมาณ 6 ไร่เศษ เป็นอาคารที่ได้รับอิทธิพลรูปแบบทางสถาปัตยกรรมแบบตะวันตก ซึ่งเป็นที่นิยมในช่วงรัชกาลที่ 5 - 6 เป็นอาคารชั้นเดียวก่ออิฐถือปูน ยกพื้นสูง มีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า กว้าง 30 เมตร ยาว 57 เมตร หลังคาทรงปั้นหยา มุงด้วยกระเบื้องว่าว เน้นทางเข้าหลักด้านหน้า โดยสร้างมุขยื่นออกมา 1 ห้อง หน้ามุขเป็นซุ้มโค้งด้านข้างตกแต่งด้วยลายปูนปั้นและหัวเสาทรงกลมแบบศิลปะตะวันตก มีรูปครุฑปูนปั้นและตัวอักษรคำว่า “ศาลากลางจังหวัดราชบุรี” บนผนังอาคารก่ออิฐถือปูน ปัจจุบันทาสีชมพูอ่อนตัดกับซุ้มหน้าต่างสีขาว ตกแต่งด้วยเสาประดับผนังรูปสี่เหลี่ยมมีริ้วเส้นขนานในแนวนอนประดับเหนือซุ้มหน้าต่างปูนปั้นเป็นคิ้วก่อบัวฝรั่งกันน้ำฝนย่อย บานประตูหน้าต่างไม้ตีเกล็ด เหนือกรอบหน้าต่างมีช่องแสงเป็นบานเกร็ดไม้ ภายในอาคารห้องแต่ละห้องจะเรียงกันไปตามความยาวของอาคาร มีประตูเปิดเชื่อมถึงกันตลอด พื้นห้องเป็นไม้กระดาน ภายในมีระเบียบทางเดินติดต่อกันโดยรอบ

ปัจจุบัน อาคารศาลากลางจังหวัดราชบุรีหลังเดิม จัดเป็นแหล่งโบราณคดีสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 6) เป็นอาคารราชการที่ยังมีการใช้ประโยชน์ กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 94 ตอนที่ 39 วันที่ 10 พฤษภาคม พ.ศ. 2520 และกำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 112 ตอนพิเศษ 98 ง วันที่ 22 กันยายน พ.ศ. 2548 มีพื้นที่โบราณสถาน 1 ไร่ 2 งาน 92 ตารางวา

คณะบาทหลวงที่มาเยือนเมืองราชบุรี ถ่ายเมื่อปี พ.ศ. 2477

ศาลากลางจังหวัดราชบุรีหลังเดิม ถ่ายเมื่อปี พ.ศ. 2503

อาคารมีรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยผสมกับยุโรป

ภายในอาคารมีระเบียงทางเดินติดต่อกันโดยรอบ

ภายในอาคารมีการจัดแสดงนิทรรศการถาวร

รูปที่ ผ-35 อาคารศาลากลางจังหวัดราชบุรี (หลังเดิม) จังหวัดราชบุรี

ที่มา : <http://hpc5.anamai.moph.go.th/director/> (2559)

และ www.เที่ยวราชบุรี.com/สถานที่เที่ยวราชบุรี/พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติราชบุรี (2559)

2.21 อาคารศาลารัฐบาลมณฑลราชบุรี (บ้านสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์)

อาคารศาลารัฐบาลมณฑลราชบุรี (บ้านสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์) ตั้งอยู่ที่ถนนวรเดช ริมฝั่งตะวันตกของแม่น้ำแม่กลอง ในเขตเทศบาลเมืองราชบุรี สันนิษฐานว่าสร้างก่อนปี พ.ศ. 2416 เพื่อเป็นบ้านพัก (จวน) ของสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินในต้นรัชกาลที่ 5 เพราะเหตุว่าเมื่อสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ พ้นจากตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน เมื่อปี พ.ศ. 2416 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินทางชลมารคไปพระราชทานแผ่นสุพรรณบัฏจารึกตำแหน่ง “สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์” พร้อมด้วยเครื่องยศอย่างพระองค์เจ้าต่างกรม (เสลี่ยงงา กลด และดาบประดับพลอยลงยา) และโปรดเกล้าฯ ให้มีอำนาจสั่งการเด็ดขาดในราชการทุกอย่างทุกกรม รวมทั้งการสั่งประหารชีวิต ผู้กระทำความผิดได้ที่บ้านพักหลังนี้ หลังจากสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์สิ้นชีวิตลงในปี พ.ศ. 2425 บ้านหลังนี้ก็ตกเป็นของหลวง และได้ใช้เป็นกองบัญชาการรัฐบาลมณฑลราชบุรี ตั้งแต่สมัยที่พระยาสุรพันธ์พิสุทธิ์ (เทศ บุนนาค) เป็นข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลราชบุรีคนแรกในปี พ.ศ. 2438 จนถึงปี พ.ศ. 2440 ได้โปรดเกล้าฯ ให้พระยาเพชรพิไสยศรีสวัสดิ์ (เทียน บุนนาค) มาเป็นผู้ว่าราชการเมืองราชบุรี จึงได้ย้ายที่ว่าการเมืองจากฝั่งตะวันออกของแม่น้ำแม่กลองมารวมกับศาลว่าการมณฑล ซึ่งในช่วงนี้อาจมีการต่อเติมใต้ถุนชั้นล่างและอาคารด้านหลังจนกลายเป็นบ้านสองชั้น แล้วเรียกว่า “ศาลารัฐบาลมณฑลราชบุรี” ต่อมาในปี พ.ศ. 2465 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการสร้างศาลารัฐบาลมณฑลราชบุรีหลังใหม่ (ปัจจุบันคือ อาคารพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติราชบุรี) บ้านหลังนี้จึงใช้เป็นจวนเจ้าเมืองราชบุรีแทน ต่อมาใช้เป็นที่ทำการของสมาคมส่งเสริมวัฒนธรรมหญิงราชบุรี ห้องสมุดประชาชนจังหวัดราชบุรี และปัจจุบันทางสำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 1 ราชบุรี ได้ดำเนินการบูรณะซ่อมแซมบ้านสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ เมื่อปี พ.ศ. 2540 เพื่อใช้เป็นอาคารจัดนิทรรศการพิเศษของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติราชบุรี

อาคารศาลารัฐบาลมณฑลราชบุรี ตั้งอยู่ในบริเวณเดียวกับอาคารศาลากลางจังหวัดราชบุรีหลังเก่า เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนสองชั้น หลังคาทรงปั้นหยาเครื่องไม้มุงกระเบื้องว่าว ด้านหน้ามีมุขยื่น มีเสาคอนกรีตทรงกลมที่มีลวดลายปูนปั้นประดับหัวเสาแบบกรีกรับมุขด้านบน ช่องหน้าต่างโค้งประดับด้วยเหล็กหล่อลวดลายพันธุ์พฤกษา พื้นคอนกรีตขัดผิวมันตีเส้น ผนังอาคารภายนอก ระหว่างชั้นบนกับชั้นล่างมีลายบัวปูนปั้นแบ่งชั้นอาคาร ภายในอาคารกันเป็นห้อง ๆ มีช่องประตูหน้าต่างแบบบานพับ พื้นอาคารชั้นบนเป็นพื้นไม้เนื้อแข็งและไม้สัก

ปัจจุบันอาคารศาลารัฐบาลมณฑลราชบุรีจัดเป็นแหล่งโบราณคดีสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 5) เป็นอาคารราชการที่ยังมีการใช้ประโยชน์ กรมศิลปากรยังไม่ได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติ

ศาลารัฐบาลมณฑลราชบุรี ก่อนบูรณะ (ปี พ.ศ.2540)

หลังบูรณะ (ปี พ.ศ.2559)

รูปที่ ผ-36 อาคารศาลารัฐบาลมณฑลราชบุรี จังหวัดราชบุรี
ที่มา : <http://hpc5.anamai.moph.go.th/director/> (2559)

2.22 อาคารศาลแขวงราชบุรี (ศาลมณฑลราชบุรี)

อาคารศาลแขวงราชบุรี ตั้งอยู่ที่ถนนวิจิตรสงคราม ในเขตเทศบาลเมืองราชบุรี อาคารหลังนี้สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2449 (ร.ศ. 125) ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อใช้เป็นที่ทำการศาลมณฑลราชบุรี ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ยกเลิกศาลมณฑลราชบุรี จัดตั้งเป็นศาลจังหวัด อาคารหลังนี้จึงเป็นที่ทำการศาลจังหวัดราชบุรีใช้มาจนกระทั่งปี พ.ศ. 2501 หลังจากนั้นจึงใช้เป็นที่ทำการของศาลแขวงราชบุรีมาตลอดมาจนถึงปัจจุบัน

อาคารศาลแขวงราชบุรี เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนแบบตึกฝรั่ง 2 ชั้น หลังคาทรงจั่ว ด้านข้างมีหลังคาปีกนกคลุม บริเวณคอสองยกสูงเจาะเป็นช่องแสง ผนังด้านหน้าและหลังก่ออิฐถือปูน ตัดตรง หน้าบันด้านหน้ามีลวดลายปูนปั้นรูปตราประจำรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 และอักษรคำว่า “ศาล รัตนโกสินทร์ศก ๑๒๕” ใต้จั่วลงมามีเสาประดับผนังแบบคอรินเธียน คือ เป็นเสาเหลี่ยมมีร่อง บัวหัวเสาเป็นรูปใบอาคันธัส เมื่อมองจากภายนอกจะเห็นเป็นอาคาร 3 ชั้น ช่องหน้าต่างเป็นรูปอาร์คโค้ง บานประตูและหน้าต่างเป็นไม้ เหนือกรอบประตูและหน้าต่างเป็นไม้รูปวงโค้งฉลุลาย ใต้ถุนอาคารค่อนข้างสูงมีช่องลงไปข้างล่างทางด้านหลัง นอกจากนี้ยังมีศาลาแปดเหลี่ยม เป็นศาลาไม้รูปแปดเหลี่ยมหลังคาเครื่องไม้มุงกระเบื้อง ที่สันหลังคามีการเพนทาบรองรับโครงหลังคาด้วยเสาปูนกลม จำนวน 8 ต้น เหนือช่วงเสาตอมบนมีไม้ฉลุลายประดับโดยรอบ ผนังโล่งทำเป็นเก้าอี้มีพนักพิงโดยรอบ มีทางเข้าด้านหน้า

ปัจจุบันอาคารศาลแขวงราชบุรีจัดเป็นแหล่งโบราณคดีสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 5) เป็นอาคารราชการที่ยังมีการใช้ประโยชน์ กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติ ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 94 ตอนที่ 39 วันที่ 10 พฤษภาคม พ.ศ. 2520

ศาลมณฑลราชบุรี ถ่ายเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2493 - 2496

ศาลแขวงจังหวัดราชบุรี (ปัจจุบัน)

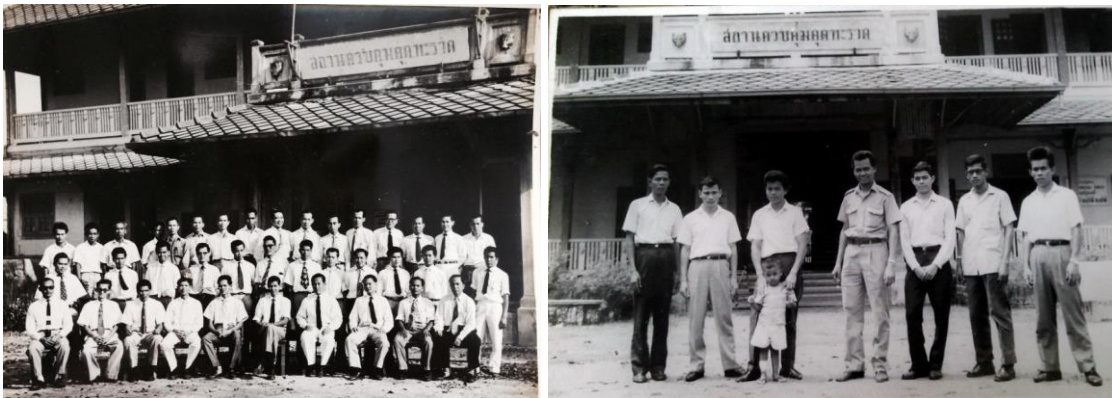
รูปที่ ผ-37 อาคารศาลมณฑลราชบุรี (ศาลแขวงจังหวัดราชบุรี) จังหวัดราชบุรี
ที่มา : <http://hpc5.anamai.moph.go.th/director/> (2559)

2.23 อาคารสโมสรเสือป่า ราชบุรี

อาคารสโมสรเสือป่า ราชบุรี ตั้งอยู่ที่ถนนศรีสุริยวงศ์ ภายในบริเวณศูนย์อนามัยที่ 4 ราชบุรี ในเขตเทศบาลเมืองราชบุรี อาคารหลังนี้ไม่ปรากฏหลักฐานปีที่สร้าง มีเพียงหลักฐานยืนยันว่า ได้ก่อสร้างโดยสมาชิกเสือป่า พ่อค้า และประชาชน จัดสร้างขึ้นเพื่อน้อมเกล้าฯ ถวายล้นเกล้ารัชกาลที่ 6 ก่อนปี พ.ศ. 2456 อาคารหลังนี้นอกจากจะเป็นที่สังสรรค์ของกองเสือป่าในสมัยนั้น ยังมีประวัติความเป็นมาที่สำคัญคือ ในวันที่ 17 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2489 พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล รัชกาลที่ 8 และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 (สมัยดำรงพระอิสริยยศเป็น พระอนุชาธิราช) พร้อมด้วยสมเด็จพระราชชนนีศรีสังวาลย์ (พระอิสริยยศในขณะนั้น) ได้เสด็จพระราชดำเนินมาประทับพักเสวยเครื่องว่าง ณ อาคารหลังนี้ หลังจากนั้นเสด็จต่อไปยังพระราชวังไกลกังวล หัวหิน นอกจากนี้ในช่วงปี พ.ศ. 2491 - 2503 ที่มีการระบาดของคุดทะราด อาคารหลังนี้ยังได้เคยใช้เป็นที่ตั้งของหน่วยงานทางสาธารณสุข คือ กองควบคุมกามโรคและคุดทะราด (ไทกอ) จนถึงปี พ.ศ. 2522 อาคารของศูนย์กามโรคเขต 7 ก่อสร้างแล้วเสร็จ การรักษากามโรคและคุดทะราดจึงย้ายจาก อาคารสโมสรเสือป่าไปยังอาคารที่สร้างใหม่ ทางศูนย์อนามัยแม่และเด็กเขต 7 จึงขอใช้ประโยชน์พื้นที่ อาคารสโมสรเสือป่าแทน ถือได้ว่าอาคารสโมสรเสือป่าแห่งนี้เป็นอาคารแห่งแรกที่ใช้ในการควบคุมโรคของจังหวัดราชบุรี

อาคารสโมสรเสือป่า ลักษณะเป็นอาคารครึ่งตึกครึ่งไม้ 2 ชั้น หลังคาทรงปั้นหยา หลังคาเดิมมุงกระเบื้องว่าวซีเมนต์ สภาพปัจจุบันของตัวอาคารอยู่ในสภาพค่อนข้างดี มีการต่อเติมดัดแปลงเป็นบางส่วน เช่น กั้นห้องที่ระเบียงชั้นล่างด้านหลัง การเปลี่ยนสีตัวอาคารจากสีฟ้า เป็นสีขาว และเป็นสีเหลือง หลังคาเปลี่ยนเป็นกระเบื้องลอนซีเมนต์ และถมบ่อน้ำขนาดใหญ่ใต้อาคาร เป็นต้น

ปัจจุบันอาคารสโมสรเสือป่าจัดเป็นแหล่งโบราณคดีสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 6) เป็นสถานที่ราชการที่ยังมีการใช้ประโยชน์ กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติ ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 117 ตอนพิเศษ 103 ง เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2543 มีพื้นที่โบราณสถานประมาณ 1 งาน 96 ตารางวา

อาคารสโมสรเสือป่า ถ่ายเมื่อปี พ.ศ.2509 ขณะนั้นใช้เป็นอาคารควบคุมกามโรคและகுதறாத

อาคารสโมสรเสือป่าไม่ทราบบปีที่ถ่าย

ถ่ายเมื่อปี พ.ศ. 2555

ถ่ายเมื่อปี พ.ศ. 2556

บันไดไม้ขนาดใหญ่เชื่อมต่อกับชั้นบน

เฉลียงใหญ่เชื่อมกับตัวสโมสร

เสาแบบโรมันและหัวเสาเหนือบานประตู

รูปที่ ผ-38 อาคารสโมสรเสือป่า ราชบุรี

ที่มา : [http://hpc4.go.th/director/sueapa/\(2559\)](http://hpc4.go.th/director/sueapa/(2559))

2.24 จวนเทศาภิบาลมณฑล (จวนผู้ว่าราชการจังหวัดราชบุรีในปัจจุบัน)

จวนเทศาภิบาลมณฑล หรือจวนผู้ว่าราชการจังหวัดราชบุรีในปัจจุบัน ตั้งอยู่ริมฝั่งตะวันตกของแม่น้ำแม่กลอง ในเขตเทศบาลเมืองราชบุรี อาคารมีลักษณะเป็นเรือนทรงปั้นหยา เดิมเคยเป็นจวนที่พักของสมุหเทศาภิบาลมณฑลราชบุรี แต่ไม่ปรากฏหลักฐานปีที่สร้าง โดยสร้างก่อนปี พ.ศ. 2452 ด้วยเหตุเพราะในปี พ.ศ. 2452 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เมื่อครั้งเสด็จพระราชดำเนินมาที่มณฑลราชบุรี ได้ประทับแรมที่จวนสมุหเทศาภิบาล (จวนผู้ว่าราชการจังหวัดในปัจจุบัน) ในสมัยที่พระยาไกรพีชรัตนสงคราม (แฉ่ บุนนาค) เป็นข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลราชบุรี โดยประทับแรมในวันที่ 31 สิงหาคม - 2 กันยายน พ.ศ. 2452 และในสมัยที่หม่อมเจ้าสุภะดิเดช ชยางกูร เป็นข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลราชบุรี พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ได้เสด็จมาที่จังหวัดราชบุรี และได้ประทับแรมที่จวนแห่งนี้ในระหว่างวันที่ 18 - 24 กันยายน พ.ศ. 2456

ในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้ริเริ่มการปกครองแบบมณฑลในปี พ.ศ. 2437 และได้ยกเลิกไปในสมัยรัชกาลที่ 7 ในปี พ.ศ. 2476 โดยมณฑลราชบุรี ประกอบด้วย จังหวัดราชบุรี กาญจนบุรี เพชรบุรี และสมุทรสงคราม จวนของสมุหเทศาภิบาลมณฑลราชบุรี ในขณะนั้นมีตำแหน่งสมุหเทศาภิบาลมณฑลราชบุรี แต่ละจังหวัดก็ยังมีตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัด โดยภายหลังจากเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) สิ้นชีวิต จวนของท่านถูกใช้เป็นอาคารกองบัญชาการรัฐบาลมณฑลราชบุรี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2438 และหลังจากศาลาามณฑลราชบุรีหลังใหม่ (อาคารพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติราชบุรีในปัจจุบัน) ก่อสร้างแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2465 จึงย้ายศาลาามณฑลราชบุรีมาที่ศาลาามณฑลราชบุรีหลังใหม่ โดยศาลาามณฑลหลังเก่า (จวนเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์) ถูกใช้เป็นจวนของผู้ว่าราชการจังหวัดแทน แต่หลังจากปี พ.ศ. 2476 ที่ได้ยกเลิกการปกครองแบบมณฑล จวนของสมุหเทศาภิบาลจึงถูกใช้เป็นจวนของผู้ว่าราชการจังหวัดราชบุรีแทนศาลาามณฑลหลังเก่า (มูลนิธิพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติราชบุรี, 2559)

รูปที่ ผ-39 จวนเทศาภิบาลมณฑล หรือจวนผู้ว่าราชการจังหวัดราชบุรี ในปัจจุบัน

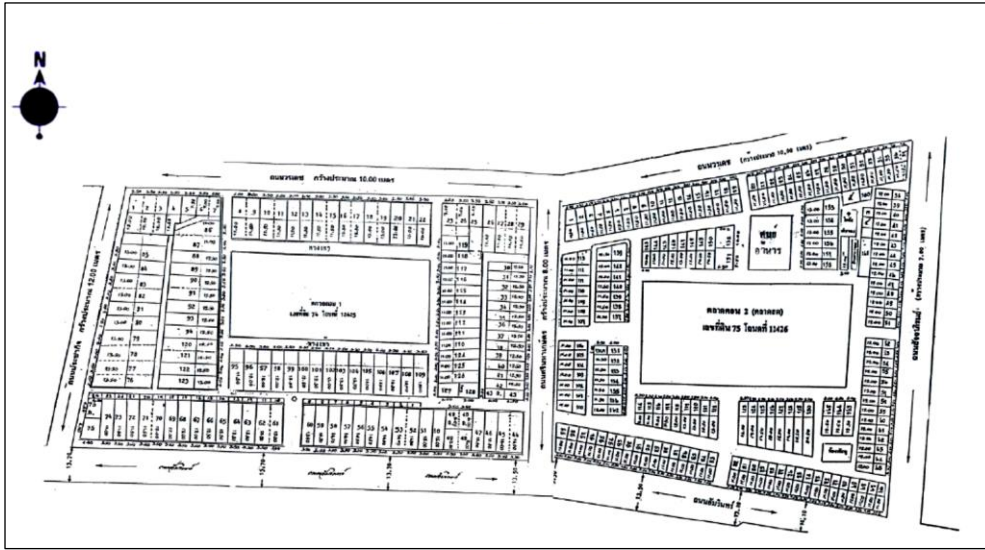
ที่มา : <http://hpc5.anamai.moph.go.th/director/> (2559)

2.25 ย่านตลาดทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ตลาดสนามหญ้า ตลาดเก่าโคยก็ และย่านการค้าโอ่งมังกรจังหวัดราชบุรี

ย่านตลาดทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ตั้งอยู่บริเวณริมแม่น้ำแม่กลองฝั่งตะวันออก ระหว่างถนนวรเดชกับถนนอัมรินทร์ ในเขตเทศบาลเมืองราชบุรี ตลาดแห่งนี้เป็นย่านการค้าของชาวไทยเชื้อสายจีนที่มีตึกแถวเก่าจำนวนมากที่สร้างขึ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 – 7 อยู่ในความดูแลของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ปัจจุบันย่านดังกล่าวเป็นย่านการค้าเก่าแก่ที่สำคัญของเมืองราชบุรี เป็นที่ตั้งของธนาคาร สำนักงาน ร้านอาหาร และร้านค้าหลากหลายประเภท

รูปที่ ผ-40 ย่านตลาดทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ เทศบาลเมืองราชบุรี

รูปที่ ผ-41 แผนผังแสดงพื้นที่อาคารตึกแถวย่านตลาดทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์
ที่มา : สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ (มปป).

ตลาดสนามหญ้า หรือตลาดราชพัสดุ ตั้งอยู่บริเวณริมแม่น้ำแม่กลองฝั่งตะวันออก ถนนนครเดช ในเขตเทศบาลเมืองราชบุรี เมื่อ 60 กว่าปีที่แล้ว ถือได้ว่าเป็นสวนสาธารณะแห่งแรกที่ตั้งอยู่ใจกลางเมืองราชบุรี และมีหอนาฬิกาสี่ปลุกสร้างที่เป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของเมืองราชบุรี ในอดีตบริเวณแห่งนี้มีหญ้าปลุกขึ้นเขียวขจีไปทั่วทั้งสนาม และมีน้ำพุตั้งอยู่ตรงกลางสนาม คนทั่วไปจึงเรียก “สนามหญ้า” จนมาถึงปัจจุบัน ในอดีตบริเวณสนามหญ้าเป็นสถานที่พักผ่อนออกกำลังกายและสนามเด็กเล่นของผู้คนในตลาดและที่อยู่ใกล้เคียง พอถึงเวลาตอนเย็นจะมีพ่อค้าแม่ค้าหาบเร่แผงลอยมาตั้งขายอาหารของกินกันอย่างเรียงราย ตั้งแต่เวลา 6 โมงเย็นจนถึงรุ่งเช้า กลายเป็นตลาดโต้รุ่ง และตลาดโต้รุ่งแห่งนี้ยังเป็นสถานที่แห่งเดียวในอดีตที่ชาวเมืองราชบุรี สามารถออกมาหาซื้อของกินได้ในเวลากลางคืน ต่อมาในปี พ.ศ. 2527 ทางราชพัสดุมีโครงการปรับปรุงตลาดโต้รุ่งสนามหญ้าให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย จึงได้สร้างหลังคาคลุมกันแดดกันฝนขึ้นอย่างถาวร และจัดแบ่งพื้นที่ขายของให้แก่พ่อค้าแม่ค้าที่ต้องการเข้ามาขาย และได้ตั้งชื่อตลาดโต้รุ่งที่ปรับปรุงใหม่นี้ว่า “ตลาดราชพัสดุ” สถานที่แห่งนี้จึงกลายเป็นตลาดขายอาหารของกินตลอดทั้งวันมาจนถึงปัจจุบัน การปรับปรุงสนามหญ้าในครั้งนั้นเท่ากับเป็นการปิดตำนานสวนสาธารณะสนามหญ้าที่มีหญ้าขึ้นปกคลุมเขียวขจีลง เหลือแต่เพียงความทรงจำของคนรุ่นก่อน ต่อมาในปี พ.ศ. 2552 ทางเทศบาลเมืองราชบุรีได้มีการก่อสร้างอาคารแผงลอยใหม่ โดยขมรมตลาดที่ราชพัสดุ (สนามหญ้า) และปรับปรุงเป็นโรงเรือนให้มีหลังคา และเปิดใช้งานเป็นตลาดโต้รุ่งในเดือนกุมภาพันธ์ ปี พ.ศ. 2555 เป็นต้นมา

สนามหน้าราชบุรี เมื่อยังไม่มีหอนาฬิกา (ก่อน พ.ศ. 2497)

สนามหน้า (ถ่ายเมื่อปี พ.ศ. 2500)

ตลาดสนามหน้า หรือตลาดราชพัสดุ ในปัจจุบัน

รูปที่ ผ-42 ตลาดสนามหน้า หรือตลาดราชพัสดุ เทศบาลเมืองราชบุรี

ที่มา : <https://www.facebook.com/Ratchabui/> (2559)

ตลาดเก่าโคยก็ ตั้งอยู่ที่ถนนเลียบริมแม่น้ำแม่กลอง โดยใช้พื้นที่บริเวณถนนวรเดช ระหว่างตลาดสนามหน้า ตลาดทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ และตลาดสดเทศบาล เป็นสถานที่ตั้งของตลาด คำว่า โคยก็ เป็นภาษาจีนแปลว่า ริมน้ำ หรือริมแม่น้ำ ในอดีตราชบุรีเป็นเมืองเศรษฐกิจที่สำคัญ มีการค้าขายที่คึกคักมาก ด้วยมีบทบาทเป็นเมืองท่าขนถ่ายและค้าขายสินค้ากับเมืองต่าง ๆ โดยใช้ลำน้ำแม่กลองเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญ มีท่าเทียบเรือเทศบาลเมืองราชบุรีที่สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2496 และยังมีทางเดินเลียบริมแม่น้ำแม่กลองที่มีบรรยากาศสวยงาม การรื้อฟื้นตลาดเก่าโคยก็แห่งนี้ขึ้นมาก็เพื่อเป็นการส่งเสริมและพัฒนาเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวของเมืองราชบุรี โดยเกิดจากความร่วมใจของผู้คนในชุมชนกับทางเทศบาลเมืองราชบุรี ที่ช่วยกันรื้อฟื้นความเฟื่องฟูในอดีตของเมืองราชบุรีให้กลับมามีชีวิตอีกครั้ง รูปแบบของตลาดจัดทำในลักษณะตลาดถนนคนเดิน เพื่อย้อนรำลึกถึงอดีตอันทรงคุณค่าของพื้นที่ประวัติศาสตร์แห่งนี้ ภายใต้ชื่อ “ตลาดเก่าโคยก็” เปิดดำเนินการเป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ 24 เมษายน พ.ศ. 2553 และมีต่อเนื่องทุกสัปดาห์ในช่วงเวลา 17.00 - 22.00 น. ของทุกวันเสาร์ - วันอาทิตย์ และวันนักขัตฤกษ์ โดยมีการจำหน่ายอาหาร เครื่องดื่ม ผลิตภัณฑ์ สินค้าพื้นเมือง และการแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน เป็นต้น

รูปที่ ผ-43 ตลาดเก่าโคยก็ (ตลาดถนนคนเดินริมแม่น้ำแม่กลอง) เทศบาลเมืองราชบุรี

ย่านการค้าไ่องม้งกรราชบุรี ในอดีตบริเวณแม่น้ำแม่กลองและพื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำแม่กลองฝั่งตะวันตกเป็นแหล่งค้าขายและขึ้นไ่องที่สำคัญของจังหวัดราชบุรี ไ่องม้งกรของจังหวัดราชบุรีนี้ทำโดยช่างชาวจีน เป็นไ่องเคลื่อนเขียนลายม้งกรเลียนแบบไ่องจากเมืองจีน ในอดีตจะมีเรือกระแซงพาหนะในการค้าขายของชาวไทยรามัญมารับซื้อไ่องม้งกร (มีคนไทยเชื้อสายจีนบ้างเล็กน้อยที่ประกอบอาชีพนี้) และขนถ่ายไ่องกันบริเวณท่าหน้า ซึ่งเป็นท่าเทียบเรือไ่อง ขนส่งไ่องม้งกร อ่าง ไท และภาชนะดินเผาต่าง ๆ ที่ผลิตจากราชบุรีนี้ บริเวณท่าเทียบเรือขนส่งไ่องนี้จะอยู่ใกล้ ๆ กับโรงงานไ่องตั้งอยู่ที่บ้านท่าเสา ริมแม่น้ำแม่กลอง เริ่มตั้งแต่บริเวณหน้าศาลากลางจังหวัดราชบุรี (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ราชบุรี ในปัจจุบัน) ไปจนถึงตลาดสนามหญ้า โดยบรรทุกใส่เรือเพื่อนำไปขายที่กรุงเทพมหานครและจังหวัดต่าง ๆ ตามลำน้ำ ถือว่าเป็นการขนส่งสินค้าหลักของประเทศในขณะนั้น โดยพ่อค้าชาวไทยรามัญเหล่านี้จะอาศัยกินนอนอยู่ในเรือ ปัจจุบันเมื่อการคมนาคมทางน้ำได้ลดบทบาทและความสำคัญลง การติดต่อค้าขายใช้เส้นทางคมนาคมทางบกแทน ความคึกคักของตลาดริมแม่น้ำแม่กลองและบริเวณท่าหน้าขึ้นไ่องจึงค่อย ๆ เลือนหายไป พ่อค้าชาวไทยรามัญในลำน้ำแม่กลองบริเวณริมหน้าศาลากลางจังหวัดราชบุรีบางส่วนจึงได้ย้ายขึ้นบก ไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่แถวซอยวาสนาดี ถนนมนตรีสุริยวงศ์ และเรียกว่าชื่อชุมชนนี้ว่า ชุมชนไทยรามัญ

บรรยากาศริมแม่น้ำแม่กลองฝั่งตะวันตกเมื่อในอดีต (ไม่ทราบปี พ.ศ. ที่ถ่าย)

บรรยากาศเรือมอญกำลังขึ้นโอ่งมังกรราชบุรี ที่ทำริมน้ำใกล้ ๆ โรงงานโอ่ง บ้านท่าเสา จังหวัดราชบุรี

บรรยากาศริมแม่น้ำแม่กลอง ตลาดเก่าโคยก็ (ปัจจุบัน)

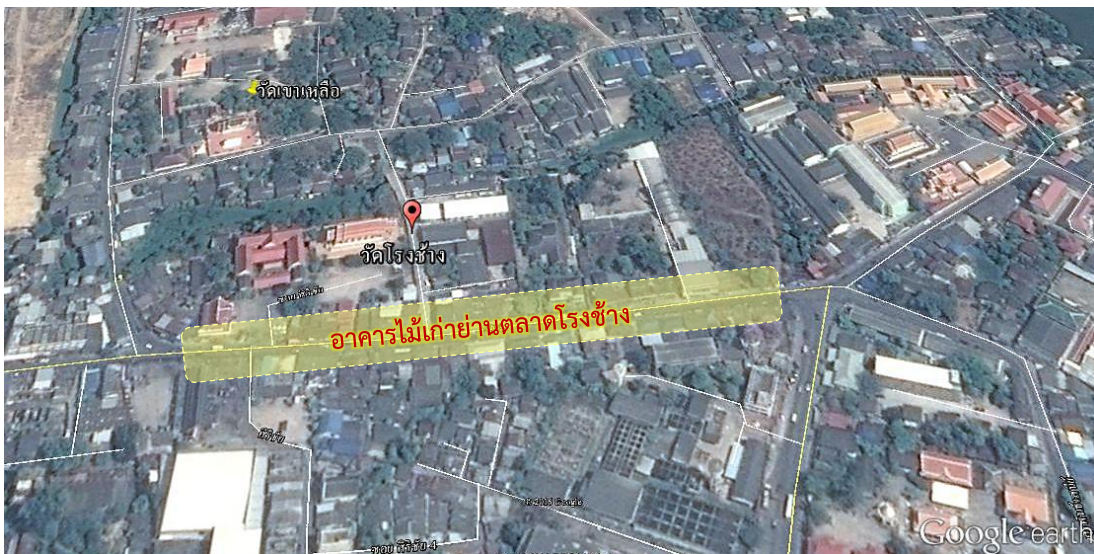
รูปที่ ผ-44 พื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำแม่กลองฝั่งตะวันตก แหล่งค้าขายและขึ้นโอ่งที่สำคัญของจังหวัดราชบุรี

ที่มา : <https://www.facebook.com/Ratchabui/> (2559)

2.26 ย่านตลาดโรงช้าง

ย่านตลาดโรงช้าง ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองราชบุรี บริเวณถนนเขางู ใกล้กับวัดโรงช้าง และไม่ไกลจากวัดมหาธาตุวรวิหารมากนัก เป็นย่านตลาดเก่าแก่แห่งหนึ่งของเมืองราชบุรี ปัจจุบันเป็นตลาดเย็นที่คนในเมืองรู้จักกันดี พ่อค้าแม่ค้าจะนำสินค้าและอาหารหลากหลายชนิดมาตั้งวางจำหน่าย บริเวณพื้นที่ว่างของวัดซึ่งอยู่ฝั่งตรงข้ามวัดโรงช้าง บนทางเท้า และตั้งวางขายบริเวณหน้าบ้านที่อยู่ริม

ถนนแขวง นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งจำหน่ายโอ่ง กระจ่างต้นไม้ และภาชนะเครื่องปั้นดินเผาชนิดต่าง ๆ ลักษณะที่โดดเด่นของย่านตลาดโรงช้าง คือ มีอาคารบ้านเรือนไม้เก่าแก่จำนวนหนึ่งตั้งอยู่บริเวณริมสองฝั่งของถนนแขวง ซึ่งมีลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ แต่ละบ้านหรือร้านค้าจะปลูกโถด ๆ และอยู่ใกล้กัน ในรูปแบบเดียวกัน แต่แยกหลังคาเป็นสัดส่วน สังกัดได้จากรูปทรงหลังคาที่คลุมลงมา ปัจจุบันแม้บ้านบางหลังจะเปลี่ยนหลังคาใหม่แต่ยังคงรักษารูปทรงเดิมของอาคารไว้ ส่วนหน้าบ้านใช้เป็นร้านค้า ตัวบ้านต่อยาวออกไปอีกเป็นเท่าตัวเพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัย ว่ากันว่าในอดีตแถวนี้ค้าขายไม้เป็นหลัก โดยมีเรือบรรทุกมาตามคลองที่มาจากทางแขวง ปัจจุบันไม่มีร้านขายไม้ให้เห็นอย่างในอดีต

รูปที่ ผ-45 อาคารไม้เก่าแก่บริเวณถนนแขวง ย่านตลาดโรงช้าง เทศบาลเมืองราชบุรี

2.27 สะพานรถไฟข้ามแม่น้ำแม่กลอง (สะพานจุฬาลงกรณ์) และ สะพานธนรัชต์ ราชบุรี และสถานีรถไฟราชบุรี

สะพานจุฬาลงกรณ์ เป็นสะพานรถไฟทอดข้ามแม่น้ำแม่กลองช่วงใจกลางเมืองราชบุรี พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงโปรดให้มีกิจการรถไฟขึ้น สำหรับเส้นทางรถไฟสายใต้ได้ก่อสร้างจากสถานีรถไฟบางกอกน้อยไปถึงสถานีรถไฟเพชรบุรี ทรงโปรดให้มีการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำแม่กลองสำหรับทั้งรถยนต์และรถไฟ และทรงเสด็จมาเปิดสะพานพร้อมกับพระราชทานนาม “สะพานจุฬาลงกรณ์” เมื่อปี พ.ศ. 2444 (ร.ศ. 120) สะพานจุฬาลงกรณ์นอกจากจะเป็นหัวใจของการคมนาคมของจังหวัดราชบุรีแล้ว ยังเป็นเส้นทางหลักของทางรถไฟสายใต้ของไทยอีกด้วย

ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ทางรถไฟสายใต้ถือเป็นทางรถไฟสายยุทธศาสตร์ สำหรับใช้ในการลำเลียงพลอาวุธยุทโธปกรณ์ สัมภาระ และเสบียงอาหารของกองทัพญี่ปุ่น จากภาคใต้ของประเทศไทยเพื่อมุ่งเข้าโจมตีประเทศพม่าและอินเดีย และจังหวัดราชบุรีก็ถูกกำหนดให้เป็นศูนย์กลางการเดินทัพของญี่ปุ่น สะพานจุฬาลงกรณ์แห่งนี้จึงตกเป็นเป้าการโจมตีของฝ่ายสัมพันธมิตร จากการบอกเล่ามีการทิ้งระเบิดเพื่อทำลายสะพานจุฬาลงกรณ์หลายครั้ง แต่พลาดเป้าไปทุกครั้ง จนในที่สุดฝ่ายสัมพันธมิตรต้องเปลี่ยนวิธีการทิ้งระเบิดใหม่ เป็นการทิ้งระเบิดด้วยการผูกทุกระเบิดด้วยโซ่ให้เป็นพวง เพื่อทิ้งให้ลงไปที่ล่องบริเวณสะพานไว้ และตั้งเวลาให้ระเบิด สะพานจุฬาลงกรณ์ได้ถูกระเบิดทำลายลงในวันที่ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2488 เมื่อเวลาประมาณ 6.30 น. ต่อมาในวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2488 สะพานจุฬาลงกรณ์ได้ถูกซ่อมแซมบูรณะขึ้นใหม่ โดยกองทหารจากประเทศอินเดีย ใช้แรงงานของทหารญี่ปุ่นผู้พ่ายแพ้สงคราม เป็นกรรมกรทำการซ่อมสร้างกันทั้งกลางวันและกลางคืน ใช้เวลาเกือบ 2 เดือน จึงเปิดใช้การได้อีกครั้งในวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2488

นอกจากนี้ ในแม่น้ำแม่กลองบริเวณใกล้กับสะพานจุฬาลงกรณ์ยังเป็นพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญของเมืองราชบุรี ด้วยปัจจุบันยังมีหลักฐานในช่วงสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 หลงเหลืออยู่ จากเหตุการณ์ที่สะพานจุฬาลงกรณ์ได้ถูกทิ้งระเบิดทำลายลงในปี พ.ศ. 2488 เพื่อเป็นการตัดกำลังขนย้ายเสบียงและกำลังพลของทหารญี่ปุ่น เมื่อสะพานขาดทางกองทัพญี่ปุ่นได้ใช้ความพยายามในการซ่อมแซมสะพาน เพื่อให้สามารถลำเลียงพลและสัมภาระข้ามแม่น้ำแม่กลองให้ได้ โดยการทำแบบเร่งรีบคือ นำท่อนไม้มารองรางเหล็กรถไฟ เพื่อให้รถไฟวิ่งผ่านได้เป็นพอ แต่เนื่องจากไม้ที่ใช้ในการสร้างสะพานนั้นเป็นไม้เนื้ออ่อน เมื่อใช้หัวรถจักรวิ่งทดสอบความแข็งแรง จึงไม่สามารถรองรับน้ำหนักได้ ในที่สุดสะพานไม้นั้นได้หักลงทำให้หัวรถจักรไอน้ำญี่ปุ่นตกลงสู่แม่น้ำแม่กลอง จึงกลายเป็นที่มาของเรื่อง หัวรถจักรใต้สะพานราชบุรี นอกจากนี้ยังมีลูกระเบิดที่ยังคงสภาพสมบูรณ์อยู่จำนวน 3 ลูก เศษวงล้อ กระจิงหน้า และรางรถไฟ ที่ยังจมอยู่ใต้แม่น้ำแม่กลองหน้าเมืองราชบุรีมาจนถึงทุกวันนี้ (ย้อนรอยทางรถไฟสายประวัติศาสตร์ราชบุรี, 2559.)

ภาพเหตุการณ์ที่สะพานจุฬาลงกรณ์ถูกทิ้งระเบิดในปี พ.ศ. 2488 (ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2)

บรรยากาศการรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5
ในการเสด็จพระราชดำเนินเปิดสะพานรถไฟจุฬาลงกรณ์ เมืองราชบุรี เมื่อปี พ.ศ. 2444
รูปที่ ผ-46 ภาพเหตุการณ์ในอดีตของสะพานจุฬาลงกรณ์ สะพานรถไฟข้ามแม่น้ำแม่กลอง
ที่มา : <http://portal.rotfaithai.com/index.php> (2559)
และ <https://www.facebook.com/Ratchabui/> (2559)

สะพานจุฬาลงกรณ์

ที่หยุดรถไฟสะพานจุฬาลงกรณ์

รูปที่ ผ-47 สะพานจุฬาลงกรณ์ สะพานรถไฟข้ามแม่น้ำแม่กลอง ในปัจจุบัน

ที่มา : <http://portal.rotfaithai.com/index.php> (2559)

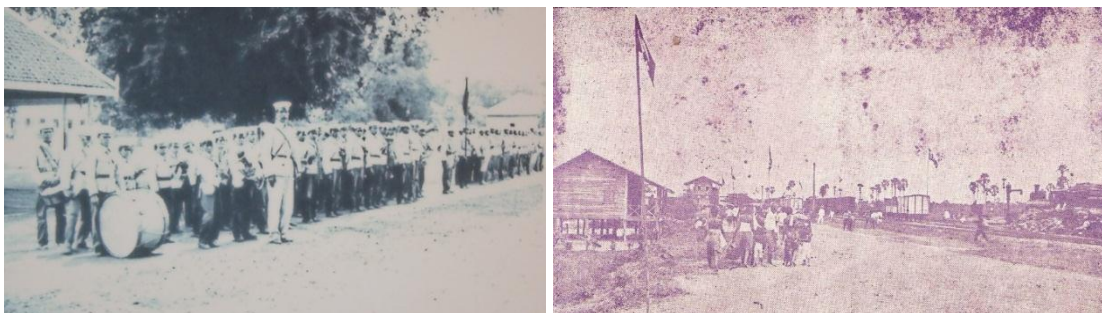
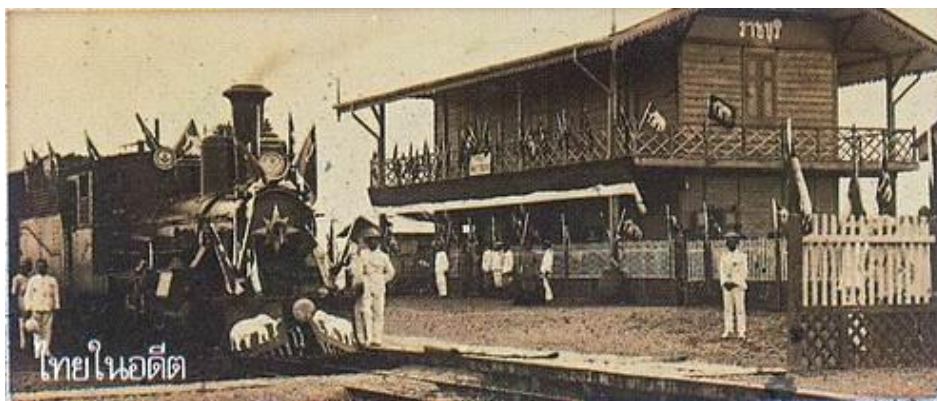
สะพานธนารักษ์ ราชบุรี สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2503 เกิดจากเหตุการณ์ไฟไหม้เมืองราชบุรี บริเวณถนนราษฎรยินดี (เช่นเดียวกับในปี พ.ศ. 2498 ที่เคยเกิดเหตุไฟไหม้ใหญ่ 2 ครั้ง) ภายหลังเหตุการณ์ไฟไหม้ครั้งนั้น จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรีในขณะนั้นได้มาตรวจเยี่ยมหลังเกิดเหตุแล้ว จึงได้สั่งให้สร้างสะพานธนารักษ์ขึ้น เนื่องจากตอนที่เกิดเหตุไฟไหม้ระดับเพลิงเข้าไปยังพื้นที่ได้ลำบาก ปริมาณยวดยานสัญจรที่ข้ามสะพานจุฬาลงกรณ์เพิ่มขึ้น เรือดับเพลิงก็ไกลจากที่เกิดเหตุ จึงมีคำสั่งให้สร้างสะพานสำหรับรถยนต์ข้ามแม่น้ำแม่กลองขึ้นใหม่ เพื่ออำนวยความสะดวกสำหรับชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณสองฝั่งแม่น้ำแม่กลอง โดยใช้ชื่อสะพานจากนามสกุลของท่าน “สะพานธนารักษ์ ราชบุรี” สร้างคู่ขนานกับสะพานจุฬาลงกรณ์ซึ่งกำหนดให้ใช้งานเฉพาะรถไฟเท่านั้น

รูปที่ ผ-48 สะพานธนารักษ์ ราชบุรี สร้างคู่ขนานกับสะพานจุฬาลงกรณ์ ข้ามแม่น้ำแม่กลอง

บริเวณอำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี

สถานีรถไฟราชบุรี ตั้งอยู่ที่ถนนคณาทร ในเขตเทศบาลเมืองราชบุรี เป็นสถานีรถไฟชั้น 1 ของทางรถไฟสายใต้ ในอดีตสถานีรถไฟแห่งนี้เป็นจุดเติมน้ำและฟืนสำหรับรถไฟสายใต้ และเป็นปลายทางรถไฟสายใต้บางขบวน จึงมีถังน้ำ วงเติมน้ำ และวงเวียนกลับรถจักร ตั้งอยู่เพื่อเป็นอนุสรณ์ สถานีรถไฟแห่งนี้มีความสำคัญในด้านประวัติศาสตร์ของเมืองราชบุรี เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดให้มีการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำแม่กลองสำหรับทั้งรถยนต์และรถไฟ และได้ทรงเสด็จมาเปิดสะพานสะพานจุฬาลงกรณ์ เมื่อปี พ.ศ. 2444 (ร.ศ. 120) สถานีรถไฟราชบุรีได้ถูกใช้เป็นสถานที่จอดขบวนรถไฟพระที่นั่ง และสถานที่เตรียมการรับเสด็จในขณะนั้น

ข้าราชการและประชาชนยืนแถวเฝ้ารอรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ สถานีรถไฟราชบุรี ในคราวเสด็จพระราชดำเนินเพื่อทำพิธีเปิดสะพานรถไฟจุฬาลงกรณ์ เมื่อปี พ.ศ.2444

สถานีรถไฟราชบุรี (ปัจจุบัน)

รูปที่ ผ-49 สถานีรถไฟราชบุรี (อดีต - ปัจจุบัน)

ที่มา : <http://portal.rotfaithai.com/index.php> (2559)

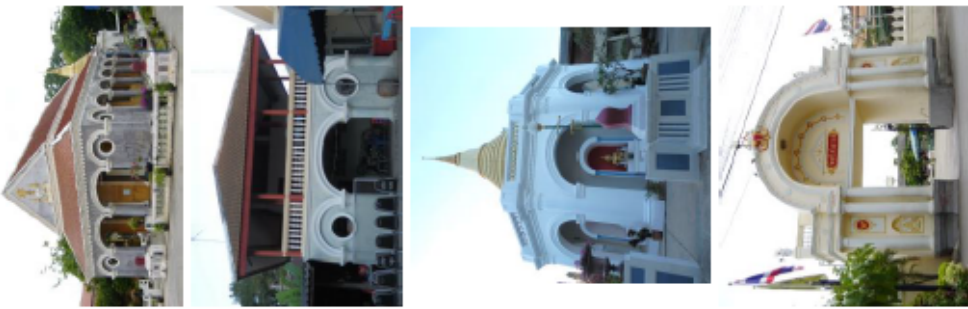
ผ.3 บัญชีรายชื่ออาคาร สถานที่ และโบราณสถานที่มีคุณค่า (Inventory) ในพื้นที่เมืองเก่าราชบุรี และบริเวณโดยรอบ

ปัจจุบันในพื้นที่เมืองเก่าราชบุรีและบริเวณโดยรอบ มีอาคาร สถานที่ และโบราณสถานจำนวนมากที่มีคุณค่า ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการอนุรักษ์ บูรณะฟื้นฟู และพัฒนาไปในทิศทางที่เหมาะสม ด้วยสิ่งเหล่านี้มีคุณค่าทั้งทางด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี คุณค่าด้านอายุและความเก่าแก่ คุณค่าด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม คุณค่าด้านการเป็นองค์ประกอบเมืองเก่า และคุณค่าความสำคัญต่อสังคมและชุมชน จากการสำรวจพื้นที่เมืองเก่าราชบุรีและบริเวณโดยรอบพบอาคาร สถานที่ และโบราณสถานที่มีคุณค่า ซึ่งมีรายละเอียดที่สำคัญในแต่ละแห่งสรุปได้ดังตาราง ผ-1

ตารางที่ ผ-1 บัญชีรายชื่ออาคาร สถานที่ และโบราณสถานที่มีคุณค่าในพื้นที่เมืองเก่าราชบุรี และบริเวณโดยรอบ

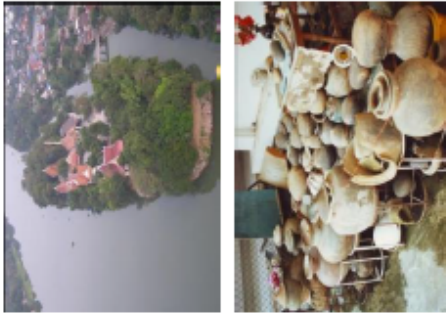
ชื่ออาคาร /สถานที่	ที่ตั้ง	กรรมสิทธิ์ / ผู้ดูแล	สภาพปัจจุบัน / ความสำคัญ ลักษณะสถาปัตยกรรม / รูปแบบอาคาร	ภาพประกอบ
1) กำแพงเมือง และคูเมืองราชบุรี	ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมืองราชบุรี	จัดเป็นแหล่งโบราณคดีประเภทเมืองโบราณ ได้รับอิทธิพลเขมรโบราณจนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา กรมศิลปากรยังไม่ได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน	ตัวเมืองกว้างประมาณ 750 เมตร ยาว 2,250 เมตร ล้อมรอบด้วยคูเมืองและกำแพงเมือง มีกำแพงเมือง 3 ด้าน คือด้านทิศเหนือ ทิศใต้ และทิศตะวันตก ส่วนด้านทิศตะวันออกใช้แม่น้ำแม่กลองเป็นคูเมืองตามธรรมชาติ ปัจจุบันกำแพงเมืองและคูเมืองมีสภาพเสื่อมโทรมอย่างมากจากการถูกบุกรุกทำลายจากการพัฒนาเมือง	
2) กำแพงเมืองราชบุรี (ค่ายภาณุรังษี)	ตำบลโคกหม้อ และตำบลพงสวาย อำเภอเมืองราชบุรี (อยู่ในค่ายภาณุรังษี)	จัดเป็นแหล่งโบราณคดีอายุสมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2 - 6 ประเภทเมืองโบราณ และสถานที่ราชการที่ยังมีการใช้ประโยชน์ ปัจจุบันอยู่ในค่ายภาณุรังษีดูแลโดย กรมการทหารช่าง กรมศิลปากรยังไม่ได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน	ตัวกำแพงเมืองวางตัวภายในแนวตะวันออก-ตะวันตก เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า กว้าง 230 เมตร ยาว 760 เมตร ความสูง 3.5 เมตร สร้างด้วยอิฐถือปูน มีใบเสมาแบบปลายแหลมอยู่บนกำแพงตลอดแนว ปัจจุบันตัวกำแพงยังคงเหลือร่องรอยให้เห็นตลอดแนว แต่อยู่ในสภาพที่ชำรุดทรุดโทรมมาก ภายในเมืองราชบุรีเก่ามีโบราณสถานที่สำคัญ ได้แก่ - ป้อม มีทั้งหมด 6 ป้อม แต่มีร่องรอยเหลือเพียง 2 ป้อม คือ ป้อมทางด้านมุมกำแพงทิศตะวันตกเฉียงใต้ และป้อมกลางกำแพงทางด้านทิศใต้ - ประตู มีทั้งหมด 6 ประตู มีเหลือสภาพให้เห็นเป็นชั้นประตู 4 ประตู ประตูด้านทิศเหนือมีสภาพดีกว่าประตูด้านอื่น ๆ - อาคารที่ทำการ และอาคารคลังยุทโธปกรณ์ จำนวน 2 หลัง สร้างในสมัยรัชกาลที่ 5	

ชื่ออาคาร /สถานที่	ที่ตั้ง	กรรมสิทธิ์ / ผู้ดูแล	สภาพปัจจุบัน / ความสำคัญ ลักษณะสถาปัตยกรรม / รูปแบบอาคาร	ภาพประกอบ
3) ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองราชบุรี	ตำบลโคกหม้อ (เทศบาลตำบลหลักเมือง) อำเภอเมืองราชบุรี (อยู่ในค่ายภาณุรังษี)	ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองราชบุรี ปัจจุบันตั้งอยู่ในค่ายภาณุรังษี ดูแลโดย กรมการทหารช่าง ราชบุรี กรมศิลปากรยังไม่ได้ประกาศ ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน	เป็นหลักเมืองที่ตั้งขึ้นในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ภายหลังที่รัชกาลที่ 2 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ ย้ายเมืองราชบุรีเดิมที่เคยตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำ แม่กลองไปตั้งที่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำแม่กลอง อาคารศาลหลักเมืองเป็นอาคารก่ออิฐถือปูนทรง มณฑปจตุรมุขยอดปราสาท ภายในประดิษฐานเสาหลัก เมืองที่ทำจากไม้ ทรงแปดเหลี่ยม ส่วนยอดทำเป็นหัวเม็ด ด้านข้างมีแผ่นไม้หยักปลายเป็นพุ่มยอดแหลมคล้ายเจดีย์	
4) วัดมหาธาตุวรวิหาร	ตำบลหน้าเมือง (เทศบาลเมืองราชบุรี) อำเภอเมืองราชบุรี ดูแลโดย วัดมหาธาตุวรวิหาร และกรมศิลปากร	จัดเป็นแหล่งโบราณคดีอายุสมัย ทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ 13 - 16) ถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ประเภทศาสนสถานในพุทธศาสนา กรมศิลปากรประกาศ ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 52 ตอนที่ 75 วันที่ 8 มีนาคม 2478 และกำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 100 ตอนที่ 88 วันที่ 31 พฤษภาคม 2526 พื้นที่บริเวณ ก. 7 ไร่ 2 งาน 96 ตารางวา พื้นที่บริเวณ ข. 2 งาน 59 ตารางวา	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญตั้งอยู่ในกลางเมือง โบราณราชบุรี สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยทวารวดี (พุทธ ศตวรรษที่ 13) วัดมรรคเมรุได้แพร่เข้ามาในเมืองราชบุรี มีการก่อสร้าง และดัดแปลงศาสนสถานกลางเมืองซึ่งเป็น พระปราสาท และมีการสร้างกำแพงศิลาแลงล้อมรอบ เพื่อ เป็นศูนย์กลางเมืองตามคติความเชื่อเรื่องจักรวาล ต่อมา ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น (พุทธศตวรรษที่ 20-21) มี การสร้างพระปราสาทแบบอยุธยาซ้อนทับพระปราสาทองค์ เดิม และมีการสร้างพระปราสาทบริวารขึ้นด้านข้าง ภายในบริเวณวัดพบหลักฐานทางงานโบราณคดีที่แสดง ถึงรูปแบบศิลปกรรมของแต่ละยุคสมัย ที่สำคัญ ได้แก่ พระ ปราสาท อุโบสถ วิหารหลวง พระมณฑป เจดีย์ กำแพงแก้ว และราวบันไดรูปครุฑยุคแรก เป็นต้น	

ชื่ออาคาร /สถานที่		ที่ตั้ง	กรรมสิทธิ์ / ผู้ดูแล	สภาพปัจจุบัน / ความสำคัญ ลักษณะสถาปัตยกรรม / รูปแบบอาคาร	ภาพประกอบ
5) วัดศรีสุริยวงศาธรรมิการ	ถนนอินริมนทร์ ตำบลหน้าเมือง (เทศบาลเมืองราชบุรี) อำเภอเมืองราชบุรี	เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดวรวิหาร จัดเป็นแหล่งโบราณคดี สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 5 พุทธศักราช 2415) ประเภทศาสนสถานในพุทธศาสนา ที่ยังมีการใช้ประโยชน์ กรมศิลปากรประกาศ ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน และกำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 118 ตอนที่พิเศษ 87 ง วันที่ 10 กันยายน 2544 มีพื้นที่โบราณสถาน 1 ไร่ 1 งาน 20 ตารางวา ดูแลโดย วัดศรีสุริยวงศาธรรมิการ และกรมศิลปากร	<p>สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2415 โดยสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งเป็นผู้นำราชการแผ่นดินในสมัยรัชกาลที่ 5 เพื่อเป็นวัดประจำตระกูลขุนนาง ปัจจุบันหลักฐานของสถาปัตยกรรมและอาคารเสนาสนะที่พบภายในวัด ที่สำคัญ ได้แก่</p> <ul style="list-style-type: none"> - อุโบสถ เป็นศิลปะแบบฝรั่งก่ออิฐถือปูน ทรงเตี้ย ลักษณะสถาปัตยกรรมเป็นศิลปะตะวันตกแบบกอธิค (Gothic) - ภูมิสงฆ์ เป็นตึกแบบฝรั่งก่ออิฐถือปูนสูง 2 ชั้น หลังคาไม่มุงกระเบื้องทรงปั้นหย่า มีระเบียงโปร่งโดยรอบ - เจดีย์ทรงระฆัง เป็นเจดีย์ก่ออิฐถือปูนสูง 5 เมตรฐานเจดีย์ยกสูงเป็นรูปแปดเหลี่ยม ด้านนอกมีเสาแบบคอรีนเธียนประกอบกับของอาร์คโค้งประดับ - โบสถ์ เป็นรูปเป็นรูปดอกบัว ยอดส่วนบนแหลมเท่ากันหมดทั้ง 4 ด้าน ตกแต่งเป็นเส้นนูนบริเวณตรงกลางและขอบของแต่ละด้าน โบสถ์ลักษณะนี้เป็นที่นิยมมากในสมัยรัชกาลที่ 4 - ซุ้มประตูและกำแพงวัด ซุ้มประตูเป็นทรงโค้ง ด้านบนมีลวดลายปูนปั้นรูปदैภรั้ง ด้านหน้าตกแต่งลวดลายปูนปั้นและเสากลมด้านละ 3 เสา ตรงกลางมีซุ้มวัดศรีสุริยวงศ์ และลวดลายสามเหลี่ยมหน้าจั่วที่ขอบของวงโค้งมีลวดลายปูนปั้นรูปดวงอาทิตย์ 		

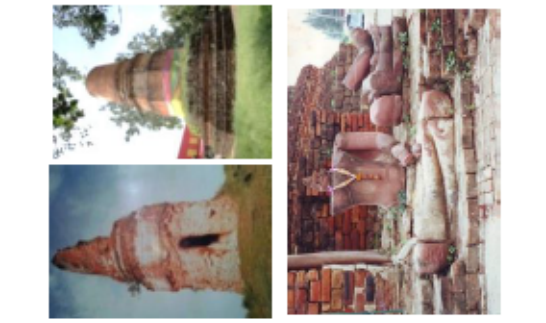
ชื่ออาคาร /สถานที่	ที่ตั้ง	กรรมสิทธิ์ / ผู้ดูแล	สภาพปัจจุบัน / ความสำคัญ ลักษณะสถาปัตยกรรม / รูปแบบอาคาร	ภาพประกอบ
6) วัดช่องลม	ถนนวรเดช ตำบลหน้าเมือง (เทศบาลเมืองราชบุรี) อำเภอเมืองราชบุรี	เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ ดูแลโดย วัดช่องลม	เป็นวัดเก่าแก่ที่ตั้งอยู่ใจกลางเมืองราชบุรี ไม่ปรากฏหลักฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยใด ปัจจุบันหลักฐานของสถาปัตยกรรมและอาคารเสนาสนะเก่าแก่ที่สำคัญภายในวัด ส่วนใหญ่ได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์ใหม่เกือบทั้งหมด แต่ภายในวิหารของวัดช่องลมประดิษฐานหลวงพ่อกันจันทร พระพุทธรูปสร้างด้วยไม้แก่นจันทร์ ปางอุ้มบาตร ศิลปะรัตนโกสินทร์ตอนต้น เป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวเมืองราชบุรีเคารพนับถือ และถือว่าเป็นพระคู่บ้านคู่เมืองราชบุรี	
7) วัดสัตตमारถ บรีวิตรววิหาร	ถนนมนตรีสุริยวงศ์ ตำบลหน้าเมือง (เทศบาลเมืองราชบุรี) อำเภอเมืองราชบุรี	เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ระดับบรีวิหาร ฝ่ายธรรมยุติกนิกาย ดูแลโดย วัดสัตตमारถบรีวิตรววิหาร	เดิมวัดนี้ตั้งอยู่เชิงเขาสัตตमारถสร้างในปี พ.ศ. 2414 ช่วงรัชกาลที่ 3 ในสมัยเจ้าพระยาราชบุรี (กลิ่น วงศ์โรจน์) เป็นเจ้าเมืองราชบุรี ต่อมารัชกาลที่ 5 มีพระราชประสงค์ให้สร้างพระราชวังที่ภูเขาสัตตमारถ ทรงทำมณฑปกรรมเถถอนที่ดินวัดเขาสัตตमारถ แล้วย้ายวัดให้ไปอยู่ที่วัดร้างริมแม่น้ำแม่กลอง และให้ชื่อวัดใหม่ว่า “วัดสัตตमारถบรีวิตร” ปัจจุบันหลักฐานของสถาปัตยกรรมและอาคารเสนาสนะเก่าแก่ภายในวัด ที่สำคัญ ได้แก่ วิหารพระพุทธไสยาสน์ อุโบสถ ศาลา กุฏิ เจดีย์ และกำแพงแก้ว	

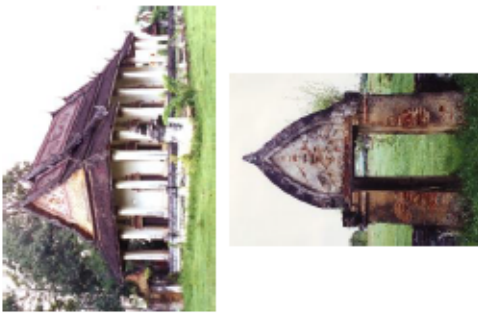
ชื่ออาคาร /สถานที่	ที่ตั้ง	กรรมสิทธิ์ / ผู้ดูแล	สภาพปัจจุบัน / ความสำคัญ ลักษณะสถาปัตยกรรม / รูปแบบอาคาร	ภาพประกอบ
8) วัดโรงช้าง	ถนนนาง ตำบลหน้าเมือง (เทศบาลเมืองราชบุรี) อำเภอเมืองราชบุรี	เป็นวัดราษฎร์หันหน้า สู่แควโดย วัดโรงช้าง	สร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา เมื่อปี พ.ศ. 2404 ในอดีตบริเวณวัดมีสภาพพื้นที่โล่งตั้งอยู่ใกล้แม่น้ำแม่กลองทางการจึงนำช่างที่จะใช้เพื่อการศึกษาศิลปะไว้ที่บริเวณนี้เป็นจำนวนมาก ชาวบ้านจึงเรียกชื่อวัดนี้ว่า “วัดโรงช้าง” ปัจจุบันหลักฐานของสถาปัตยกรรมและอาคารเสนาสนะเก่าแก่ภายในวัด ส่วนใหญ่ได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์ใหม่เกือบทั้งหมด	
9) วัดเขาน้อย	ถนนนาง ตำบลหน้าเมือง (เทศบาลเมืองราชบุรี) อำเภอเมืองราชบุรี	เป็นวัดราษฎร์หันหน้า จัดเป็นแหล่งโบราณคดี สมัยกรุงศรีอยุธยาถึงรัตนโกสินทร์ ประเภทศาสนสถานในพุทธศาสนาที่ อาคารโบราณสถานไม่ได้ใช้ประโยชน์ กรมศิลปากรประกาศ ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน และกำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 113 ตอนที่ 50 ง วันที่ 18 ธันวาคม 2539 มีพื้นที่โบราณสถาน 1 ไร่ 83 ตารางวา ดูแลโดย วัดเขาเหนือ และกรมศิลปากร	<p>เป็นวัดเก่าแก่สร้างขึ้นในสมัยอยุธยา เป็นวัดที่ตั้งอยู่ในเขตกำแพงเมืองโบราณราชบุรี โดยตั้งอยู่บริเวณหน้าประตูเมืองราชบุรีด้านทิศใต้ ปัจจุบันหลักฐานของสถาปัตยกรรมและอาคารเสนาสนะเก่าแก่ภายในวัดที่สำคัญ ได้แก่</p> <ul style="list-style-type: none"> - วิหารแลกลบ เป็นอาคารเครื่องก่อขนาด 3 ห้อง โครงสร้างเป็นอาคารก่ออิฐถือปูนทั้งหมด เป็นลักษณะเฉพาะของสถาปัตยกรรมสมัยอยุธยาตอนปลาย ส่วนผนังในวิหารมีภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ค่อนข้างลบเลือน แต่ยังคงมองเห็นว่าเป็นภาพเรื่องพระพุทธรูปประวัติเทพชุมนุม และภาพยักษ์ - เจดีย์ ลักษณะเป็นเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง ก่ออิฐถือปูนขนาดค่อนข้างใหญ่ ฐานเจดีย์เป็นฐานบัวลูกฟักซ้อนกันองค์ระฆังย่อมุม มีปลีตั้งรองรับปล้องเสนและส่วนยอด 	

ชื่ออาคาร/สถานที่	ที่ตั้ง	กรรมสิทธิ์ / ผู้ดูแล	สภาพปัจจุบัน / ความสำคัญ ลักษณะสถาปัตยกรรม / รูปแบบอาคาร	ภาพประกอบ
10) วัดเทพवास	ถนนมนตรีสุริยวงค์ ตำบลหน้าเมือง (เทศบาลเมืองราชบุรี) อำเภอเมืองราชบุรี	เป็นวัดราษฎร์มีทานิกาย จัดเป็นแหล่งโบราณคดี สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 5) ประเภทศาสนสถานในพุทธศาสนา กรมศิลปากรประกาศ ชันพระเขียนเป็นโบราณสถาน และกำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 118 ตอนพิเศษ 87ง วันที่ 10 กันยายน 2544 มีพื้นที่โบราณสถาน 2 ไร่ 2 งาน 93 ตารางวา ดูแลโดย วัดเทพवास และกรมศิลปากร	ปัจจุบันหลักฐานของสถาปัตยกรรมและอาคาร เสนาสนะเก่าแก่ภายในวัด ที่สำคัญ ได้แก่ - อุโบสถ ลักษณะเป็นอาคารทรงไทยก่ออิฐถือปูนขนาดใหญ่ รูปทรงค่อนข้างเพรียว หลังคาเครื่องไม้มุงกระเบื้อง มีมุขลด 2 ชั้น - เจดีย์ราย ลักษณะเป็นเจดีย์ย่อมุมฐานสี่เหลี่ยมก่ออิฐถือปูน แบบศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น - ศาลา เป็นเรือนไม้ทรงไทยขนาดใหญ่ หลังคาเครื่องไม้มุงกระเบื้อง 1 หลัง และศาลาไม้ขนาดเล็กหลังคาเครื่องไม้มุงกระเบื้องอีก 1 หลัง ศาลาทั้งสองหลังนี้อยู่ในสภาพที่ชำรุดเป็นอย่างมาก	
11) วัดเกาะนัมมมหา ปทาสัญชาราม	ตั้งอยู่บนเกาะกลางแม่น้ำแม่กลอง ตำบลหน้าเมือง (เทศบาลเมืองราชบุรี) อำเภอเมืองราชบุรี	เป็นวัดราษฎร์มีทานิกาย จัดเป็นแหล่งโบราณคดีแหล่งเรือง ที่มีโบราณวัตถุอายุสมัยตั้งแต่ สมัยทวารวดีจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ ปัจจุบันกรมศิลปากรยังไม่ได้ประกาศ ชันพระเขียนเป็นโบราณสถาน ดูแลโดย วัดเกาะนัมมมหาปทาสัญชาราม และกรมศิลปากร	ปัจจุบันหลักฐานของสถาปัตยกรรมและอาคาร เสนาสนะเก่าแก่ภายในวัด ส่วนใหญ่ได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์ใหม่เกือบทั้งหมด แต่ภายในวัดมีพิพิธภัณฑ์เก็บรวบรวมศิลปวัตถุและโบราณวัตถุจำนวนมาก ส่วนใหญ่เป็นสินค้าที่ขโมยในแม่น้ำแม่กลองแล้วถูกกระแสน้ำพัดพามาติดอยู่รอบๆ เกาะ เช่น เครื่องปั้นดินเผา เนื้อหยาบ เครื่องปั้นดินเผาเนื้อแกร่ง เครื่องปั้นดินเผาจากประเทศจีน เครื่องโลหะ ตุ๊กตาดินเผา และพระพุทธรูปสำริด เป็นต้น โบราณวัตถุที่พบมีอยู่ตั้งแต่สมัยทวารวดี จนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีหลากหลายประเภท มีปริมาณมาก และมีสภาพค่อนข้างสมบูรณ์	

ชื่ออาคาร /สถานที่	ที่ตั้ง	กรรมสิทธิ์ / ผู้ดูแล	สภาพปัจจุบัน / ความสำคัญ ลักษณะสถาปัตยกรรม / รูปแบบอาคาร	ภาพประกอบ
12) วัดเพลง (ร้าง)	บ้านท่าแฉ้ง ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมืองราชบุรี	จัดเป็นแหล่งโบราณคดี ประเภทวัดร้างสมัยกรุงศรีอยุธยา พื้นที่บางส่วนกรมศาสนาให้เอกชนเช่า ที่ดินดำเนินกิจการ กรมศิลปากรประกาศ ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน และ กำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 112 ตอนพิเศษ 39ง วันที่ 6 ตุลาคม 2538 มีพื้นที่โบราณสถาน 3 ไร่ 1 งาน 67.88 ตารางวา ดูแลโดย กรมศิลปากร	ในปี พ.ศ. 2497 กรมศิลปากร ได้ดำเนินการขุดค้น บริเวณวัดเพลง (ร้าง) พบหลักฐานทางด้านโบราณคดี หลายอย่างที่สำคัญ ได้แก่ จากโบราณสถานเป็นเจดีย์รูป สี่เหลี่ยมย่อม่อไม้สิบสอง ฐานกว้าง 11 เมตร สูง 22 เมตร มีสภาพชำรุด ยอดหักเหลือเพียงชั้นปลีสังข์ พบหินทราย แดงรูปสามเหลี่ยมมน สลักเป็นพระพุทธรูปปางสมาธิมี เรือนแก้วทั้งสองด้าน และพบผอบทองคำหรือสุวรรณ กัณฑ์ทรงกลม ภายในพระบรมสารีริกธาตุขนาดเม็ดเส็ด ฝักกต 3 องค์ (ปัจจุบันประดิษฐานที่วัดมหาธาตุ) นอกจากนี้ยังพบโบราณวัตถุอีกหลายอย่าง เช่น ชิ้นส่วนพระพุทธรูปหินทรายแดง และเศษชิ้นส่วนภาชนะ ดินเผา เป็นต้น	
13) วัดสุทธชยาภาม (วัดหลุมดิน)	ตั้งอยู่ติดริมฝั่งแม่น้ำ แม่กลองฝั่งตะวันตก บ้านหลุมดิน ตำบลหลุมดิน อำเภอเมืองราชบุรี	พระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ จัดเป็นแหล่งโบราณคดี สมัยต้นกรุงศรีอยุธยาหรือรัตนโกสินทร์ ประเภทศาสนสถานในพุทธศาสนาที่ยัง มีการใช้ประโยชน์ ปัจจุบันกรมศิลปากรยังไม่ได้ประกาศ ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน ดูแลโดย วัดสุทธชยาภาม	สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยอยุธยา ท่านผู้หญิงอิม บุณยานุภกริยาของเจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์พิพัฒน์ศักดิ์ (วร บุนนาค) สมุหพระกลาโหมในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้มา พบวัดหลุมดินอยู่ในสภาพที่ชำรุดทรุดโทรม จึงได้สร้าง พระอุโบสถขึ้นใหม่ รัชกาลที่ 5 ทรงพระราชทาน วิสุงคามสีมาให้ในปี พ.ศ. 2427 และพระราชทานนามใหม่ ว่า “วัดสุทธชยาภาม” ปัจจุบันหลักฐานของสถาปัตยกรรมและอาคาร เสนาสนะเก่าแก่ภายในวัด ที่สำคัญ ได้แก่ อุโบสถ เจดีย์ พระปรางค์ ศาลาการเปรียญ หอระฆัง รวมถึงพระพุทธรูป ปางต่างๆ ศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น	

ชื่ออาคาร /สถานที่	ที่ตั้ง	กรรมสิทธิ์ / ผู้ดูแล	สภาพปัจจุบัน / ความสำคัญ ลักษณะสถาปัตยกรรม / รูปแบบอาคาร	ภาพประกอบ
14) วัดอรัญญิกาวาส	บ้านอรัญญิก ตำบลเจดีย์หัก อำเภอเมืองราชบุรี	วัดราชบูรณะรวมเขตในภาย จัดเป็นแหล่งโบราณคดีสมัยกรุงศรีอยุธยา (พุทธศตวรรษที่ 20 – 21) ประเภทศาสนสถานในพุทธศาสนา ที่ยังมีการใช้ประโยชน์ กรมศิลปากรประกาศ ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน และ กำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 115 ตอนพิเศษ 38 ง วันที่ 20 พฤษภาคม 2541 มีพื้นที่โบราณสถาน 4 ไร่ 2 งาน ดูแลโดย วัดอรัญญิกาวาส และกรมศิลปากร	เป็นวัดเก่าแก่สร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา ตั้งอยู่นอก กำแพงเมืองราชบุรีไปทางด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ได้รับการ บูรณะปฏิสังขรณ์ในสมัยรัชกาลที่ 5 ปัจจุบันหลักฐานของสถาปัตยกรรมและอาคาร เสนาสนะเก่าแก่ภายในวัด ที่สำคัญ ได้แก่ พระปรางค์ อุโบสถ เจดีย์ ภูมิสงฆ์ สระน้ำ และพระพุทธรูปเสนาสน์ ก่อ อิฐถือปูนขนาดใหญ่ ประทับบนฐานสี่เหลี่ยมในลักษณะ ตะแคงด้านซ้ายยกพระหัตถ์ขวาขึ้นรองรับพระเศียร และ มีหมอนทรงสามเหลี่ยมรองรับพระกรอีกทีหนึ่ง ศิลปะ สมัยกรุงศรีอยุธยา	
15) วัดเขวง ราชบุรี	ตั้งอยู่บนเขวง อยู่ทางทิศตะวันตกของ เมืองราชบุรี ห่างจากตัว เมืองราชบุรี 3 กิโลเมตร ถนนศรีสุริยวงศ์ ตำบลดอนตะโก อำเภอเมืองราชบุรี	พระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ จัดเป็นแหล่งโบราณคดี สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 5) ประเภทพระราชวังเก่า สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นอาคารโบราณสถานที่ยัง มีการใช้ประโยชน์ ปัจจุบันกรมศิลปากรยังไม่ได้ประกาศ ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน	เดิมเป็นวัดที่สร้างขึ้นโดยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี เมื่อปี พ.ศ. 2330 ต่อมาในปี พ.ศ. 2417 รัชกาลที่ 5 ทรง โปรดฯ ให้สร้างพระราชวังขมาตเสด็จขึ้นบนเขาแห่งนี้ พระองค์เสด็จมาประทับพระราชวังแห่งนี้หนึ่งครั้ง และได้ ทรงรับรองราชทูตโปรตุเกสที่พระราชวังแห่งนี้ในปี พ.ศ. 2420 หลังจากนั้นพระราชวังจึงถูกทิ้งให้รกร้างเป็นวัง ร้าง จนในสมัยรัชกาลที่ 7 ทรงโปรดเกล้าฯ อุดม พระราชวังนี้ให้เป็นธรณีสงฆ์ มีผู้ที่ศรัทธาได้ร่วมกัน ซ่อมแซมและดัดแปลงพระตำหนักต่างๆ สร้างเป็นอุโบสถ	

ชื่ออาคาร /สถานที่	ที่ตั้ง	กรรมสิทธิ์ / ผู้ดูแล	สภาพปัจจุบัน / ความสำคัญ ลักษณะสถาปัตยกรรม / รูปแบบอาคาร	ภาพประกอบ
16) เจดีย์หัก	ตั้งอยู่นอกกำแพงเมืองราชบุรีด้านทิศตะวันตก อยู่ติดกับถนนเจดีย์หัก บ้านเจดีย์หัก ตำบลเจดีย์หัก อำเภอเมืองราชบุรี	ดูแลโดย วัดเขาวัง ราชบุรี	และภูมิสงฆ์ให้เป็นวัด โดยดำเนินการก่อสร้างแล้วเสร็จเมื่อปี พ.ศ. 2475 และตั้งชื่อว่า “วัดเขาวังราชบุรี” เนื่องจากอาคารส่วนใหญ่ภายในบริเวณวัดได้ถูกทำลาย ปัจจุบันจึงเหลือเพียงอาคารที่รับการซ่อมแซมเพียงไม่กี่หลัง ที่สำคัญ ได้แก่ ตึกห้องพระโรง อุโบสถเจดีย์ กระโถมทหารรักษาการณ์ โรงทหามหาตเล็กและพิมพ์ตามตำรา และศาลาประดิษฐานพระพุทธรูป	
	ตั้งอยู่นอกกำแพงเมืองราชบุรีด้านทิศตะวันตก อยู่ติดกับถนนเจดีย์หัก บ้านเจดีย์หัก ตำบลเจดีย์หัก อำเภอเมืองราชบุรี	จัดเป็นแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดีถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา (พุทธศตวรรษที่ 20 - 21) ประเภทเจดีย์ของวัดร้าง กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน และกำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 115 ตอนที่เศษ 38 ง วันที่ 20 พฤษภาคม 2541 มีพื้นที่โบราณสถาน 1 ไร่ 2 งาน 93 ตารางวา ดูแลโดย กรมศิลปากร	เป็นเจดีย์ของวัดร้าง องค์เจดีย์ก่อด้วยอิฐสอดด้วยดินผสมยางไม้ โคนเจดีย์มีเกล็ดบัวเข้าไปตามโบราณสถานสมัยทวารวดี ฐานเจดีย์เป็นรูปแปดเหลี่ยมรองรับองค์ระฆังทรงกลมรูปสูงเพียวคล้ายกับกลุ่มเจดีย์แบบเมืองศรีนครบุรี จังหวัดชัยนาท และในอำเภอเมืองสุพรรณบุรี จากการศึกษาและบูรณะพบร่องรอยของวิหารที่หันหน้าไปทางทิศตะวันตก และพบชิ้นส่วนของพระพุทธรูปหินทรายจำนวนมาก เป็นพุทธศิลป์แบบที่นิยมสร้างในสมัยก่อนกรุงศรีอยุธยา กรมศิลปากรได้ทำการขุดแต่งและบูรณะแล้วเสร็จเมื่อปี พ.ศ. 2532	

ชื่ออาคาร /สถานที่	ที่ตั้ง	กรรมสิทธิ์ / ผู้ดูแล	สภาพปัจจุบัน / ความสำคัญ ลักษณะสถาปัตยกรรม / รูปแบบอาคาร	ภาพประกอบ
17) วัดคอมรินทราราม	ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำแม่กลอง ข้างกรมการทหารช่าง ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมืองราชบุรี	วัดราชบุรีธรรมยุติกนิกาย จัดเป็นแหล่งโบราณคดี สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย จนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ประเภทศาสนสถานในพุทธศาสนาที่ ยังมีการใช้ประโยชน์ ปัจจุบันกรมศิลปากรยังไม่ได้ประกาศ ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน ดูแลโดย วัดอมรินทราราม	<p>วัดนี้สร้างก่อนที่เมืองราชบุรีจะย้ายจากฝั่งตะวันตกหาธาตุ วรวิหารมาอยู่ฝั่งตรงข้ามของแม่น้ำแม่กลอง ในปี พ.ศ. 2358 สร้างโดยเจ้าพระยาวงศาสุรศักดิ์ (แสง วงศาโรจน์) ต้นตระกูลวงศาโรจน์ สมุหพระกลาโหมในสมัยนั้น ต่อมา ในปี พ.ศ. 2360 รัชกาลที่ 2 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้ ย้ายเมืองราชบุรีมาตั้งอยู่บริเวณกรมการทหารช่างใน ปัจจุบัน วัดนี้จึงตั้งอยู่ติดกับตัวเมืองราชบุรีใหม่ทางด้านทิศ เหนือ</p> <p>ปัจจุบันหลักฐานของสถาปัตยกรรมและอาคาร เสนาสนะเก่าแก่ภายในวัด ที่สำคัญ ได้แก่ อุโบสถ วิหาร หลวงพ่ออมรินทรามศรี เจตีย์ราย และกุฏิสงฆ์</p>	
18) วัดพญาไม้	บ้านวัดพญาไม้ ตำบลโคกหม้อ (เทศบาลตำบลลำเมือง) อำเภอเมืองราชบุรี	เป็นวัดราษฎร์นิกาย จัดเป็นแหล่งโบราณคดี สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ประเภทศาสนสถานในพุทธศาสนา ที่ยังมีการใช้ประโยชน์ ปัจจุบันกรมศิลปากรยังไม่ได้ประกาศ ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน ดูแลโดย วัดพญาไม้	<p>เป็นวัดเก่าแก่ที่ไม่มีหลักฐานการสร้างวัดที่แน่นอน แต่ในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้เสด็จประพาสต้นไปตามลำน้ำแม่ กลอง ขณะผ่านหน้าวัดพญาไม้ได้สั่งให้เรือพระที่นั่งเข้า เทียบจอดที่ศาลาหน้าหน้าวัด แล้วเสด็จประทับพักผ่อน บนศาลาวัด ต่อมาในปี พ.ศ. 2461 รัชกาลที่ 6 ได้เสด็จ มาชมรอบใหญ่ที่จังหวัดราชบุรีใช้บริเวณวัดพญาไม้เป็น ที่ตั้งค่ายพักแรมของกองเสือป่า ปัจจุบันหลักฐานของ สถาปัตยกรรมและอาคารเสนาสนะเก่าแก่ภายในวัด ที่ สำคัญ ได้แก่ อุโบสถ ซุ้มประตู และกำแพงแก้ว รวมถึงมี พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์แห่งเมืองราชบุรี คือ พระพุทธชัย มงคล (หลวงพ่อตามใจ) พระพุทธรูปปูนปั้นปางสะดุ้งมาร ศิลปะสมัยอยุธยาตอนต้น</p>	

ชื่ออาคาร /สถานที่	ที่ตั้ง	กรรมสิทธิ์ / ผู้ดูแล	สภาพปัจจุบัน / ความสำคัญ ลักษณะสถาปัตยกรรม / รูปแบบอาคาร	ภาพประกอบ
<p>19) อาคารศาลากลาง จังหวัดราชบุรี (หลังเดิม)</p>	<p>ตั้งอยู่ริมฝั่งตะวันตกของ แม่น้ำแม่กลอง ถนนวรเดช ตำบลหน้าเมือง (เทศบาลเมืองราชบุรี) อำเภอเมืองราชบุรี</p>	<p>จัดเป็นแหล่งโบราณคดี สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 6 พ.ศ. 2465) ประเภทอาคารราชการ ที่ยังมีการใช้ประโยชน์ กรมศิลปากรประกาศ ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 94 ตอนที่ 39 วันที่ 10 พฤษภาคม 2520 และกำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 112 ตอนที่พิเศษ 98 ง วันที่ 22 กันยายน 2548 มีพื้นที่โบราณสถาน 6 ไร่ 1 งาน 19 ตารางวา ดูแลโดย กรมศิลปากร และ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ราชบุรี</p>	<p>ในสมัยรัชกาลที่ 6 อาคารหลังนี้ใช้เป็นศาลารัฐบาล มณฑลราชบุรี ต่อมาในปี พ.ศ. 2476 ได้เปลี่ยนชื่อเป็น ศาลากลางจังหวัดราชบุรี ในสมัยรัชกาลที่ 7 ลักษณะ อาคารได้รับอิทธิพลรูปแบบการก่อสร้างมาจาก สถาปัตยกรรมแบบตะวันตก เป็นอาคารชั้นเดียวก่ออิฐถือ ปูน ยกพื้นสูง มีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หลังคาทรง ปั้นหย่า มุงด้วยกระเบื้องจันทน์หรือกระเบื้องว่าว เน้น ทางเข้าหลักด้านหน้าโดยการสร้างเป็นมุขยื่นออกมา หน้า มุขเป็นซุ้มโค้งด้านข้างตกแต่งด้วยลวดลายปูนปั้นและหัวเสา ทรงกลมแบบศิลปะตะวันตก ปัจจุบันตัวอาคารหาสิ่งชมพู่ อ่อนตัดกับซุ้มหน้าต่างสีขาว</p> <p>ปัจจุบันอาคารหลังนี้ใช้เป็นพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ราชบุรี ซึ่งเปิดให้ประชาชนเข้าชมอย่างเป็นทางการ เมื่อ วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2534 โดยสมเด็จพระเทพ รัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินมา เป็นองค์ประธานในพิธีเปิด</p>	

ชื่ออาคาร /สถานที่	ที่ตั้ง	กรรมสิทธิ์ / ผู้ดูแล	สภาพปัจจุบัน / ความสำคัญ ลักษณะสถาปัตยกรรม / รูปแบบอาคาร	ภาพประกอบ
20) อาคารศาลากลาง มณฑลราชบุรี (บ้านสมเด็จพระเจ้าพระยา บรมมหาศรีสุริยวงศ์	ตั้งอยู่ริมฝั่งตะวันตกของ แม่น้ำแม่กลอง ถนนวรเดช ตำบลหน้าเมือง (เทศบาลเมืองราชบุรี) อำเภอเมืองราชบุรี	จัดเป็นแหล่งโบราณคดี สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 5 พ.ศ. 2416) ประเภทอาคารราชการ ที่ยังมีการใช้ประโยชน์ ปัจจุบันกรมศิลปากรยังไม่ได้ประกาศ ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน ดูแลโดย กรมศิลปากร และ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ราชบุรี	ในต้นรัชกาลที่ 5 อาคารหลังนี้ใช้เป็นบ้านพัก (จวน) ของสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ต่อมาใช้เป็นกองบัญชาการ รัฐบาลมณฑลราชบุรี ในปี พ.ศ. 2438 จนถึงปี พ.ศ. 2440 ได้โปรดเกล้าฯ ให้อ้ายที่ว่าการเมืองจากฝั่งตะวันออกของ แม่น้ำแม่กลองมารวมกับศาลาว่าการมณฑล แล้วเรียกว่า “ศาลารัฐบาลมณฑลราชบุรี” ต่อมาในปี พ.ศ. 2465 ใน รัชกาลที่ 6 ได้ใช้บ้านหลังนี้เป็นจวนเจ้าเมืองราชบุรี ต่อมา ใช้เป็นที่ทำการของสมาคมส่งเสริมวัฒนธรรมหญิงราชบุรี ห้องสมุดประชาชนจังหวัดราชบุรี ปัจจุบันทางสำนักงาน โบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 1 ราชบุรี ได้ ดำเนินการบูรณะซ่อมแซม เมื่อปี พ.ศ. 2540 เพื่อใช้เป็น อาคารจัดนิทรรศการพิเศษของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ราชบุรี	
21) อาคารศาลากลาง ราชบุรี	ถนนวิจิตรสงคราม ตำบลหน้าเมือง (เทศบาลเมืองราชบุรี) อำเภอเมืองราชบุรี	จัดเป็นแหล่งโบราณคดี สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 5) ประเภทอาคารราชการ ที่ยังมีการใช้ประโยชน์ กรมศิลปากรประกาศ ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 94 ตอนที่ 39	อาคารหลังนี้สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2449 (ร.ศ. 125) ใน รัชสมัยรัชกาลที่ 5 เพื่อเป็นที่ทำการศาลมณฑลราชบุรี ต่อมาเมื่อรัชกาลที่ 7 ได้ยกเลิกศาลมณฑลราชบุรี จัดตั้ง เป็นศาลจังหวัด อาคารหลังนี้จึงเป็นที่ทำการศาลจังหวัด ราชบุรีใช้มาจนถึงปี พ.ศ. 2501 หลังจากนั้นจึงใช้เป็นที่ทำ การของศาลากลางราชบุรีมาตลอดจนถึงปัจจุบัน	

ชื่ออาคาร /สถานที่	ที่ตั้ง	กรรมสิทธิ์ / ผู้ดูแล	สภาพปัจจุบัน / ความสำคัญ ลักษณะสถาปัตยกรรม / รูปแบบอาคาร	ภาพประกอบ
22) อาคารสโมสร เสือป่า ราชบุรี	ตั้งอยู่ภายในบริเวณ ศูนย์อนามัยที่ 4 ราชบุรี ถนนศรีสุริยวงศ์ ตำบลหน้าเมือง (เทศบาลเมืองราชบุรี) อำเภอเมืองราชบุรี	วันที่ 10 พฤษภาคม 2520 และกำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 106 ตอนที่ 26 วันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2532 มีพื้นที่โบราณสถาน 1 ไร่ 1 งาน 3 ตารางวา ดูแลโดย กรมศิลปากร และศาลแขวงราชบุรี	ลักษณะอาคารเป็นอาคารก่ออิฐถือปูนแบบตึกฝรั่ง 2 ชั้น หลังคาทรงจั่ว หน้าบันด้านหน้ามีลวดลายปูนปั้นรูป ตราประจำรัชกาลที่ 5 และมีอักษรคำว่า "ศาล รัตนโกสินทร์ศึก ๒๒๕" เมื่อมองจากภายนอกจะเห็นเป็น อาคาร 3 ชั้น ช่องหน้าต่างเป็นรูปอาร์คโค้ง บานประตู และหน้าต่างเป็นไม้ และยังมีศาลาแปดเหลี่ยม เป็นศาลา ไม้รูปแปดเหลี่ยมหลังคาเครื่องไม้มุงกระเบื้อง ตั้งอยู่ ด้านหน้าอาคารนี้	
		จัดเป็นแหล่งโบราณคดี สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 6) ประเภทอาคารราชการ ที่ยังมีการใช้ประโยชน์ กรมศิลปากรประกาศ ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน และกำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 117 ตอนที่พิเศษ 103 ง วันที่ 6 ตุลาคม 2543 มีพื้นที่โบราณสถาน 1 งาน 96 ตารางวา ดูแลโดย กรมศิลปากร และสโมสรเสือป่า ราชบุรี	อาคารหลังนี้ก่อสร้างโดยสมาชิกเสือป่า พ่อค้า และ ประชาชน เพื่อน้อมเกล้าฯ ถวายรัชกาลที่ 6 ก่อนปี พ.ศ. 2456 อาคารหลังนี้ใช้เป็นที่ตั้งสรวงศ์ของกองเสือป่าในสมัย นั้น ในปี พ.ศ. 2489 รัชกาลที่ 8 และรัชกาลที่ 9 (สมัย ดำรงพระอิสริยยศเป็นพระอนุชาธิราช) พร้อมด้วยสมเด็จพระ พระราชชนนีศรีสังวาลย์ ได้เสด็จพระราชดำเนินมา ประทับพักเสวยเครื่องว่าง ณ อาคารหลังนี้ และในช่วงปี พ.ศ. 2491 - 2522 อาคารหลังนี้ยังใช้เป็นที่ตั้งของ หน่วยงานทางสาธารณสุข กองควบคุมกาฬโรคและ คุตตะโรค (ทกอ) ต่อมาทางศูนย์อนามัยแม่และเด็กเขต 7 จึงขอใช้ประโยชน์พื้นที่อาคารสโมสรเสือป่าแทน	

ชื่ออาคาร / สถานที่	ที่ตั้ง	กรรมสิทธิ์ / ผู้ดูแล	สภาพปัจจุบัน / ความสำคัญ ลักษณะสถาปัตยกรรม / รูปแบบอาคาร	ภาพประกอบ
23) จวนเทศาภิบาล มณฑล (จวนผู้ว่า ราชการจังหวัด ราชบุรีปัจจุบัน)	ตั้งอยู่ริมฝั่งตะวันตกของ แม่น้ำแม่กลอง ตำบลหน้าเมือง (เทศบาลเมืองราชบุรี) อำเภอเมืองราชบุรี	เป็นอาคารราชการที่ยังมี การใช้ประโยชน์ในปัจจุบัน สร้างในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 5) ปัจจุบันกรมศิลปากรยังไม่ได้ประกาศ ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน ดูแลโดย สำนักงานจังหวัดราชบุรี	ลักษณะอาคารเป็นเรือนทรงปั้นหยา เดิมเคยเป็นจวนที่ พักของสมุหเทศาภิบาลมณฑลราชบุรี ไม่ปรากฏหลักฐานปีที่ สร้าง แต่ในปี พ.ศ. 2452 รัชกาลที่ 5 ทรงเสด็จมาประทับ แรมที่จวนแห่งนี้ และในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้เสด็จมาประทับ แรมที่จวนแห่งนี้ในปี พ.ศ. 2456 และตั้งแต่ปี พ.ศ. 2438 อาคารหลังนี้ได้ถูกใช้เป็นจวนของผู้ว่าราชการจังหวัดมา จนถึงปัจจุบัน	
24) ตลาดทรัพย์สิน ส่วนพระมหากษัตริย์	ตั้งอยู่บริเวณริมแม่น้ำ แม่กลองฝั่งตะวันออก ระหว่างถนนวรเดช กับถนนอัมรินทร์ ตำบลหน้าเมือง (เทศบาลเมืองราชบุรี) อำเภอเมืองราชบุรี	อยู่ในความดูแลของสำนักงาน ทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์	ตลาดแห่งนี้เป็นย่านการค้าเก่าแก่ที่สำคัญของเมือง ราชบุรี เป็นย่านการค้าของชาวไทยเชื้อสายจีนที่มีตึกแถว เก่าแก่จำนวนมากสร้างขึ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 - 7 เป็น ตึกก่ออิฐฉาบปูน ลักษณะสถาปัตยกรรมได้รับอิทธิพล ตะวันตกแบบโคโลเนียล ทั้งเก่าและใหม่ผสมผสานกัน มี จำนวนกว่า 300 อาคาร การใช้สอยอาคาร ส่วนใหญ่ใช้ ประกอบกิจกรรมการพาณิชย์ ชั้นล่างใช้เป็นร้านค้าขาย ส่วนชั้นบนชั้น 2 ขึ้นไปใช้เป็นที่อยู่อาศัย หรือเก็บสิ่งของ ไว้อยู่ สถาปัตยกรรมโดยรวมยังมีความแข็งแรงของ โครงสร้าง แต่ขาดการดูแลเอาใจใส่จึงทำให้อาคารดู สกปรกและทรุดโทรม	

ชื่ออาคาร /สถานที่	ที่ตั้ง	กรรมสิทธิ์ / ผู้ดูแล	สภาพปัจจุบัน / ความสำคัญ ลักษณะสถาปัตยกรรม / รูปแบบอาคาร	ภาพประกอบ
25) ตลาดสนามหญ้า (ตลาดราชพัสดุ)	ตั้งอยู่บริเวณริมแม่น้ำแม่ กลองฝั่งตะวันออก ถนนวรเดช ตำบลหน้าเมือง (เทศบาลเมืองราชบุรี) อำเภอเมืองราชบุรี	ดูแลโดย กรมธนารักษ์ กระทรวงการคลัง	สร้างขึ้นเมื่อ 60 กว่าปีที่แล้ว ในอดีตถือเป็น ส่วนสาธารณะแห่งแรกที่ตั้งอยู่ใจกลางเมืองราชบุรี มีที่ย้าย ปลูกเข้าไปทั่วทั้งสนาม มีน้ำพุตั้งอยู่ตรงกลางสนาม ต่อมา มีหอนาฬิกาเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของเมืองราชบุรี ใน อดีตเวลาตอนเย็นจะมีท่าบเร่แฉะลอยมาตั้งเรียงรายขาย อาหารของกินมากมาย ตั้งแต่เวลา 6 โมงเย็นจนถึงรุ่งเช้า จนกลายเป็นตลาดได้รุ่ง ต่อมาในปี พ.ศ. 2527 ทาง กรมธนารักษ์ มีโครงการปรับปรุงตลาดได้รื้อสนามหญ้าใหม่ ความเป็นระเบียบ จึงได้สร้างหลังคาคลุมกันแดดกันฝนขึ้น อย่างถาวร และจัดแบ่งพื้นที่ขายของให้แก่พ่อค้าแม่ค้าที่ ต้องการเข้ามาค้าขาย และได้ตั้งชื่อตลาดได้รุ่งที่ปรับปรุง ใหม่แห่งนี้ว่า "ตลาดราชพัสดุ" จึงเป็นตลาดขายอาหาร ของกินตลอดทั้งวันมาจนถึงปัจจุบัน	 <p>ภาพในอดีต</p>
	 <p>สภาพปัจจุบัน</p>			

ชื่ออาคาร /สถานที่	ที่ตั้ง	กรรมสิทธิ์ / ผู้ดูแล	สภาพปัจจุบัน / ความสำคัญ ลักษณะสถาปัตยกรรม / รูปแบบอาคาร	ภาพประกอบ
26) ย่านการค้า ไอม้งนครราชบุรี	บริเวณแม่น้ำแม่กลอง และพื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำ แม่กลองฝั่งตะวันตก ตำบลหน้าเมือง (เทศบาลเมืองราชบุรี) อำเภอเมืองราชบุรี	อยู่ในความดูแลของ เทศบาลเมืองราชบุรี และกรมเจ้าท่า	<p>ในอดีตเป็นแหล่งค้าขายที่มีสภาพคึกคัก และเป็นแหล่งขึ้นไอม้งที่สำคัญของจังหวัดราชบุรี ไอม้งนครของจังหวัดราชบุรีนี้ทำโดยช่างชาวจีน เป็นไอม้งเคลือบเขียนลายมังกรเลียนแบบไอม้งจากเมืองจีน ในอดีตจะมีเรือกระแซงพาทะไอม้งกันบริเวณหน้าน้ำ ซึ่งเป็นท่าเทียบเรือไอม้งขนส่งไอม้งกร อ่าง โห และภาชนะดินเผาต่างๆ ที่ผลิตจากราชบุรี บริเวณท่าเรือขนส่งไอม้งจะอยู่ใกล้กับโรงงานไอม้ง เริ่มตั้งแต่บริเวณหน้าศาลากลางจังหวัดราชบุรี (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ราชบุรี ในปัจจุบัน) ไปจนถึงตลาดสนามหญ้า</p> <p>แต่เมื่อการคมนาคมทางน้ำลดบทบาทความสำคัญลง การคมนาคมทางบกเข้ามาแทนที่ ความคึกคักของย่านการค้าริมแม่น้ำแม่กลองและบริเวณท่าขึ้นไอม้งจึงค่อยๆ เลือนหายไป ปัจจุบันบริเวณนี้ได้รับการพัฒนาให้เป็นพื้นที่พักผ่อนหย่อนใจ และใช้จัดกิจกรรมต่างๆ ของจังหวัดราชบุรี</p>	
				 <p>อดีต</p>

ชื่ออาคาร /สถานที่	ที่ตั้ง	กรรมสิทธิ์ / ผู้ดูแล	สภาพปัจจุบัน / ความสำคัญ ลักษณะสถาปัตยกรรม / รูปแบบอาคาร	ภาพประกอบ
27) ย่านตลาดโรงช้าง	ตั้งอยู่บริเวณถนนเขา ใกล้กับวัดโรงช้าง ตำบลท่าไม้เมือง (เทศบาลเมืองราชบุรี) อำเภอเมืองราชบุรี	อยู่ในความดูแลของภาคเอกชน	<p>ในอดีตเป็นย่านตลาดเก่าแก่แห่งหนึ่งของเมืองราชบุรี ปัจจุบันเป็นตลาดเย็นที่คนในเมืองรู้จักกันดี พ่อค้าแม่ค้าจะนำสินค้าและอาหารหลากหลายชนิดมาตั้งวางขายบริเวณพื้นที่ว่างของวัด ซึ่งอยู่ฝั่งตรงข้ามวัดโรงช้าง บนทางเท้า และตั้งวางขายบริเวณหน้าบ้านที่ตั้งอยู่ริมสองฝั่งของถนนเขา นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งจำหน่ายไอ้ของกระถางต้นไม้ และภาชนะเครื่องปั้นดินเผาชนิดต่าง ๆ</p> <p>ลักษณะที่โดดเด่นของย่านตลาดโรงช้าง คือ มีอาคารเรือนไม้เก่าแก่จำนวนหนึ่งที่ตั้งอยู่ริมสองฝั่งของถนนเขา มีลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ แต่ชาวบ้านหรือร้านค้าปลีกใด ๆ และอยู่ใกล้กัน ในรูปแบบเดียวกัน แต่แยกหลังคาเป็นสัดส่วน ซึ่งเกิดได้จากอุปสรรคหลังคาที่คลุมลงมา ปัจจุบันแม้บ้านบางหลังจะเปลี่ยนหลังคาใหม่แต่ยังคงรักษารูปร่างเดิมของอาคารไว้ หน้าบ้านใช้เป็นร้านค้า ตัวบ้านต่อยาวออกไปอีกเป็นแถวเพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัย</p>	
				

ชื่ออาคาร /สถานที่	ที่ตั้ง	กรรมสิทธิ์ / ผู้ดูแล	สภาพปัจจุบัน / ความสำคัญ ลักษณะสถาปัตยกรรม / รูปแบบอาคาร	ภาพประกอบ
28) สะพานจุฬาลงกรณ์	ข้ามแม่น้ำแม่กลอง ระหว่างตำบลหน้าเมือง เทศบาลเมืองราชบุรีกับ เทศบาลตำบลหลักเมือง อำเภอเมืองราชบุรี	อยู่ในความดูแลของ การรถไฟแห่งประเทศไทย (รฟท.)	<p>รัชกาลที่ 5 ทรงโปรดให้มีการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำแม่กลองสำหรับรถยนต์และรถไฟ และทรงเสด็จมาเปิดสะพานพร้อมกับพระราชทานนาม “สะพานจุฬาลงกรณ์” เมื่อปี พ.ศ. 2444 (ร.ศ. 120) สะพานจุฬาลงกรณ์นอกจากจะเป็นหัวใจของภาคคมนาคมของจังหวัดราชบุรีแล้ว ยังเป็นส่วนหนึ่งของทางรถไฟสายใต้ของไทยอีกด้วย</p> <p>ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 สะพานแห่งนี้เป็นการโจมตีของฝ่ายสัมพันธมิตร ในการทิ้งระเบิดเพื่อทำลายสะพาน โดยการผูกทุกระเบิดด้วยโซ่เป็นพวง เพื่อทิ้งให้ลงไปที่ล่องบริเวณสะพานไว้ และตั้งเวลาให้ระเบิด สะพานจุฬาลงกรณ์ถูกระเบิดทำลายลงในวันที่ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2488 และได้ถูกซ่อมแซมบูรณะขึ้นใหม่ ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้ยุติลง โดยกองทหารจากประเทศอินเดีย ใช้แรงงานของทหารญี่ปุ่นผู้พ่ายแพ้สงครามเป็นกรรมกรทำการซ่อม โดยทำการซ่อมทั้งกลางวันและกลางคืน ใช้เวลาเกือบ 2 เดือน จึงได้เปิดใช้การได้อีกครั้งในวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ.2488 โดยการบูรณะให้เหลือเฉพาะแต่ทางรถไฟเท่านั้น</p>	 <p>พิธีเปิดสะพานจุฬาลงกรณ์ ครีครีก เมื่อปี พ.ศ. 2444</p> <p>พิธีเปิดสะพานจุฬาลงกรณ์ ครั้งที่ 2 เมื่อปี พ.ศ. 2448</p> <p>สภาพปัจจุบัน</p>

ชื่ออาคาร /สถานที่	ที่ตั้ง	กรรมสิทธิ์ / ผู้ดูแล	สภาพปัจจุบัน / ความสำคัญ ลักษณะสถาปัตยกรรม / รูปแบบอาคาร	ภาพประกอบ
29) สะพานธนบุรีราชบุรี	ข้ามแม่น้ำแม่กลองระหว่างตำบลหน้าเมืองเทศบาลเมืองราชบุรีกับเทศบาลตำบลหลักเมืองอำเภอเมืองราชบุรี	ดูแลโดยกรมทางหลวง กระทรวงคมนาคม	สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2503 เกิดจากเหตุการณ์ไฟไหม้เมืองราชบุรี บริเวณถนนราษฎร์อินดี ภายหลังเหตุการณ์ไฟไหม้ครั้งนั้น จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรีในขณะนั้นได้มาตรวจเยี่ยมหลังเกิดเหตุแล้ว จึงได้สั่งให้สร้างสะพานธนบุรีขึ้น เนื่องจากคอคอดเกิดเหตุไฟไหม้รอดดับเพลิงเข้าไปยังพื้นที่ได้ลำบาก เรือดับเพลิงก็ไกลจากที่เกิดเหตุ จึงมีคำสั่งให้สร้างสะพานสำหรับรถยนต์ข้ามแม่น้ำแม่กลองขึ้นใหม่ เพื่ออำนวยความสะดวกสำหรับชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณสองฝั่งแม่น้ำแม่กลอง โดยใช้ชื่อสะพานจากนามสกุลของท่าน "สะพานธนบุรี" สร้างคู่ขนานกับสะพานจุฬาลงกรณ์ซึ่งกำหนดให้ใช้งานเฉพาะรถไฟเท่านั้น	 <p>ช่างก่อสร้างสะพานธนบุรี ในปี พ.ศ.2503</p> <p>สะพาน ธนบุรี ธ.ศ.๒๕๐๓</p>
30) สถานีรถไฟราชบุรี	ตั้งอยู่ที่ถนนศตวรรษ ตำบลหน้าเมือง (เทศบาลเมืองราชบุรี) อำเภอเมืองราชบุรี	ดูแลโดยการรถไฟแห่งประเทศไทย (รฟท.)	เป็นสถานีรถไฟชั้น 1 ของทางรถไฟสายใต้ ในอดีตสถานีรถไฟแห่งนี้เป็นจุดเติมน้ำและพืงสำหรับรถไฟสายใต้ และเป็นปลายทางรถไฟสายใต้บางขบวน จึงมีถังน้ำวางเติมน้ำ และวงเวียนกลับริดจ์กัร ตั้งอยู่เพื่อเป็นอนุสรณ์สถานี่รถไฟแห่งนี้มีความสำคัญในด้านประวัติศาสตร์ของเมืองราชบุรี เมื่อครั้งรัชกาลที่ 5 ทรงโปรดให้มีการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำแม่กลองสำหรับทั้งรถยนต์และรถไฟ และได้ทรงเสด็จมาเปิดสะพานสะพานจุฬาลงกรณ์ เมื่อปี พ.ศ. 2444 (ร.ศ. 120) สถานีรถไฟราชบุรีได้ถูกใช้เป็นที่สถานีที่จอดขบวนรถไฟพระที่นั่ง และสถานีที่เตรียมการรับเสด็จในขณะนั้น	 <p>อดีต</p> <p>ปัจจุบัน</p>

ผ.4 การวิเคราะห์และประเมินคุณค่าองค์ประกอบที่สำคัญของเมืองราชบุรี

การอนุรักษ์เมืองเก่าจำเป็นต้องอนุรักษ์ทั้งอาคาร สถาปัตยกรรม และบริเวณที่มีคุณค่า ซึ่งมักมีความแตกต่างกันไปทั้งจากปัจจัยด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี ความเก่าแก่ (อายุ) คุณค่าด้านสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม และสภาพอาคาร รวมทั้งคุณค่าด้านการเป็นองค์ประกอบเมืองเก่าของโบราณสถาน อาคาร และสถานที่สำคัญนั้น ๆ การประเมินเพื่อจัดลำดับความสำคัญเป็นแนวทางหนึ่งที่ทำให้ทราบถึงคุณค่า ตลอดจนระดับคุณค่าของโบราณสถาน อาคาร และสถานที่เหล่านั้น อันเป็นประโยชน์ในการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า และความสำคัญของพื้นที่ (Zones) เมืองเก่าในแต่ละเขต โดยบริเวณที่มีการรวมกลุ่มหรือกระจุกตัวของอาคารและสถานที่ที่มีคุณค่า มักเป็นบริเวณที่มีความสำคัญมากกว่าบริเวณที่ปริมาณอาคารที่มีคุณค่าจำนวนน้อยกว่า ซึ่งจะเป็นประโยชน์ให้สามารถกำหนดความเข้มในการอนุรักษ์ บูรณะฟื้นฟู และพัฒนาได้ไม่เท่ากัน สำหรับการประเมินคุณค่าและความสำคัญขององค์ประกอบที่สำคัญของเมืองเก่า ในที่นี้พิจารณาจากผลของคะแนนรวมที่มาจากเกณฑ์หลักที่ใช้ในการประเมิน ซึ่งได้จากการลงสำรวจพื้นที่ โดยมีเกณฑ์ที่ใช้ในการประเมิน ดังนี้

- **เกณฑ์คุณค่าทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี** พิจารณาจากความสำคัญในทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีว่ามีมากน้อยเพียงใด และจัดอยู่ในระดับชาติหรือระดับท้องถิ่น เช่น ระบุว่ามีความสำคัญมาก เนื่องจากเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์หรือบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ของชาติ หรือในเมืองนั้น หรือเป็นหลักฐานแสดงถึงวิวัฒนาการและอารยธรรมของเมือง หากเกี่ยวข้องมากจะได้คะแนนมากตามลำดับ โดยมีค่าคะแนนสูงสุด 3 คะแนน
- **เกณฑ์คุณค่าด้านอายุและความเก่าแก่** พิจารณาจากอายุขององค์ประกอบของเมืองเหล่านั้นว่าปลูกสร้างขึ้นเมื่อใด มีอายุมากน้อยเพียงใด หรือประมาณความเก่าแก่ขององค์ประกอบของเมืองนั้น ๆ โดยพิจารณาจากลักษณะ/วิธีการก่อสร้าง ช่างฝีมือ และประวัติของสิ่งปลูกสร้าง หากมีอายุมากหรือมีความเก่าแก่มากจะได้คะแนนมากตามลำดับ โดยมีค่าคะแนนสูงสุด 3 คะแนน
- **เกณฑ์คุณค่าด้านสภาพอาคาร สถานที่ และแหล่งโบราณสถาน** พิจารณาจากสภาพของโบราณสถาน อาคาร และสถานที่สำคัญว่าอยู่ในระดับใด อยู่ในสภาพดีแค่ไหน ทรวดทรงมากน้อยเพียงใด การบูรณะซ่อมแซมทำได้เพียงใด เช่น อาคารที่มีคุณค่าทางศิลปกรรมใกล้เคียงกัน แต่มีสภาพอาคารดีกว่าก็จะมีคะแนนที่สูงกว่า แม้ว่าอาคารที่มีคุณค่าทางศิลปกรรมสูงกว่าแต่ยากต่อการบูรณะ หากบูรณะใหม่เป็นส่วนใหญ่อาคารก็อาจเสี่ยงต่อการผิพังและทำให้คุณค่าด้อยลงไป รวมไปถึงความสะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อย ความมั่นคงแข็งแรง การประดับตกแต่งยังคงความงดงามและมีคุณค่า หรือมี

การดัดแปลงทางกายภาพแต่ยังคงรูปแบบดั้งเดิมอยู่ในปริมาณมากพอสมควร และอยู่ในสภาพที่ดี ซึ่งการให้คะแนนจะให้คะแนนมากน้อยตามลักษณะทางกายภาพที่ปรากฏ โดยมีค่าคะแนนสูงสุด 3 คะแนน

- **เกณฑ์คุณค่าด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม** พิจารณาจากลักษณะทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมของอาคารและสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ ว่าจัดอยู่ในรูปแบบ/รูปทรงลักษณะใด โดยเปรียบเทียบกับอาคารรูปแบบเดียวกันทั้งในระดับชาติหรือท้องถิ่น หรือมีลักษณะเฉพาะทางสถาปัตยกรรมของพื้นที่นั้นที่หาไม่ได้ในพื้นที่อื่น หรือมีลักษณะโครงสร้างและการก่อสร้างเฉพาะอย่างพิเศษ ซึ่งจะได้คะแนนมากน้อยตามลำดับ โดยมีค่าคะแนนสูงสุด 3 คะแนน เช่น พบว่าสิ่งปลูกสร้างที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์สูงจากเกณฑ์การพิจารณาข้างต้น แต่ความสำคัญทางศิลปกรรมมีไม่มากนัก เนื่องจากเป็นรูปแบบอาคารยุคสมัยอาณานิคมเช่นเดียวกับอาคารอื่น ๆ ที่สร้างกันทั่วไปไม่ค่อยมีความโดดเด่น โดยยังปรากฏอาคารที่มีคุณลักษณะเดียวกันนี้อยู่อีกมากพอควร จึงได้คะแนนไม่มาก
- **เกณฑ์คุณค่าด้านองค์ประกอบและภาพลักษณ์ของเมือง (Image of City)** พิจารณาจากคุณค่าด้านที่ตั้ง โดยคำนึงถึงความสัมพันธ์ต่อส่วนอื่นๆ ของเมืองมากน้อยไม่เท่ากัน ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบส่วนต่าง ๆ ของเมืองที่ทำให้เห็นร่องรอยรูปแบบหรือแบบแผนของผังเมืองเก่า หรือแสดงการใช้พื้นที่ ขนาดสัดส่วนที่วางเฉพาะอย่างภายในเมืองเก่า และความกลมกลืนของแต่ละองค์ประกอบของเมืองกับบริเวณโดยรอบ เป็นต้น รวมถึงพิจารณาจากการออกแบบชุมชนเมืองหรือเมือง ว่าองค์ประกอบของเมืองที่สำคัญต่าง ๆ เหล่านี้มีผลอย่างไรต่อการรับรู้ได้ของผู้คนที่เกี่ยวกับภาพลักษณ์หรือจินตภาพทั้งตัวอาคาร สถานที่ หรือบริเวณส่วนใดส่วนหนึ่งของเมือง เมื่อเดินทางเข้าไปยังเมืองนั้น ๆ ตามทฤษฎี Image of the City (Lynch, 2000) เช่น ตำแหน่ง ที่ตั้ง สังเกตเห็นได้ง่าย โดยอยู่บนทางสัญจรหลัก อยู่บริเวณจุดตัดของทางสัญจร หรือติดกับที่โล่งว่าง เมืองมีเส้นทาง (Path) และขอบ (Edge) ที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ หรือตัวอาคารเองมีลักษณะทางกายภาพโดดเด่นจนเป็นที่หมายรู้/หมายตา (Landmark) หรือมีย่าน (District) ที่มีลักษณะพิเศษทั้งลักษณะทางกายภาพและกิจกรรมที่ปรากฏบนพื้นที่ย่านนั้น เป็นต้น ซึ่งจะได้คะแนนมากน้อยตามสิ่งที่ปรากฏทางกายภาพและการรับรู้ได้ทางกายภาพของพื้นที่หรือบริเวณนั้น โดยมีค่าคะแนนสูงสุด 3 คะแนน
- **เกณฑ์คุณค่าความสำคัญต่อสังคมและชุมชน** พิจารณาจากความสำคัญของอาคารพื้นที่โบราณสถานที่มีต่อระบบทางสังคม และมีความสำคัญหรือเป็นส่วนหนึ่งต่อระบบ

ของย่านหรือชุมชนในปัจจุบันที่คนในชุมชนรับรู้ความเกี่ยวข้องอย่างใดอย่างหนึ่งต่อพื้นที่ดังกล่าว เช่น การเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ สถานที่สาธารณะของเมืองนั้นๆ โดยมีค่าคะแนนสูงสุด 3 คะแนน

ทั้งนี้ การวิเคราะห์และประเมินคุณค่าองค์ประกอบที่สำคัญของเมืองเก่าราชบุรี จากการให้คะแนนตามเกณฑ์ข้างต้น และการให้ค่าน้ำหนักความสำคัญของแต่ละปัจจัยที่มีผลต่อการอนุรักษ์จะดำเนินการโดยให้ผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้ประเมิน ซึ่งผลคะแนนรวมที่ได้จากการประเมินคุณค่าตามหลักเกณฑ์ข้างต้นสามารถนำไปใช้สำหรับการวางแผนที่แยกแยะระดับความสำคัญและศักยภาพขององค์ประกอบที่สำคัญของเมือง ไม่ว่าจะเป็น โบราณสถาน อาคาร และสถานที่สำคัญในพื้นที่เมืองเก่าเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาในด้านต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม รวมทั้งนำไปใช้เป็นข้อมูลสนับสนุนในการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าได้อีกด้วย

จากการวิเคราะห์และประเมินคุณค่าด้านต่าง ๆ ขององค์ประกอบที่สำคัญของเมืองเก่าราชบุรี ทั้งหมด 31 แห่ง ทั้งด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี ด้านอายุและความเก่าแก่ ด้านสภาพอาคาร สถานที่ และโบราณสถาน ด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม ด้านองค์ประกอบเมืองและภาพลักษณ์ของเมือง (Image of City) และด้านคุณค่าความสำคัญต่อสังคมและชุมชน เมื่อนำค่าคะแนนที่ได้จากการประเมินคุณค่าในทุกด้านมารวมกัน และจัดแบ่งกลุ่มคะแนนรวมขององค์ประกอบของเมืองที่สำคัญดังกล่าว สามารถแบ่งกลุ่มคะแนนตามศักยภาพขององค์ประกอบเมืองได้ 3 ระดับ มีรายละเอียดดังนี้ (แผนที่ ผ-6 และตารางที่ 4-1)

1) กลุ่มองค์ประกอบเมืองที่มีศักยภาพระดับสูง

องค์ประกอบของเมืองกลุ่มนี้มีด้วยกัน 4 แห่ง ได้แก่ แม่น้ำแม่กลอง และพื้นที่ริมสองฝั่งแม่น้ำแม่กลอง ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองราชบุรี วัดมหาธาตุวรวิหาร และวัดเขาวัง องค์ประกอบของเมืองในกลุ่มนี้ถือว่าเป็นองค์ประกอบที่มีคุณค่าและความสำคัญอย่างมากต่อเมืองราชบุรี เนื่องจากเป็นองค์ประกอบของเมืองที่มีคุณค่าในระดับสูงเกือบทุกด้าน ทั้งด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี ด้านอายุและความเก่าแก่ โดยเป็นหลักฐานสำคัญที่ปัจจุบันยังมีหลงเหลือและปรากฏให้เห็นอยู่ ซึ่งสามารถบ่งบอกถึงเรื่องราวของความเป็นเมืองเก่าราชบุรีที่มีประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานมายาวนาน รวมถึงเป็นองค์ประกอบที่มีความโดดเด่นทางด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม และเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สร้างบรรยากาศและจินตภาพของการรับรู้ได้ถึงความเป็นเมืองเก่าราชบุรีได้อย่างมาก รวมถึงมีคุณค่าความสำคัญต่อสังคมและชุมชนเมืองราชบุรีในแง่ของการรับรู้ของคนราชบุรีและคนทั่วไป และเป็นพื้นที่ทางสังคมให้ชาวราชบุรีได้ใช้ประกอบกิจกรรมที่สำคัญเนื่องในโอกาสต่าง ๆ

หากพิจารณาองค์ประกอบของเมืองในกลุ่มนี้ในเชิงที่ตั้ง พบว่า องค์ประกอบดังกล่าวตั้งอยู่ในบริเวณที่ไม่ไกลกันนักและอยู่ภายในเขตพื้นที่ที่เป็นตัวเมืองราชบุรี ยกเว้น วัดเขาวัง โดยมีวัดมหาธาตุวรวิหาร ตั้งอยู่ตรงใจกลางเมืองโบราณราชบุรี ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางหลักของชุมชนเมืองราชบุรีในสมัยนั้น และเป็นที่ยกย่องเป็นหลักที่สำคัญ (Landmark) ของเมืองราชบุรี โดยมีกำแพงเมืองและคูเมืองราชบุรีเป็นขอบของเมือง (Edge) มีแม่น้ำแม่กลองและพื้นที่ริมสองฝั่งแม่น้ำแม่กลองเป็นแหล่งธรรมชาติที่สำคัญของเมืองที่ช่วยส่งเสริมและรักษาสภาพภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าราชบุรีให้สวยงาม

2) กลุ่มองค์ประกอบเมืองที่มีศักยภาพระดับปานกลาง

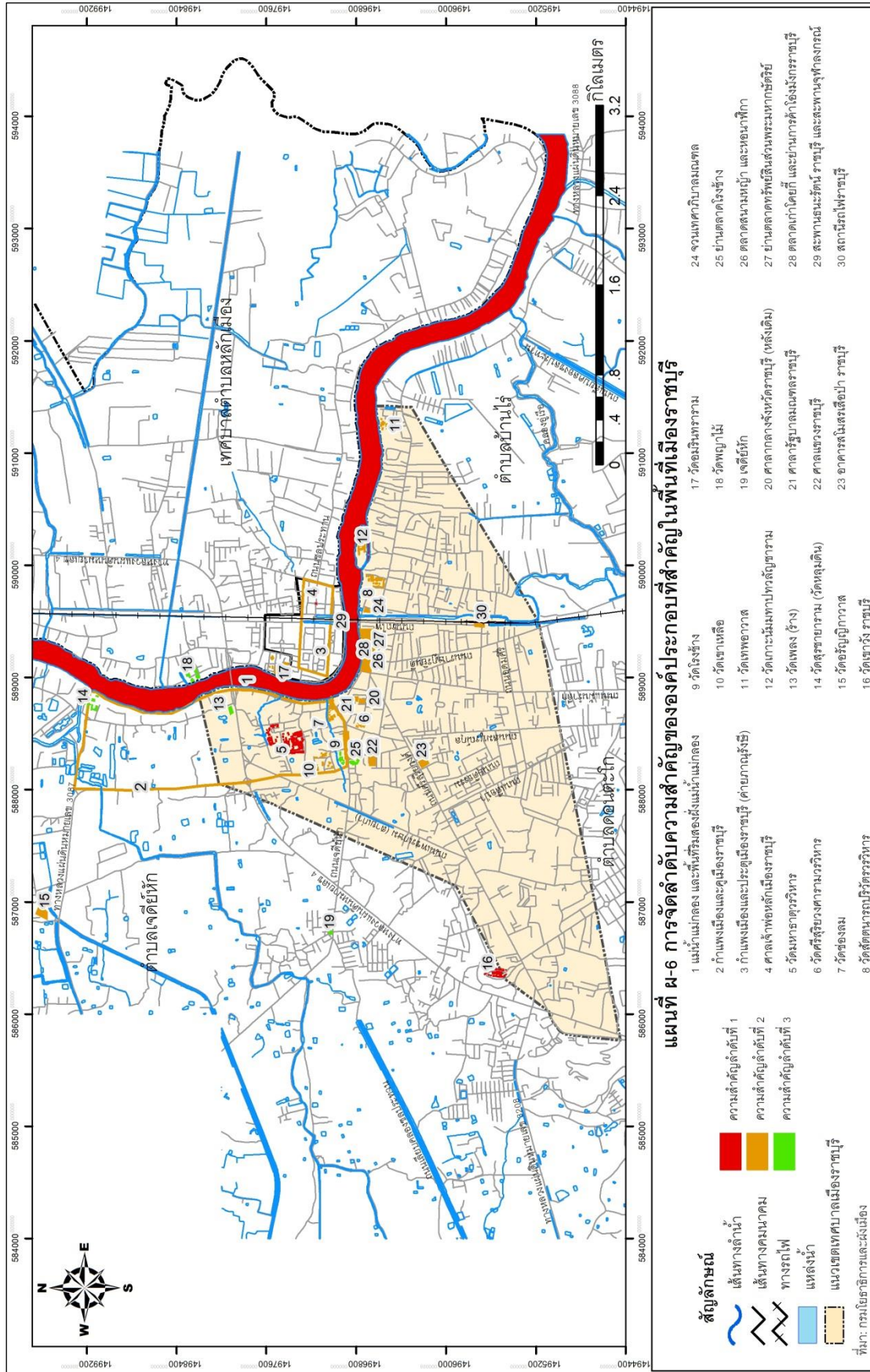
องค์ประกอบของเมืองกลุ่มนี้มีด้วยกัน 22 แห่ง ได้แก่ กำแพงเมืองและคูเมืองราชบุรี กำแพงเมืองและประตูเมืองราชบุรี (ค่ายภาณุรังษี) วัดศรีสุริยวงศาธรรมิการาม วัดช่องลม วัดเขาเหลื่อ วัดสัตตนารถปริวัตรวรวิหาร วัดเทพอาวาส วัดเกาะนัมมทาบทวัญญูชาราม วัดอมรินทราราม (วัดตาล) วัดอรัญญิกาวาส อาคารศาลากลางจังหวัดราชบุรี (หลังเดิม) อาคารศาลาัฐบาลมณฑลราชบุรี อาคารศาลแขวงราชบุรี (ศาลมณฑลราชบุรี) อาคารสโมสรเสือป่า ราชบุรี จวนเทศาภิบาลมณฑล (จวนผู้ว่าราชการจังหวัดราชบุรีในปัจจุบัน) ย่านการค้าเก่าตลาดโรงช้าง ย่านตลาดทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ตลาดสนามหญ้าและหอนาฬิกา ตลาดโคยก็ และย่านการค้าโง่มังกรราชบุรี สะพานธนรัชต์ ราชบุรี สะพานจุฬาลงกรณ์ (สะพานรถไฟข้ามแม่น้ำแม่กลอง) และสถานีรถไฟราชบุรี องค์ประกอบของเมืองในกลุ่มนี้ส่วนหนึ่งเป็นศาสนสถานในศาสนาพุทธ และอีกส่วนเป็นอาคารและสถานที่สำคัญในประวัติศาสตร์ของเมืองราชบุรี โดยส่วนใหญ่ตั้งเกาะกลุ่มอยู่ในพื้นที่ย่านชุมชนต่าง ๆ ในตัวเมืองราชบุรี

เหตุผลที่องค์ประกอบของเมืองในกลุ่มนี้จัดอยู่ในกลุ่มที่มีศักยภาพรองลงมา เนื่องจากกำแพงเมืองและคูเมืองราชบุรี ปัจจุบันมีสภาพทรุดโทรมมากยังไม่ได้รับการบูรณะฟื้นฟู และถูกถนนและอาคารบ้านเรือนรुकล้ำเป็นจำนวนมาก ทำให้กำแพงเมืองและคูเมืองบางส่วนหมดสภาพไปแล้ว ส่วนกำแพงเมืองและประตูเมืองราชบุรี (ค่ายภาณุรังษี) ตั้งอยู่อีกฟากของแม่น้ำแม่กลอง ปัจจุบันอยู่ในค่ายทหารไม่ได้มีบทบาทความสำคัญที่อยู่ร่วมกับชุมชน ส่วนวัดในองค์ประกอบเมืองกลุ่มนี้อาคารเสนาสนะต่าง ๆ ภายในวัดที่มีคุณค่าด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมมีสภาพชำรุดทรุดโทรมเปลี่ยนสภาพไปมากตามกาลเวลา จึงถูกสร้างขึ้นใหม่ และบางวัดก็ไม่ปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญเหลืออยู่มากนัก แม้ว่าวัดเหล่านั้นจะมีคุณค่าความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ ด้านอายุและความเก่าแก่ และด้านจินตภาพของเมืองก็ตาม ส่วนย่านการค้าเก่าในเมืองราชบุรี แม้ว่าเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญในยุคสมัยถัดมา แสดงให้เห็นถึงความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์ที่เกิดจากการตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยและการใช้พื้นที่ทำกิจกรรมทางสังคมของคนในรุ่นหลัง ซึ่งปรากฏให้เห็นในลักษณะการตั้งบ้านเรือนและร้านค้าที่กระจุกตัวอยู่ร่วมกัน และมีรูปแบบของอาคารที่เป็นลักษณะเฉพาะถิ่น

ของย่านการค้า ซึ่งในเมืองเก่าราชบุรีจะสามารถพบเห็นตึกแถวที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตกที่มีอายุเก่าแก่สร้างในสมัยรัชกาลที่ 5 - 6 ในบริเวณย่านตลาดทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ส่วนอาคารที่สร้างด้วยไม้ที่เหลืออยู่จำนวนหนึ่งพบได้ในบริเวณย่านตลาดโรงช้างเท่านั้น ส่วนย่านการค้าโอ่งมังกรริมแม่น้ำแม่กลองแม้ในปัจจุบันจะไม่ปรากฏให้เห็นแล้ว แต่คนราชบุรีก็ยังรับรู้และจดจำได้ถึงเหตุการณ์ในบริเวณย่านดังกล่าว

3) กลุ่มองค์ประกอบเมืองที่มีศักยภาพระดับต่ำ

องค์ประกอบของเมืองกลุ่มนี้มีด้วยกัน 5 แห่ง ได้แก่ วัดโรงช้าง วัดเพลง (ร้าง) วัดพญาไม้ วัดสุทธायาราม (วัดหลุมดิน) และเจดีย์หัก องค์ประกอบของเมืองในกลุ่มนี้เป็นศาสนสถานในศาสนาพุทธเกือบทั้งหมด โดยเป็นวัดเก่าแก่ที่มีมาตั้งแต่ครั้งสร้างเมืองโบราณราชบุรี เหตุผลที่องค์ประกอบของเมืองในกลุ่มนี้จัดให้อยู่ในกลุ่มที่มีศักยภาพต่ำ เนื่องจากองค์ประกอบในกลุ่มนี้ที่มีทำเลที่ตั้งที่อยู่ห่างไกลจากตัวเมืองราชบุรีออกไป จึงส่งผลให้คุณค่าด้านองค์ประกอบและจินตภาพของเมืองลดลง ในด้านคุณภาพและสภาพอาคารเสนาสนะต่างๆ ภายในวัดส่วนใหญ่มีสภาพทรุดโทรมยังไม่ได้รับการบูรณะ รวมถึงด้านความสำคัญต่อสังคมและชุมชนค่อนข้างน้อย เนื่องจากเป็นวัดร้างหรือซากโบราณสถาน จึงไม่ส่งผลต่อการรับรู้และจดจำได้ถึงเรื่องราวของความเป็นเมืองเก่าราชบุรีมากนัก แม้ว่าองค์ประกอบดังกล่าวจะมีคุณค่าความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ก็ตาม

ตารางที่ ๕-2 การวิเคราะห์และประเมินคุณค่าด้านต่าง ๆ ของโบราณสถาน อาคาร และสถานที่สำคัญในพื้นที่เมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี

ลำดับ ที่	สถานที่	คุณค่าด้านต่าง ๆ										คะแนน รวม	ระดับ ศักยภาพ		
		ความสำคัญ ต่อสังคม และชุมชน	ความสำคัญด้าน ประวัติศาสตร์	องค์ประกอบ และจินตภาพ ของเมือง		สถาปัตยกรรม และศิลปกรรม	อายุและ ความเก่าแก่		คุณภาพและ สภาพอาคาร						
				6	5		4	3	2	1					
	ค่าน้ำหนัก														
1	แม่น้ำแม่กลอง และพื้นที่ริมสองฝั่งแม่น้ำแม่กลอง	3	3	3	15	3	12	2	6	2	4	3	3	58	สูง
2	กำแพงเมืองและคูเมืองราชบุรี	2	3	2	15	2	8	2	6	2	4	2	2	47	ปานกลาง
3	กำแพงเมือง และประตูเมืองราชบุรี (ค่ายกาญจบุรี)	2	3	2	15	2	8	2	6	2	4	2	2	47	ปานกลาง
4	ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองราชบุรี	3	3	3	15	3	12	2	6	2	4	3	3	58	สูง
5	วัด / ศาสนสถาน														
	5.1 วัดมหาธาตุวรวิหาร	3	3	3	15	3	12	3	9	3	6	3	3	63	สูง
	5.2 วัดศรีสุริยวงศารามวรวิหาร	2	2	2	10	2	8	1	3	2	4	1	1	38	ปานกลาง
	5.3 วัดช่องลม	2	2	2	10	2	8	1	3	2	4	1	1	38	ปานกลาง
	5.4 วัดสัตตนารถปริตรวรวิหาร	2	2	2	10	2	8	2	3	2	4	1	1	38	ปานกลาง
	5.5 วัดโรงช้าง	1	1	1	5	1	4	1	3	1	2	1	1	21	ต่ำ

ลำดับ ที่	สถานที่	คุณค่าด้านต่าง ๆ										คะแนน รวม	ระดับ ศักยภาพ	
		ความสำคัญ ต่อสังคม และชุมชน	ความสำคัญด้าน ประวัติศาสตร์	องค์ประกอบ และจินตภาพ ของเมือง	สถาปัตยกรรม และศิลปกรรม		อายุและ ความเก่าแก่	คุณภาพและ สภาพอาคาร						
					6	5		4	3	2	1			
	ค่าน้ำหนัก	6	5	4	3	2	1	1	1	1	1	1		
		2	2	2	1	2	1	1	1	1	1	1	38	ปานกลาง
5.6	วัดเขาเหลือ	2	10	8	3	4	1	1	1	1	1	38	ปานกลาง	
5.7	วัดเทพवास	2	10	8	3	4	1	1	1	1	1	38	ปานกลาง	
5.8	วัดเกาะนัมมทาบพทัญญูชาราม	2	10	8	3	4	1	1	1	1	1	38	ปานกลาง	
5.9	วัดเพลง (ร้าง)	1	5	4	3	2	1	1	1	1	1	21	ต่ำ	
5.10	วัดสุทธायาราม (วัดทนต์ดิน)	1	5	4	3	2	1	1	1	1	1	21	ต่ำ	
5.11	วัดอรัญญิกवास	2	10	8	3	4	1	1	1	1	1	38	ปานกลาง	
5.12	วัดเขาวัง ราชบุรี	3	15	12	6	4	2	3	3	4	3	58	สูง	
5.13	วัดอมรินทร์าราม	2	10	8	3	4	1	1	1	1	1	38	ปานกลาง	
5.14	วัดพญาไม้	1	5	4	3	2	1	1	1	1	1	21	ต่ำ	
6	เจดีย์หัก	1	5	4	3	2	1	1	1	1	1	21	ต่ำ	
7	อาคารศาลากลางจังหวัดราชบุรี (หลังเดิม)	2	15	8	6	4	2	2	2	4	2	47	ปานกลาง	
8	อาคารศาลารัฐบาลมณฑลราชบุรี	2	15	8	6	4	2	2	2	4	2	47	ปานกลาง	
9	อาคารศาลแขวงราชบุรี	2	10	8	3	4	2	2	2	4	1	38	ปานกลาง	
10	อาคารสโมสรเสือป่า ราชบุรี	2	10	8	3	4	2	2	2	4	1	38	ปานกลาง	

ผ.5 การจัดกิจกรรมเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินงานอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า และการจัดกิจกรรมการรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ เรื่อง การกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าราชบุรี

1) การจัดกิจกรรมเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ และกิจกรรมการรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ เรื่อง การกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าราชบุรี ครั้งที่ 1

การจัดกิจกรรมเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินงานอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า และกิจกรรมรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ครั้งที่ 1 เรื่อง การกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าราชบุรี เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเมืองเก่าราชบุรี จัดขึ้นในวันอังคารที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2559 เวลา 08.00 - 13.30 น. ณ ห้องประชุมศาลาประชารวมใจ สำนักงานเทศบาลเมืองราชบุรี อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมฯ จำนวนทั้งสิ้น 57 คน ประกอบด้วย

- เทศบาลเมืองราชบุรี จำนวน 11 คน ประกอบด้วย นางศมานันท์ เหล่าวณิชวิศิษฏ์ นายกเทศมนตรีเมืองราชบุรี ผู้ทรงคุณวุฒิ หัวหน้าส่วนและผู้แทนจากหน่วยงานภายในเทศบาลเมืองราชบุรี

- หน่วยงานราชการต่าง ๆ ในจังหวัดราชบุรี จำนวน 14 คน ประกอบด้วย นายธวัช สุระบาล รองผู้ว่าราชการจังหวัดราชบุรี และผู้แทนจากส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดราชบุรี สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดราชบุรี สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดราชบุรี องค์การบริหารส่วนจังหวัดราชบุรี สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดราชบุรี สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง ผู้ทรงคุณวุฒิ และนักวิชาการท้องถิ่น เป็นต้น

- ประธานชุมชนและตัวแทนจากชุมชนต่าง ๆ ในเขตเทศบาลเมืองราชบุรี จำนวน 30 คน

- ภาคเอกชน จำนวน 2 คน ประกอบด้วย ผู้สื่อข่าว และสื่อมวลชนท้องถิ่น

รายละเอียดโดยสรุปของผลการจัดกิจกรรมฯ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมส่วนใหญ่ให้ความสนใจและยอมรับให้มีการกำหนดเขตเมืองเก่าราชบุรี โดยเฉพาะ นายธวัช สุระบาล รองผู้ว่าราชการจังหวัดราชบุรี และ นางศมานันท์ เหล่าวณิชวิศิษฏ์ นายกเทศมนตรีเมืองราชบุรี มีความสนใจตรงกันที่อยากให้พื้นที่ตัวเมืองราชบุรีได้รับการพัฒนาและฟื้นฟูเมือง จากการประกาศเป็นพื้นที่เมืองเก่าอย่างเป็นทางการ ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ และเมืองเก่า พ.ศ. 2546 ทั้งนี้ เพื่อที่ทางเทศบาลเมืองราชบุรี ทางจังหวัดราชบุรี และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจะได้มีความชัดเจนในการทำงานร่วมกันในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าราชบุรีต่อไปในอนาคต

ในที่ประชุมที่ปรึกษาได้นำเสนอ แผนที่ (ร่าง) ขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าราชบุรี ต่อที่ประชุม เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้พิจารณาและเปิดโอกาสให้เสนอแนะแนวเขตพื้นที่เมืองเก่าตามที่ต้องการ ผลสรุปจากผู้เข้าร่วมกิจกรรมฯ เกือบทั้งหมดเห็นชอบกับแนวเขตพื้นที่หลักของเมืองเก่า (แนวเส้นสีแดง) และแนวเขตพื้นที่ต่อเนื่อง (แนวเส้นประสีน้ำเงิน) ซึ่งครอบคลุมพื้นที่องค์ประกอบที่สำคัญของเมืองเก่าราชบุรี โดยเฉพาะพื้นที่บริเวณริมแม่น้ำแม่กลอง รวมทั้งเห็นด้วยกับการกำหนดแนวเขตพื้นที่เมืองเก่าราชบุรีในเบื้องต้นที่มีขนาดไม่ต้อกว้างใหญ่นัก ทั้งนี้ เพื่อให้การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าราชบุรีสามารถดำเนินการได้อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งจะส่งผลต่อการรักษาบรรยากาศและภาพลักษณ์ของความเป็นเมืองเก่าราชบุรีได้อย่างสมบูรณ์

รูปที่ ผ-50 บรรยากาศการจัดกิจกรรมเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ และกิจกรรมการรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ครั้งที่ 1 เรื่อง การกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าราชบุรี

รูปที่ ผ-50 (ต่อ) บรรยากาศการจัดกิจกรรมเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ และกิจกรรมการรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ครั้งที่ 1 เรื่อง การกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าราชบุรี

2) การจัดกิจกรรมเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ และกิจกรรมการรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ เรื่อง การกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าราชบุรี ครั้งที่ 2

การจัดกิจกรรมเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินงานอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า และกิจกรรมรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ครั้งที่ 2 เรื่อง การกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าราชบุรี และแนวทางเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเมืองเก่าราชบุรี จัดขึ้นในวันพุธที่ 4 พฤษภาคม พ.ศ. 2559 เวลา 8.00 – 13.30 น. ณ ห้องประชุมศาลาประชารวมใจ สำนักงานเทศบาลเมืองราชบุรี อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมฯ จำนวนทั้งสิ้น 89 คน ประกอบด้วย

- เทศบาลเมืองราชบุรี จำนวน 6 คน ประกอบด้วย นายภูวนารถ สุภาพเพชร ปลัดเทศบาลเมืองราชบุรี ผู้ทรงคุณวุฒิ หัวหน้าส่วนและผู้แทนจากหน่วยงานภายในเทศบาลเมืองราชบุรี

- หน่วยงานราชการต่าง ๆ ในจังหวัดราชบุรี จำนวน 13 คน ประกอบด้วย นางฉนิษฐา แสงทอง รองผู้ว่าราชการจังหวัดราชบุรี และผู้แทนจากส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กองกิจการพลเรือน ค่ายภานุรังษี สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดราชบุรี สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดราชบุรี สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดราชบุรี สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดราชบุรี หอการค้าจังหวัดราชบุรี พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ราชบุรี สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี โรงเรียนเทศบาล 1 หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดราชบุรี สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง ผู้ทรงคุณวุฒิ และนักวิชาการท้องถิ่น เป็นต้น

- ประธานชุมชนและตัวแทนจากชุมชนต่าง ๆ ในเขตเทศบาลเมืองราชบุรี จำนวน 69 คน

- ภาคเอกชน จำนวน 1 คน ประกอบด้วย ผู้สื่อข่าว และสื่อมวลชนท้องถิ่น

รายละเอียดโดยสรุปของผลการจัดกิจกรรมรับฟังความคิดเห็นฯ ในครั้งที่ 2 นี้ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมฯ ทั้งหมดยังคงให้ความสนใจกับการจัดกิจกรรมฯ เป็นอย่างดี โดยมีผู้เข้าร่วมการประชุมและได้แสดงความคิดเห็นเป็นจำนวนมาก ในการนี้ที่ปรึกษาได้นำเสนอ (ร่าง) ขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าราชบุรี ซึ่งเป็นขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าราชบุรีเดิมที่ได้นำเสนอในการประชุมการจัดกิจกรรมฯ ครั้งที่ 1 ไปแล้ว ซึ่งผลสรุปจากการประชุมในครั้งนั้นไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าราชบุรีแต่อย่างไร ที่ปรึกษาจึงได้นำ (ร่าง) ขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าราชบุรีดังกล่าวกลับมาเสนอใหม่ในที่ประชุมนี้อีกครั้ง เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมฯ ได้พิจารณาและเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าราชบุรีอีกครั้ง ซึ่งผลสรุปจากการประชุม ครั้งที่ 2 นี้ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมฯ เกือบทั้งหมดเห็นด้วยกับ (ร่าง) ขอบเขตพื้นที่หลักของเมืองเก่าราชบุรี (แนวเส้นสีแดง) มีเนื้อที่ 1.14 ตารางกิโลเมตร หรือ 712.80 ไร่ และแนวเขตพื้นที่ต่อเนื่อง (แนวเส้นประสีน้ำเงิน) มีเนื้อที่ 0.53 ตารางกิโลเมตร หรือ 328.69 ไร่ ดังนั้น ขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าราชบุรี รวมมีเนื้อที่ทั้งสิ้น 1.67 ตารางกิโลเมตร หรือ 1,041.49 ไร่

รูปที่ ผ-51 บรรยากาศการจัดกิจกรรมเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ และกิจกรรมการรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ครั้งที่ 2 เรื่อง การกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าราชบุรี

รูปที่ ผ-51 (ต่อ) บรรยากาศการจัดกิจกรรมเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ และ
กิจกรรมการรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ครั้งที่ 2 เรื่อง การกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าราชบุรี

คำสั่งคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ และเมืองเก่า

ที่ ๒ / ๒๕๕๘

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการกลั่นกรองและพิจารณาแผนการดำเนินงานในพื้นที่เมืองเก่า

เพื่อให้การดำเนินงานในพื้นที่เมืองเก่า มีความเหมาะสม มีทิศทางในการดำเนินงานที่ชัดเจน และก่อประโยชน์สูงสุดต่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า อาศัยอำนาจตามความในข้อ ๔ (๔) แห่งระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ และเมืองเก่า พ.ศ. ๒๕๔๖ และคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ ๑๒๐/๒๕๕๗ ลงวันที่ ๓๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๗ ประกอบกับมติคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ และเมืองเก่า ครั้งที่ ๑/๒๕๕๘ เมื่อวันที่ ๑๖ มกราคม ๒๕๕๘ จึงยกเลิกคำสั่งคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า ที่ ๒/๒๕๕๒ ลงวันที่ ๒๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๒ และคำสั่งคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ และเมืองเก่า ที่ ๒/๒๕๕๓ ลงวันที่ ๑๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๓ และมีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการกลั่นกรองและพิจารณาแผนการดำเนินงานในพื้นที่เมืองเก่า โดยมีองค์ประกอบและอำนาจหน้าที่รับผิดชอบ ดังต่อไปนี้

๑. องค์ประกอบ

๑.๑ นายกราเดช พยัฆวิเชียร	ประธานอนุกรรมการ
๑.๒ เลขาธิการสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	อนุกรรมการ
๑.๓ ผู้แทนสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์	อนุกรรมการ
๑.๔ ผู้แทนสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ	อนุกรรมการ
๑.๕ ผู้แทนกรมส่งเสริมวัฒนธรรม	อนุกรรมการ
๑.๖ ผู้แทนกรมการท่องเที่ยว	อนุกรรมการ
๑.๗ ผู้แทนกรมทางหลวงชนบท	อนุกรรมการ
๑.๘ ผู้แทนกรมธนารักษ์	อนุกรรมการ
๑.๙ ผู้แทนกรมโยธาธิการและผังเมือง	อนุกรรมการ
๑.๑๐ ผู้แทนกรมศิลปากร	อนุกรรมการ
๑.๑๑ ผู้แทนผู้ว่าราชการจังหวัดที่เกี่ยวข้อง	อนุกรรมการ
๑.๑๒ ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง	อนุกรรมการ
๑.๑๓ ผู้แทนการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย	อนุกรรมการ
๑.๑๔ ผู้แทนสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์	อนุกรรมการ
๑.๑๕ ผู้แทนสมาคมอนุรักษ์ศิลปกรรมและสิ่งแวดล้อม	อนุกรรมการ

๑.๑๖ นายสุวิทย์...

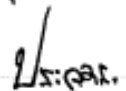
- ๑.๑๖ นายสุวิชัย รัศมีภูติ อนุกรรมการ
 ๑.๑๗ นายสศ แดงเอียด อนุกรรมการ
 ๑.๑๘ นายโรจน์ คุณเอนก อนุกรรมการ
 ๑.๑๙ นายยงธนิศร์ พิมลเสถียร อนุกรรมการ
 ๑.๒๐ ผู้อำนวยการสำนักจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม อนุกรรมการและเลขานุการ
 สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
 ๑.๒๑ ผู้อำนวยการกลุ่มงานอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
 และเมืองเก่า
 สำนักจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม
 สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
 ๑.๒๒ เจ้าหน้าที่กลุ่มงานอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
 และเมืองเก่า
 สำนักจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม
 สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๒. อำนาจหน้าที่

- ๒.๑ พิจารณากลับกรองให้เห็นและข้อเสนอแนะพื้นที่เมืองหรือบริเวณของเมืองที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะทางด้านประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี หรือสถาปัตยกรรม หรือวัฒนธรรม ประเพณี เป็นพื้นที่เมืองเก่า
- ๒.๒ พิจารณาและเสนอแนะแนวทาง มาตรการ แผนแม่บท แผนปฏิบัติการ และระเบียบปฏิบัติ เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาในพื้นที่เมืองเก่าแต่ละเมืองให้เป็นไปอย่างเหมาะสม และมีทิศทางในการดำเนินงานที่ชัดเจน
- ๒.๓ พิจารณากลับกรองให้เห็นและข้อเสนอแนะในเรื่องที่คณะกรรมการฯ มอบหมาย
- ๒.๔ เชิญผู้แทนหน่วยงานราชการ รัฐวิสาหกิจ ภาคเอกชน หรือบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องมาให้คำชี้แจง และข้อมูล
- ๒.๕ แต่งตั้งคณะทำงานเพื่อช่วยเหลือการปฏิบัติงานได้ตามความจำเป็น
- ๒.๖ รายงานผลการดำเนินงานให้คณะกรรมการฯ ทราบและพิจารณา
- ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๘

พลเอก

(ประวิตร วงษ์สุวรรณ)

รองนายกรัฐมนตรี

ประธานกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ และเมืองเก่า

รายชื่อผู้ดำเนินโครงการ
สำนักจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม
สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ที่ปรึกษา

1. นางรวิวรรณ ภูริเดช	เลขาธิการสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
2. นายพงศ์บุญย์ ปองทอง	รองเลขาธิการสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
3. นางอัษฎาพร ไกรพานนท์	รองเลขาธิการสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
4. นางสาวชิตชนก พุทประเสริฐ	ผู้อำนวยการสำนักจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม
5. นายประเสริฐ ศิริภาพ	ผู้อำนวยการสำนักจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม
6. นางอินทิรา เอี่ยมฉัตร	ผู้อำนวยการสำนักจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม

คณะกรรมการดำเนินการจ้างที่ปรึกษาโดยวิธีตกลง

1. นางสาวนิรมล มณีคำ	นักวิชาการสิ่งแวดล้อมชำนาญการพิเศษ
2. นางสาวกรพินธุ์ พัยคมประการณ	นักวิชาการสิ่งแวดล้อมชำนาญการพิเศษ
3. นางสาวสิริวรรณ สุโฬาร	นักวิชาการสิ่งแวดล้อมชำนาญการ
4. นางสาวปวีณรีศา อางสาลี	นักวิชาการสิ่งแวดล้อมปฏิบัติการ
5. นางสาวอรุณี วิเชียรประดิษฐ์	นักวิชาการสิ่งแวดล้อมปฏิบัติการ
6. นางสาวปารดา อ่วมสวัสดิ์	เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน

รายชื่อคณะผู้ศึกษา สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิลาวัลย์ ภมรสวรรณ	หัวหน้าโครงการ
	ผู้เชี่ยวชาญการผังเมือง และการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมบุญ กิรติประยูร	ผู้เชี่ยวชาญด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติ
3. อาจารย์ ดร.สุริยกิจ ย่อมมี	ผู้เชี่ยวชาญด้านระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์
4. อาจารย์ ดร.มารุต สุขสมจิตร	ผู้เชี่ยวชาญด้านการมีส่วนร่วม
5. อาจารย์ ตรีชาติ เล่าแก้วหนู	ผู้เชี่ยวชาญด้านสถาปัตยกรรม และการผังเมือง
6. นายชนกร วัชรปาน	ผู้ช่วยวิจัย
7. นางสาวธิดารัตน์ ผลพิบูลย์	ผู้ช่วยวิจัย
8. นางสาวชนิษฐา แสงมณี	ผู้ช่วยวิจัย

ข้อมูลบรรณานุกรม

ชื่อโครงการ	โครงการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า : การกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าราชบุรี
ISBN	978-616-316-350-9
ผู้จัดทำ	สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สำนักจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม 60/1 ซอยพิบูลวัฒนา 7 ถนนพระรามที่ 6 พญาไท กรุงเทพฯ 10400 โทรศัพท์ 0 2265 6584 โทรสาร 0 2265 6584 http://www.onep.go.th/
ผู้ศึกษา	ภาควิชาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต 99 หมู่ 18 ถนนพหลโยธิน ตำบลคลองหนึ่ง อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี โทรศัพท์ 0 2564 4480 โทรสาร 0 2564 4480
การอ้างอิง	สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2559. โครงการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า : การกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าราชบุรี. ภาควิชาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต, ปทุมธานี. 180 หน้า.
คำสืบค้น	การกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า เมืองเก่าราชบุรี
พิมพ์เมื่อ	สิงหาคม 2559
ผู้พิมพ์	ภาควิชาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต
จำนวนพิมพ์	200 เล่ม
จำนวนหน้า	180 หน้า

สงวนลิขสิทธิ์ในประเทศไทย ตาม พ.ร.บ. ลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537

โดย สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2559